

ANDREAE CAPELLANI
REGII FRANCORUM

DE AMORE

LIBRI TRES

RECENSUIT

E. TROJEL

EDITIO ALTERA

1972

WILHELM FINK VERLAG MÜNCHEN

André, le Chapelain

ANDREAE CAPELLANI
REGII FRANCORUM

DE AMORE

LIBRI TRES

RECENSUIT

E. TROJEL

EDITIO ALTERA

1972

WILHELM FINK VERLAG MÜNCHEN

Editionem priorem mandavit G. E. C. Gad,
Havniae typis MDCCCXCII

HQ 461
A 56
1972

Zweiter unveränderter Nachdruck

© 1964, 1972 Wilhelm Fink Verlag, München 23

Gesamtherstellung: fotokop wilhelm weihert, Darmstadt

Praefatio.

Opusculum de amore, quod Andreae cuidam Francorum regio capellano tribuitur, Latina scriptum lingua in tres distribuitur libros, quorum primus est de acquirendo amore, secundus de acquisito amore retinendo, tertius de amore reprobando. In praefatione operis auctor dicit, se id composuisse precibus commotum Gualterii amici sui, ad quem totus dirigitur sermo. In primo libro exemplis ostenditur, quae, ut amorem mulieris sibi conciliet, a viro sint dicenda vel plebeio vel nobili vel nobiliori vel nobilissimo, qui est clericus; itemque quo modo respondere possit femina vel plebeia vel nobilis vel nobilior. His pauca adduntur de amore clericorum, monacharum, rusticorum, meretricum. Quinto colloquiorum inserta est longa narratio de poenis, quibus deus amoris feminas non amantes post mortem afficit¹, septimo epistola comitissae cuiusdam Campaniae sola M. littera designatae². In libro secundo de multis disputatur periculis, quibus amor acquisitus expo-

¹) p. 91—108.

²) p. 152—155.

situs est, et quo modo minuatur amor et deficiat, multaeque quaestiunculae ab auctore positae explicantur. Ultima capitula continent iudicia notissima amoris et fabulam¹, qua narratur miles quidam Brito regulis amoris ab ipso deo amoris scriptis potitus esse. Quum in duobus libris primis amor commendetur, in tertio libro vehementissime auctor in amorem et feminas invehitur; animadvertendum tamen est, eum in praefatione operis amico dissuadere, ne amet.

Quis hic fuerit Andreas et quo tempore librum scripserit, adhuc sub iudice est. Fere nulla enim indicia temporis ipse liber praebet, quaeque pauca eruta sunt, tam incerta manent, ut nihil ex iis coniicere liceat, nec nobis apertum est, cuius regis Francorum capellanus fuerit auctor libri. Una tamen res est, quae terminum pangat, ante quem liber scriptus esse non potest: Epistola comitissae Campaniae munita est temporis indicatione; scripta esse dicitur anno 1174². Eo tempore comitissa erat Campaniae³ Maria, filia regis Francorum Ludovici VII, quae anno 1164⁴

¹) Cap. VII (p. 271—295) et Cap. VIII (p. 295—312).

²) In duobus codicibus haec indicatio deest, in uno 1176 errore pro 1174 legitur, in duobus annus in an. 1210 commutatus est (Videatur infra).

³) Dubitari non potest, quin Campania provincia Franciae *Champagne* appellata intelligenda sit, quum eluceat, auctorem Francum esse nec de aliis nisi de Francicis rebus cogitare, quod infra demonstrare conabor.

⁴) Mortua an. 1198. Nata videtur an. 1145 (Revue des questions histor., 1891, p. 403).

III

Henrico comiti Campaniae nupserat; dixi, auctorem eam M. littera designare. Commemorantur in secundo maxime libro etiam aliae dominae, quae ipso eo tempore vixerunt: „Alinoria Angliae regina“ et „Mengarda domina Narbonensis“. His enim nominibus iam, qui nostris temporibus primus exemplum manu scriptum huius operis Parisiis in Bibliotheca nationali reperit¹, Raynouard vir illustrissimus, recte intellexit, matrem Mariae Alinoriam, primo Franciae deinde Angliae reginam, et Ermengardam, vicecomitissam Narbonis designari. Eodem loco secundi libri comitissae etiam Flandrensis mentio facta est nomine non addito. Veri simile est, hanc esse Isabellam Vermandensem, aequalem fere Mariae comitissae Campaniae². Quae iudicia amoris vocantur, unum et viginti³ responsa de amore reddita, his quattuor feminis attri-

¹) Bibl. nat. fonds latin N°. 8758. Videatur Raynouard: *Choix des poésies originales des troubadours*, t. II: *Des cours d'amour*.

²) De Isabella comitissa videantur: Trojel: *Middelalderens Elskovshoffer*, p. 112—113; Romania, XVII, p. 591—595 (G. Paris); *Revue des langues romanes*, t. XXXII (1888), p. 286 — 288. Anno 1156 Philippo comiti postea Flandriae nupta an. 1182 decessit. — Alinoria an. 1152 Henrico postea regi Angliae nupsit, obiit an. 1204. Ermengarda, vicecomitissa Narbonis an. 1142, ante an. 1192 mortua est.

³) Viginti, si responsum de muneribus (iud. XXI, 293—295) non adnumeres; huc accedit epistola comitissae.

buuntur, pleraque comitissae Campaniae¹. Alia etiam de causa iudicia amoris eius temporis esse videntur; eadem opiniones, quas in iudiciis amoris regulisque in iis commemoratis afferri videmus, in opera etiam poetarum illo tempore viventium penetraverunt, quorum duo Mariam comitissam laudibus commemorant². Sed, si hoc modo nobis

¹) Septem (octo) iudicia a com. Camp. reddita sunt, quinque ab Ermengarda, duo a comitissa Flandrensi, sex a regina Angliae, unum a curia dominarum in Guasconia convocata. Quum tribus locis „regina“ legatur nomine non addito, G. Paris sagaciter ostendere conatus est, hoc modo aliam significari reginam, Aelidem scilicet reginam Franciae, uxorem Ludovici VII (Rom., XII, 525). Animadvertendum tamen est, primo „Alinoriam reginam“ dici (iud. II et VI), deinde: „Ad eiusdem reginae arbitrium defertur“ et: „cui negotio taliter regina respondit“ (VII), „Huic quidem negotio taliter regina respondit“ (XVII), „His autem taliter regina respondit“ (XIX), „Fuit etiam a regina quaesitum“ (XX), ut sensim auctor ad hanc breviorē deveniat denominationem (Cfr. Pio Rajna in Studj di filol. rom. V, 249 n. 3). Verba, quibus in. iud. XVII utitur „regina“ dicens, se non audere comitissae Campaniae obviare sententiae, nimia nos admiratione afficere non debent; nam, quamquam de matre atque filia agitur, in iudiciis, quae serio redduntur vel serio reddi putantur, necessitas sanguinis nullius momenti esse videtur. Alia tamen ratio impedire videtur, ne illud iudicium XVII (et duo igitur alia) Alinoriae tribuantur; anno enim 1173 a marito in custodiam data liberata demum est morte eius an. 1189, iudicium autem XVII post 1174 redditum est. Neque tamen multum huic argumento tribuendum puto.

²) De Christiano Tricassino videatur G. Paris, Rom., XII, p. 523; de Gualterio Atrebaticeo vid. W. Foerster: Ille und Galeron von Walter von Arras, p. XVIII, XIX, XXVIII—XXX (Romanische Bibl. No. 7).

licet terminum temporis constituere, ante quem liber Andreae scriptus esse non potest, multo difficilius est eum satis angustis finibus circumscribere, si quaeritur, intra quod tempus exstiterit. Notum est, Fabricium dicere¹, Andream vixisse librumque scripsisse circa annum 1170. Sine dubio Fabricius hanc indicationem e Glossario domini Du Cange desumpsit, in tabula enim huius operis liber Andreae in annum 1170 confertur. Utrum Du Cange errore inductus an alia de causa an. 1170 anno 1174 substituerit, non liquet. Codices errandi materiam in hoc non praebent². Raynouard Fabricium sequitur³. Quamvis talis constitutio temporis, quae nulla re certa nitatur, reiicienda sit, propius tamen veritatem accedere videtur, quam quae opinio a viro praeclarissimo Fr. Diez allata est, quum dixit, videri sibi hunc librum saeculo XIV provenisse⁴. Quam opinionem postea non retraxit, et videtur eum fugisse, Claudium Fauriel loco minime obscuro⁵ confirmasse, librum Andreae ab Ieremia de Montagnone, qui saeculo, ut videtur, exeunte XIII vixit⁶, commemoratum esse, ibique Andream Innocentii papae IV capellanum

¹) Bibliotheca mediae et infimae latinitatis.

²) De codicibus videatur p. II n. 2 et p. XIX—XXIX.

³) l. c. p. LXXX.

⁴) Beiträge zur Kenntniss der romant. Poesie. Erstes Heft. Berlin 1825. p. 76.

⁵) Histoire litt. de la France, t. XXI (1847), p. 329.

⁶) Vid. tractatus uberrimus P. Rajnae in Studj di filol. rom., V, 193—204.

nominatum. Utique igitur saec. XIII vixit. Postea vero Th. Sundby, vir doctissimus, librum Andreae iam laudatum esse ostendit ab Albertano causidico Brixiensi in libro, qui inscribitur *De arte loquendi et tacendi*, anno 1245 scripto, et iterum in alio eiusdem libro inscripto *De dilectione Dei et proximi et aliarum rerum et de forma honestae vitae*, librumque Andreae ab eo appellatum *Gualterium*¹. G. Paris, v. d., in hoc libro Albertani praeter Andreae definitionem amoris tres regulas amoris laudatas commemorat², ego postea tredecim inveni³. Hic tractatus Albertani scriptus est anno 1238⁴. Ante hunc annum nemo adhuc mentionem libri Andreae invenit. Qua etiam de causa G. Paris existimat, eum saeculo XIII ineunte scriptum esse, id est, ut e verbis apparet, non primis saeculi annis sed propius an. 1220⁵. Quam ad opinionem alia etiam virum doct. ducunt. Videtur enim ei e verbis auctoris libri intelligi posse, eum post mor-

¹) Brunetto Latinos Levnet og Skrifter, Kjøbenhavn 1869, p. 170 et CIV.

²) l. c. 527.

³) l. c. 99. Regulae amoris (Andreas: De amore, p. 310—312) ab Alb. laudatae haec sunt: 2. 21. 23. 24. 25. 26. 29. 27. 20. 15. 16. 30. 10. 18. 8. 19, quae ultima et in tract. de arte loqu. (ed. Sundby l. c.) et in tract. de dil. etc. laudatur (Dei trattati morali di Albertano da Brescia Volgarizzamento da Andr. di Groseto publ. a cura di Selmi, Bologna 1873, p. 206, 211—212, 219, 283).

⁴) Albertani Liber de Consolatione et Consilio ed. Sundby, Havniae 1873, p. XI, 2; P. Rajna, l. c. p. 207, 2.

⁵) l. c. p. 528; cfr. Roman., XIX (1890), p. 623—624.

tem dominarum in opere commemoratarum vixisse, et deinde uno et solo loco, quo hominem ex historia notum sibi tempore aequalem dare videtur auctor, Paris existimat¹, eum de Andrea II rege Ungariae (inde ab an. 1204—1235), dicere velle; neque enim hoc loco nomen ullum indicatur². Verba, quibus vir doctissimus nititur, haec potissimum sunt: „et hoc quidem Campaniae comitissam ex quibusdam suis dictis sensisse cognovimus“³ et: „exstat inde dictum Campaniae comitissae dicentis“⁴. Sed ex his verbis necessario non concluditur, feminas illas iam tempore, quo scriptum est opus, mortuas esse, quum fieri possit, ut auctor eius solummodo indicare voluerit, comitissam Campaniae tum, quum illa verba proponeret, eius

¹) Roman., XII, l. c.

²) Rex est in Ungaria intensa plurimum habens crura simulque rotunda prolixosque et aequales pedes et omnibus fere decoribus destitutus. Quia tamen nimia morum invenitur probitate fulgere, regalis coronae meruit accipere gloriam et per universum paene mundum resonant eius praeconia laudis (p. 62).

³) p. 269.

⁴) p. 275 (iudicium III). P. Rajna (l. c. p. 250 n. 1) vult, verba q. s. *inde dictum* in *inde edictum* mutari. In iud. VIII tamen Andreas etiam vocabulo eodem (*dictis*, p. 280) utitur, nec ullo loco de his rebus loquens iudicia dominarum edicta vocat. Quod in uno cod. (B) id ipsum verbum legitur, correctoris debetur ingenio, quum in parente huius codicis *editum* legeretur, quod verbum ex verbis *inde* et *dictum* provenerat (Vid. scriptura varia p. 275).

fuisse sententiae, neque verbo „exstat“ quidquam probatur certi; et deinde alia videntur verba ei opinioni contraria. Ita in colloquio nobilioris viri cum femina nobili de eadem comitissa vir haec dicit: „Huius iudicium per omnia profiteor in perpetuum stabilito tenore servare et illibatum penitus custodire, quia de eius sapientia ac iudicii libramine nullus recte unquam poterit dubitare“¹, quibus quidem verbis videri potest auctor non mortuam honorare voluisse². Et quod eas magnificis verbis, quasi hominibus potentibus blandiens, non commemorat, nonne chronicorum scriptores illius temporis eodem modo homines nobilissimos suo viventes tempore solis nominibus indicatis sine ullo ornamento commemoraverunt? Inutile igitur de his verbis ulterius disputari videtur³. Et, quod ad „regem Ungariae“ attinet, quae laudes ab auctore ei tribuuntur, in Belam III, patrem Andreae II, aequae conveniunt atque in hunc. Nam, ut Andreas, Bela fratri successit, quum antea spem regni non habuisset. Ob iustitiam laudatur, sed idem de Andrea II dici potest, qui post seditionem quidem in fratrem factam, omnibus modis se huic utilem

¹) p. 149—150.

²) Alius locus, quem alibi (Middelalderens Elskovshoffer, p. 104) ad hanc corroborandam opinionem utilem dixi, ubi comitissa adiectivo „gloriosae“ honoratur (iud. V), fortasse removendus est, quum in duobus codicibus non inveniatur.

³) De his rebus cfr. Middelalderens Elskovshoffer, p. 103—104; P. Rajna in Studj di filol. rom., V, 250—51.

adiutorem praestitit¹. Veri similis tamen est, matrimonium Belae cum filia regis Franciae² multo magis animos hominum advertisse quam filium ex ea natum, multisque fortasse sorti filiae regiae non admodum invidendum visum esse, et ita verba illa, quae Andreas capellanus dominam nobilem dicentem facit, malle se aere modico Franciae contentam adesse et libere ire posse, quo velit, quam Ungarico aere onustam alienae subiici potestati³, commode explicantur, si existimes, iis occasionem praebere admirationem exortam matrimonio filiae regis cum externo rege e terris longinquis contracto. Ita autem haec verba ad annum 1186 nos referrent, quo anno Bela Margaretham duxit. Sed haec omnia incerta esse nemo non videt⁴.

Auctorem Andream fuisse regis Francorum capellano, iis codicibus, qui nomen auctoris praebent, nobis confirmatur. Iam dixi, Ileriam de Montagnone, eum capellanum Innocentii IV papae fuisse, arbitrari. Et fuit qui-

¹) De his regibus pauca narrantur in chronicis Ungaricis (Chronica regum Hungariae ed. Joh. v. Thwrocz, Budae 1488; Schwandtner: Scriptores rer. Hungaricarum, Vindobonae 1766—68; cfr. Rajna, l. c.; Midd. Elsk., p. 102.

²) Margaretha, filia Ludovici VII, quae desponsa fuerat Henrico iuveni filio Henrici II regis Angliae, anno 1186 Belae nupsit.

³) p. 87.

⁴) Confisus codice Gaddiano (Videatur infra annotatio (Explicit), qua terminatur hic codex) putavi olim me veri simile facere posse, Gualterium illum, quem Andreas in libro suo alloquitur, esse Galcherium III de Castilione

dam Andreas Innocentii capellanus¹, et scripsit libellum nominatum *De dissvasione uxorationis*, quem Ieremias recte ei tribuit, sed etiam librum Andreae *de amore* eidem adscribit, et huic libro verba, quae in illo insunt². Sed fieri non potest, ut idem librum *de amore* et librum *de dissvasione ux.* scripserit, nimis enim dissimiles inter se sunt. Deinde multis ex rebus elucet, auctorem libri *De amore* inscripti in Francia vixisse³, quin, eum Italum non fuisse, evidenter ab ipso probatur, quum Italiam non nisi uno loco commemoret dicens, in Italia quendam comitem degere nobilissimum morum pravissimorum⁴. Patriae autem

(Gaucher III de Châtillon), cuius praenomen in chartis a rerum scriptoribus laudatis saepe Gualterium scriptum esse videram. Hunc conatum (de quo videatur Middeldalderens Elskovshoffer, p. 105—113) tamen funditus evertit G. Paris ostendens, illa nomina prorsus esse diversae originis ab iisque, qui chartas legissent vel typis dedissent, non esse intellecta (v. Journal des savants, 1888, p. 673).

¹) C. Frati in Propugnatore, Nuova Serie, II, 2: A proposito d'Andrea Cappellano; P. Rajna, l. c. p. 226 sqq.

²) P. Rajna, l. c. p. 231. Libellum Andreae, *De dissvasione uxorationis* inscriptum, an. 1889 a me Romae in Bibl. Vat. (cod. Vaticanus 5110, f. 20 r°-f. 20 v°) reperta est. Temporis exiguitate prohibitus sum eum transscribere. P. Rajna, de hac re a me certior factus, quum postea Romam venisset, eum transscripsit et edidit (Stud. di fil. rom. V, 266—272), magna urbanitate, ut sibi per me liceret, precatus.

³) aere modico Franciae contenta adesse (p. 87); Quum... per regiam Franciae silvam equitarem (p. 91); cfr. Trojel, l. c. p. 61; Rajna, l. c. p. 255.

⁴) p. 61; Rajna, l. c.

potius laudes tribuisset. Minus etiam veri simile est, patrem auctoris libri *de amore*, aliquot tandem annis ante 1238 scripti, adhuc anno 1262 vivum fuisse. Sed patrem Andreae Innocentii capellani eo anno vixisse, testamento huius capellani ostenditur¹. Ieremias igitur nomine deceptus, qui duo erant, unum fecit. Capellanus regius Francorum Andreas nullus nominatur inter an. 1174 et 1220², ad curiam autem Mariae Campaniae comitissae, Andreas quidam capellanus et cancellarius inde ab anno 1185 ad 1187 erat³, et, si demonstrari posset, librum ante an. 1200 scriptum esse, hoc nomen certe animum nostrum converteret, quum praesertim tantas teneat partes Maria comitissa in libro Andreae. In codicibus autem regius vel aulae regiae dicitur capellanus, et fieri quidem potest, ut post an. 1187 in aulam regiam transierit, etsi in chartis regiis non nominatur, sed multa alia aequae possibilia sunt. Negari non potest, haec

¹) testamentum a C. Frati editum est l. c. p. 203.

²) Histoire ecclésiastique de la cour etc p. p. Peyrat, 1645, fol. — Oroux: Hist. ecclés. de la cour de France, Paris 1776—77, 4° t. I—II; Recueil des historiens de la Gaule etc. t. XIII—XVIII; Lettres des rois, reines et autres personnages des cours de France et d'Angleterre dep. Louis VII — Henri IV p. p. Bréquigny et Champollion-Figeac, t. I; Rouleaux des Morts du IXe au XVe siècle, p. p. Delisle. Paris, 1866; Mabillon: De re diplomatica, Paris 1681, fol.; Trojel, l. c. p. 165.

³) Rajna, l. c. p. 258; D'Arbois de Jubainville: Hist. des Ducs et des Comtes de Champagne, Paris 1859 — 69, IV, 543—44.

eadem laborare difficultate atque ea, quae supra dicta sunt de rege Ungariae: incerta sunt¹.

Mirum videri potest, ecclesiasticum talem librum conscripsisse, sed omnia probant, vera affirmare codices, et eius peritia Scripturae sacrae et scientia quorundam scriptorum veterum; maxime vero elucet ex verbis, quibus ecclesiasticos defendit et laudibus effert; et eum virum fuisse pro suo tempore urbanitatem et experientia morum et litterarum excellentem, eumque societatem hominum nobilium frequentasse, satis apparet². Causa mihi non videtur, cur dubitemus, quin vere Andreas nomen ei fuerit. Consensus codicum grave satis testimonium praebet, et deinde nomen suum indicat ipse in textu implicatum modo, quo saepe etiam poetae illius temporis usi sunt³. Minime veri simile videtur, auctorem libri suo nomine abscondito aliud assumpsisse; nam si veritus esset, ne sibi tanquam ecclesiastico liber crimini daretur, certe nomini assumpto titulum capellani non addidisset. Tertia etiam pars libri (*De amoris reprobatione*), verbis acerbissimis impetu in amorem feminasque facto demonstrat, ut docet P. Rajna⁴, eum non

¹) De conatu temerario quorundam, quo Andream capellanum eundem atque Andream Parisinum faciunt, vid. Trojel in Rom., XVIII, 473—77.

²) Haec omnia iam Rajna explicuit l. c. p. 253—255.

³) p. 261—262: Sed dices forte: Adeo.... huic ergo, magister, liberationis praesta remedium! Sed non gaudeat Andreas etc.

ignarum huius periculi fuisse et palinodia conatum esse antea scripta irrita reddere, quod non opus fuisset facere, si nomen eius notum non fuisset.

Iam supra dictum est, antiquissimam mentionem libri Andreae capellani adhuc erutam in libris Albertani Brixiensis inventam esse. Quae plures exstant ad posterius tempus pertinentes nullam igitur utilitatem nobis afferunt ad tempus definiendum, quo hic sit scriptus liber. Mirum est, vestigia certa eius in operibus poetarum Franciae ad medium demum saeculum XIII apparere, quum in Italia iam antea notus esset; poetae lyrici eum nulli citant¹, apud Italos autem XIV saeculi P. Rajna, eum notissimum fuisse, ostendit². Primus inter Gallos arguitur eum cognovisse Iacobus Ambianus (Jacques d'Amiens), cuius ars amandi brevi ante medium saeculum XIII scripta esse existimatur³. Veri simile videtur, ei exemplum Andreae secuto in mentem venisse viros cum feminis de amore colloquentes earumque petentes amorem in suam artem inferre⁴. Postquam opus Andreae Francice saeculo exeunte redditum

¹) Trojel, l. c. p. 114—115.

²) l. c. p. 205—224.

³) *L'Art d'amors und li remedes d'amors*, zwei altfr. Lehrgedichte von Jacques d'Amiens, herausg. von G. Koerting, Leipzig 1868.

⁴) G. Paris: *La Poésie du moyen âge*, p. 203 (*Histoire litt.*, XXIX, p. 485), Roman., XII, p. 527; Brakelmann in *Jahrbuch für roman. u. engl. Lit.*, IX, 429; Trojel, l. c. p. 115—116.

est a Drouart de la Vache quodam, huic versioni a Nicolao Margivallensi in fabula versibus narrata saec. XIII exeunte, quae inscribitur *Le Dit de la Panthère d'Amors*, nomen datur *Gualterio*.¹ Continet etiam ea fabula parvum carmen inscriptum *Le Dit de l'anelet*, regulas Andreae de anulo² exponens. Haud facile diiudices, utrum carmen Provinciali lingua factum, quod *La Cour d'Amour provençale* vocant³, aliqua ex libro Andreae desumpserit, an, quod potius crediderim, ea, quae ad similitudinem eius accedere videntur, tempori moribusque debeantur, quod idem fortasse dicere licet de compluribus poematis epici generis⁴. Hoc carmen ante medium

¹) G. Paris: Romania, XII, 526; XIII, 402—404. *Le Dit de la Panthère d'Amors* p. Nicole de Margival p. p. Todd. Paris 1883 (Soc. d. Anc. Textes Fr. 17).

²) De amore, p. 293—295.

³) Les Manuscrits Provençaux de Cheltenham p. L. Constans, Paris 1882 (Extr. de la Revue des Langues rom. 1881).

⁴) Credo ego, auctorem parvi poematis, quod inscribitur *Le Lai del Trot*, Andream non imitasse neque Andream illum (Trojel l. c. p. 116—123; cfr. Rom. XX, 615); et sine dubio Christianus Tricassinus et Gualterius Atrebatius in curia Mariae comitissae Campaniae (vid. p. IV n. 2) huius opinioniones de amore cognoverunt easque in poematibus suis adhibuerunt; nihil tamen, quod sciam, apud Christianum indicat, eum formam regularum et iudiciorum amoris reddere conatum esse (vid. Trojel, l. c. p. 132—134); nec, Gualterium iudicium XV imitatum esse in vers. 1880 sqq., ut vult W. Foerster vir doctissimus (l. c. p. XXIX), mihi videor pro certo affirmare posse, quum apud poetas tam multa inter se simillima opinionibus communibus, non vero imitationi certi exemplaris, debeantur nec ullo artiore vinculo parentelae coniungantur.

saeculum scriptum videtur. Miro modo inter se consentiunt carmen Latinum de Phyllide et Flora¹ et pars quaedam libri Andreae, ubi de amore clericorum disputatur². Saeculo XIII exeunte Ieremias de Montagnone³ *Compendium Moraliū notabiliū* scripsit, in quod multa dicta Andreae capellani inseruit, librum eius hoc modo denominans: Andreas ad Gualterium de amore. Eiusdem temporis liber est Italica quadam dialecto confectus, qui inscribitur *Fior di Virtù*; hic etiam regulae amoris Andreae citantur⁴.

Redditum est opus Andreae de amore Francice, Italice, Germanice.

Versiones Francicae duae saeculo XIII factae sunt. Neutra nobis textum integrum tradit libri Latini. Antiquior ea est, quam in codice bibliothecae Vindobonensis Pal. conservatam A. Musafia vir doct. et post eum copiosius F. Wolf commemoraverunt⁵. Quaedam partes libri Andreae alii operi, cui nomen datum est *Doctrine d'amor*, insertae sunt, auctore earum tamen non nominato.

¹) Jacob Grimm, *Kleine Schriften* III, 44.

²) Trojel, l. c., 125—127.

³) De Ieremia vid. supra p. V, IX—XI.

⁴) P. Rajna l. c. p. 210.

⁵) *Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der Akad. der Wissenschaften*, Wien 1863, XXXIX, p. 547. — *Denkschriften der kaiserl. Akad. der Wissensch. Philol.-hist. Classe*, Wien 1864 (XIII), p. 186 sqq. De lingua huius versionis disputavit Max Brun: *Laut- und Formenlehre des Livre d'Ananchet*. Bonn 1889.

Quod unicum nobis exstat exemplar, transscriptio esse videtur anno 1287 confecta, qui annus ad calcem operis additus est. Auctor huius operis, Francica-Italica dialecto scripti, se ipse Annanchet vel Enanchet nominat. Si aliud nihil, haec versio demonstrat, auctori quaedam operis Andreae talia nota fuisse, qualia ea nos cognovimus. — Altera versio anno 1290, quod ipso opere docemur, versibus data est a Drouart La Vache quodam, qui se ipse ad finem operis nominat¹. Totum quidem complectitur opus Andreae; multa tamen ommissa sunt: Deest fabula de Amoris palatio et de mulieribus ab deo amoris punitis, desunt igitur duodecim praecepta amoris²; deest tota narratio, quae regulas praecedat amoris; deest ultimus versus definitionis amoris, qui tantas praebet difficultates³, deest etiam maior pars illius colloquii⁴, quo amor clericorum primum explicatur, multaque alia. Quaestiones ultimum colloquium sequentes inscriptae: *Ci est li oppositions dou deciple au maistre* et *ci est la response le maistre*, aliqua continent eorum, quae primo de clericorum amore in codicibus disputantur⁵ Latinis; hic autem capitula de clericis et de

¹) Nomen aperitur vel occultatur aenigmate satis inepto. De hac versione G. Paris, qui eam invenit, scripsit Romania, XIII, 403.

²) p. 89—108.

³) p. 3.

⁴) p. 155—206.

⁵) p. 185—193.

monachis illas quaestiones praecedunt, et quaestio, in p. 206—213 tractata, transposita est ad finem capituli VII. Omnino autem dicendum est, hanc versionem saepe verba operis Latini non nimis inepte reddere, ubi rhythmus non obstitit novaque invenire coëgit. Si versibus data non esset, maiorem nobis utilitatem afferret ad textum Latinum restituendum. Quae desunt, ab ipso interprete omissa videntur. Nam Albertano iam notus erat ille versus definitionis, et in antiquissimis etiam codicum haec insunt. Cod. Vaticanus fortasse eiusdem est temporis atque liber versionem continens. Quum Nicolaus Margivallensis dicat, hanc versionem Francorum lingua appellari „Gautier“, mirum est, hoc nomen, quod frequentissime in opère Latino invenias, in versione omnino non legi. Neque Gualterii neque Andreae nomen usquam oculis occurrit. Ad initium eadem manu qua cetera scriptum est: *Icy comence li liures d'amours*, et ad finem rubro exaratum: *Explicit li Roumans damours*¹. Liber nitidus, qui hanc versionem continet, in bibliotheca Arsenalis Parisiis asservatus² ad saeculum XIV iniens vel fortasse ad XIII exiens pertinet.

Versiones Italianae etiam duae exstant non admodum inter se differentes prosa oratione factae. Alterius unus modo notus est codex, qui

¹) De quibusdam locis dignis, qui commemorentur, infra dicetur (p. XXXVII).

²) cod. 3122 fol. min. membr. 48 fol. nitide scriptus, pictis ornatus initialibus. Paginae divisae sunt in binas columnas 40 linearum.

Romae in bibliotheca Barberiniana asservatur¹, alterius vero quatuor, omnes Florentiae, quorum duos bibliotheca Riccardiana², duos Laurentiana Palatinaque possidet³. Riccardianus alter (2318) totum praebet textum, alter liberque Palatinus libro caret tertio (De reprob. amoris), Laurentianus ad medium fere opus consistit. Hae versiones saeculi XIV esse videntur. Versio Barberiniana his incipit verbis: „Cominciasi il libro fatto per Andrea Cappellano lo quale si chiama lo Gualtieri“ et his terminatur: „Qui finisce il libro dell'amore, il quale si chiama lo Gualtieri fatto da Andrea Chappellano. Deo grazia amen.“ Codex Riccardianus totum textum continens eum *trattato d'amore* appellat. Scriptus est anno 1408 „per mano di Michele dallessandro arrighucci“⁴. Hae versiones plerumque fideliter verba codicum Latinorum reddunt; fons Riccardianae exemplar fuit codici Vaticano simillimum⁵. In bibl. Laur. etiam asservatur versio capituli VIII libri secundi: *De regulis amoris*, quae inscribitur: *Gualtieri damore nel primo libro, del chavalier breton com'elli*

¹) cod. Barberinianus XLVI, 28, f. 51 r° — 86 vum (saec. XV).

²) cod. Riccardianus 2317 (saec. XIV) et 2318 (saec. XV).

³) Laur. Pl. XLI, 36; Palat. E, 5, 6, 23.

⁴) De versionibus Italianis copiosius P. Rajna scripsit l. c. p. 216—221. Ipse inspexi versiones Barb., Ricc., Laur. Crescimbeni aliquot iudicia amoris e cod. Ricc. 2318 excerpta in L'Istoria della volgar Poesia, Vol. II, p. 89—92, affert.

⁵) De hac parentela infra dicetur.

*arrivo*¹. Est retractatio versionis Riccardianae. Regulae etiam amoris ex hac retractatione excerptae in compluribus codicibus reperiuntur (Rajna, l. c., p. 220—221). Saeculo XVI retractatio operis Latini Italice redditi typis data est, in quo libro Boccaccio poetae opus Andreae tribuitur².

Versiones Germanicae etiam duae sunt, quae saec. XV provenerunt. Antiquior an. 1404 facta est ab Eberhardo Cerlne (Eberhard Kellner). Quasdam modo partes operis amplectitur versibus datas, alii poemati insertas; poeta se ipsum facit regulis amoris potiri in curia Sydri regis cuiusdam³. Alteram Hartlieb medicus Bavaricus ad finem saec. XV fecit; typis bis data est: Augustae Vindelicorum an. 1482 et Argentorati 1484. Inscripta est: *Das Buch Ovidii von der Liebe*. Interpres nomen auctoris ignoravit. In praefatione his obstupescimus verbis: „wie eyn meister Albertanus genannt diez Buch gesamt und gemacht einem Briten genannt Gwaltherus“. Quo modo hic nomen Albertani irrepsit? Dicas, interpreti in manu

¹) Laur. 42, 38 f. 119 sqq. Edita a Doni: Prose antiche di Dante, Petrarca *etc.*, Firenze 1547.

²) Diez primus hunc libellum animadvertit (l. c.). Appellatur: Dialogo d'amore di M. Giovanni Boccaccio. Interlocutori il signor Alcibiade & Filaterio giouane. Tradotto di Latino in Volgare da M. Angelo Ambrosini. Opera molto diletteuole. In Venezia MDCXI.

³) Fragmenta pauca in Von Hagen und Büsching: Litterarischer Grundriss zur Geschichte der Deutschen Poesie von der ältesten Zeit bis in das sechzehnte Jahrhundert. Berlin 1812. S. 437—441.

fuisse exemplar nomine Albertani denotatum. At puto, me affirmare posse, hanc versionem e codice altero Guelferbytano (*G* vid. infra p. XXXVI) tractam esse, qui XV saeculo scriptus est; nisi credere malis, cod. Guelf. apographum esse eius, quo usus est Hartlieb¹.

Nulla versionum quidquam affert, quod usui sit ad tempus Latini operis determinandum.

Operis Andreae duodecim libri scripti nobis exstant, saeculis XIII (?), XIV, XV exarati; huc accedunt, qui libri quandam partem eius continent. Totum opus hi praebent:

A Ambrosianus, bibl. Ambrosianae A N° 136, XV saec.

B Guelferbytanus, bibl. Aug. Guelferbyt. N° 83, 18, XV saec.

C Vaticanus, coll. Ottobonianae N° 1463, XIII(?) saec.

D Parisinus, bibl. nationalis N° 8758, XIV saec.

E Montepessulanus, bibl. facult. med. Montepess. N° 217, XIV saec.

F Gaddianus, bibl. Laurent. cod. Leop. Gadd. N° 178, XV saec.

G Guelferbytanus, bibl. Aug. Guelf. N° 71, 20, XV saec.

¹) Capitula VII — VIII (De iud. amoris et de regulis amoris) versionis huius edita sunt a Christ. v. Aretin in libro inscripto *Aussprüche der Minnegerichte, München 1803*, p. 61—114; accedit epistola comitissae Campaniae. Proprietates codicis Guelferbytani, in versione reperiuntur.

H Monacensis, bibl. regiae Bavariae, N° 416
miscell 4°, XV saec.

I Parisinus, bibl. nationalis, N° 10363, XV saec.
Cod. Brugensis, bibl. Brugensis N° 479, XV
saec.

Cod. Lipsiensis, bibl. Univers. Lips. N° 1593,
XV saec.

Cod. Vindobonensis, bibl. Palat. Vindobonensis
N° 5363, XIV saec.

Horum codicum, quos litteris notavi, ipse inspexi, B—I cum editione libri Andreae anni 1610 contuli¹, Ambrosianum transscripsi. Tres reliquos evolvere non potui. Vellem equidem eos inspexisse; puto tamen, quod postea ostendere conabor, nullius momenti eos futuros fuisse ad textum operis restituendum.

A Codex Ambrosianus 120 foliis chartaceis constat formae oblongae non maximae. Paginae in columnas non divisae sunt, numerus linearum varius, scriptura cursiva Gothica. Initiales rubro pictae sunt, compendia scripturae pauca. Opus Andreae continetur foliis 1r^o—111r^{um}; divisum est in duos libros quorum longe maiorem partem prior

¹) Quum mihi non liceret temporis exiguitate prohibente collationem cod. Guelferbytani *B* usque ad finem perducere, doctus vir Germanus, Gronau, registrator bibl. Guelf., rogatu meo partem reliquam contulit. Guelferbytani *G* et Parisini *I* textum non totum cum ed. 1610 comparavi; magnam partem contuli, alia modo inspexi, ubi locum difficilem alii libri praebent. Sed fere nulla memoria digna reperi.

amplectitur, posterior modo tractatum de reprobatione amoris continet; maior tamen quam ceterae littera initialis rubro picta suspicionem facit divisionis maioris eo loco, quo complures codices, opus in tres distribuentes libros, initium libri secundi faciunt; litterarum etiam forma hoc loco mutata est, pagina Gothicis litteris exarata, obliquis relictis. Ad finem libri primi haec leguntur: Explicit liber acquirendi amoris hic. Incipit liber remedij seu derelinquendi amorem. Ad finem totius operis additur: Explicit liber amoris derelinquendi. — Inscriptio opus caret. In altero foliorum, quae textum antecedunt, scripta sunt haec: Andree Cappellani Regij de amore et Fabula Gryselidis quae etiam inter Boccacij fabulas reperitur. Versio¹ sed deest in fine. In altero folio: De amore incerti auctoris (duo verba ultima postea linea transversali deleta sunt) Andree Cappelani Regij Item Fabula Gryselidis quae etiam inter Boccacij fabulas reperitur. Codex antiqui characteris. ann.²

In infima ora paginae: Felicibus auspiciis Ill^{mi} Card. Frederici Borrhomaei Bibliothecae Ambrosianae fundatoris Olgiatus uidit anno 1603³.

¹) Non satis intelligo nec scribere possum duo (?) verba sequentia.

²) Annus non additus est. Commemoratur cod. *A* ab Ebert: Ueberlieferungen zur Geschichte II, 130—131.

³) Antonius Olgiatus saec. XVII praefectus erat bibliothecae Ambrosianae. Haec duo folia ab eodem scripta non sunt, neutrum a scriba libri confectum videtur.

Infra subscriptionem codicis numerus 1415 appositus est; hoc tamen deleto infra scripsit aliquis vel idem 1514. Sequitur deinde, alia atque codex scripta manu, querimonia alicuius dolentis, se coactum esse domum suam aliquot milites recipere in urbem Melegnano Italiae septentrionalis. Numerus ille annum significat, quo haec scripta sunt, videtur prior annus 1415 errore adscriptum pro 1514, deinde deletum¹. Anno igitur 1514 hic codex in Italia erat. Antiquiorem autem codicem esse, et ex eius habitu elucet, et in folio, quod est ad finem libri, inter multa alia ibi scripta, quae ad Andreae opus non pertinent, haec verba leguntur: MCCCC^o LXXVIII die quarto IIII mensis sept. Hunc codicem in Italia esse scriptum multa verba Italicis similia probant velut „melanconia“, „augmentare“, „demonstrare“, „Gualtieri“ (De am., p. 322 n. 23) aliaque.

B Codex Guelferbytanus, saeculo XVII bibliothecae Aug. Guelf. adscitus, foliis constat 151 chartaceis fol. max. Continent fol. 1 — 92: De casu Troiae et Bello troiano Guidonis de columna et Mathei de porta, cuius operis ad calcem haec leguntur: Factum est autem presens opus Anno dominice incarnationis MCCLXXXVII eiusdem prime indictionis feliciter. Additum est: Scriptum per me theodricum amelonck de almania fideliter et finitum XI die mensis Junij Anno M.CCCC et XLII. Deo gratias. In fol. 93r^o suprascriptum

¹) De cod. Ambros. scripsit P. Rajna, I. c. p. 223.

est: De arte amandi. De reprobatione amoris et eius remedio. Ad initium et ad finem libri *de reprob. amoris* additae sunt lineae aliquot, quaedam de mulieribus continentes: *Transsumptiones mulieris et partium eius* et: *Transsumptiones mulieris et amoris eius et membrorum ipsius*. Haec nequaquam ad librum Andreae pertinent. Post haec ad finem libri: Et sic finitur tractatus de reprobatione amoris et de eius remedio 1442 . 9 . Julij deo gratias. — Totus codex eadem scriptus est manu. Scriptura Gothica luculenta, initialibus gyrisque rubro viridique pictis ornata. Etiam hic opus Andreae in duos libros divisum est.

C Codex Vaticanus constat membran. foliis 105 formae 4 min. Continet: De rebus Alexandri magni; De amore (inde a fol. 31r⁰ ad fol. 79r^{um}); De gestis Frederici Imperatoris. Usque ad fol. 79r^{um} lineis integris scriptus est, deinde binis columnis dispositus. Scriptura, quamquam compendiis difficilibus caret, non admodum facilis ad legendum, eiusdem videtur manus per totum librum. Compluribus locis atramentum fere totum situ evanuit, ut litterarum modo ductus cernantur. Fol. 31r⁰ in summa ora paginae scriptum est: Incipit liber amoris et curtesie ab andrea capelano regis francie compositus; in fol. 63r⁰ legitur: Explicit lib. I. incipit II. Qualiter amor retineatur; ad calcem operis haec modo verba: Deo gratias amen. — Capita librorum non nisi maiusculis rubris glaucisque distinguuntur. Temporis nulla indicatio.

Caret cod. tribus iudiciorum amoris (XI, XVIII, XIX). Hic codex in Italia scriptus est, quod ex verbis „melanconia“, „demonstrare“ aliisque elucet¹.

D Codex Parisinus², membr. formae 4 minoris, 119 constat foliis, scriptura binis columnis disposita. Initiales, maiores ad initium singulorum librorum, minores in capitum initio, rubro glaucoque satis concinne pictae sunt. Foliis duobus primis index capitum inscriptus est, post quem haec leguntur: Incipit liber de arte *honeste* amandi et de reprobatione *inhonesti* amoris editus et compilatus a magistro andrea francorum aule regie capellano. Verba q. s. „*honeste*“ et „*inhonesti*“ supra lineam ab alia manu addita sunt et litteris inclinatiss scripta, quum codex litteris Gothicis exaratus sit. Fol. 3r^o praefatio incipit. Ultimum folium vacuum est, item fol. 31, fol. 33v^{um}, dimidia pars folii 34rⁱ, fol. 34vⁱ col. altera tribus lineis exceptis, fol. 35r^{um}. Tituli capitum rubro picti. Opus in duos distributum est libros, alter duodeviginti, alter novem capita habet; sed divisio eadem non est, quam praebent cdd. *AB*. Alter liber cod. *D* initium capit a capitulo, in quo de amore retinendo disputatur. Ultimum eius capitulum est liber *De reprob. amoris* inscriptus. Scriptura Gothica satis elegans. Ad finem operis adscripta sunt haec: De arte amatoria. Et amoris reprobatione perfectum nunc

¹) De cod. Vatic. scripsit P. Rajna, l. c. p. 223.

²) Hunc codicem Raynouard reperit in bibl. nationali; Diez et G. Paris eo usi sunt.

explicit opus. Editum a magistro andrea regine capellano. Ad gualterium amicum suum. cupientem in amoris exercitu militare. Qui etiam liber alio nomine dicitur flos amoris. — Temporis transcriptionis nulla indicatio. Hic liber et Vaticanus mihi antiquissimi videntur codicum operis Andreae capellani ita tamen, ut Vaticanus antiquior iudicetur.

E Codex Montepessulanus, chart. form. 4 vel formae oblongae min., binis scriptus est columnis 52 linearum; continet 42 folia, quorum textus 38 unamque columnam occupat. In folio primo codicis anno 1721 titulus pictus est: Galteri seu potius Anonymi Liber de conciliando Amore. Codex ms. Bibliothecae Buherianae D 69 MDCCXXI. — Sequuntur duo folia vacua, inter quae folium abscissum est. Etiam post fol. 39 quatuor folia abscissa sunt. Quae in fol. 39 libro terminato tres restant columnae, nunc vacuae sunt, olim in iis quaedam scripta erant, manu, ut mihi quidem visa est, eadem, qua praecedentia, scriptura autem omnis spongia, ut videtur, extincta est; ita rara incertaque vestigia intelligi non possunt. Scriptura Gothica, litterae initiales non pictae. Ad initium adscriptum est: Incipit liber Galteri, ad finem: Explicit liber Galteri. — Temporis nulla indicatio. In libros divisus non est. Capita plerumque inscriptione, semper numero carent. Nomen auctoris non commemoratur. Caret cod. iisdem iudiciis quibus *C*.

F Codex Gaddianus 69 fol. formae 4 min. constat; binis col. scriptus 33 linearum. Ornatus est litteris pictis ad initium librorum, quarum prima imaginem clerici librum manu tenentis repraesentat, cui libro litteris parvulis vocabula prima praefationis Andreae libri inscripta sunt. Prima littera singulorum capitum alternatim rubro et caeruleo colore picta est. Opus distributum est in tres libros. Fol. 49v⁰ (Lib. II, c. V. p. 250) haec leguntur: Explicit liber primus, incipit secundus de remedio amoris; fol. 60v⁰ (p. 313): Explicit liber II de remedio amoris. Incipit tertius de contemptu amoris. Ad finem: Explicit liber a sapientissimo andrea regis francie capellano compositus ad precum instantiam Gualterii nomine regis memorati nepotis. deo gratias. Codex nullam inscriptionem habet, tituli capitum rari sunt; nulla indicatio dati. Caret iisdem iudiciis quibus *C* et *E*.

G Codex Guelferbytanus, formae obl. max., fol. chart. 304 complectitur. Continet librum Fr. Petrarcae: De remedio utriusque fortunae, et a fol. 240—304 librum Andreae, qui hanc inscriptionem habet rubro pictam: Pogius de amore et arte amandi, et de Remediis amoris. Quae falsificatoris opus esse videtur¹, neque enim eadem manu scripta est qua cetera. Cod. in libros non distributus est. Scriptura festinationem scribae prodit. Magna pars codicis madore corrupta et

¹) Ebert: Zur Handschriftenkunde, Leipzig 1825, Bd. I, p. 150.

quidem fol. 240—271, ut difficillimae sit lectionis. Ad calcem: Deo gratias etc. Alia manus infra scripsit: Pogius de arte amandi et ipsius amoris reprobatione. — Annus transscriptionis non indicatus est.

H Codex Monacensis, form. 4 min., foliis chart. 245 constat, quae tria antecedunt vacua, duo sequuntur. Litteris scriptus est minutis crassisque lineisque integris, saepe abbreviationibus difficilibus laborat. Praeter librum Andreae fol. 1^{rum} — 81um complectentem multa continet alia. Ad initium libri legitur: Incipit prima pars tractatus de amore; ad finem: Explicit liber Amoris finitus In Berlin In die sancti Kyliani martyris Anno domini 1451. — In indice codicis *Tractatus de amore* inscribitur. Animadvertendum est, in hoc codice opus Andreae in quatuor distributum esse libros. Caret cod. iisdem iudiciis quibus *CEF*.

I Codex Parisinus, fol., chart. fol. 93 constat, quorum duo ultima vacua, magnis initialibus non coloratis ornatus est. Lineae integrae. Distributum est opus in duos libros. In fol. 60^r^o: Incipit liber secundus qualiter amor retineatur. — Tituli capitum rari, rubro picti. Nulla inscriptio. Ad calcem: Explicit liber amoris compositus ab andrea capellano ad Instanciam Galterii discipuli sui. Intitulatus de gloria iuventutis et fuit expletus dei adiuuante auxilio die vicesima septima mensis octobris anno Incarnationis domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo. — Sub his verbis

legitur: Finis, et paulo infra: Sic stultus est qui mulier querit. Caret hic liber iisdem iudiciis quibus *CEFH*. Anno 1807 Millin hunc librum scriptum Aquis Sextiis apud librarium quendam vidit¹.

Codex Brugensis, chart. formae obl. min., constat 72 foliis, pagina in binas col. divisa 47 linearum. Continet tres tractatus, quorum primus est: Liber Aristotelis de secretis secretorum seu de regimine principum; secundus: Petri Alphonsii de disciplina clericorum; tertius: Galteri de amore. Hic 38 folia habet. Ornatus est initialibus rubris caeruleisque, tituli capitum rubro picti, numeris non additis. In libros divisus non est. Fol. 34^r supra textum: Incipit liber Galteri, fol. 71^v: Explicit liber Galteri. Prorsus similis codici *E* iisdem iudiciis caret².

Codicem Lipsiensem non vidi. Haec de eo Ad. Ebert vir praeclarus in catalogo bibl. scribit: Textus Andreae, qualis est in hoc codice, ubique fere consentit cum editione Tremo- niensi anni 1610. Caret partitione in libros et

¹) Millin: Voyage dans les Départements du Midi de la France, Paris 1807, t. II, p. 259 n. 1. Librum mscr., quem se vidisse dicit, hoc modo describit: „Liber amoris compositus ab Andrea Capellano circa 1180, in-fol., manuscript sur papier de l'an 1462.

²) Cod. Br. ipse non vidi. Partes quasdam eius transcripta mihi in manibus sunt. Errores codicis *E* hic reperiuntur, abbreviationes sensu carentes eadem et eodem modo scriptae; raro parva quaedam discrepant. Aut cod. Br. transcriptio est codicis *E*, aut, quod potius putaverim, libarius utriusque fideliter idem archetypum transscripsit.

temporis notatione in sententia lata per comitissam Campaniae. Nullum itaque usum praestat hic codex in restituenda genuina forma suavissimi operis. Est saeculi 15. medii“. Quum praeter hunc librum unus modo, Guelferbytanus *G*, notationem temporis epistolae comitissae omittat neque tamen textum eundem praebeat quem editio 1610, cod. Lipsiensis is est, quo usus est editor¹.

Codex Vindobonensis, quem non vidi, breviter commemoratus est a F. Wolf². Liber chart. 115 foliorum. Fol. 1r⁰ — 60v^{um}: Andreas capellanus Liber amoris; fol. 61r⁰ — 115v^u Joannes de Mandevilla: Iter Hierosolymitanum. Opus Andreae divisum est in tres libros. Nulla inscriptio, nulla indicatio temporis nec nominis auctoris neque dati transscriptionis. Ad initium libri haec leguntur: Incipit liber amoris et cortesie prohemium; ad finem capituli *De amore meretricum*³: Explicit primus liber ad Galterium Incipit secundus. Qualiter amor retineatur; post regulas amoris: Et sic

¹) Dicit quidem Mulherus editor in inscriptione, plures sibi codices notos fuisse. Etiam amicus quidam litteris Mulhero missis, eum hortatur, ut „exemplar cum exemplari conferat“. Et fieri potest, ut cod. *G* ei notus fuerit; neque vero eo usus esse videtur in dubiis.

²) Denkschriften der kaiserl. Akad. der Wissensch. Philol.-hist. Classe. Wien 1864 (XIII), p. 186. Describitur cod. breviter in Tabulis codd. mss. in Bibl. Palat. Vindob. asservatorum ed. Acad. Caesarea Vindob. 1864 — 1875. t. IV, 109. — Mussafia (Sitzungsber. l. c.) quaedam excerptis ex hoc codice.

³) p. 237.

est finis. Deo laus et gloria trinis. Sequitur liber de reprobatione amoris ad Gualterium. Ad finem tertii libri: Explicit libellus de reprobatione amoris.

His addi potest, partem illam operis, quae *De regulis amoris* inscribitur, aut totam aut regulas solas, in quibusdam codicibus reperiri: In bibliotheca Laurenziana regulae solae in codice asservantur XV saeculi¹. Aliud exemplum in biblioth. Magliabechiana Pio Rajna vidit². Bibliothecae regiae Bruxellensis cod. numeris 1890—1892 distinctus totum capitulum de regulis amoris continet. Hae transscriptiones excerptae sunt ex opere Andreae, quod elucet e verbis eas antecedentibus. Haec enim ex opere Andreae sumpta sunt vel eo nos reducunt: In cod. Laur. superscriptum est: Regule de amore iuxta Gualterium; in c. Magliabech.: Vid[e]amus ergo regulas qu[e i]n carta reperiuntur ascripte sunt autem Regule tales; in cod. Bruxellensi: Qualiter amoris regule fuerint invente. Nunc autem ad amoris regulas redeamus. Regulas autem amoris Gualteri *etc.*

Textus Latinus trium librorum Andreae de amore bis typis datus est. Editio antiquior saeculo XV prodisse videtur³. Neque loci neque anni ullam habet indicationem. Exempla eius

¹) Bandini: Bibl. Leop. Laur. T. IV cod. III, 603 v°.

²) l. c. p. 221; cod. II, I, 395.

³) Primus hanc editionem Menckenius commemoravit: Miscellanea Lipsiensia nova, Lipsiae 1751, t. VIII part. I, 454 sqq.

rarissima¹. Inscripta est: *Tractatus amoris et de amoris remedio Andree capellani pape Innocentii quarti ad Gualterium Incipit feliciter et habet quatuor partes*. Haec editio e codice Monacensi (*H*) pendet, qui solus quatuor habet libros iisdem locis incipientes quibus in hac editione. Quatuor iudiciis amoris caret quibus etiam codex. Praeterea tituli capitulorum iidem sunt utrique libro, sed inscriptio alia est atque codicis. Sumpta est e *Compendio moralium not.* Ieremiae de Montagnone². Neque tamen dubitari potest, quin cod. *H* huius libri sit parens, nam praeter cetera fere ubique congruentia hanc praebet similitudinem: Quum a librario codicis in iudicio secundo³ spatium versuum circiter trium vacuum sit relictum, hoc idem fecit editor libri.

Altera editio Dethmaro Mulhero cuidam debetur. Inscribitur: *Erotica seu Amatoria Andreae Capellani Regii vetustissimi scriptoris ad venerandum suum amicum Gwaltherum scripta numquam antehac edita sed saepius a multis desiderata. Nunc tandem fide diversorum MSS codicum in publicum emissa a Dethmaro Mulhero. Dorpmundae. Typis Westhovianis. Anno Vna Caste*

¹) Parisiis in bibl. nat. et Vindobonae in bibl. Palat. Vindob.; fragmenta aliquot in coll. Valicelliana Monaci invenit (P. Rajna, l. c. p. 226).

²) Vid. supra p. V et IX et Rajna l. c.

³) Vid. p. 274 n. 11. Quasdam partes huius libri, quum externis bibliothecis mutuum eum dare non liceat bibl. nation. Parisinae, vir praestantissimus L. Delisle, praefectus bibliothecae, maxima benignitate ipse mihi transscripsit.

¶ *Vere a Manda*¹. Supra dictum est, hanc editionem indicatione anni carere, quae in omnibus codicibus, Lipsiensi et Guelferbytano *G* exceptis, ad finem epistolae comitissae Campaniae additur; etiam explicavi, qua de causa cod. Lips. fons est habendus huius editionis². Rara etiam haec editio. Utraque erroribus multis laborat, partim qui codicibus debentur, partim qui negligentiae eorum, qui eas typis dandas curaverunt.

Haec est ratio codicum, ut duo unius esse stirpis a ceteris separatae facile intelligantur, ceteri autem omnes, quamquam inter se ita discrepantes, ut in duas familias segregentur, ex alio archetypo duci videantur. Qui duo ab reliquis recedunt, *A* et *B* sunt, uterque XV saec. scriptus. Iam supra breviter commemoravi, in duobus codicibus annum 1174 in an. 1210 mutatum esse³. In codicibus *AB* haec legitur notatio temporis epistolae comitissae: Ab anno domini M.CCX. mensis septembris Indictione duodecima⁴. Ceteri, cod. Lips. et cod. *G* exceptis⁵, talem fere notationem praebent: Ab anno MCLXXIV Kal. mai. Indictione VII⁶; in his omnibus XII (XIII) praecepta

¹) id est 1610; exemplaria aliqua Tremoniae 1614 edita sunt.

²) vid. supra p. XXX, In sequentibus, codicem Lips. si. milem editioni 1610 esse, pono.

³) p. II n. 2.

⁴) p. 155. — Hanc discrepantiam primus P. Rajna animadvertit cod. *A* inspiciens; l. c. p. 246.

⁵) vid. p. II n. 2 et p. XXX.

⁶) p. 155.

amoris alium ordinem servant atque in *AB*. Codd. *CDEFGHI*, cod. Brug., cod. Lips., cod. Vindob. saepissime inter se consentientes multis locis ab *AB* discrepant. Illi autem decem codices ipsi in duas series divisi sunt. Nam in capitulo VII libri secundi, quod *De iudiciis amoris* inscribitur, sex codd., *CEFHI* et cod. Brugensis, eundem non praestant numerum iudiciorum quem reliqui. Tria desunt iudicia: XI, XVIII, XIX. Communem igitur parentem sex codd. habuerunt, neque tamen ex eodem libro omnes fluxerunt, nam haud raro prorsus dissimiles sunt. Quod ad codicem Lips. et cod. *G* attinet, tanta similitudine cum ceteris codicibus octo coniunguntur, ut ab iis dirimi non possint. Existimandum est, negligentia notationem anni excidisse in codice quodam cum reliquis consentiente¹. Ceterum hi duo codices parentela arta iuncta non sunt, nam. cod. Lips. cum codicibus *EH* et cod. Brugensi convenit, codice *G* saepe propius ad codicem *D* accedente.

Cdd. *A* et *B* unius atque eiusdem originis sunt, *B* saepe tam propinquus codici *A*, ut dicas, eum ex *A* exscriptum. Quod tamen ita non esse, multis probatur locis, ubi pro mendosis verbis codicis *A* bona *B* praebet, quae coniectura obtineri

¹) Videtur hoc iam factum esse XIII saec. Nam in versione a Drouart La Vache facta anni indicatio etiam omissa est. Fieri quidem potest, ut ipse *D*. eam omiserit; alia autem in re satis mira rursus cum cod. *G*. convenit (v. p. XXXVII)

non potuerunt¹. Ceterum pessimo genere correctionum laborat, licenter lacunis expletis multisque verbis mutatis, quae sensu omnino non carebant.

Quod idem dico de cod. *C*, antiquissimo certe codicum adhuc exstantium, magis tamen de priorie parte dimidia. Ceterum cod. non sine cura scriptus est².

Cod. *D* sine dubio maxima diligentia scriptus, evidenter tamen multis locis formam recentiorem orationis quam cod. *A* exhibet. Interdum correctione usus est librarius, moderate tamen. Et in margine huius codicis et codicis *C* saepius eadem manus, quae textum scripsit, variam lectionem addidit, cui semper adverbium „*aliter*“ (*al'*.) adscriptum est.

Cod. *E* (et cod. Brug.) deterior est codice *D*, neque tamen nimia negligentia scriptus. Ad hunc proxime accedunt cod. *H* et lectio editionis an. 1610 (cod. Lipsiensis), ita tamen, ut librarius co-

¹) Hoc satis etiam probatur dissimilitudine inscriptionum capitulorum utriusque codicis. Deinde multis locis *B* praebet, quae *A* omisit (v. passim var. scriptura) Aliquantum temporis inter has duas transscriptiones intercessisse videtur, eoque tempore aliquem correctiones nonnullas in archetypum earum introduxisse aliis codicibus inspectis.

²) Animadvertendum est, cod. *C* cum codd. *FEH* inde ab p. 271 (Cap. VII: De iud. amoris) saepius consentire. Fortasse antiquioribus temporibus exempla aliqua codicum mutila fuerunt, postea pars ulterior addita est ex eodem exemplo transscripta, vel codd. *CF* fuerunt, qui, primo manci, postea suppleti sunt parte e libro transscripta simili codicibus *EH*.

dicis *H* codicem *B* vel eius archetypum vel alium codicem eiusdem generis cognovisse videatur.

Cod. *G* multas correctiones pravas praebet; cod. *I*, qui, quanquam ei sectae adscribendus est, cui tria iudicia desunt, saepe tamen codici *D* appropinquat, multis gravissimisque erroribus foedatur nec ullius fere pretii est.

Etiam librarius cod. *F* magna socordia singula verba seriesque verborum praetermisit, saepe etiam recte non legit vel conatus est emendare, quae ei obscura videbantur. Textus potius cum textu codd. *C* et *D* consentit multo autem deterior, interdum etiam ad alios (*EH*) deflectit imprimis in ulteriore parte (v. p. XXXV n. 2).

Iam dixi, codicem *H* textum editionis principis, et editionis an. 1610 codicem Lipsiensem praebuisse, versionem Germanicam anni 1482 e codice *G* pendere, quod ex inscriptionibus iudiciorum amoris facile intelligitur¹. *G* etiam unus initio capituli, quod inscribitur: *De regulis amoris*, narrationem extendit additamentis quibusdam, quae in versione etiam reperiuntur². Versio Riccardiana, ut dixi, e codice Vaticano simillimo fluxit. Mira autem hic res notanda est; nam haec versio omnia iudicia amoris exhibet, codice *C* tribus carente. Versio fere omnia illa habet, quae cod. *C* ab ceteris omnibus codicibus seiungit. Fortasse interpres tria illa iudicia

¹) p. XX.

²) De am., p. 295 n. 7.

ex alio codice traxit, vel potius, codice in fine mutilo, alio exemplo usus est (vid. p. XXXV n. 2). Versio Barberiniana utrum e codice Latino nobis noto derivata sit necne, dicere non audeo, quum nulla indicia certa mihi occurrerint. Annum 1174 exhibet et plenum numerum iudiciorum.

Etiam versio Francica, a Drouart La Vache facta, maiorem partem codicum sequitur, caret anni notatione in epistola comitissae. E codice Latino, ex quo fluxit, sumpta sunt, quae leguntur in infima ora fol. 24^v: *Hic est epistola missa comitisse campanie*; quae verba non reperi in codicibus a me inspectis. In hac versione pro nomine Alinoriae reginae legitur „*la Royne dalemaigne*“. Iam exeunte igitur saeculo XIII haec lectio vitiosa in codices irrepserat, quam ubique cod. *G* praebet (*regina Alamanie*), uno loco cod. *E*. Ermengarde („*Mengarda*“) in ea „*Marguerite*“ vocatur, et uno loco comitissae Campaniae substituitur „*la comtesse de bouloigne*“. Caret vicesima secunda regularum amoris, qua etiam carent cod. *G* et editio 1610.

His de codicibus notatis rursus quaerimus, num ne hi quidem ullum indicium praestent, quo nobis liceat aetatem libri Andreae finibus certioribus circumscribere. Et hic nobis occurrat res digna, quam consideremus, commutationem illam dico, qua annus, quo scripta dicitur epistola comitissae, in an. 1210 conversus est. Dixi, Rainam eam primum in cod. *A* animadver-

tisse¹; postea eam in codice *B* inveni. Rajna de hac re copiose dissertans magna sagacitate probare conatus est, librum Andreae ante annum 1210 scriptum esse, fortasse ultimis annis saeculi XII. Dubitari non potest, quin codices annum 1174 exhibentes genuinam praebeant lecturam, quum Maria comitissa Campaniae hoc anno vixerit, duodecim autem annis ante illum mortem obierit. Iam Raina docet², hanc discrepantiam errore non provenisse, non modo enim annum mutatum esse sed etiam mensem et, quod maximum quidem est, indictionem, et ita eam commutatam esse, ut ad septembrem mensem anni 1210 conveniat³. Hinc igitur v. d. concludit, librarium, qui primus annum 1210 in librum manuscriptum introduxerit, eo ipso tempore anni 1210 transscriptionem exaravisse; aliter enim explicari non posse neque, cur eum potissimum annum elegerit, neque, quo modo in mentem ei venerit numerum indictionis computare. Neque negaverim, me viro doct. potissimum assentiri; etsi non prorsus certa magna veri similitudine haec coniectura nititur. Quin etiam, quod dicit Rajna, necesse esse, librum aliquot annis ante an. 1210 scriptum esse, si apographum intercedere intelligatur inter archetypum ipsum et transscriptionem anni 1210⁴, videor mihi pro certo affirmare

¹) p. XXXIII n. 4.

²) l. c. p. 247.

³) De dubitatione quadam exigua v. Rajna l. c.

⁴) l. c. p. 248 n. 3.

posse, hanc transscriptionem ex apographo descriptam esse. Errores enim quidam communes sunt codicibus *AB* cum *EH* alterius stirpis; ergo, antequam illa commutatio introducta est in parentem codicis *A*, iam librarius quidam manuscriptum auctoris vel aliud exemplar describens aliqua neglexisse vel minus intellexisse videtur. Neque enim auctori ipsi haec attribuere licet¹. Existimandum igitur est, librum exeunte saeculo XII factum esse et, si „regem Ungariae“ Belam III habemus, ante an. 1196, quo anno mortuus est. Neque tamen, quamquam veri similia haec sunt, omnem dubitationem tollunt. Sed, quum nihil certi iis obiici possit, et hic conatus aliqua tandem re nitatur, quod de aliis conatibus aetatis Andreae constituendae dicere non licet, puto his standum esse.

Hunc librum Gualterium appellatum esse, iam ex Albertani verbis patet dicentis²: „Alter vero amor est pravus, qui cupiditas potest nuncupari: de quo Gualterius tractavit, illumque diffinivit di-

¹) Talia sunt: p. 157: habendo *ABEH*; p. 207: partem-se om. *ABH*; p. 215, 13 ubi eadem verba exciderunt in *EH* (et in editione 1610) quae in *AB*, et ibd. 23, ubi omnes textum corruptum praebent; 275, 19: *sit* pro *scit* in *ABEH*; 272, 17: *illicitum ACEFHb* (om. *B*); 348, 7: locum eundem om. *ABCEFH* (Hunc locum uncis inclusi, quod fieri non debuit. Omissio orta est ex similitudine verborum q. s. *venire* et *invenire*). Alii sunt fortasse loci minus tamen certi.

²) Selmi, l. c. p. 203.

cens: Amor est passio quedam innata procedens ex visione et immoderata cogitatione forme alterius sexus, ob quam quidem aliquis super omnia cupit alterius potiri amplexibus et omnia de utriusque voluntate in ipsius amoris precepta complecti¹. Credas, Albertanum putasse, nomen auctoris Gualterium esse. Postea eandem denominationem apud Nicolaum Margivallensem invenimus², et versio Barberiniana expressis verbis dicit, librum Andreae Gualterio Italice nominari³, quo nomine etiam usus est, qui capitulum VIII libri II Italice retracavit ex versione Riccard. desumptum⁴. Hoc nomine librum saepe etiam a poetis Italianis saeculi XIV appellatum esse, P. Rajna probat⁵. Cod. *E* et cod. Brugensis nomen Galteri prae se ferunt⁶ itemque fragmentum supra memoratum regulas continens amoris⁷. E contrario Ieremias nomen auctoris praebet: „Andreas ad Gualterium de amore“⁸, et codices *ACDFI* idem nomen exhibent⁹. Ieremias et cod. *C* fere aequales versionis Francicae sunt. Eodem igitur tempore et Gualterius (Galterus, Gual-

1) „complecti“ apud Selmi. Nescio, etiamne codd. Latini scriptorum Albertani eundem errorem praebeant an non.

2) l. c. v. 1714: ou livre quon apele en francois Gautier.

3) v. p. XVIII.

4) v. p. XVIII.

5) l. c. p. 213, 215—216.

6) v. p. XXVI et XXIX.

7) v. p. XXXI.

8) v. p. XV.

9) v. supra.

terio, Gautier) denominabatur, et nomen auctoris ignotum non erat. Credo ergo, huic denominationi non nimis insistendum esse; cognomen videtur esse libro inditum, hoc officio ab auctore neglecto, quod e codicibus facile intelligitur alio aliud nomen operi dantibus. Albertanus igitur libri cognomen nomini auctoris substituit.

Auctor operis Andreas quidam capellanus regis Francorum fuit. In tanto librorum scriptorum consensu de hac re non est dubitandum. Si quis postea libro aliqua adiunxit, neque formam neque argumentum neque rationem operis haec mutaverunt. Nam, si alius quidam de iisdem scribens quaedam ab Andrea conscripta suo inseruisset operi, certe tanta modestia non fuisset, ut non modo nomen suum dissimularet, verum etiam pateretur, suum opus alii attribui. Si opus ab Andrea factum dicitur, certe ei maior pars vel totum opus debetur. Praeterea, si velut nucleus putamine ita opus Andreae compilatoris lucubrationibus inclusum esset, aliquo certe modo opus eius ab alterius differret; sed talem discrepantiam frustra investigavi. Et, si dixeris, compilatorem scriptum Andreae per suum disseminasse opus, ideoque non iam discerni posse, quae uterque ad summam operis contulerit, quo modo fieri potuerit, quaero, ut opus ita diremptum et alterius operi ita assimilatum tamen non modo nomen auctoris sui retinuerit, sed etiam alterius nomen plane obscuraverit? Si tantum codices discreparent, sed omnes eadem

capitula prorsus eadem continentia, eundem ordinem servantia praebent¹. Ceterum hae deliberationes supervacaneae sunt, si existimamus, archetypum codicum *AB* anno 1210 descriptum esse; eo enim tempore iam textus maximam partem idem erat, quem hodie habemus, quoniam idem est ambabus familiis codicum. Quaedam mihi videntur a librariis vel lectoribus addita sed iam inde a primis temporibus; quaedam maxima nos admiratione afficiunt, illos locos dico, ubi in ipso libro ad aliquam partem vel aliquod dictum eius remittimur quasi ad alium librum, quin etiam deus amoris personam ab auctore confictam ad capitulum, quod inscribitur. *De regulis amoris*, remittit dicens, has regulas „in libro ad Gualterium scripto“ reperiri posse²; in iudicio altero comitissae Flandrensis³, ante an. 1182 pronunciato⁴, „*capellani doctrina*“ nominatar, et in colloquio septimo legimus, „*amatoris Andreae aulae regiae capellani doctrinam demonstrare, caecos et amentes ab amoris curia penitus esse remotos*“⁵. Et alia sunt digna, quae suspecta habeamus. Duobus enim locis de amore clericorum disputatur: primum in colloquio octavo⁶

¹) In *A* capita VII—XII lib. II alium ordinem servant atque in ceteris codd. Librarius autem ipse errorem commissum intellexit eaque signis munivit rectum ordinem indicantibus.

²) p. 106.

³) p. 283 (iud. XII).

⁴) vid. p. III n. 2.

⁵) p. 148 (colloquium *F*).

⁶) p. 185—193 (coll. *G*).

et deinde in capitulo sequenti¹. Et hic, quasi nihil unquam de ea re disputasset, auctor ait, sibi in mentem venire, in initio se operis dixisse, nobilissimum hominum genus clericorum esse, quare se admoveri, ut pauca de iis dicat. Mirum quidem; puto tamen, duos locos, in quibus libri auctor nominatur (p. 148 et p. 283), ei ipsi tribuendos esse, nam omnes codices eos praebent, nec facile removeri possunt. Forsitan hoc modo, insulso quidem, nomen suum evidentius reddere voluerit², neque minus mira fiunt, si compilatori vel librario ea tribuere velis. Existimandum est, „doctrinam capellani“ non esse totum opus et hac denominatione partem operis designari, quae est velut fundamentum totius, partem dico primam colloquia antecedentem (p. 3—19). Verba dei amoris de libro ad Gualterium scripto, qui locus quidem absurdissimus est, mihi nota marginalis inepta videntur et sine ullo incommodo removeri possunt. Haec quidem etiam omnes codices praebent. Audeo tamen dicere, ea reiicienda esse³. De duobus locis, in quibus de clericis dicitur,

¹) p. 219 (Lib. I, cap. VII).

²) De alio loco, ubi nomen suum aperuit, vid. supra p. XII n. 3.

³) Iam dixi, versionem Francicam ea fabula, qua de poenis feminarum non amantium narratur, carere et his igitur etiam verbis. Neque tamen inde coniiciendum est, hanc fabulam XIV saeculo demum operi Andreae insertam esse, hoc uno teste nihil probante, praesertim quum interpret magna libertate opere Andreae usus sit.

nescio, quid sentiam; nam quae in priore disputantur de amore puro et de amore mixto, eorum alio loco mentio fit quasi iam commemoratorum¹. Et altera disputatio reiicienda certe non est. Fortasse opus ab auctore non limatum est, pro certo autem habeo, unius esse hominis².

Multis erroribus soloecismisque lingua Latina operis Andreae laborat, qui maximam partem ipsi auctori tribuendi sunt. Hoc elucet ex codicum consensu, et deinde hi errores tales sunt, quales frequenter in libris Latinis medi aevi invenimus. Comparatio textus Andreae cum uberrima illa et diligentissime conscripta collectione soloecismorum Gregorii Turonensis, qua nos ditavit M. Bonnet, v. d., omnes dubitationes fugat: Fere omnia, quibus lingua Andreae a regulis grammaticis Latinis consvetis abhorret, iam in Gregorio reperimus³.

¹) p. 269—270 (Lib. II, c. VI in fine).

²) Existimandum est, auctorem fabulam de mulierum poenis non confinxisse, suo vero usui adaptasse (De similitudine carminis *Le Lai del Trot* inscripti et huius fabulae vid. p. XIV n. 4); neque iudicia amoris ipse invenit, Latine autem reddidit. Regulas amoris quasi notas ab antiquo tempore laudat (p. 8. 9. 114. 154. 204. 205. 214. 216. 218. 222. 229. 234. 255; p. 205 et 255 praeceptum VI et regula III traditio appellantur amoris. Praecepta amoris (p. 106) etiam regulae appellantur (p. 267: pr. X). Quin etiam regulae citantur, quae neque inter praecepta neque inter regulas reperiuntur (p. 263), ne de illa regula dicam, quam ipse auctor falsam esse declarat (p. 139 et 140).

³) *Le Latin de Grégoire de Tours* p. Max Bonnet. Paris 1890.

De pronominiſ: Pronomine q. e. *ipſe* ſaepiſſime Andreas utitur pro aliis pron. demonſtr. (is, ille); vid. Bonnet, l. c. p. 301.

Pronomina: *quiſque, quiſquis, quicunque, quiſquam* commutantur inter ſe; ib. p. 303; *aliquis* et *quiſquam* (*ullus*) (De am., p. 20 ex. gr.); ib. p. 304; *alius* et *alter*; ib. p. 278.

Pron. refl. *ſe, ſibi* cum pron. demonſtr. *eum* (*eam*), *ei, eo* (*ea*) et *ſuus* cum genetivo *eius* ubique confunduntur. Pron. refl. praefertur; ib. p. 694—697.

De numeralibus: Interdum distributivis pro cardinalibus utitur (p. 99, 300, 308); ib. p. 449—450.

De adverbiiſ: Adv. *penitus* pro adv. *valde, omnino* etc. ſaepiſſime neque ſolum in proſitione negativa Andr. utitur (De am., p. 7 multisque locis); ib. p. 307; *valde* et *tam* cum ſuperlativis coniunguntur (De am., p. 86, 89, 105 etc.) ib. p. 308. — Adverbia cum praepoſit. coniunguntur: *a longe* (De am. p. 88, 92); ib. p. 483; *e contra* (De am., paſſim); ib. p. 484.

De caſibus: Ablativuſ conſtanter pro accuſativo adhibetur in notatione temporis; ib. p. 555.

De coniunctionibus et de modis verborum:

Dum saepe cum coniunctivo construitur (De am., 59, 97, 99, 151, 288 etc.), interdum pro *quum* ponitur (De am., 90, 247); ib. p. 319 et 685.

Quum, ubi de causa efficiente dicitur, maxime cum coniunctivo coniungitur, tamen etiam cum indic.; in una sententia ambos modos invenimus (cum ind.: De am., 17, 24, 60, 64, 73 etc.; cum ind. et coniunct. p. 49, 113); ib. p. 681 et 688.

Quum = *quando* fere ubique cum indicativo (cum coniunct. p. 124, 228); *ubi* = *quum* = *quando* modo cum ind., modo cum coniunct.

Quamvis, *licet*, interdum cum ind. (*quamvis* p. 76, 260, 261, 263, 270; *licet* p. 186, cum acc. c. inf. p. 198); ib. p. 683.

Quod pro acc. c. inf.; cum coniunctivo, si subiectus sententiae primariae aliorum affert opinionem, interdum etiam si suam (De am. passim); ib. p. 660 sqq. Videtur Andreas tamen coniunctivo favere, si sententia primaria sequitur (De am., p. 4, 5, 52, 118, 132 etc.).

Talis (*adeo*, *tot* etc.), *quod* modo cum ind. modo cum coniunctivo.

Quia pro *quod* et pro acc. c. inf. (De am., p. 9, 10, 47, 48, 59, 262); ib. p. 661.

In interrogatione indirecta modo coniunctivus modo indic. adhibetur (ind. p. 12, 34, 60, 88, 95, 103, 108, 117 etc.); ib. p. 676; in una sententia ambos modos invenimus (p. 95, 108, 128); ib. p. 676, 688. Coniunctione *si* saepe in interrogatione utitur A.; ib. p. 320.

Coniunctivus praesentis et imperfecti verborum q. s. *velle* et *posse* sine ullo discrimine adhibentur; ib. p. 435 et 438 (*possem* et *vellem* potentiali significatione saepissime A. utitur).

Gerundii ablatus haud raro in vicem participii praesentis cedit (De am., p. 16, 18, 19, 28, 39, 50, 99, 166, 189 etc.); ib. p. 655.

De indicativo et coniunctivo in una sententia coordinatis supra iam dixi; vid. Bonnet p. 688 (676, 681). Praeter locos iam laud. vid. De am., p. 202, 221, 253, 258, 269.

Coniunctio *ut* uno loco cum indicativo coniuncta est (De am., p. 97); ib. p. 679. Quod uno loco (p. 266) *narrare ut* dicitur, cum iis, quae apud Bonnet afferuntur p. 670, convenit.

In sententiis comparativis saepe particulam *quam* coniunctivus sequitur (De am., p. 37, 57, 58, 99, 107, 231, 247; indic. p. 38, 72; ib. p. 684.

In cod. A ubique, saepe etiam in ceteris codd., legitur *contingerit* pro *contigerit*; ib. p. 419. Poenitet me id emendasse.

Sed in opere Andreae quaedam etiam reperi-mus, quorum exempla Bonnet e Gregorio non affert. Ita dicitur *primo . . . quam* pro *priusquam* (De am., p. 117, 185 etc.), quam coniunctionem coniunctivus sequitur; quod etiam de *antequam* dicimus (De am., p. 4, 28, 256, 257, 258). *Quam plures* pro *complures* vel pro *quam plurimi* invenimus (De am., p. 242, 254 etc.).

In vetando *non* pro *ne* utitur A. (De am., p. 212, 236 etc.). Coniunctio *si* modo coniunctivum modo indicativum habet (passim). In sententiis concessivis pronomine relativo indefinito vel pron. vel adverbio indefinito incipientibus saepe indicativo utitur A., interdum etiam coniunctivo. (De am., p. 54, 114, 145, 181, 237, 249 etc.). Ablativo participii perfecti audacter utitur pro figura, quae ablativi absol. vocatur (De am., p. 78, 107). Verbum *absit* modo cum coniunctione *ut* (p. 35, 111, 132), modo cum *quod* (171, 198, 261, 271), modo cum acc. c. inf. construitur (86, 128, 144, 231). Coniunctio *ve* pro *que* interdum substituitur (p. 1, 66, 83, 84, 86, 316, 321); aliis locis significationem retinet (p. 317, 318, 321); aliquoties *se* pron. refl. omittitur post praepositionem pronomine *ipse* sequente (p. 25, 161, 268). Sunt et alia multa, quae cum regulis grammaticis non conveniunt velut: *celare alicui alqd.*, *gaudere de aliqua re*,

svasus (partic. verbi *svadere*), *postulare alicui*, *peto responderi mihi* etc.

De mea in textu constituendo codicibusque aestimandis ratione pauca dicenda sunt. Quum nullus codicum eam habeat auctoritatem, ut dici possit ceteris omnibus praestare, cod. *A* mihi duces potissimum his de causis proposui. Videtur mihi hic liber, quamquam centum vel pluribus annis posterior codicibus antiquissimis *CD*, textum melius quam hi conservasse. Iam dixi, codicem *C* multis locis pessimo genere correctionum infectum esse, et si de cod. *D* hoc dicere non licet, tamen interdum lectionem deteriore, interdum correctiones praebet. Verba codicis *E* saepe prorsus sensu carent. Concedendum quidem est, librarium codicis *A* persaepe imperitia et negligentia erravisse (non paucos errores tamen e codice ab eo descripto fluxisse, cod. *B* probat), sed haec ipsa incertitia fecit, ut nobis facilius sit genuinam lectionem in hoc codice discernere quam in iis, in quibus librarius emendare conatus est, quae non intellexit. Saepe etiam prae aliis genuinam formam sermonis praebet, saepe duplici scriptura nobis potestatem facit eligendi, quae aspectu antiquiore vel veri similiore commendari videntur. Cuius duplicis scripturae duplex natura est. Nam alio loco ipse librarius codicis *A* duobus modis legisse videtur, quae in exemplari, quod descripsit, se ei offerebant, et in dubio utramque scripturam retinere maluisse, cuius generis nullum exstat

vestigium in *B* neque in ceteris codd.¹, alio loco duplex scriptura antiquior est, nam in ceteris codd. modo verior modo deterior scriptura invenitur².

Hunc igitur codicem secutus ceteros codices semper ita consului, ut primo quidem codice *B*, gemino codicis *A*, uterer neque tamen ullam fere eius scripturam pro scriptura codicis *A* acciperem, nisi verborum in *A* depravatorum forma vel ceterorum codicum testimonio confirmaretur; haud raro horum et *B* consensus cod. *A* erroris arguit. Saepe altera familia codicum verum praebet, raro codicibus *EFH* solis niti necesse est³. Ita fere semper auctoritate codicis alicuius usus sum in mutandis verbis codicis *A*; ubi prorsus necessariam emendationem esse censui, litterae mutatae vel additae in contextu inclinatae sunt. Emendationes minus certae in adnotationem relegatae sunt. Quibusdam locis crucem adposui, quia verbum

¹) Vid. p. 137 n. 10; 141 n. 2; 197 n. 10; 206 n. 3; 211 n. 19; 216 n. 23; 218 n. 11; 223 n. 6; 233 n. 21; 241 n. 21; 242 n. 2; 253 n. 15; 265 n. 27; 327 n. 8; 329 n. 19; 332 n. 21.

²) vid. p. 56 n. 22; 121 n. 2[?]; 126 n. 25; 138 n. 26; 217 n. 7; 279 n. 1.

³) Ubi nihil adnotatum est, omnes codices consentiunt. Si lectio in contextum recepta codici *A* debetur, in varia scriptura hoc non notavi, discrepantiam vero ceterorum. Si non omnes discrepant, ii, quorum compendium in notis non invenitur, cum *A* consentiunt. Si alii codici vel aliis atque *A* lectio debetur, fere semper fontem, ex quo fluxit, indicavi; ubi hoc omissum est, omnibus, qui in annotatione non nominantur, debetur (Videatur tamen infra).

vel verba mihi vitiosa visa sunt, nec nullo remedio ea sanare potui¹. Multa quidem emendatione egere videri possunt, quibus tamen in corrigendis auctorem ipsum libri corrigeremus. Vereor, ne ipse quaedam temere emendaverim, quae emendari non debuerunt². Quaedam uncis inclusi, quae mihi ex nota marginali provenisse videbantur vel alias additamenta aliena³ esse.

Discrepantiam scripturae codicum *ABCDH* totam fere attuli (quosdam tamen codicum *B* et *C* conatus nimis absurdos emendandi praetermisi), codicis *H* non praestantiae causa, quae nulla est, sed quia parens est editionis XV saeculi. Ceterorum errores et lacunas, quum prorsus inutiles videbantur, non commemoravi. Codices, quos non vidi, nihil ad rem allaturos, inde auguror, quod omnes ad eandem stirpem, ad quam maior pars ceterorum, pertinent, et horum vitia et virtutes

¹) Quibusdam locis sensus perspicuus non est; sed in codicum consensu nihil mutare ausus sum. Quid sit *expectare promissa* (p. 58 et 268), mihi non liquet. Quae avis sit *lacertiva avis* (p. 48 et 55), affirmare non audeo. Adiectivum *virlingosus* (p. 352) apud Du Cange ex antiquo glossario explicatur: burdator; vocabulum *siquidem* mihi inexplicabile est duobus locis (p. 276 et 356).

²) In discrepantia codicum diiudicari non potest, utrum coniunctivus an indicativus vera scriptura sit in sententiis conditionalibus, duobus autem vel tribus locis in sententiis coordinatis eundem modum verbi in utramque introduxi, quod fieri non debuit. De verbo q. e. *contingerit* supra dixi. Alternatio pronominum *tu* et *vos*, quam in primis colloquiis invenimus, etiam a Bonnet commemoratur, et fortasse codices eam non praebentes sequi non debui.

³) De loco uncis incluso p. 348 supra dixi.

in iis partibus trium illorum codicum, quas cognovi, reperi. Ordo verborum imprimis in deterioribus codicibus saepe mutatus est; ne nimis volumen adnotationum augeretur, eius mentionem non feci. Tamen vereor, ne nimis multa adhibita esse videantur. Spero, hoc modo proprietatem codicum perspicui posse, etsi multa nulli usui sunt ad textum constituendum. Quae ab Albertano et Ieremia laudantur, fere omnia cum nostris codicibus consentiunt¹. In orthographicis rebus codici-

¹) Supra commemoravi (p. VI et XXXIX), quae ab Albertano laudata sint. Hi 25 loci (15 libri I, 1 lib. II, 9 lib. III) apud Ieremiam laudantur (e cod. Laur., Gadd. Rel. 46 eos descripsi): Lib. I, p. 3: Amor-compleri (quidem quis *pro* aliquis, in *om.*, amplexu *om.* [quidem *add.* *DEFGb*; in *om.* *FG*; ampl. *om.* *VZ*]; 4: res-deficiunt; 5: gravius-privari (querere *pro* carere, seruari *p.* privari); 17—18: sola-diff.; 47: magis-nob.; 50: maior-exerc.; 56: callidiprolatae (in *om.*); 57: Qui-contineri (nuntiat *p.* indicat); 78: fas-resipiscere (recte persenserit *p.* bene sententia-verat); 81: quod quis-eventu; 120: coacta-iudic.; 137: Importuna-coartari (*om.* potest; cohartat); 158: saepius-repetita-servantur (veritas *p.* placebunt; firmatur, servatur; sedulitate *p.* soliditate); 173: Exterior-mentis; 228: Vilis-rogetur (utilius *p.* vilis; rogaretur *p.* rogetur); Lib. II, p. 240: Omnis-supprimitur; Lib. III, 316—17: Nullus-concipere (*om.* enim); 317: Verus-constantior (*om.* autem; tribulatione *p.* turbatione); 318: Qui amat-ligatur (*om.* enim); et cor-timescit (*om.* suum enim *p.* namque); 319: semper timet-fruatur amore (continua de amato ac sine intermissione cogitatione quass.); 321: Qui plurimis-amissam (pluribus *p.* plurimis; *om.* suae); 322—23: poenas-eruditus (*om.* licet-tamen *et* mihi; edoceri *p.* erudiri); 325: non reperitur-luxuriae

bus inter se discrepantibus, modum recentiore in contextu observavi, codicum scribendi modum in varia scriptura retinui.

In compluribus codicibus et apud Ieremiam opusculum in tres libros divisum est¹, quam divisionem adhibui. In omnibus codicibus litteris initialibus rubro vel alio modo pictis singuli libri in capita dividuntur. His plerumque numerus adpositus non est²; si inscriptione aliqua munita sunt, alius aliam codex praebet. Inscriptiones capitum codicis *A* qui fecit, plerumque pessime lingua Latina abusus est, ut eluceat, talia monstra Andreae non deberi, quamvis saepe in linguam Latinam peccaverit. In duobus codicibus Parisinis tabulae capitum cum numeris additae sunt neque tamen congruentes. Plerumque e cod. *D* inscriptiones sumpsit, codicis *A* tamen retinens, ubicunque fieri potuit; numerum capitum lib. I mutavi tabulam, quam ipse auctor initio operis praemisit, secutus. Hoc modo colloquia capitulo VI continentur; quae litteris A—G signavi. In ipsis colloquiis ad exemplum codicis *A* dictis viri verba

(*om.* enim; instigetur *p.* incitetur); 333: Res-fugamus; 337—38: magis sapientes-fulti (voluptate *p.* voluptates; *om.* implere).

¹) In *CD* et *I Reprobatio amoris* ultimum caput est secundi libri, in *A* et *B* secundus est liber.

²) In *Reprobatione* nullae sunt divisiones in codicibus. Qui numerus (*septima ratio*) p. 325 legitur, mihi videtur ad ditamentum alicuius ne rectum quidem (vid. l. c.).

„*homo ait*“ et mulieris „*mulier ait*“ adposui, quum discrepent ceteri omnes codd. et ab *A* et inter se¹. Postremo dicendum est de titulo operis. Quoniam nullus titulus ab initio operi fuisse videtur, eum elegi, quo Ieremias usus est; eundem in cod. *A* reperimus, similem in codd. *CGH*.

Testes opinionum a se allatarum Andreas Ciceronem, Ovidium, Donatum, Marcianum compluresque locos Scripturae sacrae laudat; quaedam etiam ex Horatio, unum versum ex Lucano desumpsisse videtur². Nominibus Blanceflorae, Isottae, Amphe-

¹) *B* plerumque: Cui (vel: quibus) respondeas (responde); Mulier respondeat (respondit, respondet); *D*: Cui sic respondeas (responde [?]); cui mulier. *CE* plerumque eadem quae *D* praebent. *F* saepe: Cui vir sic *R* (quo siglo etiam *CDE* saepe utuntur). *H* saepe iisdem verbis saepe etiam tertia utitur persona (respondet). *I*: Homo plebeyus, mulier plebeya, Homo nobilis etc. In versione Dr. la Vache partim modum cod. *C-H*, partim mod. cod. *A* reperimus. — In *A* illa verba in margine eadem manu qua cetera scripta leguntur, sed cogor fateri, me fugisse uno loco (p. 119) in contextu legi ad initium responsi viri: *Cui sic respondeas* (etiam hic in margine: Homo ait). In *B* eodem loco: Cui respondeas.

²) „Eloquens Tullius in amicitiae libro“ testis adhibetur p. 318, idem liber p. 317 (De amic., 22), p. 158. Ovidii Rem. Am. 749 (De am. p. 8); Amorum lib. III, 4, 17 (p. 15 et 348); Ep. IV, 75—76 (p. 16); ib., 154 (p. 223); I, 12 (p. 318); Trist. I, 9, 5—6 (p. 245 et 317); Metam. II, 845 (p. 323); Fast. I, 419 (p. 350); quibusdam etiam dictis Ovidii reminiscimur; ita p. 99 verba q. s. „*Talem igitur deum non est offendere tutum*“ cum v. 11 Ep. IV comparari

lices¹, Hugonis ab Alvernia² se operum poetarum sui temporis peritum demonstrat, quod satis etiam ex aliis multis apparet, ut supra dixi. Si quae-ritur, quo modo ei scriptores antiquitatis noti fue-rint, haud contenderim, scripta eorum ei in mani-

possunt: *Quidquid amor iussit, non est contemnere tutum*. „Donatus peritissimus“ p. 134 nominatur; nihil tamen in scriptis Donati in hunc locum convenit („*Donati grammatici peritissimi fabularum breviationem Ovidii Nasonis*“ perscrutari mihi non licuit). In scriptis Marciani Capellae versus ille Aeneidis (IV, 169—70), quem ei Andreas tribuit (p. 346), nusquam legitur (rhythmus turbatus est addito ver-bo *quia*). Versus laudatus p. 346 in Lucani Pharsaliae I, 281 legitur. Ex Horatii Epp. I, 4, 14 sumptus est versus p. 121; p. 74: „Lippis atque tonsoribus patere“ apud Hor. in Satir. lib. I, 7, 3 legimus; quae p. 228 de artificiiis avarae mulieris dicuntur, similia sunt iis, quae Epp. I, 17, 55—57 de meretrice leguntur, et „hirudinem plenam cruoris“ (p. 230) in ultimo versu Artis poeticae reperimus. E Scriptura sumpta: p. 187: Matth. XVIII, 5; p. 188: id. XXIII, 2; p. 192: Sam. II, 7, 6 (Reg. I, 8, 19); p. 196: Matth. VII, 8; p. 326: David 150, 7; p. 331: Gen. II, 24.

¹) p. 181: Blanceflora in carmine, quod vocatur *Floire et Blanche fleur* (G. Paris: La Litt. fr. au moyen âge § 51); Isotta in carmine *Tristan* (G. Paris ib. § 56); Amphelice in car-mine *Cligès* Christiani Tricassini (ib. § 51 et § 57).

²) De Hugone ab Alvernia (p. 200) vid. G. Paris ib. § 26; Trojel: Middelalderens Elskovshoffer p. 140 n. 4, ubi hanc anti-quissimam mentionem carminis illius commemoravi et, quo modo cum posterioribus versionibus Italianis XIV saeculi non congruat. Vid. etiam tractatus Crescini: Per la questione delle corti d'amore p. 11 n. 1 (Atti e Memorie VI, disp. IV. Padova 1891; etiam editus sub titulo: Per gli studi Ro-manzi, Saggi ed Appunti. Padova, Angelo Draghi, 1892).

bus fuisse. Potius crediderim, eum sententias quasdam in memoria tenuisse e florilegiis vel grammaticis collectas. Tamen Ovidii eum legisse puto Amores et Remedia amoris, Epistolas et Tristia, fortasse quaedam ex libris Metamorphoseon. Fieri etiam potest, ut Ciceronis liber de amicitia ei notus fuerit. Versum Lucani quin etiam duo versus Ovidii proverbium antiquum vocat. Ovidius epithetis *mirificus* et *sapiens* ornatur.

Restat, ut summo Ministerio, quod rebus ecclesiasticis scholasticisque apud nos praeest, Universitatique Havniensi gratias ago pro magna liberalitate, qua adiutus an. 1889 in Italiam Germaniamque profectus sum libros manu scriptos operis Andreae exploratum. Neque minus praeffectis bibliothecarum Lutetiae Parisiorum et Montepessulani gratiam habeo, quorum benignitate factum est, ut codices *DEI* et versionem Francicam anni 1290 Havniae examinare possem.

Sed, nisi Institutum Carlsbergicum solita sua egregia liberalitate auxilium mihi praebuisset, haud scio an nunquam opus perfectum esset. Quare viris doctissimis, qui Instituto Carlsbergico praesunt, animo sincero gratias quam maximas ago.

Scribendam Havniae a. d. V. Id. Jul. an. MDCCCXCII.

E. Trojel.

DE AMORE

Praefatio.¹

Cogit me multum assidua² tuae dilectionis instantia, Gualteri³ venerande amice, ut⁴ meo⁵ tibi debeam famine propalare mearumque⁶ manuum scriptis⁷ docere⁸, qualiter inter amantes illaesus possit⁹ amoris status conservari, pariterve, qui¹⁰ non amantur¹¹, quibus modis sibi cordi¹² affixa valeant¹³ Veneris iacula declinare. Asseris te namque novum amoris militem novaque¹⁴ ipsius sauciatum¹⁵ sagitta illius¹⁶ nescire¹⁷ apte gubernare frena caballi nec ullum posse¹⁸ tibi remedium invenire. Quod quam¹⁹ sit grave quamque²⁰ molestet meum animum, nullis tibi possem²¹ sermoni-

¹) *om.* *AVEb* Incipit prologus libri de arte amandi *B* Incipit prima pars tractatus de Amore. Capitulum primum de intentione actoris *H* ²) assidue *H* ³) Gualterij *A. G. C* Gualtere *H* ⁴) et *B* ⁵) in eo *Fb* ⁶) mearum *B* ⁷) scriptibus *DH* scriptis competentibus *F* ⁸) edocere *O* ⁹) poterit *B* ¹⁰) hos qui *B* ¹¹) amatur *VE* ¹²) cordis *Tb om.* *H* ¹³) ualeat *BP* ¹⁴) nova *Bb* ¹⁵) sauciari *R* ¹⁶) ac illius *BP* ac nescire illius *C* ¹⁷) non scire *Zb* ¹⁸) *om.* *H* ¹⁹) quantum *B* ²⁰) quamquam *A* quantumque *BE* ²¹) poss. facile *DZ*

bus explicare. Novi enim¹ et manifesto experimento percepi², quod, qui³ Veneris est servituti obnoxius, nil⁴ valet perpensius cogitare, nisi ut aliquid semper valeat⁵ suis actibus operari, quo magis⁶ possit⁷ ipsius illaqueari catenis: nihil⁸ credit, se habere⁹ beatum nisi id, quod penitus suo debeat amori placere. Quamvis igitur non¹⁰ multum videatur expediens¹¹ huiusmodi¹² rebus insistere nec deceat, quemquam prudentem huiusmodi vacare venatibus, tamen propter affectum¹³, quo tibi annector, tuae nullatenus valeo petitioni obstare¹⁴; quia¹⁵ luce clarius novi, quod docto¹⁶ in¹⁷ amoris doctrina cautior tibi erit¹⁸ in amore processus, tuae¹⁹, prout potero, curabo postulationi parere.

¹)etenim *O* ²)cognoui *Z* ³)quis *B* ⁴)nichil aliud *O* ⁵)possit *C* ⁶)*om.* *Z* ⁷)amans ipsius possit *B* in ips. possit *D* ⁸)nichil quoque *C* nichilque *DZ* ⁹)hab. posse *P* ¹⁰)*om.* *H* ¹¹)inexpediens *H* ¹²)hijs *D* ¹³)nimiam qua tibi affectionem *C* aff. nimium *P* ¹⁴)obsistere *VH* resistere *E* ¹⁵)nec non quia etiam *CFZ* nec non quia *D* ¹⁶)*Z*; docta *T* doctos *C* doctus *DF* ¹⁷)*om.* *B* ¹⁸)*om.* *A* ¹⁹)tue igitur *B*

Liber primus.

Accessus¹ ad amoris tractatum.

Est igitur primo videre, quid sit amor, et unde dicatur amor², et quis³ sit effectus amoris, et inter quos possit esse amor, qualiter acquiratur amor, retineatur, augmentetur, minuatur, finiatur et de notitia amoris mutui, et quid unus amantium agere debeat altero⁴ fidem fallente⁵.

Capitulum I: Quid⁶ sit amor.

Amor est passio quaedam innata procedens ex visione et immoderata cogitatione formae alterius sexus, ob quam aliquis super omnia cupit alterius potiri amplexibus et omnia de utriusque voluntate in ipsius⁷ amplexu⁸ amoris⁹ praecepta¹⁰ compleri¹¹.

¹) *BGb*; hic incipit accessus de amoris tractatum *D* Que sint videnda circa amorem *H om. ACEF* ²) *om. Bb* ³) quid *TC* et *om. P* ⁴) alteri *A* alteri altero *H* ⁵) frangenti *B* frangente uel falente *G* ⁶) (*De numeris capitulorum et inscriptionibus dictum est in præfatione*) *DHb*; *om. ACEF* ⁷) Quaaliter diffiniatur amor *B* ⁸) ipsis *DHB* ⁹) amplexibus *Bb om. VZ* ¹⁰) *VE*; *om. TH* ¹¹) *VZ*; *om. Tb* ¹¹) complere *BGH*

¹Quod ²amor sit passio, facile est videre. Nam, antequam amor sit ex utraque parte libratus³, nulla est angustia maior, quia semper timet amans, ne⁴ amor optatum capere non⁵ possit effectum, nec⁶ in vanum suos labores emittat. Vulgi⁷ quoque timet rumores et omne, quod aliquo posset⁸ modo⁹ nocere; res enim imperfectae¹⁰ modica turbatione¹¹ deficiunt. Sed et¹², si pauper ipse sit, timet, ne eius mulier vilipendat¹³ inopiam; si turpis est, timet, ne eius contemnatur¹⁴ infirmitas¹⁵ vel pulchrioris¹⁶ se mulier¹⁷ annectat¹⁸ amori; si dives est, praeteritam forte tenacitatem sibi timet obesse. Et, ut vera loquamur¹⁹, nullus est, qui possit singularis²⁰ amantis enarrare timores. Est igitur amor ille²¹ passio, qui ex altera tantum est parte libratus, qui potest singularis amor vocari. Postquam etiam²² amor utriusque perficitur, non minus²³ timores insurgunt; uterque²⁴ namque timet amantium, ne, quod est multis laboribus acquisitum, per alterius labores amittat, quod valde magis²⁵ onerosum constat hominibus, quam

¹) *Inscribitur haec pars Cap. Ii* : B: Qualis passio sit amor; D: qualiter amor dicitur passio; b: Sequitur videre quod amor sit passio ²) Quod autem B ³) liberatus BH ⁴) ut H ⁵) DEF; om. ct. ⁶) ut in v. suos non B neue F ne H ⁷) Vulgique timet A timet autem vulgares rum. timet etiam omne C ⁸) possit DF ⁹) om. H ¹⁰) infectio D ¹¹) perturbatione Z ¹²) om. CH ¹³) villipendit A ¹⁴) contempnetur A ¹⁵) difformitas BCH deformitas b ¹⁶) pulcriori Veb ¹⁷) om. H ¹⁸) adnectet H ¹⁹) loquar C ²⁰) singulos C singulares Zb ²¹) illa A ²²) enim T autem C ²³) minores O ²⁴) utrique AH ²⁵) om. H

si spe¹ frustrati² nullum sibi suos³ fructum sentiant⁴ [sibi⁵] afferre labores⁶. Gravius est enim carere quaesitis quam sperato lucro privari. Timet etiam⁷, ne in aliquo⁸ offendat amantem; tot enim⁹ timet, quod¹⁰ nimium¹¹ esset narrare difficile¹². Quod¹³ autem illa passio sit innata, manifesta tibi¹⁴ ratione ostendo, quia passio illa ex¹⁵ nulla oritur actione subtiliter¹⁶ veritate inspecta; sed¹⁷ ex sola cogitatione, quam concipit animus ex eo, quod vidit, passio illa procedit¹⁸. Nam quum aliquis videt aliquam aptam amori et¹⁹ suo formatam arbitrio, statim eam incipit concupiscere corde²⁰; postea vero, quotiens de ipsa cogitat, totiens eius²¹ magis ardescit amore²², quousque ad cogitationem²³ devenerit²⁴ plenior. Postmodum²⁵ mulieris incipit cogitare facturas et eius distinguere membra suosque actus imaginari eiusque²⁶ corporis secreta rimari ac cuiusque membri officio desiderat perpotiri²⁷. Postquam vero ad hanc cogitationem²⁸ plenariam²⁹ devenerit³⁰, sua

1) sepe *A* 2) frustratus *TH* 3) *om.* *BO* 4) sentiat *CZ* sentiunt *DFb* 5) *om.* *B* suum *O* 6) laborem *O* 7) enim *AD* 8) *om.* *A* 9) etiam *O* 10) quot *DEF* 11) nimis *BO* 12) *Inscrib. pars sequ. cap. II*: *B*: Qualiter passio amoris innascitur; *D*: Amoris passio; *H*: Quod amor sit passio innata; *b*: De amoris passione innata 13) Quantum illa *A* 14) tali *Db* 15) *O*; *om.* *T* 16) subtilit *A* si uelimus ueritatem subtiliter inspicere *C* 17) nisi *B* 18) processit *C* 19) *om.* *H* 20) in corde *C* cordi *H* 21) in eius *BO* 22) amorem *CEF* 23) cognitionem *DE* 24) deuenit *CFHb* 25) Postm. enim *O* 26) et secretorum membrorum secreta rimari *C* 27) *DEFG*; propotiri *Ab* potiri *BH* perfrui *C* 28) *O*; cognitionem *T* 29) *om.* *B* 30) deuenit *Bb* deuenitur *VE*

frena nescit continere amor, sed statim¹ procedit ad actum; statim² enim³ adiutorium⁴ habere laborat et internuntium invenire. Incipit enim⁵ cogitare, qualiter eius gratiam valeat⁶ invenire, incipit etiam quaerere locum⁷ et tempus cum opportunitate loquendi ac brevem horam longissimum reputat annum, quia cupienti animo⁸ nil⁹ satis posset festinanter impleri¹⁰; et¹¹ multa sibi in hunc modum evenire¹² constat¹³. Est igitur illa passio innata ex visione et cogitatione¹⁴. Non¹⁵ quaelibet cogitatio sufficit ad amoris originem¹⁶, sed immoderata exigitur¹⁷; nam cogitatio moderata¹⁸ non solet ad mentem redire, et ideo ex ea non potest amor oriri.

Capitulum II: Inter¹⁹ quos possit esse amor.

Hoc autem est praecipue in amore notandum, quod amor nisi inter diversorum sexuum personas esse non potest. Nam inter duos mares vel inter duas feminas amor sibi locum vindicare non

¹) *om. B* ²) statimque *B* ³) *om. B* etiam *D* ⁴) *AH*; iuuamen *B* adiutorem *ct.* Incipit enim sibi querere adiutorem uel internuntium *C* ⁵) *D*; etenim *C* enim-incipit *om. Eb* etiam *ct.* ⁶) possit *C* ⁷) tempus et locum adloquendi oportunitas *C* ⁸) uiro *P* ⁹) nil festinatur impleri *C* ¹⁰) pleri *H* ¹¹) *om. H* ¹²) eueniunt *C* ¹³) *om. C* ¹⁴) *add. B*: Qualiter cogitatio requiritur ad amorem; *b*: Ad quid tendat totius amantis conatus ¹⁵) Non enim *H* ¹⁶) concitationem *C* ¹⁷) exig.-mod. *om. D* ¹⁸) immoderata solet *E om. H* ¹⁹) Inter-am. *D*; Inter quas personas amor potest esse *B* Inter quas personas amor contrahatur *E* Inter quas personas sit amor *H om. ct.*

valet¹; duae namque sexus² eiusdem personae nullatenus aptae videntur ad mutuas sibi vices reddendas amoris vel eius naturales actus exercendos. Nam quidquid³ natura⁴ negat, amor⁵ erubescit amplecti.

Ad⁶ hoc totus tendit conatus amantis, et de hoc illius assidua est⁷ cogitatio, ut eius, quam⁸ amat, fruatur amplexibus; optat enim⁹, ut cum ea omnia compleat amoris mandata, id est, ea quae¹⁰ in amoris tractatibus¹¹ reperiuntur inserta. In amantis ergo conspectu nil¹² valet amoris actui comparari, potiusque verus amans¹³ cunctis¹⁴ exspoliari¹⁵ divitiis¹⁶ vel omni eo, quod humano posset excogitari ingenio, sine quo quis¹⁷ vivere¹⁸ non potest, penitus privari eligeret¹⁹ quam sperato vel acquisito²⁰ amore carere. Quid enim homo²¹ posset possidere vel habere sub coelo, pro quo vellet tot subiacere periculis, quot²² assidue videmus amantes ex libero arbitrio se subiugare²³? Videmus enim ipsos mortem contemnere nullasque timere minas, divitias spargere²⁴ et ad multas de-

1) potest *H* 2) generis *C* 3) ea que *C* 4) uerus *H* 5) amor uere
A amor ad hoc *H* 6) Ad hoc vero *B* Ad hoc totus ad id *CD*
 Nam totus ad id *H* 7) *TC*; assid. cogit. perseverat *P* 8) quem
C 9) etiam *O* 10) que ab eis qui de amore tractauerunt sunt
 tradita *C* 11) *O*; mandatis *T* 12) *om.* *H* nichil est am. act. compa-
 randum *C* 13) eligeret amans *O* 14) infinitis *O* 15) spoliari *B*
 16) div. desideraret *B* 17) homo *C* aliquis nunquam uiuere potest
Zb 18) uix uiuere potest *D* 19) *om.* *H* 20) acquis. uellet *O*
 21) Preterea quid posset homo *C* 22) quod *ADH* 23) subiugare *C*
 24) *O*; spernere *T*

venire inopias. Sapiens tamen¹ amator divitias non abiicit², tanquam³ prodigus consuevit dispensator abiicere, sed iuxta patrimonii⁴ facultates suis ab initio modum ponit⁵ impendiis. Nam inopiae quisque necessitati suppositus deflexo incipit incedere⁶ vultu et multis cogitationibus cruciari, et omnis eum alacritas derelinquit⁷. Qua quidem cessante⁸ illico melancolia⁹ ex adverso consurgit¹⁰, in¹¹ eo suum sibi locum vindicat¹² ira¹³, et ita incipit esse alteratus amanti et¹⁴ ei terribilis apparere¹⁵, sicque incipiunt amoris incrementa deficere; ergo incipit amor diminui¹⁶. Amor enim semper minuitur¹⁷ vel augetur. Manifesto igitur experimento cognosco¹⁸, quod ita¹⁹ superveniente inopia incipiunt fomenta amoris deficere, quia: „Non habet unde suum paupertas pascat amorem.“

Non autem haec tibi enarro²⁰, amice, quasi²¹ velim avaritiam sectandam esse meis tibi faminibus indicare²², quam cunctis constat in eodem cum amore non posse domicilio permanere, sed ut tibi²³ ostendere valeam, prodigalitatem esse²⁴

1) etenim *E* enim *H* 2) abiiciat *CDEb om. F* 3) quas *H* 4) sui patrim. *C* 5) ponat *VEb* patiatur *H* 6) uiuere *O* 7) derelinquit *DH* 8) alacritate cessante *B* 9) melanconia ira *A* melancolia et ira *B* meliora *D* 10) insurgunt *BD* 11) et in eo *B* et ira statim suum *C* ac statim in eo *P* 12) vendicant *B* 13) ita *A om. BE* 14) eique *B* eique existit *C* 15) *om. C* 16) minui *BCEfb* imminui *DH* 17) imminuitur *H* 18) cognoscitur *B* 19) *TF*; dura *CE* dira *DH* 20) narro *Cfb* 21) quia *H* 22) *om. H* 23) *om. D* 24) esse-ipsam *om. H*

modis omnibus fugiendam, et ipsam largitatem utroque¹ brachio² amplectendam³. Nota etiam, quod amans nihil sapidum⁴ ab amante consequitur nisi ex illius voluntate procedat.

Capitulum III: Unde⁵ dicatur amor.

Dicitur autem amor ab amo⁶ verbo⁷, quod significat capere vel capi. Nam qui amat⁸, captus est cupidinis vinculis⁹ aliumque desiderat suo capere hamo. Sicut enim piscator astutus suis conatur cibiculis¹⁰ attrahere pisces et¹¹ ipsos¹² sui hami capere unco, ita vero¹³ captus amore suis nititur alium¹⁴ attrahere blandimentis¹⁵ totisque nisibus¹⁶ instat duo diversa quodam incorporali vinculo corda unire vel¹⁷ unita semper coniuncta servare.

Capitulum IV: Quis¹⁸ sit effectus amoris.

Effectus autem amoris hic est, quia¹⁹ verus amator²⁰ nulla posset²¹ avaritia²² offuscari, amor horridum et incultum omni facit formositate pol-
lere, infimos natu etiam morum novit²³ nobili-

¹) TC; utrisque D utriusque ct. ²) brachiis P ³) amplectan-
dam AH ⁴) ad plenum C ⁵) Unde-am. BDE; unde amor dica-
tur H om. ct. ⁶) hamo H ⁷) VE; verbum THb ⁸) om. B ⁹) ungulis
O ¹⁰) cubiculis Hb ¹¹) et-attrib. om. GH ¹²) ipsis A ¹³) om. BE
¹⁴) P; alium uel aliam AC aliam B ¹⁵) sic amor bland. GH ¹⁶) visi-
bus A nexibus D viribus H ¹⁷) et Bb ¹⁸) Inscr. om. ACF
¹⁹) quia-off. om. H ²⁰) amor D ²¹) possit B ²²) om. B ²³) om. H

tate ditare, superbos quoque solet humilitate¹ beare, obsequia cunctis amorusus² multa consuevit decenter³ parare. O, quam mira res est amor, qui tantis facit hominem fulgere⁴ virtutibus tantisque⁵ docet quemlibet bonis moribus abundare! Est et aliud quiddam⁶ in amore non brevi sermone laudandum, quia amor reddit hominem castitatis quasi⁷ virtute decoratum, quia⁸ vix⁹ posset de¹⁰ alterius etiam formosae¹¹ cogitare¹² amplexu, qui¹³ unius¹⁴ radio fulget¹⁵ amoris. Est enim¹⁶ suae menti, dum de amore suo plenarie cogitat¹⁷, mulieris¹⁸ cuiuslibet horridus et incultus aspectus.

Hoc ergo¹⁹ tuo pectori volo semper esse affixum, Gualteri²⁰ amice²¹, quod, si tali amor libramine²² uteretur, ut nautas suos²³ post multarum²⁴ procellarum inundationem²⁵ in²⁶ quietis semper portum deduceret, me suae servitutis perpetuo vinculis²⁷ obligarem²⁸. Sed quia inaequale pensum sua solet²⁹ manu gestare, de ipsius³⁰ tanquam iudicis suspecti non ad plenum confido iustitia.

¹)nobilitate *C* ²)*V*; amorosis *ct.* ³)subiectione (humilitate *C*) prestare *VEb* subiectione prestari nullaue auaritia verus amor potest obfuscari *H* ⁴)coruscare *F* ⁵)cunctisque *C* ⁶)quoddam *CDZb* ⁷)omnique *B om.* *H* ⁸)*om.* *DFZ* ⁹)uix enim *DFH* tamen vix enim *b* ¹⁰)*om.* *A* amans de *B* ¹¹)*P*; forme *T* amantis *C* ¹²)cohibere *H* ¹³)si *B* ¹⁴)*TC*; cuiusque *DFZ* cuiuscumque *b* ¹⁵)fulserit *B* ¹⁶)etiam *B* etenim *F* ¹⁷)*TC*; cogitare insistit amator *P* ¹⁸)cuiuslibet amantis *C* ¹⁹)igitur *O* ²⁰)Gualterij *AC* ²¹)am. karissime *C* ²²)*VEb*; liberamine *TH* ²³)suas *H* ²⁴)*TC*; multarum saltem *P* ²⁵)undationem *DH* ²⁶)inquiētissimum portum *E* ²⁷)catenis *C* ²⁸)colligare *C* ²⁹)solitus est *C* ³⁰)eius *C*

Ideoque ad praesens eius¹ recuso iudicium, quia:
„Saepe suos nautas valida relinquit² in unda“³.

Sed quare⁴ amor quandoque ponderibus non⁵
utatur aequalibus⁶, alibi tractatu latiori te⁷ plenius⁸
edocebo.

Capitulum V: Quae⁹ personae sint aptae ad amorem.

Est nunc¹⁰ videre, quae sint aptae personae
ad amoris arma ferenda. Et scire debes, quod
omnis compos mentis, qui aptus est ad Veneris
opera peragenda¹¹, potest amoris pertingi¹² aculeis,
nisi aetas impediat vel caecitas vel¹³ nimia volup-
tatis¹⁴ abundantia. Aetas impedit, quia post sexa-
gesimum annum in masculo et post quinquagesi-
mum¹⁵ in femina, licet coire¹⁶ homo possit¹⁷, eius¹⁸
tamen¹⁹ voluptas²⁰ ad amorem²¹ deduci²² non
potest, quia calor naturalis ab ea²³ aetate suas
incipit amittere²⁴ vires, et humiditas sua²⁵ vali-
dissime²⁶ inchoat incrementa²⁷ fovere atque ho-

¹) *om. Hb* ²) relinquit *CD* ³) undis *D* ⁴) qualiter *D* ⁵) *om. C* ⁶) ine-
qualibus *C* ⁷) et te *Z* ⁸) plenarie *C* ⁹) Quae-am. *DE*; Que pers.
apte sunt ad amorem *H* Que sunt apte pers. amori *G* Quae pers.
sunt aptae amori *b* Que pers. sunt apte ad amoris arma fe-
renda *B* De personis aptis ad amare[?] *F om. ct.* ¹⁰) igitur *Zb*
¹¹) perferenda et peragenda *b* ¹²) pertingere *Eb* ¹³) aut *O* ¹⁴) *P*;
uoluntatis *TC* ¹⁵) quinqu. annum *b* ¹⁶) certe *H* ¹⁷) posset *B*
¹⁸) ei cum *H* ¹⁹) tantum *A om. H* ²⁰) uoluntas *TC* ²¹) maiorem
H ²²) deduci-quia *om. H* ²³) hac *P* ²⁴) admittere *C* ²⁵) ipsa sua
DEFb ipsa *H* ²⁶) ualida *BEb* ualide *DF* ualde *H* ²⁷) incremento *C*

minem in varias deducit angustias et¹ aegritudinum diversarum molestat insidiis, nullaque sunt sibi in hoc saeculo praeter cibi et potus solatia. Similiter² ante duodecim annos³ femina, et ante decimum quartum⁴ annum masculus non solet in amoris exercitu militare. Dico tamen et firmiter assero, quod⁵ masculus ante decimum⁶ octavum annum verus esse non potest amans, quia usque ad id tempus pro⁷ re satis modica verecundo⁸ rubore perfunditur⁹, qui¹⁰ non solum perficiendum impedit¹¹ amorem sed bene perfectum¹² exstinguit. Sed et¹³ alia ratio efficacior invenitur¹⁴, quia ante praefatum tempus¹⁵ nulla in homine constantia viget, sed in omnibus variabilis reperitur¹⁶. Nec enim aetatis¹⁷ de amoris imperii¹⁸ arcanis posset tanta infirmitas cogitare. Cur vero citius in muliere¹⁹ amor quam in masculis exardescit, alibi forte docebo²⁰.

Caecitas²¹ impedit amorem, quia caecus videre non potest, unde suus possit²² animus immoderatum²³ suscipere cogitationem, ergo in eo amor

¹)et eum *P* et uariarum ipsarum egritudinum molestat insidiis *C* ²)*Supra scriptum*: Quo tempore consuevit amare masculus et quo femina *D* ³)duodecimum annum *B* ⁴)XIII annos *O* [*F?*] ⁵)*BH*; quia *ct.* ⁶)XVIII annos *C* 14^m annum *H* ⁷)modica res uerecundie ruborem inducit *C* ⁸)uerecundie rubores *H* ⁹)perfunduntur *H* ¹⁰)que *AC* quod *P* ¹¹)impedire constat *P* ¹²)completum *C* ¹³)et alia *T* illa est *C* ad hec illa *P* ¹⁴)*om.* *C* ¹⁵)tempus etatis *P* ¹⁶)*TC*; perseverat *P* ¹⁷)huius etatis *R* ¹⁸)imperiiis *Fb* ¹⁹)mulieris *H* ²⁰)edocebo *Bb* te docebo *D* ²¹)caecitas uero *P* ²²)ualeat *DZb* ²³)immoderatus *A*

non potest oriri, sicut plenarie¹ supra constat² esse probatum³. Sed hoc verum⁴ esse⁵ in amore acquirendo profiteor; nam⁶ amorem ante caecitatem hominis acquisitum non nego in caeco posse durare.

Nimia voluptatis⁷ abundantia⁸ impedit amorem, quia sunt⁹ quidam, qui tanta voluptatis⁷ cupidine detinentur¹⁰, quod¹¹ amoris non possunt¹² retineri¹³ reticulis; qui¹⁴ post multas etiam¹⁵ de¹⁶ muliere cogitationes habitas vel fructus assumptos¹⁷, postquam aliam vident¹⁸, statim illius concupiscunt¹⁹ amplexus et obsequii a priore amante suscepti obliviosi et ingrati²⁰ existunt²¹. Illi²² tales, quot vident²³, tot cupiunt²⁴ libidini immisceri²⁵. Istorum²⁶ talis amor est, qualis est²⁷ canis impudici. Sed nos credimus²⁸ asinis comparandos²⁹; ea³⁰ namque solummodo³¹ natura moventur, quae ceteris animantibus homines ostendit aequales, non³² vera, quae³³

¹) plene *C* ²) const. esse *om. C* ³) probauimus *C* ⁴) item *H* ⁵) *om. C* ⁶) quia *D* ⁷) voluntatis *A* ⁸) abundantia-voluptatis *om. H* ⁹) est aliquis *C* ¹⁰) detinetur *C* ¹¹) qui *H* ¹²) *AF*; possent *BDb* posset *CE* possit *H* ¹³) detineri *C* amplecti *R* ¹⁴) quod etiam *C* quod *DE* quia *F* ¹⁵) *om. C* ¹⁶) de aliqua mul. *C* ¹⁷) acceptos *C* ¹⁸) uidet *CH* ¹⁹) concupiunt *A* concupiscit *CH* ²⁰) *DFG*; ignari *Tb* obliuiosus et ingratus *C* suscepta oblita et ingrata *E* obsequia . . suscepta obliuiosa et ingrata *H* ²¹) existit *CH* ²²) Isti *R* Iste *C* ²³) uidet *C* ²⁴) cupit *C* ²⁵) commisceri *R* cupit abuti amplexibus *C* ²⁶) Istius *C* ²⁷) *om. H* ²⁸) talem nouimus *C* tales credimus *DEF* tales contendimus *H* ²⁹) asino comparare *C* ³⁰) *DZ*; quia solumm. *T om. C* tales namque *F* ³¹) solummodo-separari *om. C* ³²) Sed *B* non autem ea *R* ³³) *om. B*

rationis differentia nos a cunctis facit animalibus¹ separari. De talibus amantibus alibi dicitur.

Capitulum VI: Qualiter² amor acquiratur et quot modis.

Nunc igitur³ sequenti restat loco videre, quibus modis amor sit acquirendus. Et quorundam fertur narrare doctrina, quinque modos⁴ esse, quibus amor acquiritur, scilicet⁵: formae venustate⁶, morum probitate, copiosa sermonis facundia, divitiarum abundantia et facili rei petita concessione. Sed nostra⁷ quidem credit opinio, tantum tribus⁸ prioribus⁹ modis amorem acquiri, duos autem ultimos modos¹⁰ omnino credimus¹¹ ab aula propulsandos¹² amoris, sicut mea¹³ tibi suo loco doctrina monstrabit.

Formae venustas modico labore¹⁴ sibi¹⁵ quaerit amorem, maxime si amorem simplicis requirit¹⁶ amantis. Simplex enim amans nil credit aliud¹⁷ in amante quaerendum nisi formam faciemque venustam et corporis cultum. Horum autem amorem improbare¹⁸ non insisto, sed¹⁹ nec multum

¹)animantibus *DE* ²)*D*; Incipit primus tractatus amoris acquirendi continens sicut plebeius vir [*deest alqd.*] cum plebeia muliere *A* Quibus modis amor acquiretur *B* Quibus modis sit acquirendus amor *Z* Qualiter amor acquiratur *G* Quibus modis amor acquiritur *b* ³)ergo *H* ⁴)modis *DH* ⁵)*om.* *E* ⁶)uenustas . . probitas *etc.* *C* per forme uenustatem *etc.* *DH* uenustatem *etc.* *EF* ⁷)mea fert opinio *C* ⁸)duobus *G* ⁹)*om.* *C* ¹⁰)*AH*; *om. ct.* ¹¹)credo *C* ¹²)pulsandos *D* ¹³)nostra *H* ¹⁴)loco *Db* ¹⁵)*om.* *H* ¹⁶)querat *C* querit *DH* ¹⁷)*om.* *B* ¹⁸)probare *H* ¹⁹)*om.* *H*

approbare contendo¹, quia inter incautos vel minus sapientes amantes amor diu latere non potest; ergo sua statim incipit incrementa nescire². Divulgatus enim amor aestimationem³ non servat amantis, sed eius famam sinistris solet cauteriare⁴ rumoribus et poenitentem prorsus saepe reddit amantem. Raro⁵ inter ipsos amor⁶ perdurat⁷ amantes, sed⁸, si inter tales amor⁹ forte quandoque remaneat, sua¹⁰ non potest pristina¹¹ solatia capere, quia rumoris percepta suspicio¹² custodiam facit cautiorem exhibere puellae et¹³ omnem loquendi opportunitatem excludit et sollicitos attentosque reddit cognatos amantis, et exinde inimiticia capitalis insurgit¹⁴. In talibus amor, quum non possit sua¹⁵ solatia capere, immoderata¹⁶ suscipit¹⁷ incrementa et in immanium¹⁸ lamenta¹⁹ poenarum deducit amantes²⁰, quia²¹: „Nitimur in vetitum, cupimus²² semperque negatum“²³.

Sapiens²⁴ igitur mulier²⁵ talem sibi comparare²⁶ perquirat²⁷ amandum²⁸, qui morum sit²⁹ probitate

1) non contempno *H* 2) uestire *Zb* 3) exterminationem *D* existimationem *b* 4) prosternere *D* contaminare *H* 5) raroque *VZ* 6) animo *A* animo amantes perdurat amor *B* 7) durat *CFZb* 8) uel si *C* et inter *H* 9) *om.* *H* 10) sua tamen *VZ* 11) *O*; prestita *T* 12) *O*; suspicione *Tb* 13) omnemque *P* 14) consurgit *H* 15) solita solatia *CG* 16) immoderate *H* 17) *om.* *H* 18) *CF*; manuum *A* magnarum *B* uarium genus *D* variarum *H* 19) *om.* *D* 20) amantem *C* 21) quia preterea *B* 22) semper cupimusque *Eb* [*sic Ovidius Am. III, 4, 17*] 23) neg. amorem *B* negata *P* 24) Sapiencia *CFZ* 25) *om.* *VZ* 26) *Hb*; comparere *TVE* 27) perquiret *C* perquirat *b* 28) in amore *C* 29) *om.* *H*

laudandus, non autem¹, qui mulierum se more perungit vel corporis se² cultu³ perlustrat. Non enim potest virili congruere formae mulierum se more ornare vel corporis ornatui⁴ deservire⁵. Tales etiam⁶ mirificus⁷ Ovidius⁸ redarguendo⁹ notavit: „Sint procul a nobis iuvenes ut feminae compti, Fine coli modico forma virilis amat“.

Sed et¹⁰, si mulierem videris nimia colorum varietate fucatam¹¹, eius non eligas formam, nisi alia vice primo¹² ipsam extra festiva diligenter aspicias, quia mulier in solo corporis fuce¹³ confidens non multum solet morum¹⁴ muneribus ornari¹⁵. Sicut igitur in masculo diximus, ita credimus, in muliere¹⁶ non formam tantum quantum morum honestatem sectandam. Cave igitur, Gualteri¹⁷, ne inanis te decipiat mulierum forma, quia¹⁸ tanta solet esse mulieris astutia et¹⁹ eius multa²⁰ facundia, quod, postquam coeperis²¹ eius acquisitis gaudere muneribus, non videbitur tibi facilis ab ipsius amore regressus. Morum probitas acquirit²²

1) enim *Ab* 2) *om.* *H* 3) cultura *R* 4) ornatu *Ab* culture *C* 5) inseruire *C* 6) *VZ*; enim *Tb* 7) ituriscus *A* yturiscus *B* mirificus *VZ* Hetruscus *b* 8) uersificator ille *C* 9) redarguit dicens *C* 10) *om.* *D* 11) *CE*; fuscata *ct.* 12) *om.* *C* 13) fusco *DH* 14) *VZ*; *om.* *Tb* 15) esse mor. honerata muneribus *C* honorari *R* 16) in mul. sectandam *C*; in mul. dicendum ut non formam tantum sed morum venustatem in ea sectandam probemus *Tb DE* (mor. etiam) *F* (spectandam) *H* (mor. probitatem) 17) *C*; Gualterij *A* Gualteri amice *B* Galteri *DE* Galterus *H* 18) quia-facundia *om.* *H* 19) *om.* *A* 20) *THb*; mellita *V* melliflua *E* 21) *Tb*; inceperis *CDZ* in corporis *F* 22) acquirat *H*

amorem in¹ morum probitate fulgentem. Doctus enim amans vel docta deformem non reiicit amantem, si moribus intus abundet². Qui³ enim probus invenitur et prudens, nunquam facile posset in amoris semita deviare vel suum⁴ coamantem⁵ afficere turbatione. Sapiens igitur, si⁶ sapientem suo⁷ connectit⁸ amori, suum amorem in perpetuum facillime⁹ poterit¹⁰ occultare et¹¹ sapientem coamantem sapientiore sua solet exhibere doctrina et minus¹² sapientem sua consuevit moderatione reddere cautiorem¹³. Mulier¹⁴ similiter non¹⁵ formam vel¹⁶ cultum vel¹⁷ generis quaerat originem, quia: „Nulla¹⁸ forma placet, si bonitate vacet“¹⁹, morum atque²⁰ probitas sola est, quae²¹ vera facit hominem nobilitate beari²² et rutilanti forma pollere. Nam quum omnes²³ homines uno sumus²⁴ ab initio²⁵ stipite derivati unamque secundum²⁶ naturam²⁶ originem traximus²⁷ omnes, non forma, non corporis cultus, non²⁸ etiam opulentia rerum, sed sola²⁹ fuit morum probitas, quae primitus nobilitate

1) more probitatis fulgente *C* 2) habundat *H* 3) nam qui probus *C* 4) *om. R* 5) conturbare amantem *C* amantem aliquibus afficere tedijs non valet *B* coam. aliqua turbatione mouere *R* (*Z*: perturbatione) 6) *om. AF* 7) *om. D* 8) conectat *DF* 9) facile *D* 10) posset *C* 11) et-sapientiore *TCb* Amans sapiens coamantem prudentem sapientiore *R* 12) non *C* 13) *add. VZI*: Sapientem igitur amantem tibi querere cura 14) *om. H* 15) non tantum *C* 16) non *D* 17) aut *C* 18) nulli *VZI* 19) vacat *B* 20) namque *DE* 21) quia *D* 22) fulgere *C* 23) nos omnes *BC* 24) fuimus *VZ* 25) *om. B* 26) *VE*; servaturam *Ab* sementiuam *B* 2^m veram *H* 27) traxissemus *D* 28) non diuitie, sed *C* 29) solum *CH*

distinxit homines¹ ac² generis induxit differentiam. Sed³ plures⁴ quidem sunt, qui ab ipsis primis nobilibus sementivam⁵ trahentes originem in aliam partem degenerando declinant: „Et si convertas, non est propositio falsa“.

Sola ergo probitas amoris est digna corona. Sermonis facundia multotiens⁶ ad amandum non amantium corda compellit. Ornatum etenim amantibus⁷ eloquium amoris consuevit concitare aculeos⁸ et de loquentis facit probitate praesumi. Quod qualiter fiat, quam brevi potero, curabo tibi sermone narrare.

Ad⁹ hoc¹⁰ imprimis istam tibi trado doctrinam, quod mulierum¹¹ alia est plebeia, alia nobilis, alia nobilior¹². Item masculus¹³ alius est¹⁴ plebeius, alius est¹⁵ nobilis, alius nobilior, alius nobilissimus. Mulier plebeia¹⁶ tibi satis est manifesta; nobilis mulier dicitur ex vavassoris vel proceris sanguine orta¹⁷ vel eorum uxores. Nobilior femina¹⁸ nominatur¹⁹ a proceribus sumpta²⁰. Idem

¹)om. *H* primos ipsos homines nob. dist. *C* ²)generisque induxit *C* ³)Quia *D* ⁴)plurimi *DZ* ⁵)semitivam *H* ⁶)multos *C* multum *D* ⁷)et compositum am. *R* ⁸)aculeos presumat *A* et-presumi om. *Bb* ⁹)*Haec pars sermonis inscribitur*: Distinctio generis quis sit plebeius nobilis nobilior nobilissimus qui est clericus *G*; De distinctione personarum amantium *H* ¹⁰)Ad-huc *D* ad hec *H* ¹¹)*Tb*; mulier *ct.* ¹²)*add.* *D*: de ordinibus mulierum ac hominum et quod in masculis unus ordo plus quam in feminis reperitur ¹³)masculorum *B* mas *C* ¹⁴)om. *DF* ¹⁵)om. *BO* ¹⁶)om. *H* ¹⁷)propagata *P* ¹⁸)mulier *C* ¹⁹)om. *C* ²⁰)om. *D* a nobiliore sanguine progenita *G* supra *CFZb*

dicimus in masculis, nisi¹ quod masculus nobiliori² vel ignobiliori³ vinctus uxori ordinem non mutat. Mulier enim⁴ vincta marito ex⁵ mariti ordine suam nobilitatem variando commutat. Masculi vero nobilitas mulieris nunquam potest coniunctione mutari⁶. Praeterea unum in masculis plus quam in feminis ordinem⁷ reperimus, quia quidam masculus nobilissimus invenitur⁸ ut puta clericus.

A.⁹ Loquitur plebeius ad plebeiam.

Accedat igitur ad plebeiam plebeius et tali¹⁰ ad eam sermone loquatur. Primitus¹¹ ipsam¹² suo more salutet; sed haec¹³ sunt¹⁴ generaliter dicenda¹⁵ et omni credantur¹⁶ amanti, ut¹⁷ post salutationem non¹⁸ statim a verbis amoris incipiat, quia pellicibus¹⁹ talia sunt initia facienda. Immo et domina salutata quoddam moderatum debet a

¹)excepto *C* nisi quod masc. *om.* *E* ²)nob. vel *om.* *F* ³)nobilioribus *D* ⁴)*O*; etiam *A* uero *B* ⁵)ex mar. *om.* *B* ⁶)tractari *H* ⁷)*om.* *H* ⁸)reperitur *BEb* est *C* ⁹)Incipit primus tractatus acquirendi amoris continens sicut vir plebeius [*deest alqd.*] cum plebeia muliere *A* Qualiter mulier sit accedenda *B* Capitulum tertium in quo loquitur plebeius ad plebeiam *D* loqu. pl ad plebeiam *E* De plebeio ad plebeiam *F* Qualiter vir plebeius debeat loqui mulieri capitulum primum *G* Incipit secunda pars de personis amantibus. Primo de amore plebei viri cum plebea femina *H* Hic docetur qualiter debeat loqui plebeius plebeae *b* ¹⁰)*om.* *D* ¹¹)et *F* In primis *b* ¹²)eam *Zb* ¹³)hoc *DE* ¹⁴)sibi *VZ* igitur *b* ¹⁵)*om.* *O* ¹⁶)traduntur *B* trado *C* credatur *D* tradatur *FZb* ¹⁷)et *B* ut nunquam *C* ¹⁸)*om.* *C* ¹⁹)meretricibus *H*

masculo tempus¹ interponi, ut mulier, si velit, primo loquatur. Nam², si mulier ipsa loquendi³ præstet initium⁴, gaudere non⁵ immerito poteris⁶ si⁷ verborum tibi copia non abundet⁸, quia ipsius⁹ elocutio¹⁰ copiosam tibi sermonis¹¹ materiam propinabit. Sunt enim quidam, qui in dominarum aspectu adeo loquendi vigorem amittunt, quod¹² bene concepta recteque in mente disposita¹³ perdunt nec possunt aliquid ordine recto proponere, quorum satis videtur arguenda fatuitas. Non enim decet aliquem nisi audacem et sapienter instructum ad dominarum colloquia devenire. Sed si nimis¹⁴ ipsius mulieris loquendi¹⁵ differantur¹⁶ initia, post spatium¹⁷ moderatum sapienter in sermone prorumpas. Primo¹⁸ extrinseca verba proponas, quae ludificum aliquid contineant vel illius patriae vel gentis vel personae¹⁹ laudationem²⁰. Nam mulieres pro maxima²¹ parte in suae personae commendatione laetantur, et cuncta, quae suas pertinere videntur ad²² laudes, facile²³ per omnia credunt, plebeiae maxime²⁴ ac rusticanae²⁵.

¹) *B*; *om.* *A* silentium *O* (*H*?) ²) *sed C* ³) colloquendi *C*
⁴) initia *H* ⁵) non imm. *om.* *C* ⁶) debes *C* potes *P* ⁷) maxime
 si *D* ⁸) habundat *Zb* ⁹) eius *DEFb om.* *H* ¹⁰) sermo *C* ¹¹) uer-
 borum *C om.* *F* ¹²) qui *A* ¹³) proposita *C* composita *Zb* ¹⁴) ni-
 mis-mul. *om.* *C* ¹⁵) *om.* *B* ¹⁶) differatur principium tua parum
 initia differantur sed primo extrinseca uerba *C* ¹⁷) *om.* *C*
 silentium *P* ¹⁸) *sed primo C* primo igitur *DZb* primo enim *F*
¹⁹) persone eiusdem *B* nominis *H* ²⁰) commendationem *C*
²¹) magna parte *C* minima re enim multum *H* ²²) *om.* *H* ²³) *P*;
 facili *A* de facili *B* fac.-cred. *om.* *C* ²⁴) tamen *B* ²⁵) omnes de
 se credunt laudationes *C*

Post¹ illa igitur extrinseca verba tali potes ratione procedere²:

Quando te divina formavit essentia³, nulla⁴ sibi alia facienda restabant: Tuo⁵ decori nihil⁶ deesse cognosco, prudentiae nihil, immo⁷ nil prorsus⁸ in⁹ te deficit¹⁰ quidquam¹¹, nisi quod tuo¹², ut mihi videtur, neminem¹³ ditasti¹⁴ amore. Miror tamen plurimum, si mulierem tam formosam et tanta prudentia decoratam amor extra sua castra diu militare permittit¹⁵. O, si inceperis militare amori, beatus erit ille super¹⁶ omnibus, quem tuo¹⁷ coronabis amore¹⁷. Nam si¹⁸ ego tanto¹⁹ meis meritis essem dignus honore²⁰, nullus in orbe vivens recte²¹ mihi esset coaequandus²² amator.

Mulier ait²³: Tui videntur falsitatem continere sermones, quia, quum²⁴ mihi non sit pulchritudinis

¹) dicas ergo sic post illa extr. dicta *C* ²) *add. A*: homo ait; *B*: Qualiter plebeius loquitur plebeye ³) *O*; presentia *A* prudentia *B* ⁴) nichil aliud sibi restabat faciendum *C* ⁵) tue namque forme *C* tuo namque dec. *DEFb* tua namque dec. *H* ⁶) nichil penitus *P* ⁷) immo tibi *C* ⁸) *om. C* ⁹) deest nisi solus amor. Sed scio quia si uelles adesset. Scio tamen quia quandoque amare curabis quia mulierem tam formosam amor extra sua castra non diu permittet. O, si *etc. C* ¹⁰) defecit *D* desit *H* ¹¹) *om. B* laudabile quidquam *P* ¹²) *BH*; uestrum *A* uestro *DEFb* ¹³) *BO*; nemini *A* ¹⁴) *H*; ditatis amore *BDEFb* dicatis amorem *A* ¹⁵) permittat *BHb* permittet *VE* ¹⁶) super omn. *om. H* ¹⁷) tuum . . amantem *C* ¹⁸) et si *CDHb* ¹⁹) tantis *Ab* ²⁰) amore *C* honore tantaque repertus felicitate *D* ²¹) *om. B* ²²) equandus *VEb* equalis *H* ²³) [*De his verbis dictum est in praefatione*] ²⁴) quum sim deformis meam super omnes pulchritudinem extollis *C*

forma decora, me quasi super omnes formosam mulieres extollis, et quum sim ornatu¹ sapientiae² destituta, me tanquam prudentem³ tua verba commendant. Mulieribus⁴ enim ex plebe trahentibus originem sapientia non debet summa requiri⁵.

Homo ait: Consuetudo est sapientum⁶, ut nunquam suam formam⁷ vel⁸ probitatem ore proprio fateantur, et ex hoc eorum⁹ manifeste probitas denotatur, quia tam caute suis¹⁰ prudentes¹¹ consueverunt sermonibus uti, ut nunquam¹² illo vulgari¹³ iuste valeant proverbio denotari, quo fertur, omnem in ore proprio sordescere laudem. Cuius proverbii tu quoque¹⁴ tanquam sapiens volens evitare sententiam¹⁵ te aliis tantum laudandam relinquis; tot enim¹⁶ sunt, qui tuas¹⁷ insistant¹⁸ extollere laudes, quod nunquam dicere fas esset, quod¹⁹ *quaecunque*²⁰ persona vellet²¹ falsa²² narrare²³. Nam²⁴ et, qui te²⁵ gentis tuae²⁶ ratione non diligunt, de te²⁷ attente laudes referre cognovi²⁸.

1) minus sapiens C 2) sap. dest. om. C 3) sapientem C 4) In mulieribus F 5) reperiri D exquiri H add. C: non enim ex utili genere orta debet requiri prudentia 6) mulierum C 7) formositatem C 8) vel-proprio om. C 9) tua C earum F 10) tuis C 11) om. C 12) nunqu. te illud vulgatum contingat prouerbium quod fertur C 13) vulgato DEFb 14) om. H 15) sagittam F 16) tamen C 17) tui H 18) insistent BO 19) pro O 20) quacunque TP alicuius C 21) uelle O 22) mentiri C 23) om. C notare siue narrare Zb 24) Nam quidam scio qui non est tibi amicus qui tuis multum laudibus utebatur. Sed et etc. C 25) BGH; uos ct. 26) GH; nostre B uestre ct. 27) BGH; uobis ct. 28) cognoueris H

Sed et, si credas¹ non² esse formosam, ex³ hoc me verum reputare debes⁴ amantem, quum tua mihi formositas videatur aliarum⁵ omnium summittere⁶ formas; amor enim deformem quoque⁷ mulierem tanquam valde formosam representat amanti. Dixisti etiam⁸, te⁹ ex vili generi ortam. Sed in hoc longe maioribus te dignam fore laudibus ostendisti et maiori nobilitate gaudere, quum nobilitatem tibi non generis vel sanguinis propinavit¹⁰ origo¹¹, sed sola¹² probitas et¹³ compositio morum digniori te nobilitatis specie ditaverunt¹⁴. Nam homines¹⁵ universos ab initio † prodijt¹⁶ una¹⁷ natura¹⁸, unaque¹⁹ omnes usque ad hoc tempus tenuisset²⁰ aequalitas, nisi magnanimitas et morum probitas coepisset homines nobilitatis inaequalitate distinguere.

Mulier ait: Si tanta sum nobilitate praeclara, ut tuis niteris²¹ sermonibus indicare, et²² quum sis plebeius, aliquam de plebe tuo²³ studeas amori coniungere, et ego nobilis²⁴ amorem mihi ex nobi-

¹) credis *B* ²) te non *B* pro mea te non esse assertione formosam *O* ³) potes ergo me *C* ⁴) *om. BC* ⁵) aliolum *DH* ⁶) sibi subicere *VE* subiacere *Hb* ⁷) *om. BE* quemquam *H* ⁸) *om. B* ⁹) quod tuam originem ex uili genere ducis *P* (ex uili origine *D* ex vili familia *Eb*) ¹⁰) propagatio *C* propinavit *D* ¹¹) *om. C* ¹²) *om. C* solum *H* ¹³) et morum in te facta congregatio *C* compositio-ditaverunt *om. C* ¹⁴) decreuerunt *A* ¹⁵) omnes homines unum ab initio *C* ¹⁶) prodijt *TP* prodit *C* produxit *G* [*fortasse scribendum*: prodidit] ¹⁷) principium *C* ¹⁸) *om. C* ¹⁹) *O*; unam *T* ²⁰) equalitatem hominesque tenuisset *B* ²¹) *O*; videri *A* uideris *B* ²²) *om. O* ²³) tua *H* ²⁴) nobilem amatorem michi *F*

litate requiram¹. Nobilitas enim et popularitas² in diversis sexibus „non bene conveniunt³ nec in una sede morantur“⁴.

Homo ait: Tua⁵ satis idonea responsio videtur⁶, si tantum mulieribus⁷ esset indultum⁸, ut in eis per bonos mores generis nobilitari posset infimitas⁹. Sed quum non solum feminis sed¹⁰ etiam masculis morum probitas nobilitatem¹¹ inducat¹², a¹³ tuo me forsitan minus recte repellis amore¹⁴, quum et¹⁵ mei mores nobilitatis me forte virtute coruscant. Noscas ergo primitus¹⁶, an morum me cultura destituat, et si meum inveneris genus ultra suam nobilitari naturam, nullatenus me¹⁷ debeas¹⁸ spe¹⁹ tui frustrare amoris. Magis enim morum congruit²⁰ nobilitati ex²¹ morum nobilitate amantem sibi²² eligere quam altum²³ sibi et²⁴ incultum quaerere genus. Immo et²⁵, si aliquis reperiatur utraque²⁶ nobilitate praeclarus, magis²⁷ illius²⁸ amor est eligendus, qui sola²⁹ morum nobilitate³⁰ lustratur³¹. Nam ille³² ab antiquo stipite

¹)sumere queram *C* ²)plebeiitas *H* ³)conuenerunt et in una *H* ⁴)moratur *H* ⁵)optima tua esset responsio *C* ⁶)uidetur *D* ⁷)muliebri sexui esset *C* ⁸)concessum *D* ⁹)*DEF*; infirmitas *ct.* ¹⁰)verum *B* ¹¹)nobilitatis *P* ¹²)inducat honorem *DEFb* induc. amorem *H* ¹³)non me forte a tuo recte *C* ¹⁴)amorem *A* ¹⁵)etiam *H* nam et mei me possent mores corrumpere uirtutibus *C* ¹⁶)primo *C* ¹⁷)michi *C* ¹⁸)debes *O* ¹⁹)spem tui auferre amoris *C* ²⁰)congruere nob. videtur *P* ²¹)ex-nob. *om.* *D* ²²)*om.* *CD* ²³)*P*; alterum *TC* ²⁴)*VEb*; *om.* *TH* ²⁵)*om.* *A* etiam *C* ²⁶)si aliquis ultra reperiatur nobil. *Z* ²⁷)magis tamen *O* ²⁸)illius modi [?] *A* illius est modi [?] *B* inde illius *H* ²⁹)solum *H* ³⁰)probitate *B* ³¹)existit *C* ³²)*C*; *om.* *A*

maiorique¹ parente² sibi nobilitatem accipit³ et illam ab eis⁴ quasi ex quodam traduce⁵ sumpsit, a quibus⁶ sementivam traxit originem; iste vero ex ipso⁷ tantum suam habet⁸ nobilitatem et eam sibi a nullo stipite derivatam assumpsit, sed ex sola suae mentis optima dispositione retinuit⁹ ortam. Magis ergo istius¹⁰ quam illius est nobilitas approbanda. Video enim, quod ille¹¹ rex maiori laude censetur vel praemio dignus, qui ex suis genitoribus modico regno assumpto infinitas postea sua virtuosa¹² potentia nationes suae subiugaverit¹³ dicioni quam ille, qui plura¹⁴ regna hereditario¹⁵ sibi iure¹⁶ transmissa penitus¹⁷ conservat illaesa. Si ergo cognoscas¹⁸, me morum nobilitate¹⁹ gaudere, tuam me versus probitatem inclina et dona mihi spem saltem²⁰ tui tam diu desiderati amoris, ut vivere possim; non enim est²¹ spes ulla salutis, si de tuo me²² desperes amore.

Mulier ait: Quamvis multa sis probitate laudandus, ego tamen iuencula²³ veterum horresco solatia.

Homo ait: Senectus quidem²⁴ res improbanda²⁵

1) maiori suoque *B* 2) par. transmissam *O* 3) accepit *R* suscepit *C* 4) ex eo *B* 5) radice *DH* tradente *F* tramite *b* 6) quo *B* 7) se ipso *O* 8) habuit *Zb* 9) ipsam retin. *B* 10) illius *A* ipsius *H* 11) magis ille rex iudicatur esse laudandus qui *C* 12) uirtute et *C* 13) subiugavit *H* 14) plurima *O* 15) ex hereditate *H* 16) *om.* *H* 17) *om.* *C* 18) cognoscis *V* cognoueris *E* 19) habere nobilitatem *C* 20) salutem *A* 21) mee est *B* est michi *V* michi est *Zb* 22) *om.* *H* 23) iouenticula *T* (iuuent. *B*) 24) quid. res *om.* *C* 25) improba *B*

non est, quia pariter ad eam trahimur¹ omnes unaque ad ipsam cunctos² natura³ deducit⁴, cui nemo resistere potest. Non⁵ enim potentiae valui divinae resistere, ut meam⁶ nativitatem contra suam differret provisionem⁷ tardiusque me produceret⁸ in lucem. Ergo quod in⁹ meis tantum processu diebus, mihi nullatenus¹⁰ est adscribendum, et ideo in¹¹ damnum mihi nequaquam cedere debet; immo amplius dico, quod, si¹² sapientia te ulla detentat, aetatis prolixitas magnum mihi est¹³ argumentum pro tuo lucrando amore, quia in tam¹⁴ tempore longo laudabilia¹⁵ multa peregi, urbanitates multas exercui, infinita¹⁶, quibus potui, obsequia contuli¹⁷, tot¹⁸ et alia bona feci, quae¹⁹ temporis modico lapsu nullus agere²⁰ potuisset, ideoque magnis²¹ sum meritis dignus et retributione²² maxima honorandus. Et econtra, si vixissem tempore²³ brevi, non²⁴ essem tanto munere dignus, quia²⁵ tempore modico bona fieri paucis-

¹) trahuntur *B* pariter tendimus unaque omnes *C* inuiti trahimur *R* ²) nos cunctos *B* nos *C* ³) trahit natura *C* ⁴) *om.* *C* ⁵) Nam *A* Nec ego resistere potui, ut *F* ⁶) *O*; mea natiuitas *T* ⁷) promissionem *D* ⁸) prodiret *V* proderet *GZ* prodire *b* ⁹) *O*; *om.* *TG* ¹⁰) culpe nullat. *O* ¹¹) *P*; *om.* *T* et ideo in nullo mihi debet esse damnosum *C* ¹²) si aetatis prolixitas sapiens est *C* ¹³) debet aperte pro tuo conquiendo amore esse argum. *C* ¹⁴) *om.* *H* ¹⁵) multa feci laudabilia *C* ¹⁶) infinitas *BF* ¹⁷) impendi *C* prestiti *DFHb* prestaui *E* ¹⁸) et ea feci, quae *C* tot etiam *P* ¹⁹) quot *F* quod *H* ²⁰) facere *C* ²¹) magis *A* maioribus *B* ²²) et magnas mereor retributiones *C* ²³) temp. modico *C* tempus breue *H* ²⁴) modicis essem dignus muneribus *C* ²⁵) quia pauca potuissem in mod. temp. bona fecisse *C*

sima possunt. Eum¹ autem, qui plus servit et obsequia plura² facit, praemiis³ esse⁴ maioribus dignum quam qui pauciora laudabilia fecit, ex eo satis est manifestum, quod tam in coelestis curia regis quam etiam⁵ principum⁶ terrenorum⁷ omnes cernimus, iuris⁸ istius peritia censi, ut qui plus servit, maiora praemia ferat. Haec⁹ autem dico¹⁰ non quasi asserendo¹¹, me senectutis gloria decoratum, sed errorem istum a tuo volens depellere¹² corde, hominem¹³, qui adolescentiae praeterivit¹⁴ aetatem, ab amoris esse militia repellendum, quum vix in adolescentia reperiatur¹⁵ aliquis, qui in cunctis variabilis et inconstans non existat¹⁶. Non¹⁷ enim ex corporis canitie recte deprehenditur¹⁸ ipsa¹⁹ senectus¹⁹. Multos²⁰ enim assidue videmus²¹ in minori²² positos aetate canescere multosque etiam²³ in decrepito²⁴ conspiciamus senio²⁵ et nulla canitie dealbari. Ergo magis ex corde quam ex pilo senectus ipsa deprehenditur.

Sed et²⁶, si sit aliquis forte nimia²⁷ iuventute detentus²⁸, tali²⁹ fortassis contra eum mulier utetur obiectu³⁰: Non³¹ in te quidem illa³² perficitur

¹)Cum autem *AZb* Ille autem *B* ²)plurima *P* ³)servitiis *A*
⁴)est *BH* ⁵)apud *C* ⁶)terrenos *C* ⁷)principes *C* ⁸)talis iuris
peritia *C* ⁹)Hoc *BZb* ¹⁰)tibi dico *C* ¹¹)asserens *C* ¹²)remouere
C ¹³)scilicet hom. *BF* hom. scil. *Zb* ¹⁴)excessit *C* ¹⁵)rep. al.
qui *om.* *H* ¹⁶)existit *H* ¹⁷)Preterea non debes . . deprehendere
C ¹⁸)deprehendatur *A* ¹⁹)senectutem *C* ²⁰)quia multos videmus
cottidie *C* ²¹)uidimus *D* ²²)iuniori *B* ²³)*om.* *C* ²⁴)decrepita
aetate *C* ²⁵)*om.* *C* ²⁶)*om.* *CFZb* ²⁷)nimis iuuenis *C* ²⁸)*om.* *C*
²⁹)ita forte ei mul. obiceret *C* ³⁰)*O*; obiecto *T* ³¹)Nam *T*
³²)*O*; illa non *T*

aetas, qua¹ digne possis amorem alicuius postulare prudentis; unde² tua multum videtur arguenda temeritas, quod³ ea petis, quibus penitus⁴ reperiris indignus. Multa enim debet probitate gaudere multisque ipsum beneficiis iuari⁵ oportet, qui dominae probioris petit amorem. Quae autem in te sint probitatis indicia, vel quae te benefacta⁶ commendent⁷, videre non possum, nec alicuius⁸ relatione percepi, propter⁹ quae tam grandia tua tam¹⁰ audacter petat improbitas. Si enim in¹¹ amoris vellem¹² exercitu militare, plures¹³ mecum¹⁴ viri assidua¹⁵ confabulatione loquuntur, qui multa¹⁶ strenuitate famae¹⁷ sunt¹⁸ et probitate decori¹⁹, ex quibus²⁰ mihi possem amorem eligere competentem²¹. Primo ergo, antequam²² petas, ea facere studeas, quae petitis iudicentur²³ digna muneribus.

Homo ait: Nisi²⁴ te crederem ista ludendo narrasse²⁵, vel ut mihi²⁶ verecundiae ruborem induceres, dicerem, tuam²⁷ plurimum errare prudentiam. Profiteor²⁸ etenim, quod magnis sunt digna praeterita²⁹ facta³⁰ muneribus, verumtamen universis constat hominibus, quod nullum in mundo

¹)que digne possit *H* ²)Tua igitur est multum reprehendenda audacia, qui *C* ³)qui *CD* quia *Eb* ⁴)omnino *C* ⁵)letari *B* ⁶)beneficia *DZ* ⁷)comendant *Bb* ⁸)alic. unquam *O* ⁹)om. *B* ¹⁰)om. *C* et tam *DE* ¹¹)om. *DH* ¹²)om. *A* castris cuperem militare *C* ¹³)multi *C* plurimi *R* ¹⁴)om. *B* sunt hic *C* ¹⁵)assid. loqu. om. *C* ¹⁶)multe strenuitatis *B* ¹⁷)fama *VE* ¹⁸)om. *CF* ¹⁹)decorantur *C* ²⁰)quorum m. poss. numero *C* ²¹)om. *C* ²²)quam *O* ²³)sint *C* ²⁴)Nisi crederem hoc te *C* ²⁵)dixisse *C* ²⁶)me verecundie rubore perfundas *P* ²⁷)multum tue prudentie effectum deficere *C* ²⁸)Bene enim concedo, *C* ²⁹)petita *B* ³⁰)om. *B*

bonum vel curialitas exercetur¹, nisi ex amoris fonte² derivetur. Omnis ergo boni³ erit amor origo et causa. Cessante igitur⁴ causa eius de⁵ necessitate cessat effectus. Nullus⁶ ergo poterit homo facere bona, nisi amoris svasione cogatur⁷. Petikum itaque largiri debes amorem, ut beneficiendi causa mihi a te videatur indulta et per te valeam bonis moribus informari⁸ et stabili semper in⁹ firmitate durare. Magis enim ad tuam laudem¹⁰ pertinere cognosco, si ex tua¹¹ gratia tantum¹² mihi amorem vel spem largiaris amoris, quam si eum mihi¹³ praeteritorum¹⁴ factorum remunerationem¹⁵ concedas; ibi enim quasi ex debito facies¹⁶, hic vero¹⁷ largitas pura versatur. Praeterea, nonne maiori¹⁸ doctor est dignus honore vel laude, qui omnino discipulum imperitum¹⁹ sua facit doctrina prudentem, quam qui reddit doctum²⁰ sua sapientia²¹ doctiorem? Novus ergo miles amoris²² ac in²³ amore rudis te mihi peto magistrum et tua²⁴ doctrina plenius erudiri. Magno enim tibi adscribetur²⁵ honori, si me rudem et in-

¹)exerc. aliqua *B* ualeat exerceri *C* ²)fomite *C* illud fomite *DF* illud fonte *Zb* ³)secularis boni *CD* ⁴)om. *C* ⁵)ex *O* ⁶)ergo laudabilia facere non possum *C* ⁷)constringar *C* ⁸)conformari *Z* ⁹)infirmitate *C* om. *ct.* ¹⁰)scio laudem pertinere, si *C* ¹¹)sola gratia tua *C* ¹²)om. *C* ¹³)om. *C* ¹⁴)petitorum *B* ad pr. f. remunerationem *C* ¹⁵)*DFb*; remuneratione *TH* malorum factorum denunciatione *E* ¹⁶)faciens *A* facis *C* faceres *DEFb* ¹⁷)vera *B* om. *C* ¹⁸)magis *C* ¹⁹)indoctum *C* ²⁰)iam doctum *O* ²¹)prudentia *C* ²²)om. *B* ²³)in am. om. *C* ²⁴)tue me doctrine subicio. *C* tue doctrine plenitudine penitus erudiri *P* ²⁵)adscribitur *A*

doctum tua¹ feceris prudentia doctum. Rudes² enim et indoctos tali³ decet⁴ amoris⁵ servire. cuius industria incauta⁶ valeat⁷ obumbrari iuventus.

Mulier ait: Non recte⁸ in amore sapis⁹, quum aperte videaris amoris regulas tuis sermonibus obviare. Nam amoris¹⁰ praecepto docemur, ut¹¹ qui plura¹² bona facit¹³, maiori debeat¹⁴ honore gaudere ac meritis pluribus adiuvari. Nam si tuos veros¹⁵ iudicemus¹⁶ esse sermones, suis actoribus¹⁷ benefacta¹⁸ nocebunt¹⁹, et econtra aliis prodesse²⁰ videbitur a beneficiis²¹ abstinuisse nulla²² bona fecisse. Sed²³ dicis in hoc mea te velle disciplina²⁴ doceri; hunc autem penitus²⁵ recuso laborem²⁶, quia²⁷ magis doctus²⁸ videtur eligendus amator, quam qui meo²⁹ labore est³⁰ docendus. Parisius igitur exspecta³¹ erudiri³², non³³ a muliere doceri³⁴, quia nimia videtur imperitia³⁵ laborare, qui rudis

¹) tua doctrina conformet. *C* ²) *P*; Rudis enim indoctus *A* rudis enim et indoctus *B* nam rudes et indocti *C* ³) *om.* *H* ⁴) debeat *B* debent *C* ⁵) amanti *B* amantis querere amorem *C* ⁶) incaute *A* ⁷) sua non valeat *B* ⁸) Non recte iuuenis *VEb* n. r. iuuentus *H* ⁹) sapit *H* ¹⁰) amoris est praeceptum, ut *C* ¹¹) quod *B* ¹²) plurima *D* ¹³) fecit *B* ¹⁴) debet *B* pluribus debeat muneribus honorari *C* ¹⁵) ueridicos *C* ¹⁶) iudicarem *A* ¹⁷) auctoribus *DEF* ¹⁸) beneficia *D* ¹⁹) nocerent *H* ²⁰) proderit *C* ²¹) benefactis *P* videbitur-abstin. *om.* *C* ²²) nulla unquam *C* ²³) Preterea *C* ²⁴) doctrina *B* sub mea disc. *O* ²⁵) *om.* *C* ²⁶) laborem recuso suscipere *C* ²⁷) quoniam *B* *om.* *C* ²⁸) doctus michi *B* michi doctus *O* (michique *C*) ²⁹) sit *C* ³⁰) esset *B* *om.* *CH* ³¹) *D*; exspectas *TZb* expectes *G* doctrinam queras et non a mulierum cetu doceri *C* ³²) edoceri *H* ³³) et non *BO* ³⁴) erudiri *H* ³⁵) uexari insania *C* docendus-laborare *om.* *F*

et indoctus prudentis et instructae¹ feminae sibi quaerit amorem.

Homo ait: Mirandum² est, quod dicis, et³ quod tam sophistice⁴ meos niteris sermones arguere. Nam, quae proposui, non recte intellexisse videris; quod enim superius enarravi, magis⁵ ad tuam pertinere laudem, si ex tua gratia largiaris [et concedas⁶] amorem, quam si eum praeterita facta remunerando concedas, taliter⁷ intelligere debes, quod⁸, si duo sint⁹, quorum unus plurima¹⁰ bona fecit, alter vero nulla et¹¹ in plena reperitur aetate et a benefactis¹² habita¹³ opportunitate benefaciendi abstinuit, hic, qui nulla bona fecit, repellitur¹⁴, et, qui bona peregit¹⁵, est¹⁶ assumendus amator¹⁷. Sed si ponas, qui¹⁸ nulla bona peregit, in iuventute¹⁹ positum, in qua²⁰ benefaciendi non habuit facultatem, in²¹ articulo isto iuvenis, qui bona nulla peregit, est eligendus amator²², non quod magis sit dignus amari, quam qui bona plurima²³ fecit, sed quia²⁴ maius²⁵ inde bonum sequitur

¹) astute *O* ²) mirum *C* ³) *om.* *H* ⁴) *O*; philosophice *T* ⁵) magis scilicet *B* ⁶) *om.* *O* ⁷) et ita intellege *C* ⁸) *BH*; quia *ct.* ⁹) appareant *C* sunt *Zb* ¹⁰) multa *C* ¹¹) in plena tamen *C* ¹²) et a beneficiis *BDE* et cum bona facere potuit non fecit *C* ¹³) habita-abstin. *om.* *C* ¹⁴) repellitur *B* ¹⁵) fecit *CEfb* ¹⁶) omnino est preferendus *C* ¹⁷) *om.* *C* ¹⁸) hunc qui *B* eum qui *P* duos apparere quorum unus plurima bona fecit, alter uero nulla. sed in prima inuenitur positus iuventute in qua bene facere non potuit nec sibi potuit iuste imputari qui non fecerit *C* ¹⁹) iuv. prima *O* ²⁰) in qua uix forte adhuc sibi fuit benef. facultas *P* ²¹) in hoc artic. *C* in artic. primo *D* ²²) *om.* *C* ²³) plura *T om.* *C* ²⁴) *O*; *om.* *A* cum *B* ²⁵) magis tamen *A*

mundo¹. Sicut enim magis² ille quoque³ Rex coelestis super unius⁴ peccatoris gaudet conversione⁵ quam super⁶ nonaginta novem iustis⁷, et hoc propter bonum, quod⁸ sequitur inde, ita melius facit⁹ mulier, si aliquem minus¹⁰ bonum¹¹ per¹² suam¹³ doctrinam aulae coniungat amoris suaque¹⁴ faciat probitate laudandum, quam¹⁵ si¹⁶ bonum¹⁷ aliquem faciat meliorem, id est, sicut est maius¹⁸ Deo¹⁹ lucrum super²⁰ unius peccatoris conversione²¹ quam super²² nonaginta novem iustorum melioratione²³, ita maius²⁴ fit²⁵ mundo lucrum, si quis non²⁶ bonus²⁶ probus efficiatur, quam si alicuius boni probitas augmentetur. Quod²⁷ autem dixi, eius, qui nulla bona fecit, amorem²⁸ potius eligendum²⁹, quam qui bona plurima peregit³⁰, hoc non in quarto gradu sed in tribus praecedentibus³¹ gradibus interpreteris³² amoris. Sed si forte horum te sermonum perturbet³³ obscuritas, eorum³⁴ tibi sententiam indicabo. Ab antiquo quatuor sunt gradus in amore constituti³⁵ distincti³⁶. Primus³⁷ in spei

¹) om. C ²) om. B ³) om. BC ⁴) uno peccatore C ⁵) om. C ⁶) supra D ⁷) iustorum melioratione BG ⁸) quod-bonum om. H ⁹) om. A ¹⁰) om. C ¹¹) nouum C ¹²) propter CD ¹³) suum factum atque doct. C ¹⁴) et ad benefaciendum perducatur C suaque ipsum P ¹⁵) quod Eb ¹⁶) V; om. TZb ¹⁷) alicuius benefacta augmentet C bona aliqua D ¹⁸) magis Z ¹⁹) om. C ²⁰) om. B ²¹) conversio B ²²) om. B quam-melior. om. H ²³) melioratio B om. D ²⁴) magis A ²⁵) DF; est Bb sit AZ ²⁶) denovo C ²⁷) Sed hoc quod tibi dixi de eo qui C ²⁸) om. C in amorem H ²⁹) eligendo in amore C ³⁰) fecit C ³¹) prioribus preced. D ³²) interpreteritis A ³³) perturbetur D perturbat H ³⁴) eorum manifeste C ³⁵) om. P ³⁶) om. C ³⁷) Primus igitur D

datione¹ consistit, secundus in osculi exhibitione, tertius in amplexus fruitione², quartus in totius personae concessione³ finitur⁴. Quod⁵ asserui ergo: Si duo⁶ sint⁷, quorum unus plurima⁸, alter vero nulla bona fecit⁹, illius¹⁰, qui¹¹ nulla bona fecit, potius¹² est eligendus amor¹³, non¹⁴ intelligere¹⁵ debes¹⁵ in quarto gradu, id est in totius personae concessione, sed¹⁶ in primo, id est in spei largitione¹⁷. Nam si statim mulier velit quarti gradus amantem eligere sine¹⁸ deliberationis dilatione, potius eum, qui plurima¹⁹ bona fecit, quam qui²⁰ nulla, sibi expedit²¹ amantem²² eligere; et hoc ideo, quia de illius est²³ bonitate segura, de istius vero nequaquam, et²⁴ pro certis saepius non incaute²⁵ relinquuntur incerta. Sapientes tamen feminas non decet tam repentina quemquam concessione ditare, ut prioribus praetermissis²⁶ gradibus ad quarti²⁷ statim gradus prosiliant²⁸ largitionem²⁹, sed ordine³⁰ solent³¹ proce-

¹) donatione *DF* ²) fruitione *A* ³) secreta concessione *C* ⁴) *om. C* ⁵) Quod ergo dixi *C* Quod-ergo *om. D* ⁶) ponas duos esse *C* ⁷) sunt *H* ⁸) *O*; plura *T* ⁹) peregit *P* ¹⁰) in prima tamen ut dixi positus est iuuentute quod ille *C* in prima tamen est iuuentute repertus quod ille *DEFb om. H*; *add. DF* in hoc articulo; *Eb*: illo articulo ¹¹) qui-fecit *om. AH* ¹²) *om. C* ¹³) *om. C* amator *P* ¹⁴) non istud *C* non haec (hoc) *P* ¹⁵) intelligas *C* ¹⁶) in primo tamen hoc intelligere debes gradu *C* ¹⁷) datione facienda *C* ¹⁸) sine ulla *O* ¹⁹) *O*; plura *T* ²⁰) *om. A* ²¹) debet *C* ²²) amandum *O* ²³) *om. H* ²⁴) et in hoc articulo certa pro incertis relinquenda non cogito *C* ²⁵) *om. B* non in *om. F* ²⁶) praeterm. gr. *om. B* tribus prioribus grad. pr. *C* ²⁷) quantum statim gradum *C* ²⁸) *P*; prosileat *A* accedat *B* prosileant *C* ²⁹) concessione *C* ³⁰) *om. Zb* ³¹) *CF*; debet *T* solet *DZb*

dere tali¹: Debet enim primo spei uti largitione mulier, et si cognoverit², amantem³ spei⁴ largitione accepta in bonis moribus augmentari, ad gradum mulier non vereatur devenire⁵ secundum. Et sic gradatim usque ad quartum deveniat gradum, si ipsum hac re⁶ invenerit per omnia⁷ dignum. Si rationem quaeris⁸, cur in articulo praescripto⁹ iuvenis, qui nulla bona fecit, in primo gradu amandus¹⁰ eligitur, in alio vero articulo quarti¹¹ gradus eligitur¹², qui bona plurima¹³ fecit, ratio¹⁴ evidenter apparet, quia usque ad tertium gradum potest mulier¹⁵ retro sine¹⁶ blasco abire¹⁷; si vero in¹⁸ quarto gradu consolidavit amorem, non postea sine causa iustissima retro decet abire, et¹⁹ hoc non²⁰ solum propter amoris confirmationem²¹, quae quarto consuevit fieri gradu²², sed²³ etiam propter rem²⁴ magnam quam in sua mulier est largita persona. Quid enim mulier maius²⁵ dare potest,

1) taliter *E* tali modo *Hb*; *add. D*: Qualiter mulier debet procedere in amoris largitione 2) uiderit *C* 3) eum propter spem acquisitam meliorem effici et in bonis factis eius semper animum de bono in melius incrementa recipere perspexerit ad secundum tandem gradum deueniat *C* 4) pro spei largitate accepta *DEFb* 5) uenire *Zb* peruenire *F* 6) hac re omnino *B* hac re *om. DF* 7) *om. B* 8) petas *C* queras *Zb* 9) uno *C* presenti *P* 10) *om. C* 11) in quarto gradu *FHb* 12) eligatur *H* 13) *O*; plura *T* 14) hec tibi ratio evid. app. *B* istam tibi rationem assigno *C* 15) amans *C* 16) pro leui discedere causa *P* 17) *add. C*: etiam pro leui causa 18) usque ad IIII processit gradum non sine causa iustissima, est facile retroire *C* 19) cum propter am. *C* 20) *O*; *om. T* 21) *O*; considerationem firmam *T* 22) *add. Zb*: contingit 23) *P*; et *T* tum *C* 24) magne rei concessionem *C* 25) magis *BHb*

quam si suam personam alieno disponat arbitrio¹?

Quod autem dixisti, te oneris evitandi causa velle magis amantem deligere² doctum quam tuo³ labore docendum, satis in hoc⁴ tua videtur⁵ opinio reprobanda; dulcior enim cuilibet fructus⁶ sapere debet ex propria plantatione perceptus, quam qui⁷ ex alieno⁸ arbore⁹ assumitur, et carius habetur, quod pluribus est laboribus acquisitum, quam quod sollicitudine¹⁰ modica possidetur; nam¹¹: „Absque labore gravi non¹² possunt magna parari“.

Mulier ait: Si absque gravi labore magna¹³ parari non possunt, quum¹⁴ id, quod postulas, sit¹⁵ de maioribus¹⁶ unum, multis te oportet laboribus fatigari, ut ad quaesita¹⁷ munera valeas pervenire.

Homo ait: Omnes¹⁸ quas¹⁹ possum, tibi refero grates, quod post labores²⁰ multos amorem mihi tuum tam²¹ provide promisisti. Absit enim, ut²² tantae probitatis feminae ego vel alius quilibet possit²³ lucrari amorem, nisi multis²⁴ fuerit primo²⁵ laboribus acquisitus. Non enim est verisimile, mu-

¹)add. C: certe nihil ²)eligere O ³)tuo lab. om. C ⁴)hac parte tuam approbo opinionem C ⁵)vestra A ⁶)sapit fructus ex C ⁷)hic qui C ⁸)O; alio T ⁹)labore O ¹⁰)modica cuiquam attulit sollicitudo C ¹¹)nam et BDF quia C ¹²)vix H ¹³)grandia P ¹⁴)et cum B ergo cum O ¹⁵)sit pro uero C ¹⁶)amoribus H ¹⁷)petita B petita possis munera C quesita potest mun. H ¹⁸)mille C ¹⁹)quas poss. om. C ²⁰)mult. labores meos C ²¹)om. A iam D ²²)quod C ²³)possimus CDZb ²⁴)om. C ²⁵)prius CF

lierem tam prudentem amorem suum alicui repente concedere vel alicuius probi viri¹ labores apud se permittere sine² munere³ demorari⁴. A⁵ bonae videtur rationis⁶ ordine⁷ deviare⁸, si non benefacta suis actoribus⁹ debita¹⁰ commoda ferant.

B¹¹. Loquitur plebeius nobili.

Si plebeius sibi quaerat nobilis mulieris amorem¹², hoc¹³ poterit procedere modo: Si mulier quamvis nobilis simplex inveniatur tamen, ea per omnia possunt¹⁴ habere locum, quae in plebei¹⁵ et plebeiae sunt dicta colloquio eo excepto, quod hic¹⁶ potest locum sibi commendatio sanguinis vindicare. Si vero nobilis mulier fuerit sapiens et astuta¹⁷, providenter¹⁸ caveat ipsius personae mo-

1) *om. D* 2) *vel sine B* 3) *debito munere O* 4) *deitiorari A*
 reicere *B* 5) *om. A* Nam *B* Respondet mulier ab omni videtur *O*
 6) *om. C* ratione *D* 7) *ordini B* tramite *C om. D* 8) *obviare B*
 9) *auctoribus Vb* 10) *om. C* 11) Incipit secundus tractatus acqui-
 rendi amoris continens sicut vir plebeius [*deest alqd.*] cum
 nobili muliere et sic affatur *A*; Si plebeius nobilis mulieris petit
 amorem & *B om. inscr. C* Cap IIII in quo loquitur plebeius
 nobili *D*; Loquitur plebeius nobili *E* De plebeio qui sibi querit
 nobilioris amorem *F*; Qualiter plebeius loquitur nobili femine
G; De amore plebei uiri cum nobili femina *H*; Qualiter plebei-
 us loqui debeat nobili feminae *b* 12) *am. aduertere C* 13) *in hoc*
sibi modo proced. conuenit C 14) *habent locum C* 15) *plebeio*
cum plebeia D plebeia et plebeio *E* 16) *in hoc articulo C* 17) *dis-*
creta C 18) *om. B* prudenter *DEb* omnia eadem possunt ha-
 bere locum. eo etiam excepto quod modo diximus nichilominus
 et hoc excepto. quia moderate ipsius debet commendationi in
 sistere. Nam si *C*

derate insistere laudi. Nam si nobilem et prudentem feminam ultra modum suo¹ voluerit sermone laudare, credet², eum³ plenam⁴ sermonis facundiae⁵ copiam⁶ non habere vel adulatione falsa narrare ipsamque⁷ fatuam reputare. Post prima igitur sermonis initia taliter ad amoris verba descendat: Si possem cor meum intra propriae voluntatis saepta⁸ recludere, multa forte sub silentio praeterirem⁹, quae me coactum oportet instanti sermone narrare. Cor namque meum acutis meam cogit calcaribus voluntatem extra suae naturae semitam divertendo vāgari et maiora petere, quam sim narrare¹⁰ sufficiens. Si amor tamen me cogit aliquid improvide vel minus sapienter proferre, vestra¹¹ nobilitas, rogo¹², ut¹³ patienter sustineat et leni¹⁴ sermone me¹⁵ redarguat¹⁶. Cognosco¹⁷ igitur manifeste, quod amor non consuevit homines discretionis stilo discernere, sed omnes pariter angit¹⁸ in suo, id est, amoris exercitu militare, non excipiens formam, non genus, neque sexum¹⁹ neque sanguinis inaequalitatem²⁰ distinguens, sed hoc solum discernens, an aliquis sit aptus ad amoris arma ferenda. Res enim est amor, quae

¹) extollis credet *C* ²) ut eam credat *E* credit *CDHb* ³) eam *AEb* te *C* ⁴) hoc irrisorie dicere uel adul. *C* ⁵) facundiam *DH* ⁶) *om.* *DH* ⁷) uel ipsam *C* aut ipsam *P* ⁸) *Zb*; septrā *AC* sceptrā *BF* cepta *D* ⁹) pertransirem *H* ¹⁰) *O*; nature *A* natura *B* ¹¹) vestra me *VEb* ¹²) ergo *A om.* *CF* ¹³) *om.* *O* ¹⁴) leui *BDH* ¹⁵) *om.* *BH* ¹⁶) castiget *C* ¹⁷) Scio enim et manifeste cognosco *C* ¹⁸) augumentare *A* auge *B* angit *V* augeri *E* iubet *H* auget *b* ¹⁹) *om.* *B* ²⁰) equalitatem *D*

ipsam imitatur¹ naturam; ergo nec amantes ipsi aliter discernere² debent hominum genera, quam amor suo discernit iudicio. Sicut igitur uniuscuiusque generis homines³ amor⁴ cogit accendi, ita et amantes non genera discernere debent sed hoc solum, an sit sauciatus amore, qui petit amari. Hac ergo⁵ invincibili⁶ ratione⁷ munitus cuiuslibet mihi licet amorem mulieris eligere, si nullius mores me coinquent⁸ pravitatis.

Si igitur⁹ mihi praestare velitis¹⁰ audientiam patienter¹¹, id solummodo¹² postulare curabo, quod nulla¹³ mihi poteritis¹⁴ iusta ratione negare. Sed si mea in aliquo verba vestram¹⁵ exacerbarent¹⁶ personam, et si¹⁷ contra me vestro vos aspero contendatis¹⁸ sermone tueri, hoc¹⁹ mihi esset intolerabile malum et²⁰ omnium causa dolorum.

Sciatis²¹ itaque, quod a multis retro diebus amoris²² vestri me sagitta percussit, ipsumque vulnus totis sum²³ viribus conatus abscondere,

¹)immutatur *D* ²)*om.* *H* ³)amorem *D* ⁴)amor eius cogit accendi flamma *B* amor facit in cuiuslibet generis hominum amorem accedere *C om.* *D* amor in cuiuslibet hominum generis amorem cogit accendi *Zb* ⁵)ego *A* igitur *DG* ⁶)in imitabili *A* in vincibili *B* inevitabili *P* defensione *C* ⁷)*om.* *C* ⁸)coinquent *A* coinquant *O* ⁹)*om.* *AH* ¹⁰)uellis *C* ¹¹)*om.* *B* patientem *R* ¹²)solum *CHb* ¹³)*TC*; nunquam *P* ¹⁴)poteris *C* ¹⁵)*om.* *A* tuam *BC* ¹⁶)ex arcebaretur *C* exacerbent *B* concitarent *P* ¹⁷)si ex hoc *B* et sic *P* et sic te tuo me *C* ¹⁸)contendas *C* contenderetis *H* ¹⁹)mearum esset augmentum penarum *C* ²⁰)et-dol. *om.* *C* ²¹)scias *C* ²²)tui amorem (amoris *m*) *C* ²³)suis uiribus conatur *D*

non quod insufficientem militem me credam amoris, sed quia vestrae¹ altitudinis² sapientiam pertimesco. Viso³ enim vestro aspectu adeo meum perterret ingenium mentemque⁴ perturbat⁴, quod eorum⁵ etiam⁶, quae mente attente⁷ conceperam⁸, penitus⁹ obliuiosus exsisto. Merito ergo meum studebam celare dolorem¹⁰; quanto tamen magis meum conabar tegere vulnus, tanto magis mihi crescebat poena doloris. Tam diu tamen vulnus permansit absconsum, quam diu me dolor suis non potuit viribus superare. Postquam vero sua¹¹ virtute me devicit¹², pro magna potentia sui¹³ grandia¹⁴ me postulare cogit¹⁵ et instantis doloris remedia cogitare. Vos¹⁶ quidem estis mei causa doloris et mortalis poenae¹⁷, remedium; meam namque¹⁸ simul cum morte¹⁹ vitam tenetis vestro pugno reclusam. Si²⁰ concesseritis postulata, vitam prae-statis²¹ amissam et²² solatia multa vivendo²³; sed²⁴ si ea²⁵ mihi denegare velitis, erit mihi vita poena, quod²⁶ gravius est quam subito incurrere

1) tue C 2) celsitudinis H 3) tuorum etenim radiis oculorum adeo C visus enim uestre et aspectus D uisus enim uestri aspectus EFb Viso enim uestro aspectus H 4) om. P 5) multorum C 6) om. B firmiter C 7) attenta DEFb quae-att. om. C acuta H 8) conceptorum C 9) om. C 10) amorem B 11) in tantum crevit eius potentia B 12) deducit A superauit C 13) om. B 14) sicut magna ualde ipsius est potentia, ita me cogit grandia postulare C 15) coegit P 16) Tu es quidem mei causa dol. et totius mee pene remed. C 17) pena remedii A 18) naturam D 19) mente H 20) Nam si DZb Nam cum F Nam-amiss. om. C 21) prestabitis H 22) om. A 23) CDEb; uidendi T uiuere H uidendo F 24) si recusas quod peto C 25) om. A 26) que grauior est morte C

mortem. Potius¹ enim esset festinantem² eligere mortem quam poenis tam³ gravibus⁴ assidue⁵ subiacere. Singula quidem, quae meus animus narranda⁶ concepit, vobis aperire non possum, sed Deus ipse novit, quos sermones velit exprimere mutus.

Ait mulier: Plurimum miror⁷, et miranda res est, quod ad tantam rerum turbationem ipsa non deficiunt elementa, nec⁸ mundus corrui ipse. Si⁹ meae quidem nobilitatis ignoscere pudori non¹⁰ insisterem, acerrime tuos compesceret mea lingua sermones; quia tamen in nobilis¹¹ ore nimis res esset¹² inconcinna aspera contra quemlibet et¹³ inurbana verba proferre, patienter meus animus tolerat tua dicta vesana et svavi¹⁴ tibi respondet affatu. Quis ergo tu es, qui tanta munera petis? Tua¹⁵ mihi satis patet¹⁶ forma¹⁷, ac genus est manifestum. Sed ubi deprehendi maior audacia potest quam illius¹⁸, qui totius hebdomadae tractu variis mercimonii¹⁹ lucris toto mentis intendit affectu, septima²⁰ suae quietis die quaerat²¹ amoris vacare muneribus eiusque dehonestare²² mandata

¹) potius- mortem *om. D* ²) *om. C* ³) *om. CFZb* ⁴) grandibus *B* grauioribus *CFZb* ⁵) assiduis *H* ⁶) *CDb*; narrando *TZ* mirando *F* ⁷) *om. H* ⁸) nec non *D* ⁹) Sed si *VHb* sed et si *E* ¹⁰) minus *H* ¹¹) nobili *FZb* ¹²) nimis ore res *A* nimis esse res *inconc.* uidetur *CF* nimis omnino res *inc.* uidetur *D* nimis est res *inc.* natura *E* res esset contraria uiri *H* ¹³) *O*; *om. T* ¹⁴) suauique *DFH* suoque *E* ¹⁵) tuam formam uiso conspicio tuumque bene genus *C* ¹⁶) *om. CH* ¹⁷) forma fortuna *D* ¹⁸) quam si ille *VE* quam qui ille *H* ¹⁹) *FZ*; mercimonijs *TCDb* ²⁰) ac sept. *B* ²¹) querit *BH* amoris uelit *C* ²²) honestatis *D*

et¹ ordines in hominibus ab antiquo statutos confundere. Non enim² otiose vel sine causa fuit ab aevi primordio inter homines ordinum reperta distinctio, sed ut quisque intra generis³ saeptra⁴ permaneat⁵ et per omnia sui ordinis⁶ finibus contentus existat⁷, et ea, quae maioris sunt ordinis stabilita natura, sibi nullus usurpare praesumat⁸, sed ipsa tanquam aliena relinquat⁹. Quis ergo tu es¹⁰, qui tam antiqua conaris temerare statuta et sub amoris commento¹¹ maiorum praecepta subvertere tuique generis tanta niteris praesumptione metas excedere? Nam¹² si adeo mei¹³ sensus obliviosa manerem, ut¹⁴ tua verba me cogerent his¹⁵, quae dicis, annuere¹⁶, cor tamen¹⁷ tuum non esset tam grandia tolerare sufficiens. Numquid¹⁸ enim lacertiva avis¹⁹ perdicem²⁰ vel fasianum sua potuit unquam superare virtute? Falcones igitur vel astures²¹ hanc decet capere praedam non autem a milvorum pusillanimitate vexari. Tua igitur²² est multum fatuitas cohibenda²³, quod²⁴

¹) om. A ²) om. A ³) gen. sui B sui gen. VEB ⁴) O; septrā A sceptrā B ⁵) permaneret B ⁶) ordinis-sunt ordinis om. H finibus-ord. om. F ⁷) existeret B ⁸) presumeret B ⁹) relinqueret B ¹⁰) om. VEB ¹¹) fomento D ¹²) Nam et si me tam fatuam reperies, ut C Nam et P ¹³) meo sensu A meorum sensuum B mei sensus VHB meo sensus E ¹⁴) quod B ¹⁵) tue uoluntati C hijs dictis D ¹⁶) abnuere CH ¹⁷) om. H ¹⁸) Quis enim uidit falconem etiam leuissimum per miluorum pusillanimitatem suam predam dimittere vel quando unquam lacertiua auis fuerit persecuta ancipitrem C ¹⁹) om. D ²⁰) pernitiem A perniciem B ²¹) austures TH ²²) om. A Tua ig. mult. uidetur O ²³) exhibenda A ²⁴) cum B quod tam O

alti generis indignus tibi quaeris amantem. Nec enim, quod¹ asseruisti ante², tuam potest³ tueri sententiam. Dixisti etenim, amorem non distinguere genera sed cunctos cogere ad amandum, qui apti reperiuntur ad amoris arma ferenda, et quod amantes non debent aliter⁴ distinguere, sed hoc requirere solum, an sit sauciatus amore, qui petit amari. Sed⁵ sine omni contradictione profiteor⁶, quod amor indifferenter cogit⁷ amare, sed aliud, quod sequitur, scilicet, amantem non debere distinguere nisi, an⁸ amet, qui petit amari, non suscipio, quia penitus est⁹ falsitati subnixum. Nam si hoc esset, illa sibi verba locum vindicare non possent, quibus fertur amor¹⁰ sua manu pensum inaequale gestare. Huius hypotheticae¹¹ consequenti destructo, e contrario¹² tibi concluditur; ergo et meam¹³ sententiam in sua videbis firmitate durare. Sed et¹⁴, si forte narrare velis, quod multi consveverunt audaci lingua proferre, amorem scilicet iniquum a cunctis debere¹⁵ iudicem nominari, quum inaequalia pondera ferat, tali¹⁶ te responsione repello. Quamvis enim amor¹⁷ inaequalia pondera ferat, iustus tamen iudex poterit

¹)propositio quam dixisti, tuam potest stultitiam obumbrare C ²)om. VEB ³)poterit H ⁴)FI; similiter ct. ⁵)primum quidem de plane confiteor C ⁶)profiteatur H ⁷)cogit omnes Vb omn. cogit Z ⁸)O; ut T ⁹)ex falsitate subiunxit H ¹⁰)ACZ; amorem BDFb ¹¹) BDF(C m.) Zb; hypothece AC[?]GI ¹²)necessario V om. E merito H manifeste b ¹³)manifeste meam sententiam apparebit stare C ¹⁴)om. VEB ¹⁵)a-debere om. A a cunct. om CE ¹⁶)tali-ferat om. FH ¹⁷)am. quandoque DEb

vere¹ vocari². Amor enim ponderis inaequalitate non utitur nisi iustissima causa cogente³. Nam quum cerneret amor, homines⁴ universos⁴ ex ipso instinctu cupidinis naturaliter in cuiuslibet alterius sexus personae libidinem provocari, turpe nimis putavit exemplum⁵ sua statim ex adverso tentoria ponere, ut⁶ eam, cuius quaeritur amor, statim compellat amare. Si⁷ hoc enim esset, quilibet⁸ *horridus*⁹, hispidus, agriculturae deserviens¹⁰ vel in plateis publice¹¹ pro cibo mendicans reginae sibi provocare posset amorem. Sed ne¹² unquam huiusmodi¹³ posset inconcinnitas¹⁴ vel rerum absurditas evenire¹⁵, cuiuslibet generaliter personae¹⁶ amor commisit arbitrio, ut¹⁷, si velit, amet eum¹⁸, qui petit amari, vel non amet, si nolit amare¹⁹. Sed²⁰ et, si hanc, quam dicis²¹, regulam amor sine omni²² exceptione servaret illaesam, scilicet²³ ut omnis²⁴ semper, qui amat, ametur, alterius regulae cursui occurreret²⁵ naturali²⁶. Quilibet enim homi-

1) *om. C* iniuste *D* non iuste *E* non *H* 2) *add. C*: cum iusta causa hoc ipsum facere cogat; *Am.-cog. om. C* 3) cogatur *B* 4) omnes hom. *C* 5) exemplo *O* 6) ut-amare *om. B* et eam que amatur continenti ad amandum compellere *C* 7) *O*; Sed *A* Nam si hoc esset *B* 8) tunc *B* 9) arridus *ADF* aridus *CZb* hor. hisp. *om. B* 10) insistens *C* 11) publ.-cibo *om. C* pro cibo *om. H* 12) nec *AC* ne *ct.* 13) *B*; huius *A* haec *CZb* hoc *D om. F* 14) inc. vel *om. BDF* 15) *add. C*; quamvis sine inconcinnitate istud inter quasdam possit euenire personas 16) amantis *C* 17) ut qui se amat, si uellet, amaret *C* 18) *P*; *om. T* 19) nolit amare *om. A* vel amare *om. C* si velit amare *H* si-amare *om. b* 20) sed-servaret *om. A* preterea si *C* 21) quam dic. *om. C* 22) *om. C* sine-exc. *om. F* 23) illaesam scil. *om. C* 24) omn.-semper *om. C* 25) occurret *AD* precluderet *C* 26) cursum naturalem *C* naturaliter *TH*

num alterius maioris¹ ordinis libentius quam ordinis aequalis² sive² minoris sibi quaerere³ solet³ amantem, et ideo versa vice mulier⁴, cuius petitur amor, propter regulam dictam et cursum naturae praefatum ordinis aequalis sive maioris libenter⁵ petit amorem, ne ab amoris regula generali inique videatur exempta⁶. Apparet igitur ex his manifeste, quod supervacuis laboras impendiis, et tuos postmodum cognosces in vanum emisisse⁷ labores.

Homo ait: Quod mihi benignum et svave praestitistis⁸ responsum, multum in hoc vestra⁹ probitas denotatur¹⁰, quia vestrae¹¹ voluistis¹¹ naturae consulere, ac¹² vestra verba generi convenire. Nihil enim magis generosae personae potest congruere laudibus, quam si in¹³ suis dictis dulci sermone¹⁴ fruatur, et nulla videntur magis nobili contraire¹⁵ generi et sanguinis nobilitati detrudere quam aspera et inurbana verba proferre. Quod autem dixistis¹⁶, meam faciem vobis esse¹⁷ cum genere manifestam, vehementer¹⁸ admiror, quia vestram video in¹⁹ hoc errare prudentiam, quum illis²⁰ videamini erratibus²¹ assentire, qui²²

¹) maior.-quam *om. H* ²) paris uel *C* ³) *DZb*; quereretur *T* querit *CF* ⁴) et quae amatur *C* ⁵) licenter *DE* sibi potest eligere am. *C* ⁶) excepta *VEb* ⁷) *V*; emisit *TZ* ⁸) prestitisti *C* petisti *D* ⁹) tua *C* ¹⁰) demonstratur *C* ¹¹) tue uoluisti *C* ¹²) et tua *C* uestraque *Zb* ¹³) *B*; *om. ct.* ¹⁴) facundia *F* facundia perfruatur *Zb* ¹⁵) *DE*; contraria *T* contrarie *H om. C* incongrua *F* ¹⁶) dixisti *C* ¹⁷) *om. B* ¹⁸) mihi uidetur ualde in hoc *C* ¹⁹) plurimum in hoc *DF* plurimum *E* in hoc *om. Z* ²⁰) illarum *CZb* illorum *D* earum *F* ²¹) *AZb*; errantibus *B* erroribus *V* ²²) *TDH*; in quarum curia *C* que *EFb*

morum¹ probitatem sine genere ac forma reiiciunt
 et formae venustatem² ac sanguinem generosum
 sine³ omni probitate recipiunt. Quod quam⁴ sit
 asserere grave ac⁵ difficile, quamque narrare⁶ ab-
 surdum, illa vos⁷ edocet⁸ ratio⁹ manifesteque¹⁰
 irrefragabili ratione demonstrat¹¹, quae¹² dicit, quod
 ex bonis tantum moribus et hominis probitate ac
 curialitatis fomite¹³ a primordio fuit orta nobilitas.
 Si homines igitur sola morum probitas nobilitatis¹⁴
 meruit¹⁵ virtutibus¹⁶ decorare ac generositatis
 assumere nomen, errorem praedictum penitus de-
 ponere curate¹⁷, et sola morum probitas compellat
 vos¹⁸ amare. Illud autem, quod de mercimoniis in
 contumeliam¹⁹ est²⁰ mihi a vobis obiectum, si
 attentis mea curaveritis²¹ verba auribus percipere,
 sine omni dubitatione²² cognoscetis²³, nullo mihi
 posse de²⁴ iure nocere. Nam quod mercimoniorum²⁵
 honorabilia²⁶ lucra²⁷ diligenter attendo²⁸, contendo²⁹

1) mor. probitas nisi formam uel genus sibi habet amixtum
 reprobatur C 2) uenustas atque sanguinis generositas sine omn.
 pr. amittuntur C 3) non admixta prob. P 4) quantum B 5) quam-
 que absurdum atque narrare difficile O 6) O; nature T 7) tibi
 C nos D 8) demonstrabit C 9) O; oratio T' 10) manifesta que AP
 manifeste que BCG 11) irr.-dem. om. C 12) que dicit om. P 13) sti-
 pite C cur. fom.-morum om. B 14) om. B 15) nouit C 16) virt.-ac
 om. B 17) G; cura ADFb uestra curat prudentia B hunc te
 errorem depellere cura C curante E curatis H 18) BGH; te ct.
 19) contumelia T 20) uoluisti obicere C 21) curaueris C 22) sine-
 dub. manifeste C 23) cognosceres A cognosceretis B cognoscet
 C cognoscere poteritis P 24) om. BO 25) ad merc. B 26) om. C
 27) lucris C 28) BP; om. A intento C 29) per hoc contendo BDEF
 in hoc meo inseruio generi C

proprio¹ generi deservire, quia talia studeo meis actibus exercere², quae³ meae possunt naturae congruere. Et ex hoc murmura vulgi depellere curo⁴, quod⁵ dicere consuevit⁵: „Talia⁶ quemque⁷ facere decet, quae genus pariter cum⁸ ordine quaerit⁹“. Sed quod praedicta lucra improbe futuri¹⁰ intuitu cumulare non¹¹ insisto, sed ea provide et largissime¹² suo loco et tempore aliis dispensare contendo, in hoc meam morum et¹³ probitatis¹⁴ nobilitatem defendo. Praeterea, si honestis et licitis non curem insistere lucris, obscura me detinebit inopia, et ideo nobilitatis opera exercere non potero, et sic mea morum nobilitas in solo et nudo verbo manebit, quae curialitas vel¹⁵ nobilitas ab hominibus nullatenus credi consuevit. Immo si pauper et inops curialis¹⁶ largitatis sermone utatur, in hunc sibi modum vulgares¹⁷ illudunt: „Homo iste, quia¹⁸ nulla¹⁹ possidet, quae¹⁹ valeat hominibus exhibere, largitatem se iactat habere plenariam. Sed si aliquid²⁰ possidet²¹ in orbe, talem se debet²² hominibus exhibere²³, qualem suum genus

¹) *om. H* ²) *adimplere P* ³) *que ad meam non possunt dissonare naturam Db que a mea non poss. diss. natura FZ* ⁴) *depello O* ⁵) *AC*; *que dic. consueuerant B loquitur enim talia uulgi P* ⁶) *que alicuius generis pariter requirit et ordo ea omnia facere conuenit C* ⁷) *quemquam BH* ⁸) *et ordo B* ⁹) *querunt Bb* ¹⁰) *fut. questus O* ¹¹) *om. B* ¹²) *largiflua O* ¹³) *om. H* ¹⁴) *probitatem et nobilitatem H* ¹⁵) *vel. nob. om. H* ¹⁶) *curiali et CDE curialitatis uel F curiali uel H curialitatis et b* ¹⁷) *O*; *vulgares sibi A om. B* ¹⁸) *qui Eb* ¹⁹) *nichil quod O* ²⁰) *aliquis B [fortasse scrib.: aliquid quis]* ²¹) *largiendum possideret O* ²²) *om. O* ²³) *exhiberet O*

et natura permittit. De nulla enim possidentium bona ratione¹ procedit suam effuso sermone largitatem effundere². Sed et³, si sufficientem substantiam mihi adesse obiicias⁴, adhuc meo generi honesta lucra defendo⁵. Praeterea illud, quod dixisti⁶, quia⁷ quisque⁸ intra sui generis saepta⁹ debeat permanere et maioris ordinis amorem nullatenus postulare, diffiteri non possum. Sed si me morum probitatis cultura perlustrat¹⁰, intra nobilitatis me credo moenia¹¹ constitutum et vera¹² generis coruscare virtute, et sic me morum probitas¹³ intra nobilitatis ordinem facit esse repositum; et ideo nulla potest reputari praesumptio, si ex nobilitate mihi quaeram amorem¹⁴ eligere; magis enim ex moribus quam ex sanguine deprehenditur cuiusque¹⁵ nobilitas. Dixisti¹⁶ etiam, quod, etsi meis te¹⁷ possem verbis¹⁸ allicere, ut meae voluntati condescenderes¹⁹, cor tamen meum non esset tam grandia tolerare sufficiens. Sed stultus est ille miles, qui talia sibi quaerit arma ferenda, quae sui non possit corporis²⁰ tolerare compages, nullusque sibi eligat talem equum appetere, qui suis non valeat regi²¹ vel gubernari virtutibus; tales enim

¹)more *O* ²)*BC*; sed si et *A* sed si *P* ³)obiiciatis *BH*
⁴)*add. O*: quia quanto plurimis habundo (habundabo *D*) diuitijs, tanto plures poterit mea largitas adiuuare *b* ⁵)dixistis *BH*
⁶)quod *BH* ⁷)absque *A* cuiusque *E* ⁸)septra *A* sceptras *BF*
⁹)perlustret *B* ¹⁰)munia *C* munimina *Z* ¹¹)*O*; natura *A* naturam *B* ¹²)*om. H* ¹³)honorem *H* ¹⁴)cuiuscunque *B* ¹⁵)dixistis *BHb*
¹⁶)vos *BHb* ¹⁷)*om. A* allicere sermonibus *B* verbis *all. O*
¹⁸)condescenderetis *B* annueres *VE* abimeretis *H* annueritis *b*
¹⁹)corpus *A* ²⁰)regi vel *om. B*

plebis sunt subiecti derisui. Concedo ergo, quia¹ valde sunt, quae postulo, grandia; si me igitur ad id, quod peto, percipiendum minus² sufficientem recogitas³, id⁴ concedat gratia tua⁵, quod sine vulgi potest rumoribus exhiberi, et si me indignum omnino reperires⁶, tuo⁷ et cuiusvis⁸ alterius me facias⁹ patere derisui. Fiduciam tamen gero plenariam, quod illa eadem mei cordis magnanimitas¹⁰ quae me cogit tam grandia petere, si¹¹ ea mihi concesserit tua¹² gratia, in perpetuum ipsa mihi parta¹³ tuebitur. Sed nec ob stare potest illud, quod de milvo et lacertiva mihi ave¹⁴ dixisti¹⁵. Nam falcones, astures et¹⁶ accipitres sola facit audacia caros. Videmus enim¹⁷ quandoque falcones de genere levium¹⁸ magnos fasianos et perdices sua detinere virtute; nam a cane non magno saepe tenetur¹⁹ aper²⁰. Et econtra multos aspiciamus nobiles et marinos²¹ falcones vilissimos pertimescere passeret et a lacertiva saepe ave²² fugari. Si ergo milvus et lacertiva avis arditus²³ reperitur²⁴ et²⁵ audax et a suis degenerare parentibus, asturnina²⁶ et falconina est²⁷ dignus pertica²⁸

¹) quod *BH* ²) nimis *AH* minus *EFb* ³) recognoscatis *B* recogitatis *b* ⁴) id michi *B* ⁵) vestra *Bb* ⁶) reperiatis *B* repereris *CD* reperieris *F* reperis *Z* reperitis *b* ⁷) vestri *B* vestro *b* ⁸) cuiuslibet *BF* ⁹) faciatis *Bb* ¹⁰) magnimitatis *A* ¹¹) sed *A* ¹²) vestra concess. *B om. H* ¹³) parata *D* per ea *H* ¹⁴) *om. H* ¹⁵) dixistis *BFb* ¹⁶) et acc. *om. H* ¹⁷) *om. Zb* ¹⁸) de-leu. *om. B* lenium *V* ¹⁹) detinetur *B* fasianos-magno *om. F* sepe timere *F* ²⁰) aper *om. F* ²¹) magnos *D* maximos *H* ²²) *om. A* fug. ave *B* aue fug. *O* ²³) audax *BD* ²⁴) reperiatur *B* ²⁵) et aud. *om. BD* ²⁶) astorinam (asturam *H*) et falconinam *ACFhb* ²⁷) et *A* ²⁸) perticam honorare *O*

honorari et militari¹ laeva deferri². Si me igitur noveris³ a⁴ meis degenerare parentibus, non contumeliosa milvi appellatione vocandus reperior, sed honorabili⁵ falconis vocabulo nuncupandus⁶ exsisto. Nec tibi⁷ vilescat apud quemcunque⁸ reperta probitas, quum ex pungentibus rosas spinis colligimus ortas, et in vilis⁹ materiae vasculo aurum repertum sua non possit pretiositate privari. Illud¹⁰, quod dixi, neminem debere distinguere nisi, an sit sauciatus amore, qui petit amari, ex tua¹¹ manifeste responsione cognovi, te¹² non recte intellexisse; verbi enim generalitas tibi¹³ induxit obscuritatem. Nam quod dixi, amantem non debere distinguere¹⁴, ita¹⁵ recipias¹⁶, quia non debet, cuius postulatur amor, distinguere, utrum de nobili an de ignobili sit genere ortus, qui¹⁷ petit amari, debet tantum distinguere, utrum bonis¹⁸ moribus et an sit multa probitate decoratus¹⁹. Ergo bene illa sibi possunt verba locum vindicare: Amor quandoque inaequale pensum solet sua manu gestare. Sed quamvis verum sit, amorem quandoque inaequalia pondera ferre, eius²⁰ tamen non potest iniustitiae imputari; sufficit enim, si amor alterum amantium

1) militaria *A* 2) differri *A* 3) noueritis *Bb* 4) a-milvi *om. B*
 5) honorabilis *ADH* 6) uocandus *O* 7) uobis *Bb* tibi-spinis *om. H* 8) quemquam *BD* 9) *CDZb*; uili *TF* 10) *TF*; illud autem *ct.*
 11) vestra *B* 12) vos *Bb* 13) vobis *Bb* te nimiam *D* tibi nimiam *CFZ* 14) *add. C*: utrum bonis rutilet moribus 15) ita-utrum de *om. T* intelligitur an nobili vel *B* 16) recipiatis *b* 17) qui-amari *om. B* 18) bon. rutilet *O* 19) *AD*; decorus *ct.* 20) ei *Zb*

sui roris¹ pertingat afflatu et ex suae plenitudinis fonte² initia praestet³ amandi. Nam altero amantium amoris sagitta pertacto⁴ non immerito alter proprio servatur⁵ arbitrio, ut, si ea fecerit, quae⁶ bene placita inveniantur amori, magnis ab eo sit dignus honorari muneribus multisque in plebe laudibus efferendus⁷, si vero⁸ eius voluntati⁹ contraria¹⁰, contraria debet¹¹ munera ferre. Ideo ergo¹² amor in arbitrio posuit amantis, ut, quum amatur, et ipsa, si velit, amet, si vero¹³ nolit, non¹⁴ cogatur amare, quia maioribus¹⁵ censetur meritis¹⁵ dignus, qui bona sponte peregit, quam qui ea¹⁶ coactus exercuit¹⁷. Et hoc ad instar coelestis regis creditur esse indultum¹⁸, qui boni et mali percepta notitia quemque hominum¹⁹ proprio relinquit²⁰ arbitrio, bene quidem agentibus ineffabilia praemia pollicendo, mala vero operantibus²¹ poenas intolerabiles comminando. Debet ergo mulier diligenti animo investigare, an sit dignus amari²², qui petit amari, et, si ipsum dignum omnino invenerit, nullatenus eum suo debet amore frustrare, nisi forte sit alterius

1) *TCFb*; odoris *D* sue rationis *H* muneris [?] *E* [*fortasse scribendum*: oris] 2) *TZb*; fomite *VG* 3) *VEb*; prestat *TH* 4) pertracto *T* peracto *D* 5) reseruatur *CFZb* 6) que amori sunt bene placita *Eb* que amori sunt placita *H* 7) offerendus *A* inferendus *H* 8) vero non *B* 9) *O*; vol.-contr. *om.* *T* 10) gerat contraria *CFZb* contr. peregit *D* contr. peregerit *F* 11) debent *CD* 12) ergo hoc *B* 13) non velit *H* 14) *om.* *B* 15) maioribus... premijs *B* maiori, .. honore *H* 16) *om.* *H* 17) adimpleuit *Eb* impleuit *H* 18) concessum *D* 19) *om.* *Zb* 20) relinquat *H* 21) perpetrantibus *Zb* 22) amore *EF* amori *H*

amore ligata. Si alterius igitur non es¹ obligata amori², nulla te³ poterit ratio excusare.

Mulier ait: Tanta tuos niteris errores⁴ tueri facundia, quod non esset mihi facile tuis super-
vacuis⁵ respondere sermonibus. Quosdam tamen ex eis mea curabo ratione comprimere⁶. Si enim, prout asseris, sola morum probitas amoris inveni-
tur⁷ digna muneribus et nobilem facit hominem reputari⁸, superfluo antiquitus nobilitatis fuit ordo repertus et tam⁹ aperta distinctione¹⁰ discretus, quum manifestum erat, omnem hominem moribus et probitate fulgentem¹¹ nobilem fore¹² vocandum. Et sic nos¹³ oportet instanter asserere, nobilitatis ordinis institutores¹⁴ suos in vanum emisisse¹⁵ labores, quod quam sit absurdum, probare non insisto. Ideoque firmiter assero, neminem sui ordinis debere¹⁶ metas excedere, sed intra¹⁷ suum ordinem quemque probum alicuius probae feminae amorem perquirere [et¹⁸ mediocris personae medio-
crem¹⁹ postulare amorem], et sic cuiusque intemeratus ordo servabitur, et sui laboris²⁰ quisque remuneratus abibit. Ad hoc quod tuo²¹ congruentia ordini et honesta exerces mercimonia, meo sermone non arguo, sed quia mercimoniis intendens

1) estis obl. *B* obligaris *V* ligaris *E* obligatis *H* obligamini *b*
2) amoris *A* 3) vos *Bb* 4) sermones *D* 5) om. *Z* 6) exprimere *H*
7) est munere digna *Hb* 8) deputari *Hb* 9) tanta *H* 10) ratione
Zb 11) fulgendum *Hb* 12) esse *Zb* 13) vos *Z* 14) *BV*; institutiones
A inuectores *Zb* 15) emisse *BE* 16) om. *H* 17) om. *H* 18) et-amorem
om. *B* 19) *F*; om. *ADZb* Inmediocris pers. *C* mediocris
pers. mediocrem *F* 20) laboribus *B* amoris *EF* 21) tua *A*

nobilem tibi quaeris amicam, quod¹ inconcinna res est et amara valde tristisque plena eventus. Quod autem mercimonii² lucra effluenter largiaris³, hoc te facit⁴ tui ordinis feminae amore dignissimum⁵. Praeterea, licet⁶ falco a lacertiva ave quandoque fugetur, nihilominus⁷ falco inter falcones et lacertiva avis inter lacertivas computabitur⁸ aves; ille tamen vilis falco, ista vero optima lacertiva vocabitur avis. Sic et tua te⁹ probitas non in nobilium facit¹⁰ ordine stare, sed bonum te svadet vocari plebeium et bonae dignum amore plebeiae. Apparet igitur et est manifestum: Et¹¹, si nullius sim amoris vinculo colligata, tu tamen quasi alienigena indignus meo¹² reperiris amore¹³.

Homo ait: Quamvis nolim tuos¹⁴ sermones arguere, nulla tamen possum ratione videre, si plebeius nobilem in probitate¹⁵ transscendat, quare ipsum non debeat in suscipiendis superare muneribus, quum¹⁶ ab eodem Adam stipite derivemur¹⁷.

Mulier ait: Melius¹⁸ in mensa regia¹⁹ sedet aurum quam in pauperis domo vel rusticano tugurio, et longe honorabilius trotonerius²⁰ et macer equitatur equus quam pinguis valde et optimæ et

¹) quod absurdum est ualdeque res amara et inconcinna *B*
²) mercimonia *A* mercimonia *B* ³) largiris *H* ⁴) facis *D* ⁵) dignum optime *B* ⁶) *om.* *H* ⁷) nichilom.-tamen *P* ⁸) *O*; computabuntur *A* computabatur *B* ⁹) *om.* *H* ¹⁰) te facit *A* ¹¹) quod et *B* ¹²) *om.* *H* ¹³) amoris *H* ¹⁴) vestros nolim *Bb* ¹⁵) in probitatem *TZCD* ¹⁶) cum omnes *O* ¹⁷) omnes derivemur *B* deriuetur *H* ¹⁸) honestius *B* ¹⁹) egregia *A* aurea *H* ²⁰) trotonerius *ACEF* trotonarius *DH* trot. et *om.* *B*

svavis ambulaturae¹ asinus. A tuis ergo resipisce² erroribus et aliis haec sumenda relinque³.

Homo ait: Quamvis tuus⁴ me sermo depellat, quam diu tamen vixero, a tui⁵ amoris proposito non recedam, quia, etsi meae cogitationis fructum non⁶ sim percepturus, spes tamen sola, quam ex mei⁷ ipsius cordis mera liberalitate⁸ assumpsi, meum faciet corpus tranquillam⁹ ducere vitam, et subsequenter¹⁰ forte Deus mei¹¹ doloris¹¹ tuae¹² menti¹³ inseret¹⁴ remedium.

Mulier ait: Tuo Deus labori digna praemia ferat.

Homo ait: Hoc solum verbum mihi spem indicat fructuosam, sed et ego Deum rogo, ut semper tibi¹⁵ sit meae cura¹⁶ salutis, et mea vela¹⁷ quietis portum inveniant.

C. Loquitur¹⁸ plebeius nobiliori feminae.

Si plebeius nobilioris quaerat amoris coniungi, multa¹⁹ ipsum oportet nobilitate gaudere. Nam

¹) ambulans *E* ambulans *Hb* ²) *Vb*; aspice *T* respice *Z*
³) relinque *H* ⁴) uestro *B* vester *b* ⁵) vestri *Bb* ⁶) nullatenus *O*
⁷) *Vb*; mea *Z* extraneus *A om. B* ⁸) *VE*: libertate *THb* ⁹) tranquillam *T*
¹⁰) sequenter *B* consequenter *O* ¹¹) *om. B*
¹²) vestre *Bb* ¹³) mentis *A* ¹⁴) ins. forte *A* ¹⁵) vobis *Bb* ¹⁶) cure *ACDE*
¹⁷) uel *A* ¹⁸) *om. C* Incipit tertius tractatus acquirendi amoris continens sicut vir plebeius [*deest alqd.*] cum nobiliori muliere et sic ait *A*; Si plebeius nobilioris mulieris querat amorem hoc modo procedat *B*; Cap. quintum in quo loquitur plebeius nobiliori femine *D*; Loquitur plebeius nobiliori *E* De plebeio qui sibi querit nobilioris amoris *F*; Qualiter plebeius nobili femine debeat loqui *G*; De amore plebei viri cum nobiliori femina *H*; Qualiter plebeius debet loqui nobiliori mulieri *b*
¹⁹) multum *H*

ut¹ plebeius nobilioris feminae dignus inveniatur amore, innumerabilibus oportet eum bonis² abundare, convenitque³, ut infinita ipsum benefacta extollant. Verecundum namque nimis nobili⁴ videtur⁵ mulieri exsistere et in eius plurimum contumeliam redundare, si inferioris ordinis sibi⁶ deponat amorem, superiori et medio praetermissis ordinibus, nisi morum probitas supereffluente⁷ valeat penso nobilitatis⁸ compensationem inducere. Nec enim apud quosunque prudentes verisimile potest videri in inferiori hominum⁹ ordine probos¹⁰ reperiri¹¹ et bonos et tam alti generis dignos amore, et in duobus superioribus neminem dignum¹² reperiri ordinibus, sed omnes tanquam reprobos propulsari. Et¹³ hoc generalis tradit tibi regula¹⁴ logicorum¹⁵, quae dicit¹⁶: Si, quod magis videtur inesse, non¹⁷ inest¹⁸, nec, quod minus creditur adesse¹⁹ Multa ergo nobilitate²⁰ debet nobiles omnes et nobiliores plebeius excedere, ut a nobiliori femina mereatur amari. Nam et, quantumcunque²¹ probus²² ex plebe aliquis inveniatur, absonum videtur nimis, et inter ipsos vulgares pro maximo reputatur occasu atque descensu, si comitissa vel

1) *O*; ut si *T* 2) bonis moribus *BO* 3) conv.-extoll. *om. B* 4) nobiliori *B* 5) videretur *B* 6) *om. B* 7) superaffluente *T* supereffluente *C* supereffluentem *DF* superfluentem *Eb* superfluyente *H* 8) nobili *Z* 9) *om. H* 10) tam pr. *B* 11) inveniri *H* 12) *om. B* 13) veluti generalis *B* 14) quedam reg. *B* 15) log. que *om. B* laicorum *CHb* 16) dicens *B* 17) et non *A* 18) inerit *F* aderit *CDZb* 19) inesse *B* adesse adest *DG* adesse aderit *H* 20) probitate *O* 21) qualiscumque *B* 22) *om. B*

marchionissa vel¹ aequalis vel maioris ordinis femina suo plebeium adnectat amori. Prima namque facie praesumitur² exinde³ nimia voluptatis abundantia, quam per omnia reprobendam⁴ infra demonstrabimus, nisi publica de plebeio⁵ probitatis fama praedictam⁶ auferat suspicionem⁷. Quid ergo? Numquid non decet⁸, nobilioris mulierem⁹ ordinis suum plebeio largiri amorem, si eum per omnia studiosum¹⁰ invenerit? Respondeo¹¹: Si in superioribus quis¹² dignior vel aequè dignus reperiat¹³ ordinibus, ille potius est in amore quaerendus; si vero nullus in eis¹⁴ inveniatur¹⁵ ordinibus, non est abiiciendus plebeius. Multis tamen oportet experimentis examinari eius constantiam, antequam spem¹⁶ amoris consequi mereatur largitam¹⁷. Nam quod ultra cuiusque noscitur pervenire¹⁸ naturam, modica solet aura¹⁹ dissolvi et brevi momento durare. Nam inter lacertivas fertur aves nasci quandoque quasdam, quae sua virtute²⁰ vel ferocitate perdices capiunt; sed, quia istud ultra ipsarum²¹ noscitur pervenire²² naturam, fertur²³, quod in eis nisi²⁴ usque ad²⁵ annum ab earum²⁶ computandum

¹)uel alia *O* ²)ex hoc presum. *B* ³)om. *B* inde *H* ⁴)reprobanda *AD* ⁵)publ. nimie prob. *B* ⁶)plebeyo *B* ⁷)susp. predictam *B* ⁸)deceat *B* deceret *H* debet *VEb* ⁹)*B*; mulieris *A* femina *Zb* mulier *VG* ¹⁰)stud. et probum *O* (pro bono *H*) ¹¹)om. *A* ¹²)aliquis *H* ¹³)inuenitur *Z* inveniatur *CDb* ¹⁴)add. *O*: eque dignus ¹⁵)*FG*; inuenitur *ACZb* reperiat^{ur} *B* reperitur *D* ¹⁶)spei *O* ¹⁷)largiendam *B* largitatem *O* ¹⁸)prouenire *VEb* ¹⁹)turbatione *B* ²⁰)uirt. ac *B* sua capiunt ferocitate *O* ²¹)om. *H* ²²)*TGHb*; provenire *VE* ²³)dicitur *B* ²⁴)om. *BH* ²⁵)ab *A* ²⁶)eorum *AZ*

nativitate haec non possit durare ferocitas. Post multam ergo probationem, si dignus inveniatur, eligi¹ in amore potest a nobiliori muliere plebeius, et eisdem² omnibus possunt ad invicem inter³ se uti faminibus, quae supra in plebei et nobilis mulieris⁴ sunt dicta colloquio. Potest etiam hoc alio⁵ uti sermone plebeius:

Vestrae personae multum⁶ insistere laudibus nullatenus expedire videtur; per⁷ diversas namque mundi partes vestra probitas resonat atque venustas. Praeterea callidi videntur blandimenti obtinere commentum laudes in aspectu laudati⁸ prolatae⁹. Est igitur meum ad praesens propositum et principalis intentio, quae me ad vos venire svasit, me¹⁰ et mea vobis offerre servitia vobisque supplicare attente, ut ea dignetur suscipere gratia vestra, coelestemque obsecro Deum, ut ea ex gratia sua¹¹ mihi facere largiatur, quae vestrae per omnia sint¹² placita¹³ voluntati. Firma namque¹⁴ in meo corde et stabilita conceptio¹⁵ est¹⁶, nedum¹⁷ vobis¹⁸ sed pro vobis obsequia omnibus exhibere et humili animo placitoque¹⁹ servire²⁰. Spem namque gero plenariam, quod nunquam apud vos permanere posset meus²¹ [animus]²² sine

¹)eligi amator potest *B* ²)eiusdem *ACH* ³)inter se *om. B* ⁴)*om. D* ⁵)hec alia *A* ⁶)*om. CH* ⁷)*om. A* ⁸)laudare *BH* ⁹)prolati *H* ¹⁰)me ac *B om. O* ¹¹)*om. H* ¹²)sunt *A* ¹³)*om. T* beneplacita *H* ¹⁴)namque et *A* nam *B* namque etiam *C* namque est *P* ¹⁵)conceptione *B* ¹⁶)*om. BO* ¹⁷)dum *D* mundum *H* ne dum *ct.* ¹⁸)*om. H* ¹⁹)*TGbb*; placatoque *VZ* ²⁰)servire intendo *B* ²¹)mei *B* ²²)animi *B om. O*

fructus¹ dulcedine labor. Si² mea namque³ inveniretur⁴ infructifera sollicitudo⁵, post multas me oporteret fluctuationes atque procellas mortis subire⁶ naufragium⁷, nisi forte spe⁸ meus animus quamvis fallaci regatur. Nam spes sola, quamvis animo sit indulta fallenti⁹ sustentationis mihi posset¹⁰ ancoram conservare illaesam.

Mulier ait: Nec tua nec cuiusque¹¹ alterius meus disposuit animus obsequia recusare vel susceptis decentibus¹² non respondere muneribus. Qui enim servitia recusat oblata¹³ recipere, offerentem nimio rubore conturbat¹⁴ et se ipsum indicat avaritiae vitio contineri. Qui ergo aliis libenter sua largitur obsequia, non incompetenter ab aliis oblata¹⁵ recipit¹⁶ beneficia. Tu tamen aliorum tendis, et aliud venari videris, quam sis capere dignus; nam ut tui videntur indicare sermones, a me petis amari. Ego autem amare fugio¹⁷, maxime hominem tertio mihi gradu inferiorem constitutum, licet infinita sis¹⁸ alias probitate decoratus. Sed dicis, solam mei spem concessam amoris tibi sufficere ad mortis¹⁹ evitanda pericula; ego autem²⁰ in hunc tibi modum respondeo: Dico²¹ enim, quod ex eo solo, quod me fraudis dicis²² et mendacii

1) *om. H* 2) *Si uero B* Sed si *H* 3) *om. B* 4) *reperiretur B* inueniatur *H* 5) *meam infructiferam sollicitudinem A* 6) *O*; subicere *A* subiacere *B* 7) *naufragijs B* 8) *om. H* 9) *fallendi O* 10) *possent A* 11) *cuiuscumque C* 12) *dantibus H* 13) *collata accipere H* 14) *per-* turbat *FZ* 15) *illata H* 16) *CDEb*; recepit *TH* recipere seruicia promeretur *F* 17) *aufugio O* 18) *sit V* 19) *amoris A* 20) *om. Z* 21) *Dico en. om. B* 22) *et doces C edoces P*

habere calliditatem, ostendis¹ te eiusdem erroris contagio² maculari et aliud in corde retinere³ conceptum aliudque fallaci lingua proferre. Merito ergo es ab amoris gremio repellendus, quia varii et mendaces intra⁴ palatii amoris solium⁵ introire non debent⁶. Praeterea mihi svadere videris, ut propriam curem negligere famam, quod est⁷ priore⁸ deterius. Nihil enim nobili est probrosius⁹ mulieri¹⁰ quam de se ipsa non † exspectare¹¹ promissa et¹² spem frustrare largitam suoque sermone fallere gentem¹³. Hoc¹⁴ videtur illis mulieribus convenire, quae meretricio more versantur¹⁵, et quae muneris gratia amoris nituntur mandata subvertere et¹⁶ ob lucrum eius¹⁷ dehonestare militiam. Tuum ergo non videtur sanum¹⁸ consilium, postquam¹⁹ ex eo tot imminet²⁰ pericula graviora²¹.

Homo ait: Fateor, quod amari posco²², quia dulcior, quam sit in orbe vita, est in amore vivere. Sed verba vestra manifeste demonstrant, quod me recusatis amare et²³ hoc propter inferioris²⁴

¹) eodem te ost. errore *B* ²) *O*; *om. T* ³) continere *H* ⁴) *om. B*
⁵) *O*; solum *A* portam *B* ⁶) *add. OG*: ymo et si minus provide intro-
missi (admissi *Zb*) reperiantur tanquam indigni procul eliminari
merentur ⁷) *BO*; enim *A* ⁸) *BO*; pure *A* ⁹) obprobrius *D* est
prob. *om. B* ¹⁰) mul. opprobrius esse cognoscitur *B* ¹¹) quam-
promissa *om. B* expectare *AO* spectare *I* ¹²) quam sp. alicui
frustr. larg. et propria ipsius promissa non curare *B* ¹³) ge-
mentem *H* ¹⁴) hoc namque *B* hoc enim *O* ¹⁵) vers.-quae *om. H*
¹⁶) *V*; et eorum lucr. *A* ac ob eorum lucr. *B* et obtentu lucr
Zb ¹⁷) *O*; *om. A* amoris *B* ¹⁸) sanum esse *B* ¹⁹) cum *BF*
²⁰) *B*; inuenient *A* eminent *O* ²¹) grauia *B* ²²) deponco *O*
²³) et hoc *om. B* ²⁴) vilioris *H*

ordinis¹ vilitatem², quamvis in multa constituar probitate. Quibus ego³ sic respondeo, quia meum genus in mea non potuit persona propriis⁴ finibus contineri, instinctu⁵ quidem istud cooperante naturae. Quum ergo natura ipsa noluit⁶ mihi certos ordinis terminos stabiliri⁷ nec sublimiorum⁸ ordinum mihi voluit claudere fores⁹, si¹⁰ morum non obstat¹¹ improbitas, unde vos mihi praesumitis certos praefingere¹² fines et¹³ ordinum me iugo subiicere¹⁴? Nam antiquitus illa ordinum reperta distinctio non nisi illis fuit imposita solis¹⁵, qui praetaxato sibi ordine reperiuntur¹⁶ indigni, vel qui proprium ordinem¹⁷ servant, maiori vero¹⁸ digni nullatenus inveniuntur¹⁹. Et hoc ad eius assero similitudinem, quod in theologica²⁰ invenitur exaratum scriptura, quae²¹ dicit, legem non esse positam iusto sed peccare volentibus²². Praedicta ergo ordinis antiqua distinctio non prohibet me in quorumlibet maiorum militiam²³ numerari vel maioris ordinis praemia postulare, dum tamen nihil possit aliquis²⁴ meis iuste obiicere moribus. Praeterea, quod asserui, spem quamvis ingeniose

1) hominis *Zb* 2) utilitatem *B* 3) *om.* *FZb* 4) sub propr. *B*
 5) statu *H* 6) voluit *FHb* 7) alicuius ponere *B* stabilire *O*
 8) *DEb*; sublimorum *TCH* 9) *BVZ*; fines *Ab* 10) si-improb. *om.*
B 11) obstat *DH* 12) prefigere *CFZb* 13) et ordinis me certi *B*
 et *om.* *H* 14) subnectere *CDZ* summittere *Fb*; *add. B*: Si
 morum non obstat improbitas 15) solum *BE* 16) reperiabantur *B*
 17) servabant ordinem *B* 18) numero *A* 19) inueniebantur *B* reperiuntur *H* 20) theologia *AD* 21) dicens *B* 22) volenti *B* 23) militia
VEb 24) *om.* *B*

largitam mihi sufficere ad causam mortis declinandam¹, non istud enarravi, quasi vestrae volens² gloriosae famae detrahere³ vel quod ullius⁴ contra vos sim fraudis maculae conscius, sed ut vobis aperta ratione monstrarem⁵, quanta vobis affectione adnector⁶, quantumque carum haberem vestrum ad plenum mihi tributum amorem, ut mei vobis amoris nota immensitate sic saltem vestrum facilius animum inclinetis⁷.

Mulier ait: Quamvis probitas possit nobilitare plebeium, ei tamen ordinem mutare⁸ non potest, ut plebeius procer efficiatur sive vavassor⁹, nisi per principis ei forsitan potentia tribuatur, qui potest quibuslibet¹⁰ bonis¹¹ moribus nobilitatem adiungere. Merito ergo tibi denegatur ad amorem comitissae processus¹². Praeterea spes te nimium comitissae decepit, quum audacter¹³ falsa in eius non erubuisti aspectu proferre. Nam in numero te contendis¹⁴ militantium¹⁵ nominare¹⁶, et in te multa ad militandum nociva et contraria cerno. Quum enim milites ex sua¹⁷ natura subtiles¹⁸ debeant suras¹⁹ habere atque prolixas²⁰ modicumque pedem quasi²¹ artificio quodam per singulas

¹)deuitandam *E* euitandam *Hb* ²)*om.* *H* ³)*O*; deterere *A* deteriorare *B* ⁴)nullius *CZ* ⁵)monstratur *A* ⁶)adnectar *BHb* ⁷)inclinareretis *B* ⁸)*om.* *C* ⁹)*DE*; uaruasor *C* ualuasor *TFb* ¹⁰)cuiuslibet *B* ¹¹)hominis *H* ¹²)accessus *B* ¹³)*B*; audaciter *A* euidenter *O* ¹⁴)contendis ponere *B* contempnis *H* ¹⁵)*O*; nobilitantium *T* ¹⁶)*om.* *B* ¹⁷)sui *O* ¹⁸)subtilia *H* manus graciles *b* ¹⁹)*om.* *Ab* crura *H* ²⁰)prolixa *H* ²¹)et quasi *VE om.* *H*

dimensiones¹ inaequaliter² pertractum, tuas³ in contrario⁴ suras⁵ aspicio⁶ grossas⁷ rotundaque⁸ intensas⁹ brevique tractu finiri¹⁰ pedesve¹¹ prolixos¹² per singulas dimensiones equaliter et¹³ in¹⁴ immensum protractos¹⁵.

Homo ait: Si propter suos mores et probitatem aliquis plebeius dignus a principe nobilitari inveniat, cur nobili¹⁶ non dignus sit amore, non video. Nam quum¹⁷ sola probitas faciat¹⁸ hominem dignum nobilitari, et sola nobilitas nobili¹⁹ reperiatur²⁰ digna amore, merito sola probitas nobilis amoris est digna corona. Sed id, quod de²¹ intenso et remisso mihi crure opposuistis²² ac pede prolixo, non multum de ratione procedit. Fertur etenim, quendam in Italiae finibus degere²³ comitem habentem subtilia²⁴ crura et ab optimis parentibus derivatum²⁵ et²⁶ in sacro palatio clarissima dignitate pollentibus²⁷, omnique decoris²⁸ specie coruscantem²⁹, cunctisque fertur abundare rerum divitiis, omni tamen probitate, ut dicitur, destitutus

¹)demonstrationes *A* ²)equaliter *BZ* ³)tua *H* ⁴)in contrarium *O* ⁵)crura *H* ⁶)intensas conspicio *B* ⁷)*Eb*; *om. B* grossa *H* crossas *AV* ⁸)rotundas *B* rotundaque *H* ⁹)*om. B* immensas *D* immensa *H* ¹⁰)facta *H* ¹¹)pedesque *FI* ¹²)*prol. et VZ* ¹³)*om. BO* ¹⁴)in imm. *om. BF* in mensum *Z* ¹⁵)*VEb*; pertractos *TH* ¹⁶)nobilium *TC* nobilis *b* ¹⁷)*om. B* ¹⁸)*CDb*; facit *TZF* ¹⁹)nobili-probitas *om. B* ²⁰)*om. A* ²¹)*om. A* ²²)opposuisti *CD* ²³)*AEF*; regere *B* degerere *C* de genere esse *D* de genere *Hb* ²⁴)crura subt. valde *CDZ* ²⁵)ortum *B* ²⁶)et-pollent. *om. B* ²⁷)pollentem *D* ²⁸)decori *A* ²⁹)*BG*; coruscantur *A* coruscatur *CFH* choruscatum *D* coruscum *E* coruscari *b*

est¹, omnesque ipsum boni mores ornare verentur, pravique omnes dicuntur in eo domicilium invenisse Et econtra²: Rex est in Ungaria intensa plurimum habens crura simulque rotunda prolixosque³ et aequales⁴ pedes et omnibus fere decoribus⁵ destitutus. Quia tamen nimia morum invenitur probitate fulgere, regalis⁶ coronae meruit accipere⁷ gloriam et per universum paene mundum resonant⁸ eius praeconia⁹ laudis. Non ergo, qualia sint mihi pedes vel crura, debetis¹⁰ inspicere, sed quibus¹¹ sim inoribus indutus¹², qualisque propriis constituar actibus. Non enim, quantum sit quisque formosus, sed quantum ex propriis mereatur¹³ meritis¹⁴, in percipiendis est inspiciendum muneribus. Non ergo suras¹⁵ sed mores¹⁶ discatis obii-cere, quia suras¹⁷ obii-ciendo divinam videmini naturam contemnere.

Mulier ait: Rationabili videris te tuitione¹⁸ defendere; sed quae te benefacta glorificent, quae¹⁹ te probitas eorum, quae postulas, dignum impetratione constituat²⁰, nullius relatione percepi. Qui enim alicuius probitatis feminae maxime nobilioris ordinis exposcit amorem, multa ipsum debet at-

¹)om. *AE* est prob. destit. *VH* et prob. destit. *E* ²)quare cuncta de ipso silet honoris fama Et econtra *B* ³)prolixos *BFZ* ⁴)inequales *FG* ⁵)omni fere decoris *O* ⁶)om. *A* ⁷)suscepere *O* ⁸)*VEb*; resonat *AB* resonabat *H* ⁹)*O*; potentia *T* ¹⁰)debes *A* ¹¹)qualibus *B* ¹²)*CEF*; inductus *TH* imbutus *D* ¹³)*F*; meretur *ct.* ¹⁴)actibus *H* ¹⁵)suris *F* forme *CDZb* ¹⁶)morbibus *O* ¹⁷)forme *O* ¹⁸)*TF*; ratione *CDZb* ¹⁹)queue *CD* queve probitas *H* ²⁰)*BF*; constituent *ACDEb* constituas *H*

tollere fama, et eum oportet omni curialitate muniri¹; de te quippe² omnis sublimis videtur fama silere. Ea igitur tuis in³ primo studeas actibus exercere, ut⁴, quae petis, sint digna muneribus, ut⁵ tua nimis⁶ postulatio improba⁷ non⁸ iudicetur.

Homo ait: Vestris omnimoda videtur urbanitas⁹ contineri sermonibus, quibus tam evidenter curatis in cunctis mihi laudabilibus actibus svadere. Ideoque¹⁰ quum videam, vos omnino in amoris arte instructam¹¹, vestram in amore depono doctrinam, ut me scilicet docere dignetur gratia vestra, quae sint¹² ea, quae exiguntur in amore praecipua, id est, quae¹³ constituent hominem amore dignissimum, quia, quum instructus fuero, nullius me poterit erroris obumbrare¹⁴ defensio vel occasio excusare. Quum enim omnis ex amoris rivuli¹⁵ plenitudine¹⁶ procedat urbanitas, eoque¹⁷ magistro¹⁸ omni benefacto¹⁹ praestetur initium, omnisque exitus bonitatis peragatur²⁰, et usque modo²¹ expers²² sim²³ et ignarus amoris inventus, non est mirandum, si ab eius inveniar²⁴ alienus effectus et eius instanter petam praecepta doceri, quia quod quis

1) fulgere *B* 2) *O*; qui proprie *A* quidem *B* 3) *om.* *O* 4) que petitis *O* 5) et *I* 6) minus *BO* 7) proba *B* 8) *om.* *O* 9) *om.* *BF* 10) igitur *B* 11) instructas *C* 12) *O*; sunt *T* 13) que facta *CDZb* 14) erroris occasio obumbrare vel excusare *B* obumbr.-vel *om.* *D* 15) *O*; rivulis *A* *om.* *B* 16) plen. fontis *B* 17) eamque *A* et ex ea *B* eaque *Hb* 18) *om.* *B* magistra *b* 19) omni pro benefacto *A* omnibus benefaciendo *B* omni benefacto *CH* omni beneficio *D* benefacto *EF* 20) ab ipsa trahatur *B* 21) meo *D* 22) expertus *A* 23) sum *VEb* (siue [?] *D*) 24) inveniatur *CH*

toto mentis scire cupit affectu, improba solet petitione deposcere avidaque mente suscipere.

Mulier ait: Ordinem videris et cursum turbare naturae, quod primo petis amari, et¹ ipse postmodum probas te modis² omnibus indignum amari, quum velut indoctus in amoris petis³ disciplina doceri. Quia tamen turpe nimis videtur exemplum⁴ et ab avaritiae⁵ stimulis derivari, si minus eruditis, quum postulant edoceri, sua periti documenta negarent, nostrae⁶ siquidem doctrinae mereberis largitatem. Et si nostra⁷ curaveris diligenter verba percipere, super eo, quod postulas, edoctus abibis⁸.

Qui vult ergo dignus haberi⁹ in amoris exercitu militare, nulla ipsum convenit avaritia detineri, sed nimia largitate pollere, largitatem quippe omnibus porrigere debet, quibus potest. Et, quum viderit, esse necessarium, maxime nobilibus et probitate decoratis¹⁰, et ubi perpenderit¹¹, suam¹² opportunam esse alicui largitatem, non debet expectare petitoris¹³ instantiam. Nam res cuiuscunque concessa petitione¹⁴ cara videtur emptione

¹)et-amari *om. T* et ipsum *D* ²)non esse amandum *Z*
³)*om. A* ⁴)exemplo *O* ⁵)avaritia turpissima deriuari *Zb* ⁶)quia propter nostre siquidem *B* mee doctr. *H* nostre doctr. *VEb*
⁷)nostra quidem *B* mea *CZb* ⁸)*add. D*: hic incipit doctrina curialitatis; *H*: Qualiter se debet continere volens in amoris exercitu militare; *b*: Hic notatur quid debeat observari ab eo qui vult in amoris exercitu militare ⁹)*om. A* ¹⁰)decoris *O*
¹¹)uiderit *Zb* ¹²)quod sua fuerit largitas oportuna *Z* (largitas fuerit *H* ¹³)petitionis *O* ¹⁴)ad cuiuscunque concessa petitionem *BO*

quaesita. Sed si instans largiendae¹ rei ita² non valeat ab ipso opportunitas deprehendi, rem opportunam³ petenti⁴ tam gratanti deferat⁵ animo, ut gratius in suo corde acceptiusque⁶ residere⁷ appareat⁸, rem amico esse largitam, quam si eiusdem rei⁹ possessioni accumberet¹⁰. Sed et, si viderit pauperes¹¹ esurire et eis alimenta praestiterit, magna curialitas atque largitas reputatur. Sed¹² si dominum habet, debitam ei debet reverentiam praestare¹³. Et Deum vel sanctos suos nullo¹⁴ debet blasphemare sermone; humilem¹⁵ se debet omnibus exhibere¹⁶ et cunctis servire paratus adesse¹⁷. Hominum nulli debet suis dictis detrachere, quia maledici¹⁸ intra¹⁹ curialitatis non possunt limina permanere. Malos non debet suo laudare mendacio, secretis tamen eos debet, si potest, correptionibus emendare. Sed et, si incorrigibiles²⁰ omnino eos²¹ notaverit²² permanere, tanquam contumaces²³ eos expedit a suo comitatu depellere, ne erroris²⁴ merito valeat fautor et socius deputari²⁵. Nullarum maxime miserabilium personarum debet²⁶ illusor exsistere, litigiosus vel

1) largiendi AC largiente H 2) om. O 3) om. H 4) petendi CH 5) defecerit A deserat O 6) accept. in suo corde gratiusque B grat. et accept. in suo corde Zb 7) om. B 8) videatur Zb 9) om. Zb 10) add. A: ire [?]; B: accumbere videretur 11) Christi viderit paup. CDZb paup. om. F 12) om. CZb sed et si D 13) exhibere O 14) nullo modo BDF 15) humilem-detrachere om. Z 16) exsistere A 17) om. Bb 18) O; maledicti T 19) inter BD 20) BZb; incorrigibilem AV 21) BZb; eum AV 22) B; notuerit A nouerit O 23) BZb; contumacem eum AV 24) errantis B 25) reputari Db 26) deberet A eum decet VEb decet H Nullarum-exsistere om. B

ad rixas faciendas¹ promptus² esse non debet, sed, prout³ possibile est, iurgiorum ipsum convenit sedatorem exsistere. Modico risu in mulierum⁴ utatur aspectu, quia iuxta Salomonis eloquium stultitiam videtur⁵ risus nimius indicare, et stultos quidem omnes vel minus sapientes viros⁶ astutae consverunt mulieres⁷ abiicere atque contemnere⁸ pulchre satis eludere⁹. In amoris namque gubernatione prudentia grandis exigitur, et omnium in ea requiritur¹⁰ industria artium. Magnatum debet coetum¹¹ frequentare magnasque¹² curias visitare. Moderate debet taxillorum deservire ministeriis¹³. Magna debet antiquorum libenter gesta recolere atque asserere. Animosus debet esse in proelio et contra inimicos arditus¹⁴, sapiens, cautus et ingeniosus. Plurium¹⁵ non debet simul mulierum esse amator¹⁶, sed pro¹⁷ una omnium debet feminarum servitor¹⁸ exsistere atque devotus. Corporis¹⁹ cultui moderate debet insistere et sapientem atque tractabilem et svavem²⁰ se omnibus demonstrare, licet quidam credant²¹, se plurimum mulieri²² complacere²³, si stulta²⁴ quasi vesana

1) *om.* BZb 2) *pronus* BO 3) *prout* sibi videatur esse possibile Zb 4) *mulieris* BEb 5) *creditur* Zb 6) *docte* mulieres et B 7) *om.* B 8) *contemnendo* pulcre Zb 9) *illudere* BD 10) *om.* B postulatur Zb 11) *om.* H 12) *comitias* et magnas H 13) *misteriis* ADb 14) *om.* D *ard.* et *audax* H 15) *plurimum* Ab 16) *amator* haberi O 17) *pro una om.* T [*signum ommissionis in A*] 18) *sed* tamen *pro una femina* omnibus aliis feminis debet *servire* libenter atque *deuotus* existere Zb 19) *corp.-insistere om.* D 20) *et svavem om.* B 21) *exerceant A* *estimant B* statim *statui* credant H *fatui* credant *ct.* 22) *mulieribus B* 23) *placere O* 24) *stulta et O*

proferant verba suisque se¹ valeant gestibus hominibus² demonstrare³ dementes⁴. Praeterea mendacibus⁵ non debet uti⁶ faminibus; sed et cavere debet, ne nimis effuso sermone utatur⁷ vel nimio¹⁰ teneatur silentio. Item neminem debet veloci et repenti promissione ditare, quia reddere tardus erit hilaris [enim⁹] promissor, et audax ad promissa parum credulitatis habet. Si probus aliquis in eum suam conferre largitatem¹⁰ cupiat, hilari eam debet suscipere facie et nullo modo recusare, nisi forte largitor eam¹¹ sibi credebatur opportunam, quum¹² non esset. Tunc enim taliter¹³ recusare potest: Res ista quum ad praesens mihi non sit opportuna¹⁴, eam donatam habeo, vobisque relinquo, ut, quantum¹⁵ placuerit, ipsam meo nomine servetis¹⁶. — Sed et turpia verba suo non debet ore proferre, gravia delicta et maxime notoria¹⁷ debet evitare. Neminem debet falsa promissione frustrare¹⁸, quia pollicitis dives quilibet esse potest. Si quis eum falsa promissione deceiverit vel minus¹⁹ erga eum curialis exstiterit²⁰, non debet ipsum suo dehonestare sermone, sed econtra bona sibi retribuat et in cunctis praestet obsequia, et sic prudenter eum coget suam agnoscere

1) et *A om.* *BO* 2) se hom. *BO* (omnibus *b*) 3) ostendere *H*
 4) *om.* *H* 5) fallacibus *C* 6) abuti *AF* 7) loquatur *B* 8) nimis *A*
 9) *om.* *O* 10) largitionem *BFH* 11) rem ei optimam credebatur *E*
 rem ei oportunam crederet *H* 12) cum oportuna *H* 13) eam tal.
Zb 14) necessaria *D* 15) quant. michi plac. *O* 16) reseruetis *BO*
 17) nociua *B* 18) ditare *BH* frustrari *D* 19) nimis *A* 20) extitit *B*

culpam. Hospitalem¹ se² cunctis debet praestare libenter. Contra Dei clericos vel monachos sive contra religiosae domus quamque personam iniuriosa non debet vel turpia sive irrisoria³ verba proferre sed eis totis viribus totaque mente eius gratia, cuius⁴ funguntur officio, semper et ubique debitum honorem impendere. Ecclesiae frequenter debet limina⁵ visitare ibique assidue⁶ officia celebrantes⁷ libenter audire divina, licet quidam fatuissime credant, se satis mulieribus⁸ placere, si ecclesiastica cuncta despiciant. Suis in omnibus veridicus⁹ debet esse sermonibus, nullius hominis gloriae invidus permanere. His tibi breviter et in summa notatis, si attentis ea tuis auribus percepisti¹⁰ et factis exercere curaveris¹⁰, dignus invenieris in amoris curia perorare¹¹.

Homo ait: Dignitati vestrae omnimodas cogor reddere grates, quod tam diligenter et tam prudenter mihi voluistis amoris articulos explicare eiusque propinare notitiam. Sed adhuc indesinenter postulare¹² non cesso, ut spem dignemini mihi largiri petitam, sub hac saltem condicione: si ea, quae docuistis, per omnia curabo¹³ perficere. Spes enim desiderati amoris benefaciendi semper mihi propositum conservabit¹⁴, nec mihi¹⁵ obstare potest,

1) Hosp.-libenter *om. B* 2) *om. A* 3) siue irr. *om. CD* 4) cuius specialiter *VEb* cuius fung. off. specialiter *H* 5) lumina *C* 6) assidua *B* 7) *om. B* 8) feminis *B* mulieri *O* 9) verecondus *A* 10) percepistis . . . curaveritis *Hb* 11) *TVb*; perorari *E om. H* [*fortasse scribendum*: permorari?] 12) postul.-largiri *om. B* 13) curauero *B* 14) propinabit *D* 15) nec tamen *B*

quod de turbato ordine est dictum. Nam quum omnibus, quae fiunt¹ in saeculo, bonis amor praestet² initium, merito in primis tanquam omnium bonorum radix et causa³ principalis est postulandus.

Mulier ait: Indecens esset et inurbanum⁴ spem alicui amoris⁵ sub hoc⁶ modo largiri; sed aut pure eam⁷ concedere debet⁸ aut pure negare, quia spe⁹ quoque¹⁰ largita potest femina retrahere¹¹ manum et spem auferre concessam. Studeas¹² bona cuncta peragere, ut nostrae tibi appareant verba profuisse doctrinae.

Homo ait: Merito vos coelestis¹³ Maiestas¹³ in maiorum¹⁴ constituit ordine mulierum¹⁵, quod tam prudenter omnibus¹⁶ pro meritis respondere voluistis¹⁷ mihique¹⁸ plura concedere, quam noverim postulare, et ego Deum rogo, ut ad vobis servendum¹⁹ meum semper propositum²⁰ augeat vobisque²¹ mentem inducat²² atque conservet²³ mihi²⁴ semper, prout²⁵ propria postulaverint merita, retribuere²⁶.

1) *BDZb*; fuerint *AF* fuerit *C* 2) prestat *T* 3) causa pr. *om.* *Zb* 4) minus urbanum *Eb* nimis turbatum *H* 5) *om.* *Zb* 6) *om.* *O* 7) mulier eam *DF* mulier *Zb* aut-quoque *om.* *C* 8) debet eam *H* 9) pura spe quoque *DF* pure etiam spe *Eb* etiam spe *H* 10) *om.* *BZb* 11) subtrahere ac tardare promissa *Zb* 12) stud. ergo *VEb* cuncta ergo cura peragere *H* 13) deus *Zb* 14) maiori *B* 15) *om.* *B* 16) meis absque meritis *B* 17) nouistis *VZ* 18) plura-que concedere *B* mihique-conced. *om.* *H* 19) ut uob. seruiendi *Zb* 20) desiderium *Zb* 21) ac uobis in *Zb* 22) ponat *Zb* 23) conseruat *BH* 24) mihi s. *om.* *T* 25) prout mihi semper *A* 26) michi semper retrib. munera *B* respondere *CZb* retribuere uel respondere *D*

D. Nobilis¹ plebeiae.

Si nobilis sibi velit plebeiae amorem eligere, tali eam debet sermone allicere². Primitus eam suo more salutet, secundo potest³, si voluerit, etiam sine licentia iuxta ipsam sibi eligere sedem⁴, et hoc propter maioris ordinis praerogativam. Regulariter enim tibi⁵ trado, Gualteri⁶, quod ubicunque masculus maiori⁷ censetur ordinis praerogativa quam mulier, potest sine licentia iuxta ipsius⁸ latus sedere, si velit. Si vero eiusdem ordinis invenitur⁹, potest licentiam petere, ut sibi iuxta eam pateat sedendi licentia, qua concessa cum¹⁰ ea sedere poterit, aliter vero nequaquam. Ubi¹¹ autem minoris¹² ordinis sit masculus quam femina, licentiam iuxta eam sedendi non debet exposcere¹³, sed inferiori¹⁴ loco licet sedendi postulare licentiam¹⁵. Si tamen ipsa concesserit ei iuxta suum latus sedere, sine timore potest eius voluntati annuere¹⁶. Postmodum autem¹⁷ sic ei loquatur¹⁸:

¹)om. C Incipit quartus tractatus amoris acquirendi sicut nobilis homo [*deest alqd.*] cum plebeia muliere sic dicens A; Si vir nobilis sibi velit eligere amorem plebeyae mulieris B; Incipit capitulum VI nobilis plebeie D Loquitur nobilis plebeie E; Loquitur nobilis ad plebeiam F; De amore nobilis viri cum plebeia femina H; qualiter nobilis a plebeia petat amari I Hic docetur qualiter loqui debeat nobilis plebeiae b ²)uenari Zb ³)post A ⁴)iuxta ipsam sedere H ⁵)en. tibi om. C ⁶)Gualterij A om. E ⁷)maioris Eb ⁸)eius B illius H ⁹)reperiatur B ¹⁰)iuxta eam uel cum ea H ¹¹)si O ¹²)maioris A ¹³)composcere T ¹⁴)in inf. loco licet sedendi locum B inferiori sibi loco CD inf. loco sibi H in inf. sibi loco E inf. loco F ¹⁵)om. B ¹⁶)abnuere C ¹⁷)om. H vero VEb ¹⁸)si loquatur, sic incipiet B

Nuntius sum¹ quidem vobis ab amoris aula transmissus, qui vestrae² prudentiae cuiusdam dubitationis mandat dissolvere³ nodum: Cuius⁴ scilicet sit mulieris magis⁵ laudanda probitas⁶, utrum nobilis sanguine an illius, quae cognoscitur generis nobilitate destitui⁷?

Mulier ait: Minus apte mihi tale videtur dari definiendum⁸ iudicium⁹, quum me ipsam praesens tangat articulus, et in propria¹⁰ causa cuilibet sit iudicare prohibitum; quia tamen¹¹ mihi non licet delegationem¹² recusare amoris¹³, quid super isto sentiam articulo, mea curabo definitione monstrare¹⁴. Ex tuis tamen assertionibus aliquid super hoc primitus volo percipere, ut patrocinio instructa laudabili nulla super hoc negotio me valeat falsitas obumbrare. Nam prima¹⁵ videtur facie¹⁶ sanguinis probitas magis laudanda¹⁷; ea namque, quae¹⁸ secundum cuiusque noscuntur provenire naturam, magis videntur¹⁹ appetenda²⁰, quam quae extrinsecus et quasi aliunde adveniunt²¹. Nam et²² in ipsis mulieribus magis naturalis quam appositivus color dignoscitur honorari, magisque placent ab

¹) quidem sum tibi *B* quidem ego sum vobis *V* quidem ego sum *E* quidam ego sum *H* quidem ego sum tibi *b* ²) tue *Bb* ³) solvere *Zb* ⁴) scil. cuius mulieris *H* ⁵) *om.* *FH* ⁶) prob. sit *H* ⁷) destituti *ADH* destituta *E* ⁸) diffinitivum *A* a me diffinitivum *B* definiendum *VEb* definiendi *H* ⁹) *om.* *E* ¹⁰) prima *D* ¹¹) cum *A* ¹²) delegationes *AG* ¹³) *D*; maiorum *BG* maioris *ct.* ¹⁴) demonstrare *H* ¹⁵) primo *H* ¹⁶) *om.* *H* ¹⁷) commendanda *O* ¹⁸) *om.* *A* ¹⁹) videtur *A* *om.* *F* ²⁰) appetenda siue laudanda *O* ²¹) veniunt *B* proueniunt *E* ²²) *BCb*; et in ipsis et in *A* et in ipsis etiam *DEF* et ipsis *H*

homine verba prolata quam a¹ pica loquente. Et aptius valde rubentis scarlati² color in Anglicana videtur³ lana residere⁴ quam in agnino⁵ pilo Campaniae sive Italiae. Sic magis forte⁶ congruit nobili sanguini probitas quam ex plebeiorum stipite derivatis.

Homo ait: Miror, si hoc mente geris⁷ animoque sentis, quod lingua narrare videris. Nec enim, quod dicis, recte potest per exempla demonstrari proposita, quum in illis omnibus humanum artificium commendetur, et naturalia accidentalibus praeferantur. Sed in plebeia probitas ex solius animi innata virtute optima⁸ mentis⁹ dispositione procedit, et sic quasi naturale censetur. Tua¹⁰ igitur non possunt exempla procedere, unde merito dicendum credo, magis in plebeia quam in nobili probitatem esse laudandam. Carior enim reputatur fasianus ab accipitre quam ab asture¹¹ captus, magisque¹² meretur praemium, qui plus¹³, quam debet¹⁴, exsolvit¹⁵, quam qui, quod praestare tenebatur, exhibuit. Praeterea magis approbatur illius doctrina magistri, qui ex ineptis¹⁶ noverit lignis¹⁷ aptam fabricare naviculam, quam qui ex optimis¹⁸ et bene compositis lignis aedificat. Et¹⁹ nonne maius ac laudabilius homini reputatur, si aliquam ex se

1) *B*; etiam a pica *D om. ct.* 2) scarlate *O* 3) *O*; *om. T* 4) residet *B* 5) ouino *O* 6) *om. B* 7) geras *EFb* 8) *om. F* 9) *om. E* 10) *Bb*; uestra *ct.* 11) *Eb*; austore *A* austure *BVH* 12) maiusque *BCDZ* 13) ultra *B* quam *om. B* 14) debitum *B* deberet *CDE* 15) soluit *B* 16) inceptis *Eb* 17) aptam-compositis *om. A* 18) optime *AO* 19) aedif.-ac *om. B* Sed et nonne *CZ* Sed nonne *DF*

ipso peroptime artem retineat, quam si eam ex artificio sumpserit alieno? Certe utique est¹ verum, si fateri volueris. Merito ergo in praesenti negotio nobilis sanguine contrarium meretur calculum reportare.

Mulier ait: Multum videtur mihi super tua admirandum prudentia, quod² tam evidenter contra te ipsum tuis³ niteris sermonibus allegare. Nam quum nobilis sanguine ac generosus inveniaris, patenter ipsi conaris nobilitati detrahere et contra ipsius placitare iura contendis; quia vero⁴ tua rationabiliter dicta defendis, in hanc declino sententiam, ut magis in plebeia quam nobili probitatem laudandam⁵ existimem⁶, quia omne⁷ bonum, quod est rarum, caro⁸ carius esse nullatenus dubitatur.

Homo ait: Tuam valde iustam sententiam reputo atque rectam satis opinor, et ideo necessario me fateri oportet, potius esse quaerendum amorem probitatis multae⁹ plebeiae quam nobilis nimia probitate decorae. Quum ergo plebeiorum genus nimia in tua persona probitate meruit exaltari, non immerito te mihi solam ex universo mulierum consortio¹⁰ dominam praelegi¹¹ et per te solam cuncta disposui peragere bona. Et ideo Deum indesinenter exoro, ut tuo¹² semper inserat firmum

¹) si uerum fateri uolueris *O* ²) cum *B* ³) tuos . . sermones *B*
⁴) inde *C* tamen *DFHb* om. *E* ⁵) om. *C* ⁶) existimare *AH*
⁷) enim *D* bon.-rar. om. *D* bon. om. *E* ⁸) om. *B* rarius caro *D*
 tanto carius b ⁹) *FZb*; multum *A* multe probitatis *B* milite *C*
 om. *D* ¹⁰) om. *H* ¹¹) perelegi *O* ¹²) tuum *A*

cordi propositum mea servitia continuo capere, ut quotidie in benefaciendo meus possit animus incrementa¹ suscipere, atque per hoc valeam ad optata² digne³ munera pervenire.

Mulier ait: Non videtur multum tuae nobilitati congruere ad plebeiae mulieris ordinem⁴ declinare vel ex plebeia⁵ amorem appetere, nec videris ex meritis nobilitatis nomen adeptus⁶, quum⁷ a nulla tui ordinis femina amari merearis; et qui in proprio minus bene invenitur ordine⁸ militare, non creditur in⁹ alieno suam recte gestare militiam. In proprio igitur¹⁰ ordine¹¹ requiras¹² amorem et¹³ in alieno genere constitutam¹⁴ non coneris impetere¹⁵, ne propter talem valeas praesumptionem digne pati repulsam.

Homo ait: Multum videris¹⁶ amoris ignara doctrinae, quum id, quod omnibus est manifestum, te prorsus ignorare demonstras. Lippis¹⁷ namque videtur omnibus atque patere¹⁸ tonsoribus, quod nec sanguinis generositas nec decora multum species pertinet ad amoris emittendam¹⁹ sagittam, sed amor est²⁰ ille solus, qui hominum ad amandum²¹ corda compellit, et saepius ipsos instanter

¹)incrementum *O* ²)optima *TH* ³)*om.* *CF* ⁴)*om.* *E* ord.-
videris *om.* *B* ord. decl. *om.* *H* ⁵)plebe *CDH* ⁶)adeptus esse
B ⁷)cum ancillam tui ordinis femine *B* ⁸)in ordine *A* in-
venitur *om.* *H* ⁹)in al. *om.* *H* ¹⁰)ergo *Bb* ¹¹)*om.* *H* ¹²)requi-
ris *H* ¹³)et ab *B* ¹⁴)constituta *BEF* constituto *H* ¹⁵)petere
B impetrare *DI* ¹⁶)videaris *B* de *F* ¹⁷)omnibus enim patere
videtur, quod *B* ¹⁸)*om.* *E* ¹⁹)ammittendum *C* emittendum *DFb*
euitandam *Z* ²⁰)est-id est *om.* *B* ²¹)amanda *A*

cogit¹ amantes alienigenae² mulieris amorem exigere, id est ordinis et formae nullatenus aequalitate servata. Amor³ enim personam⁴ saepe degenerem et deformem tanquam nobilem et formosam repraesentat amanti et facit, eam plus quam omnes alias nobilem atque pulcherrimam⁵ deputari. Semper enim forma mulieris, quam aliquis recto corde⁶ amare dignoscitur, nimium consuevit amanti placere, quamvis omnino deformis invenitur atque abiecta. Praeterea omnium aliarum mulierum istius respectu incultus sibi⁷ quasi videtur aspectus. Mirari ergo non debes, si te quamvis ignobilem genere omni tamen decoris fulgore et morum probitate fulgentem tota contendo amare virtute, quia⁸ non⁹ talia postulo quasi a mei ordinis mulieribus recusatus, sed ab amore taliter amare coactus, et quia¹⁰ tua mihi super omnibus aliis probitas complacuit atque nobilitas¹¹. Ex quibus omnibus tuae satis debet esse prudentiae¹² manifestum, quod a tuo sum nullatenus repellendus amore, si morum in me compositio propriae¹³ noverit origini respondere.

Mulier ait: Etsi ea, quae proponis, clara forte veritate nitantur, aliam tamen ex tui¹⁴ ipsius verbis tibi¹⁵ possum iustam recusationis causam

¹) *O*; *om.* *T* ²) *O*; alieni genere *T* ³) Nam amor *B* ⁴) en. personam *om.* *B* ⁵) pulchram reputari *B* ⁶) rect. c. *om.* *H* ⁷) tibi *A* incultus et deformis michi videtur *B* ⁸) *om.* *B* ⁹) non enim *B* ¹⁰) etiam cum *B* ¹¹) formositas *B* ¹²) pudicitie *H* ¹³) probe *H* ¹⁴) tuis *H* ¹⁵) talem *B*

opponere, quia, ut superior a me lata et¹ a te approbata videtur sententia² continere, magis in plebeio quam in nobili genere sedet³ laudanda⁴ probitas. Ex⁵ quibus⁶ verbis concludendo⁷ intulistis, quod potius sit⁸ studiosae⁹ unumquemque¹⁰ amorem¹¹ sibi copulare plebeiae quam nobilis et multa¹² probitate decorae. Quare igitur non magis plebeius morum compositione perfectus quam¹³ multa nobilitate¹⁴ decorus mihi est¹⁵ eligendus amator? Quaeso, ut mihi respondeas.

Homo ait: Quamvis simplici verbo asserui, magis studiosae¹⁶ plebeiae requirendum amorem¹⁷ quam nobilis mulieris atque¹⁸ decorae, non tamen intelligere¹⁹ debes, nobilis mulieris non esse laudandum atque peroptandum amorem. Immo magis²⁰ nobilis mulieris²¹ amor²² est²³ eligendus²⁴, si maiori gaudeat probitate quam ipsa plebeia. Tali²⁵ ergo intentione verbum²⁶ protuli „magis“²⁷, ut, si plebeia probior quam nobilis inveniatur²⁸, potius sit quam nobilis eligenda²⁹; si aequis in probitate

¹)sententia et a te firmiter *B* et a te firmiter appr. *VE* quia-appr. *om.* *H* ²) *O*; sententiam *A om.* *B* ³) *ACFZ*; *om.* *B* manet *D* dicitur esse *b* ⁴)laud. est *B* ⁵)et ex *B* ⁶)hijs *B* ⁷)*om.* *B* ⁸)et *B* ⁹)studiosius *B* ¹⁰)unusquisque *B* ¹¹)am. debet *B* ¹²)multum *A om.* *F* ¹³)quam nobilis *B* ¹⁴) *O*; multa probitate *T* ¹⁵)sit *B om.* *C* ¹⁶)ac studiosius *B* ¹⁷)amorem probitate fulgentis *H* ¹⁸)*om.* *B* atque-mulieris *om.* *F* ¹⁹)ex hoc intell. *CDZb* ²⁰)mag. est *B* ²¹)*om.* *H* ²²)amorem *D* amoris *H* ²³)*om.* *BD* ²⁴)elig. amor *H* ²⁵)Tali-plebeia *om.* *F* ²⁶)verba mea protuli videlicet quod si *B* adverbium *b* ²⁷)maxime *A* ²⁸)reperiatur *VF* ²⁹)*add.* *D*: de amore nobilis et plebeie et que est magis eligenda in amore

possibus ambulare noscuntur¹, aequaliter earum² amor est eligendus secundum Angliae³ reginae Alinoriae⁴ opinionem. Ego tamen in aequalitate praefata minorem⁵ dico ordinem praeferendum esse maiori et potius eligendum. Sin autem⁶ aliter⁷ adverbium „magis“⁸ intelligatur, quam tibi sim⁹ conatus exponere, summa sequeretur absurditas et grandis inde oriretur iniquitas. Jam enim videretur sanguinis generositas hominibus intolerabile damnum adducere nullaue commoda ferre, si probior nobilis minus probae postponatur¹⁰ plebeiae. Si talem ergo plebeium inveneris, in quo magis quam in me cognoveris probitatem vigere, et tuum fueris sibi amorem largita, tuum non¹¹ insistam improbare propositum, quum¹² haec in superioribus tibi videatur concessa licentia. Tua igitur¹³ diligenti perquirat indagazione prudentia et digniori se adnectat amori.

Mulier ait: In tuis videris sermonibus tanquam cancer in ambulando retrogradus, quod¹⁴ nunc negare contendis, quod statim audaci lingua laudando firmaveras. Sed¹⁵ non videtur recte virili¹⁶ conformari astutiae¹⁷ ad mulieris quantumcunque prudentis¹⁸ sermonem contra suam quemque¹⁹ tam

¹)noscantur *BF* ²)eorum *ADFH* ³)obmonie anglie *H* ⁴)al-morie *ADFb* alinore *B* alinorie *C* alimone *E om.* *H* alionorie *I*
⁵)maiozem *D* ⁶)si vero *B* si autem *O* ⁷)om. *FH* al. intelli-
geretur hoc *B* ⁸)om. *D* intell. om. *B* ⁹)sum *VEb* ¹⁰)*O*; post-
ponitur *A* postponeretur *B* ¹¹)*CDEb*; om. *TH* largita, tamen ins.
probare *F* ¹²)licet *B* ¹³)om. *H* ¹⁴)cum *B* quia *VEb* ¹⁵)non enim
recte videtur *B* ¹⁶)viri *B* ¹⁷)prudentie *B* ¹⁸)astute *B* ¹⁹)in aliquo *B*

inverecunde¹ venire sententiam, et quod dilucide² paullo ante concesserat³, sua nunc assertione negare. Quia tamen fas est ab errato⁴ discedere et ab eo, quod quisque⁵ minus bene sentiaverat⁶ resipiscere⁷, si⁸ tuam simplicem et incautam studes⁹ emendare doctrinam¹⁰, in¹¹ hoc inveneris laude dignissimus et ab omni prudentia commendandus¹². Tuorum igitur¹³ verborum non¹⁴ modice mihi¹⁵ placet interpretatio, qua¹⁶ mihi deliberare concedis¹⁷, quis mihi tanquam potior sit eligendus amator, quia¹⁸ illam mihi palatii amoris portam defendo, quae nec quemlibet a palatii repellit ingressu nec omnem permittit intrare petentem¹⁹, sed eum demum²⁰, qui ex propria²¹ probitate, consilii²² tenore perpenso et subtili habita deliberatione, admittitur²³. Deliberato²⁴ itaque et post libramina multa consilii²⁵ digniorem curabo admittere.

Homo ait: Si anguis hic non lateret in herbis, et hanc sub calliditatis ingenio deliberationem non

¹) uerecunde *BE* inuerecundie *F* ²) *om.* *D* ³) concesserant *AH* concesseras *CEF* ⁴) errore *B* ⁵) quis *B* ⁶) *AH*; dictauerit *B* sentiuerat *VEb* ⁷) respicere *A* ⁸) Sed *A om.* *B* ⁹) studeas *Bb* ¹⁰) sententiam *B* ¹¹) ut laude dignus valeas inueniri *B* et in hoc *C* ¹²) et a prudentibus commendari *B* ¹³) Preterea tuorum michi *B* Tuorum sibi *D* ¹⁴) immodice *F* ¹⁵) *om.* *B* ¹⁶) *B*; quam *A* que *O* ¹⁷) concedit *CDEb* concedat *H* ¹⁸) *B*; Quia et *ADfZb* Qui et *C* ¹⁹) pulsantem *B* ²⁰) tantum *B* ²¹) multa morum *B* ²²) consilium *A* ac virtutibus infinitis decoratur et *B* ²³) admittit *A* subtilem habitam deliberationem admittit *B* admittatur *CF* admitturi *D* ²⁴) deliberato *A* deliberata *B* deliberatio *CE* deliberatione *F* deliberabo *DHb* ²⁵) *om.* *B*

exposceres¹, svavissima mihi esset et gratioſa deliberatio talis. Sed, quia vehementer timeo, ne ex dilationis istud procedat origine, non videtur mihi² tutum huic praeſbere proprium deliberationi assensum³. Gravissimum namque⁴ mihi est et mortis videtur demonstrare vestigia, si praeter⁵ spem largiendi amoris patiaris me abire. Morosa namque dilatio pereuntis solet amoris indicare praesagia, et modica consuevit mora eventus mutare⁶ fortunae; si⁷ me igitur tui amoris spe⁸ frustratum dimiseris, me protinus mortem subire compellis, cui tua postea nullatenus poterit prodesse medela, et ita poteris homicida vocari.

Mulier ait: Homicidium aliquod perpetrare non affecto; mihi⁹ tamen consilium⁹ nulla potest ratione negari, quia iuxta cuiusdam¹⁰ sapientis eloquium quidquid consilii moderatione perficitur, non assuevit poenitudinis¹¹ rubore perfundi¹² sed perpetua firmitate durare.

Homo ait: Consilium tibi denegare¹³ non possum. Deum tamen assidue rogare¹⁴ non desinam, ut te faciat amare, quem¹⁵ debes.

Mulier ait: Si amor¹⁶ vacare¹⁷ eligerem, indu-

¹)postulares Zb ²)administrare uestigia si huic delib. propr. prebere ass. D ³)consensum Zb ⁴)om. Zb ⁵)propter A ⁶)VEb; imitare TH ⁷)Sed et si me A ⁸)om. AEF spem H ⁹)consilium autem H ¹⁰)om. Zb ¹¹)plenitudinis BF ¹²)B[?]; pertundi AO penitud. errore pertundi E ¹³)negare Z ¹⁴)deprecari C exorare D ¹⁵)quod BCFZb ¹⁶)amorem B ¹⁷)om. B

bitanter scias, quod pro posse studerem potioris mihi solatia quaerere¹.

Homo ait: Liberum tibi² eligendi amoris esse non dubitatur arbitrium. Ego tamen tibi nunquam servire cessabo et pro te omnibus semper³ obsequia cuncta⁴ praestare.

Mulier ait: Si, ut⁵ verbis⁶ assertive proponis⁷, facto⁸ curaveris adimplere, facile non posset⁹ accidere, quin a me vel alia retributionem susciperes¹⁰ abundanter¹¹.

Homo ait: Tua verba Deus velit, ut veridicam sententiam ferant, et ego, quamvis corpore videar discedere¹², corde tamen vobis¹³ colligatus exsisto

D. Loquitur¹⁴ nobilis nobili.

Si nobilis aliquis mulieris alicuius nobilis deponat amorem, his illam¹⁵ verbis conetur¹⁶ attrahere. Post proposita sermonum initia taliter cordis concepta

¹) capere *O* ²) *om.* *H* ³) *om.* *H* ⁴) *om.* *DHb* ⁵) *DFHb*; *om.* *T* *d C* non *E* ⁶) uerb. quod *C* ⁷) *VEb*; propositis *TH* ⁸) facere *A* factis *B* facto *VEb* facta *H* ⁹) possit *TFH* ¹⁰) suscipias *Zb* suscipies *F* ¹¹) habundantem *B* ¹²) descendere *D* ¹³) vobis *TVZ* tibi *b* ¹⁴) Incipit quintus tractatus acquirendi amoris continens sicut Nobilis homo [*deest alqd.*] cum nobili muliere et sic ait *A* Si nobilis vir nobilis mulieris amorem exquirat *B om.* *C* Incipit capitulum VII in quo loquitur nobilis nobili *D* loquitur nobilis nobili *E* De nobili ad nobilem *F* De amore nobilis viri cum nobili femina et durat cum tribus rubricis infra sequentibus *H* Qualiter nobilis a nobili femina petat amari *I* Hic nobilis loquitur nobili mulieri *b* ¹⁵) *om.* *Zb* ¹⁶) eam conetur *E* conetur eam *Hb*

dissolvat: Tanta deprehenditur in vobis nobilitas, tantaque¹ vos curialitas exornare² dignoscitur³, quod⁴ omnia, quae meo⁵ resident cordi⁶ dicenda, vestrae⁷ probitatis aspectu credo mihi licere sine reprehensionis⁸ timore narrare. Nam si non liceret hominibus sui, quum vellent, cordis dominabus aperire⁹ secreta¹⁰, iam amor perisset omnino, qui omnium dicitur fons et origo bonorum, et nullus sciret aliis¹¹ subvenire, omniaque¹² curialitatis opera hominibus essent ignota¹³.

Mulier ait: Recte sapis, et multum mihi placet audire.

Homo ait: Licet me raro corporaliter vestro repraesentem aspectui¹⁴, corde tamen et animo a vestra nunquam abscedo¹⁵ praesentia; assidua namque de vobis habita¹⁶ cogitatio saepe¹⁷ saepius me vobis praesentem¹⁸ constituit et illum thesaurum, circa¹⁹ quem mea²⁰ versatur intentio, cordis me facit oculis semper aspicere poenasque²¹ mihi affert²² et solatia multa. Nam, quod quis toto mentis affectu desiderat, semper timet, ne adverso turbetur eventu. Quantum igitur²³ fidelis vobis

¹) et tanta *Zb* ²) detemptat [*?*] *H* detentare *E* ³) *om.* *H* ⁴) ut *H* ⁵) in meo *BCHb* in corde meo *E* ⁶) corde *BCHb om.* *E* ⁷) in uest. prob. asp. *CDZb* in uest. curialitatis asp. *F* ⁸) re-
sponsionis *D* ⁹) *om.* *B* ¹⁰) secreta reuelare *B* proposita *E*
¹¹) alii *C* ¹²) omniaue *O* ¹³) incognita *O* ¹⁴) *DFb*; aspectu *TC*
conspectui *Z* ¹⁵) recedo *B* discedo *DH* ¹⁶) et continua hab. *O*
¹⁷) *ACFb om.* *BE* sepe et *DHI* ¹⁸) representem *DF* ¹⁹) iuxta *C*
etiam *H* ²⁰) mea tota *CDHb* tota mea *E* ²¹) poenasque magnas
B poenas *CD* ²²) afferre *AF* ²³) preterea *B*

exsistam¹, quantaque² vobis³ devotione astringar, sermone⁴ narrare non possem⁵. Nam, ut videtur, si viventium omnium⁶ fidelitates in unius possent congregari⁷ persona, nequaquam tanta esset⁸, quanta est fides, quae me vobis servire svadet, nihilque tam⁹ meo cordi immutabile¹⁰ perseverat quam¹¹ gloriae vestrae serviendi propositum, et illud mihi super omnia gloriosum¹² exsisteret, et pro magna victoria reputarem, si qua possem meis actibus operari, quae vobis exsisterent gratiosa vestraeque accepta gratiae¹³ residerent. Quum vos igitur videre valeo¹⁴, nulla me posset¹⁵ poena per-tingere, nullius¹⁶ me possent¹⁷ insidiae perturbare; immo locorum, quibus inhabitare videmini, solus ad aera transmissus aspectus efficacia mihi prae-stat fomenta vivendi¹⁸ et solatia multa praestat amanti¹⁹. Quando vero²⁰ vos non²¹ possum corporali visu aspicere²² nec super vos constitutum aërem deprehendere²³, undique contra me cuncta incipiunt elementa cònsurgere, et varia me poena-

¹)exist. corde et *Zb* ²)quanta *Eb* quantum *H* ³)*om.* *H*
⁴)sermone meo *B* breui uobis sermone *CD* breui uobis *FZ*
breui *b* ⁵)possim *A* intimare non possem *CD* non possem
intimare sermone *E* intimare non possem *F* non possem enar-
rare sermone *H* non possem indicare serm. *b* ⁶)hominum *A*
⁷)conuenire *Zb* ⁸)essent *DI* ⁹)*om.* *B* ¹⁰)immutabilis *B* ¹¹)quan-
tum *B* ¹²)graciosum *E* gloriosum aliter graciosum *H* ¹³)vestro-
que accepta generi *A* ac vestro acc. generi *B* ¹⁴)valeam *B*
¹⁵)potest *B* ¹⁶)ac null. *B* et null. *Zb* ¹⁷)me poss. *om.* *Zb*
¹⁸)et uiuendi solatia *C* ¹⁹)amandi *H* ²⁰)nec *Zb* ²¹)n. poss. *om.*
Z ²²)percipere *B* conspiciere *H* ²³)*add.* *Z*: possum

rum incipiunt¹ allidere genera², nullo³ possum⁴ gaudere⁵ solatio, nisi⁶ quantum falsa mihi demonstratione dormienti somni sopor⁷ adducit. Sed⁸ licet falsa me somnus quandoque largitione⁹ decipiat, nihilominus tamen¹⁰ ei affectuosas offero¹¹ grates, quod tam dulci atque nobili me voluit deceptione frustrare. Talis namque somniculosa¹² largitio mihi vivendi viam modumque conservat¹³ mortisve¹⁴ me defendit ab ira¹⁵, quod maximum munus mihi videtur atque praecipuum. Mortuo namque frustra medicina porrigitur. Sed quousque mihi affuerit licet vita poenalis, levis potest aura imbrem mihi¹⁶ liberationis¹⁷ infundere et rorem¹⁸ svavitatis inducere. Credo namque et plenariam gero fiduciam, quod tam nobilis tantaeque femina probitatis non diu permittet, me poenis¹⁹ subiaccere tam gravibus, sed a cunctis me²⁰ relevabit angustis.

Mulier ait: Re vera in tua persona nobilitari²¹ novit prudentia²², et²³ habitaculum invenerunt svavitatis eloquia, quod²⁴ tam provide tamque prudenter tua novisti proponere iura. Quod igitur tibi placet de mea in absentia mei²⁵ cogitare

¹)inc. all. *om. B* ²)gen. torquere inchoant *B* ³)et nullo *DZ* nulloque *b* ⁴)pretereā functus sum tanto *B* ⁵)*om. B* ⁶)*om. B* ⁷)sapor *ACb* sompnum soporem *D* ⁸)*O*; Et *T* ⁹)largitate *Zb* ¹⁰)*om. B* ¹¹)refero *BF* ¹²)sompni gloriosa *Eb* ¹³)asservat *A* ¹⁴)morteue *DE* mortemue *H* ¹⁵)a dira *D* ad iram *E* ¹⁶)*O*; in *A om. B* ¹⁷)*om. B* ¹⁸)*O*; odorem *T* ¹⁹)penitus *H* ²⁰)*om. O* ²¹)nobilitati *O* ²²)prud. respondere *O* ²³)*O*; etiam *T* ²⁴)cum *B* ²⁵)*VZ*; *om. T* in abs. mei *om. b*

persona¹ mihique in omnibus, in quibus² poteris, serviendi habere³ propositum, debitas tibi refero grates, et ego versa quidem vice in absentia quoque tui de te cogitabo libenter tuaque servitia suo loco et tempore non detractabo⁴ suscipere, quia tantus es tantave⁵ probitate refulges⁶, quod nulli feminae ascriberetur honori, si tua obsequia recusaret. Praeterea nolo, ut solius⁷ sis aëris inspectione⁸ contentus, sed⁹ nostra specie poteris corporali visione potiri et opposita me facie intueri. Malo etenim ad vitae tibi conservanda gubernacula laborare quam mortis praestare¹⁰ causam vel homicidii incurrere crimen.

Homo ait: Licet aestus¹¹ temporibus¹² tenuibus posset imbris vita segetum prorogari, ariditatis tamen periculum evitare non possunt¹³, nisi rore¹⁴ fuerint pluviali perfusæ. Potestis igitur¹⁵ in hunc modum, quem¹⁶ dixistis, vitam prorogare amantis, non autem a mortis liberare periculo graviore. Gravius¹⁷ enim recidivus quam initialis videtur affligere¹⁸ morbus et duriori cogit hominem morte

1) pers. absenti cogitare *b* 2) in quib. *om.* *F* sicut *DEHb*
 3) *om.* *H* 4) tractabo *B* 5) et tanta *Zb* 6) refulgens *BDEF*
 7) *O*; solus *A* sola *B* 8) impensione *A* 9) sed nostra sepe poteris auctoritate ipsa corp. uis. pot. *CF* sed nostr. poteris sepe auctoritate ipsa *etc.* *D* sed auct. mea poteris ipsa corp. sepe *etc.* *Eb* sed auct. nostra poteritis i. c. s. *etc.* *H* 10) *om.* *A* monstrare *D*
 11) estatis *B* 12) tempore *O* 13) potest *B* 14) ex ore *A* ex ore pluviali segetes fuerint *B* 15) ig.-autem *om.* *H* 16) quem dix. *om.* *B* 17) magis enim et gravius residuus *B* 18) conflare *A* initialis morbus affligit *Zb*

deficere, et acrius amittitur, quod spe aliqua videtur possideri largita, quam quod nuda voluntate speratur. Potius ergo eligerem momentaneo perire¹ interitu quam post multas poenales² angustias mortis subiocere periculis. Deliberet ergo prudentia vestra et indagatione subtili perquirat, quid vestro magis expedire videatur honori, utrumne spem amanti largiri et³ ab ira ipsum mortis eripere eique⁴ ad omnia peragenda bona viam aperire incognitam, an hoc denegando cunctorum bonorum praecludere⁵ viam et mortis semitam⁶ aperire.

Mulier ait: Illud quod tibi possum praestare suffragium, libera tibi voce promisi, scilicet⁷ ut⁸ quotidiana mei corporali visione utaris. Nam, quod postulas, nullis posses precibus vel⁹ laboribus impetrare; firmum etenim est et totius meae mentis propositum Veneris me nunquam supponere servituti nec amantium me poenis subiicere. Quot¹⁰ namque subiaceant amantes angustiiis, nemo posset nisi experimento cognoscere. Tot enim poenis¹¹ atque languoribus exponuntur, quod nulus posset nisi experientia¹² doceri. Sed quamvis amoris omnino fugiam illaqueari catenis, tibi tamen

¹)deperire *Zb* ²)*om.* *Zb* ³)et a dira ipsum morte *DF* et ipsum a periculo mortis *Zb* ⁴)eique-aperire *om.* *E* ⁵)illi precludere *BO* ⁶)ianuam *Zb* ⁷)*om.* *A* ⁸)*om.* *C* uerecundiana mei *D* ⁹)prec. vel *om.* *Zb* ¹⁰)*CEFB*; Quod *ABDH* ¹¹)poen. atque *om.* *E* poenis *om.* *H* ¹²)expertus *B* experientia magistra *O*

et aliis beneficientibus viris benefaciendi nunquam¹ recusabo praestare favorem.

Homo ait: Absit, [te²], domina mea, te³ in tam acerrimo errore⁴ durare. Illae namque solummodo mulieres, quae amoris noscuntur aggregari⁵ militiae, veris⁶ apud homines laudibus⁷ dignae iudicantur⁸ et propter suam probitatem meruerunt⁹ in omnium curia nominari. Quid enim valeat in saeculo bonum ab¹⁰ aliquo exerceri, nisi¹¹ ex amore suam sumat¹² originem, videre non possum. Curet ergo tantus decor tantave morum¹³ probitas amoris¹⁴ perambulare semitas eiusque probare fortunas. Nihil enim, quid sit vel¹⁵ quale, aperta potest veritate cognosci, nisi primitus illud¹⁶ experientiae probaverit usus. Post rei tantum¹⁷ experientiam decet recusare probatum.

Mulier ait: In amoris curiam¹⁸ facillimus est¹⁹ inventus¹⁹ ingressus, sed propter imminentes amantium poenas ibi est perseverare difficile, ex ea²⁰ vero propter appetibiles²¹ actus amoris impossibilis deprehenditur exitus atque durissimus. Nam post verum amoris curiae ingressum nihil potest

¹)nullatenus *O* ²)a te *V om. BZb* ³)ut *A te Zb om. V* in hoc vos acerrimo *B* ⁴)cruore *D* amore *H* ⁵)aggregare *AF* ⁶)ueneris *D* uere *FZb* ⁷)digne laudantur *Z* ⁸)*om. Z* ⁹)in magnis mer. curiis honorari *Z* in m. mer. cur. nominari *b* ¹⁰)operari ab aliquo *B* ¹¹)quod *B* ¹²)non sumat *B* ¹³)*om. B* ¹⁴)per semitas amoris procedere *E* ¹⁵)vel-nisi *om. H* ¹⁶)illud exp. *om. H* ¹⁷)*CD*; tamen *TE* omnino *F* ergo tuam *H* ¹⁸)*D*; curia *TCF* introitu *Z* palatium *b* ¹⁹)reperitur *O* ²⁰)eo *Zb* ²¹)inappetibiles *H*

amans velle vel nolle, nisi quod mensa¹ sibi proponat² amoris, et quod alteri³ possit amanti placere. Ergo talis non est curia appetenda; eius namque loci est omnino fugiendus ingressus, cuius libere⁴ non patet egressus⁵. Tartareae etenim talis potest locus curiae comparari; nam, quum⁶ Tartari porta cuilibet intrare⁷ moretur⁸ aperta volenti, nulla⁹ est¹⁰ post ingressum exeundi¹¹ facultas. Malo¹² igitur aere modico Franciae contenta adesse¹³ et liberum eundi¹⁴, quo¹⁵ voluero, possidere arbitrium quam Ungarico¹⁶ quidem¹⁷ onusta argento alienae¹⁸ subiici potestati, quia tale multum habere est¹⁹ nihilum habere. Merito ergo²⁰ amoris aula mihi²¹ odiosa existit²², quare aliunde te oportet amorem petere²³, frater²⁴.

Homo ait: Liberius nulli potest esse²⁵ arbitrium, quam si ab eo, quod quis tota mentis intentione desiderat²⁶, velle separari non possit. Gratum namque cuilibet esse debet, si illud nolle non possit, quod tota virtute desiderat, si tantum²⁷ res illa sit appetibilis. Sed²⁸ amore in orbe nihil appetibilius reperitur²⁹, quum³⁰ ex eo omnis boni

1) in mensa *B* 2) *C*; propinat *DEFb* propinatur *TH* 3) aliter *A*
 4) liber *V* 5) regressus *H* 6) *om. B* 7) *om. B* 8) moratur *B om. C*
 9) milia *A* nulli *CDZb* 10) *om. O* 11) patet exeundi *CDZb*
 12) mallet *B* 13) esse *Eb om. H* 14) meum *D* 15) dum *D* 16) migromantico *F* 17) esse arg. onusta et alieni potestati existere subiecta *B* 18) alieni *BH* 19) nichil sit *B* est vere nichil *CDZb*
 est vere tale michi *F* 20) *om. A* 21) *om. A* michi est odiosa *B*
 mihi aula *Zb* 22) *om. B* 23) querere *B* 24) *om. D* 25) *om. H*
 26) uelle desiderat *B* 27) tamen *BO* 28) Sed - appet. *om. H*
 29) cum reperiatur *B* 30) Nam *B*

procedat instructio¹, et sine eo nihil boni aliquis operetur² in orbe. Ergo illius videtur curia utrisque³ amplectenda lacertis. Illius igitur aula nullatenus vobis sit odiosa.

Mulier ait: Cuicunque⁴ sub amoris clipeo ipsa⁵ videatur militare libertas et res apprehendenda⁶, mihi tamen deterrima⁷ videtur⁸ servitus et res per omnia fugienda. In vanum ergo laboras, quia mundus universus me non posset⁹ ab isto proposito revocare.

Homo ait: Si tali curaveritis¹⁰ via ambulare, intolerabilis vos poena sequetur, cui nulla similis reperitur¹¹, et quam erit¹² recitare¹³ difficile.

Mulier¹⁴ ait: Quaeso, ut mihi asseras, quae sint¹⁵ illae poenae, quae propter hoc imminere videntur, ut, quum praevisae fuerint, earum me minus valeant iacula laedere, quia praevisa minus iacula ferire dicuntur.

Homo ait: Haec a vobis a longe praevisa iacula vos minus ferire non possunt, nisi praefatum curaveritis¹⁶ errorem deponere. Poenas tamen, si placet, audire potestis¹⁷, sed primitus vos¹⁸ exorare cupio, ut me docere dignetur gratia vestra, quis amoris¹⁹ vobis palatii locus²⁰ est²¹ constitutus²²?

¹)origo *H* ²)operatur *B* ³)utriusque *Ab* ⁴)*om.* *H* ⁵)*om.* *CFZb* ⁶)appetenda *O* ⁷)*om.* *B* ⁸)tetrerrima *D* ⁹)uester *D om.* *H* ⁹)possit *BF* ¹⁰)curaueris *A* ¹¹)reperietur *A* reperitur in mundo *B* ¹²)esset *O* ¹³)tractare *B* ¹⁴)Mulier-dicuntur *om.* *B* ¹⁵)sunt *AE* ¹⁶)curaueris *H* ¹⁷)poteritis *H* ¹⁸)*om.* *B* ¹⁹)*om.* *A* quis et amoris palatij *H* ²⁰)*O*; latus *A om.* *B* ²¹)sit *B* ²²)*add.* *C*: Hic incipit descriptio palatii; *H*: De pallatio amoris et portis eiusdem pallatii; *b*: Descriptio pallatii amoris.

Fertur enim et est verum, in medio mundi constructum¹ esse palatium quattuor ornatissimas habens facies, et in facie qualibet est porta² pulcherrima valde. In ipso autem palatio solus amor³ et dominarum meruerunt habitare collegia. Orientalem quidem⁴ portam solus sibi deus appropriavit amoris, aliae vero tres⁵ certis⁶ dominarum sunt ordinibus destinatae. Et dominae portae meridianae ianuis⁷ semper morantur apertis et⁸ ostii semper reperiuntur in limine, sicut⁹ et dominae occidentalis portae, sed ipsae extra ipsius limina portae semper reperiuntur vagantes. Quae¹⁰ vero septentrionalis meruerunt portae custodiam, semper clausis morantur¹¹ ianuis et extra palatii terminos¹² nihil aspiciunt¹³. In quarum¹⁴ ergo istarum¹⁵ contenditis¹⁶ vos esse consortio?

Mulier ait: Hi mihi sunt nimis sermones obscuri nimisque verba reposita¹⁷, nisi ipsa tua faciat interpretatio manifesta.

¹) amoris constructum *CDE* amoris constitutum *Hb* ²) facies *A* ³) *om. H* ⁴) quoque *D* ⁵) tres porte *D* ⁶) cunctis *B* gentis *C om. H* ⁷) ianua . . . aperta *O* ⁸) et-lim. *om. A* et-occ. portae *om. F* et hostia semper reperiuntur in limite *B* et ipsius semper cernuntur in limite *Cb* et ips. semp. porte cern. in limite *DH* et ips. semp. porte cern. in limine *E* ⁹) Occidentalis uero ianue similiter femine foribus morantur apertis sed extra ipsius *CD* femine uero occidentalis ianue foribus similiter morantur apertis sed extra ipsius *Zb* ¹⁰) Septentrionales uero porte semper clausis morantur ianuis *B* ¹¹) demorantur *Zb* ¹²) *BV*; limines [?] *A* terminum *Zb* ¹³) aspicere permittunt *B* conspiciunt *Zb* ¹⁴) aliquarum *Z* qua *b* ¹⁵) *om. H* ¹⁶) contempnitis *H* ¹⁷) a te composita *D*

Homo ait: Quae semper ianua morantur aperta et ostii¹ semper reperiuntur in limine², sunt illae mulieres et dominae, quae³, dum aliquis petit ingressum, diligenter indagare noverunt, quibus sit meritis dignus ac⁴ quam probitatem retineat, qui patentis⁵ ianuae desiderat aditum, et post meritorum habitam fidem plenariam cum⁶ omni dignos honore admittunt, indignos vero procul ab amoris aula repellunt. Quae vero locum sibi portae vindicant occidentalis, sunt illae mulieres communes, quae neminem reiiciunt, sed omnes indifferenter admittunt et universorum⁷ sunt expositae voluptati⁸. Quae autem septentrionalis⁹ custodiae¹⁰ mancipantur et clausa semper porta morantur, sunt illae feminae, quae nemini pulsanti aperiunt, sed denegant ad amoris palatium cunctis ingressum. Meridianae sunt illae igitur¹¹, quae amare volunt et dignos non repellunt amantes, et merito, quia, quum sint in meridie cunctae¹² dispositae¹³, ab ipsius in oriente habitantis¹⁴ amoris meruerunt radio coruscari. Occidentales vero sunt meretrices, quae¹⁵ vix aliquem amant nec ab aliquo probo¹⁶ inveniuntur amari, et merito, quia, quum in occi-

1) hostia *T* hostii *O* 2) *E*; limite *ct.* 3) que nemini pulsanti *H* 4) *om.* *A* quaque probitate reniteat *V* et qua probitate preclarus *Zb* 5) patentem *FHb* 6) dignos tamen omni *Hb* 7) *om.* *Zb* 8) uoluntati *TFb* uoluptati singulorum *Eb* uoluntati singulorum *H* 9) *A*; septentrionali *BO* 10) custodia *Z* 11) mulieres *B* Meridiane igitur sunt ille *Zb* 12) *om.* *B* 13) posite *B* 14) habitantes *A* habitantis *BV* manentis *Hb* in amantis *E* 15) *q.* vix *BO*; quamuis *A* 16) *O*; proprio *A* proprie *B*

dente ipsarum reperiatur¹ habitatio sita, igneus amoris radius ab² oriente ad illas usque³ pervenire non potest. Septentrionales vero sunt illae mulieres, quae amare recusant, quamvis illae⁴ amentur a multis, et merito, quia in⁵ sinistra positas deus non respicit⁶ ipsas⁷, quia sunt maledictae. Ex his⁸ vero verbis⁹ amoris patet palatii dispositio manifesta.

Mulier ait: Intra¹⁰ septentrionalem portam me profiteor esse securam, non¹¹ maledictam¹².

Homo ait: Audias¹³ igitur poenas tibi¹⁴ sine fine paratas:

Quum cuiusdam enim mei domini nobilissimi viri Roberti¹⁵ armiger¹⁶ adessem et die quadam in aestu magni¹⁷ caloris per regiam¹⁸ Franciae silvam cum ipso et multis aliis militibus equitarem, in quendam¹⁹ nos amoenum valde locum et delectabilem via silvestris direxit²⁰. Erat quidem locus herbosus et nemoris undique vallatus arboribus In quem quum descenderemus omnes, equis per

¹) sit *Zb* ²) ab or. *om.* *B* ab. or. proueniens *Zb* ³) *om.* *B* ⁴) *om.* *H* ⁵) et in sinistro *T* in sin. parte *b* ⁶) *BHb*; recipit *ADEF* recepit *C* ⁷) *G*; ipse *TVZ* istas *b* ⁸) *O*; ipsis *T* ⁹) uobis *VZb* ¹⁰) inter *TE* in *F* intra *ct.* ¹¹) *AF*; non autem *B* sed non *CDZ* et non *G* ¹²) *add. H*: De meritis et penis amantium et non amantium que seruauerunt uel non seruauerunt precepta amoris et tibi inseritur qualia et que sunt illa precepta; *add. I*: De penis quas sustinent false amatrices ¹³) audiatis *B* ¹⁴) scilicet *B* ¹⁵) ruberti *A* ¹⁶) armiger essem *B* armig. constitutus adessem *CD* essem armis circumstitutus *Zb* ¹⁷) magno *CD* ¹⁸) *O*; regna *A* regni *B* ¹⁹) *O*; quedam nos amena valde loca et delectabilia *T* ²⁰) deduxit *O*

pascua dimissis et nobis aliquantum¹ somni re-
fectis sopore, excitati postmodum vagantes festi-
nanter stravimus² equos. Sed quum meus pa-
rumper³ equus longius cunctis⁴ per pascua⁵ diver-
tisset, tam diu me detinuit equi praeparatio proprii,
quod me solum in ipso prato conspexi relictum.
Quumque viam ignorans errabundus per prata
vagarer, undique diligenter aspiciens⁶ a longe pro-
spexi⁷ multitudinem equitantium infinitam per ipsius
pascui deambulantiem⁸ extremitates. Quum autem
vehementer crederem, meum inter⁹ ipsos dominum
equitare¹⁰, non modice gavisus, prout¹¹ poteram,
nitebar praedictae appropinquare¹² militiae. Intuens
autem diligenter oculorum ipsum visu nullatenus per-
cipere potui, quia¹³ non aderat inter ipsos, quumque
magis equitantibus appropinquarem¹⁴ et attentius
decoram valde multitudinem intuerer¹⁵ aspiciens¹⁶,
vidi hominem praecedentem et¹⁷ in spectabili¹⁸
equo nimis¹⁹ formoso sedentem aureo²⁰ diademate
coronatum. Hunc autem sequebatur primo loco
ingens²¹ mulierum chorus atque²² venustus, qua-
rum quaelibet in equo pinguiissimo et formoso et

¹)aliquantulum *O* ²)querere statuimus *D* ³)paulisper *Z*
⁴)ceteris *O* ⁵)per pasc. dimissis *D* ⁶)prospiciens *C* ⁷)aspexi *C*
⁸)ambulantiem *B* ⁹)interesse dom. *H* ¹⁰)*om.* *H* ¹¹)pro posse *Zb*
om. pot. ¹²)appropinquare *T* ¹³)quoniam non erat *B* quia non
erat *Zb* ¹⁴)*O*; appropinquarent *A* appropinquare *B* propin-
quarem *b* ¹⁵)*O*; *om.* *T* ¹⁶)conspicerem *B* ¹⁷)super *B* ¹⁸)spec-
tuali *A* in sp. *om.* *B* speciali *F* ¹⁹)atque nimis *V* atque *Zb*
²⁰)*O*; aurea *A* auroque *B* ²¹)et vigens *A* ²²)pulcherrimus
atque *B*

svavissime ambulante sedebat. Pretiosissimis¹ et variis erat² vestibis et deauratis³ amicta⁴ chlamydibus et uno a dextris et⁵ altero a sinistris decorata⁶ militibus et⁷ tertium⁸ habebat⁹ militem in obsequio, qui pedes¹⁰ incedebat coram ipsius¹¹ aspectu eiusque semper frenum¹² tenebat in manu, ut sine laesionis¹³ offendiculo svavius¹⁴ equitaret in equo. Cuiuslibet¹⁵ primi ordinis mulierum¹⁶ talis erat cultus¹⁷ atque incessus. Postea vero equitum ornatorum¹⁸ acies sequebatur¹⁹ infinita, qui ab omni eas sequentium strepitu tuebantur et laesione. Secundo sequebatur loco mulierum non modica multitudo, quarum obsequiis varia hominum genera insistebant peditum ac militantium; sed tantus erat²⁰ servire volentium strepitus tantaque²¹ multitudo nociva, quod nec ipsae²² obsequia capere nec illi commode²³ poterant esse servire²⁴ parati²⁵, et sic servitii copia in maximam²⁶ eis²⁷ vertebatur inopiam atque angustiam, et pro²⁸ magno²⁹ quidem solatio³⁰ sibi³¹ reputarent, si

1) *O*; Pretios. erat *A* Pretiosissimisque *B* 2) etiam *A om. B* erat induta *CFZb* erat indutus *D* 3) deaur. erat *B* 4) amictus *D* 5) altero uero *B* 6) strenuis decorata *CFZ* decoratus *D* 7) *om. BO* 8) tertius *Zb* 9) in eius erat obsequio miles *Zb* 10) pedester *B* qui semper in eius pedes *H* 11) cor. ips. *om. H* 12) equi frenum *VZ* 13) offensionis offendic. *A* precipitationis offendic. *B* lesionis offendic. *V* lesionis offensa *Zb* 14) suavi *B* 15) cuiusl. quidem *CDZ* 16) mulieris *BO* 17) cult. atq. *om. B* 18) amatorum *D* 19) *om. A* 20) *O*; *om. T* 21) tantaue *Zb* tantaque fuit *B* 22) ipsa *H* 23) ad serviendum *B* 24) *om. B* 25) *om. E* poterant seruire paratius *H* poterant seruire parati *b* 26) maxima... inopia... angustia *B* 27) ipsis *B om. E* 28) *om. B* 29) magnum... solatium *B* 30) servitio *C* 31) *om. Zb*

suis¹ propriis relinquerentur obsequiis. Tertio vero loco sequebatur quarundam mulierum vilis² et abiectus exercitus. Erant enim mulieres pulcherrimae valde³, sed vestimentis erant opertae⁴ turpissimis et temporis qualitati contrariis. Nam, quum in validiori⁵ aetatis⁶ essent constitutae calore⁷, vulpinis invitae⁸ vestibus utebantur; praeterea⁹ turpes nimis¹⁰ et indecentes indecenter¹¹ equitabant caballos scilicet macilentos valde et graviter trotantes¹² et neque frena¹³ neque sellas habentes et claudicantibus pedibus incedentes. Istarum labores nullorum iuvabantur auxiliis, omnium quidem erant suffragiis¹⁴ destitutae, et praeterea¹⁵ tantum¹⁶ praecedentes pedites et equitantes commotum¹⁷ pedibus immittebant¹⁸ pulverem, quod se ipsas videre vix poterant, quia oculos ex pulvere gravatos habebant et¹⁹ labia impedita²⁰.

Haec autem²¹ omnia quum diligenter aspicere²², et, quid hoc esset, vehementi coepissem animo cogitare, domina quaedam solemni forma composita, quae post omnium sequebatur incessum habens equum macerrimum et turpem et²³ tribus pedibus claudicantem, proprio me vocavit nomine et etiam²⁴ ad se me²⁵ ire²⁶ praecepit. Ad quam

¹) *om. Zb* ²) *uiliu A* ³) *om. VZ* ⁴) *cooperte BH* ⁵) *ualidioris VEb* ⁶) *estate H* ⁷) *caloris H* ⁸) *inuicem A om. B munimine D inuite ct.* ⁹) *propterea B* ¹⁰) *nim. erant B* ¹¹) *om. B* ¹²) *tractantes C* ¹³) *frenum H* ¹⁴) *penitus suffragio O* ¹⁵) *om. B* ¹⁶) *tam preced. ped. quam equitantes B* ¹⁷) *tantum B* ¹⁸) *O; imminebant A commouebant B* ¹⁹) *etiam A* ²⁰) *impudica B* ²¹) *om. D* ²²) *inspicere H* ²³) *tribus quoque B* ²⁴) *om. O* ²⁵) *om. CFb* ²⁶) *uenire D*

quum venissem¹ et eius² venustam cernerem faciem atque decoram et eam³ in tam turpi⁴ equo sedere⁵, meum sibi statim⁶ obtuli equum. Sed quum eum⁷ recusasset accipere, talia mihi verba coepit proponere: Dominum petis tuum; sed⁸ hic illum invenire non poteris, quia longius ab eius digressus es itinere.

Et ego respondi: Rogo⁹, domina, ut rectam mihi, si placet¹⁰, viam indicare digneris¹¹.

Cui et ipsa respondit¹²: Nisi primo praesentem militiam in propriis positam¹³ castris aspexeris, securam tibi viam indicare¹⁴ non possum¹⁵.

Et ego sic¹⁶ respondi: Rogo igitur, ut mihi cures¹⁷, si libet, asserere, cuius sit haec, quam cerno, militia¹⁸, et quare mulier tam formosa adeo¹⁹ vilem equum et tam sibi abiecta praelegit vestimenta²⁰ portare.

Cui²¹ et ipsa mulier respondit: Hic²², quem vides, est exercitus mortuorum. — Quod quum audissem, meus statim²³ ultra modum turbatus est animus et facies alterata, et mea cuncta²⁴ de propriis sedibus coeperunt ossa moveri. Tremebundus igitur factus et²⁵ nimis exterritus libenter

¹) iuisscm CZb ²) cuius A ³) om. B ⁴) uili B ⁵) sedere uiderem CDHb ⁶) om. H ⁷) om. H ⁸) sed eum hic inv. H ⁹) om. B ¹⁰) placeat B ¹¹) dignemini E ¹²) Et ipsa mihi respondit H ¹³) repositam O ¹⁴) monstrare B ¹⁵) possem BCDH ¹⁶) om. B cui sic ego CDH cui sic E ¹⁷) curetis H ¹⁸) militiam DH ¹⁹) O; adeo tam A tam B ²⁰) ornamenta Zb ²¹) cui sic illa respondit VE Illa sic respondit H ²²) BC[?]DHb; hunc AEF ²³) om. Zb ²⁴) om. Zb ²⁵) et nimium perterritus B et-exterr. om. Zb

volui¹ ab hac societate discedere; sed haec me coepit statim suo confortare sermone et² ab omni me periculo illaesum conservare promisit. Sic³ enim ait: Securior hic et⁴ tutior permanebis quam in domo paterna. Quo audito iam quasi emissum⁵ vivificantem⁶ resumpsi spiritum et ei⁷ propius⁸ accedens de omnibus coepi diligenter inquirere, et ipsa seriatim cuncta narrare ita⁹ dicens¹⁰:

Miles, quem vides cuncto¹¹ populo aureo diademate coronatum praecedere, deus est amoris, qui singulis septimanis una die praesenti¹² cernitur adiunctus militiae¹³ et cuique, prout bene vel male gessit in vita, mirabiliter¹⁴ pro cuiusque retribuit¹⁵ meritis¹⁶.

Mulieres igitur, quae tam ornatae¹⁷ et honorificae primo loco post ipsum sequuntur, sunt illae beatissimae¹⁸ feminae, quae, dum¹⁹ viverent²⁰, sapienter se amoris noverunt praebere militibus et amare volentibus cunctum praestare favorem et sub commento²¹ amoris subdole²² amorem²³ petentibus digna praenoverunt responsa tribuere,

1) voluissim *B* 2) *om. A* ab omni peric. *B* atque me ab omni *Zb* 3) Sic respondens *D* Ait enim *IZb* 4) *om. A* 5) amissum *DI* 6) *O*; vivificantum *T* 7) eius *A* eam *BH* 8) proprius *TD* 9) *om. BZb* 10) *om. H* 11) cunctum populum *B* 12) societati praesenti *B* 13) *om. B* 14) mirabili pro meritis compensatione retribuit *Eb* mirabili compens. tribuit *H* mirabiliter retribuit *F* 15) meritis retrib. premia *B* 16) *om. FH* 17) honorate *A* ornatissime *F* 18) beat. ac gloriose fem. *CD* beat. mulieres et gloriose *H* humilissime mulieres *E* 19) cum *A* 20) vixerunt *B* 21) *CFIZb*; augmento *A* amoris figmento *B* sub am. fomento *D* 22) doloso *B* 23) et uulpina fraude loquentibus *CZb* amor. tribuere *om. E*

pro quo nunc plenariam consequuntur mercedem et infinitis muneribus honorantur. Quae vero secundo loco sequuntur et tantorum affliguntur obsequiis, sunt mulieres istae immundae¹, quae, dum viverent, non sunt veritae cunctorum se voluptati² exponere, sed petentium omnium fuerunt annuentes libidini et³ nulli petenti suae ianuae negaverunt ingressum. Et ideo talia in hac curia meruerunt praemia capere, ut⁴ pro immoderata sui largitione et hominum indiscreta susceptione indiscrete et sine modo innumerabilium fatigantur⁵ personarum obsequiis, et talia sibi servitia in nociva convertuntur⁶ contraria et in summam valde angustiam et contumeliam⁷. Quae vero⁸ ultimo loco sequuntur tam vili⁹ compositione dispositae¹⁰ et habitu incedentes abiecto et quibuslibet¹¹ carentes auxiliis omnique poenarum genere fatigatae, ut manifeste potes oculis¹² conspicere propriis, in quarum et¹³ ego sum inserta collegio, sunt illae omnium mulierum miserrimae, quae, dum viverent¹⁴, cunctis amoris intrare palatium clausere¹⁵ volentibus nec¹⁶ aliquibus bona facientibus vel ab iis benefaciendi

¹) in munde *T* istae imm. *om.* *H* ²) *CDZb*; uoluntati *TF*
³) nullique pulsanti *B* ⁴) ut scilicet *B* ⁵) fungantur *CD[?]b* funguntur *FZ* ⁶) conuertantur *CD[?]E om. b* ⁷) contum. comitantur *b*
⁸) *B*; enim *A* autem *O* ⁹) humili *O* ¹⁰) *VZ*; dispositione *T* composite positione *b* [*verbum*: dispositae fortasse omittendum est. *Videtur ortum ex verbo*: dispositione, quod in textum irrepsit]
¹¹) cuiuslibet *BH* ¹²) *om.* *B* ¹³) *om.* *BC* ¹⁴) uiuerunt *ACI* vixerint *B* uiuerent *DFHb* quae-viv. *om.* *E* ¹⁵) portam clausere *VE* claus. portam *H* ¹⁶) nec-facient. *om.* *Z*

causam et favorem petentibus¹ voluerunt² pro³ meritis respondere, sed omnes⁴ amoris postulantibus⁵ deservire militiae abiecerunt et⁶ tanquam sibi odiosos repulerunt⁷ eum⁸ non recolentes omnino, qui deus amoris dicitur, cui militare quaerebant, qui postulabant⁹ amari, et ideo nunc merito haec patimur et ab amoris digna rege factis¹⁰ suscepimus¹¹ praemia, per quem universus regitur mundus, et sine ipso nihil boni¹² aliquis¹³ operatur in orbe. Praeterea tot sumus aliis poenarum addictae¹⁴ generibus, quas nullus posset nisi¹⁵ per experientiam scire docentem, quod¹⁶ mihi narrare impossibile tibi que satis esset audire difficile. Caveant ergo mulieres in saeculo viventes, ne harum sint¹⁷ nobis consortes poenarum, quia post mortem nulla sibi¹⁸ poterit poenitudine¹⁹ subveniri²⁰.

Et²¹ ego mulieri respondi: Ut video et manifeste cognosco, qui amoris elegerit²² beneplacita facere, centuplicata illa retributione suscipiet, et, eundem²³ qui offendere fuerit ausus, commissum²⁴ impune transire non poterit, sed, ut mihi videtur,

1) postulantibus *B* 2) volebant *B* noluerunt *O* 3) p. mer. om. *B* 4) cunctos *B* 5) affectantes *B* 6) et-repul. om. *B* 7) retulerunt *A* 8) omnino non recolentes *b* 9) desiderabant *B* 10) om. *B* 11) suscipimus *CFZ* 12) *O*; om. *T* 13) om. *B* 14) *E*; aducte *A* adducte *B* adiecte *CH* addite *DFb* 15) nisi expertus docere *B* nisi experientia summa doceri *F* 16) Et has *B* 17) fiant *B* 18) eis poterunt suffragia subuenire *B* 19) penitudo *H* 20) subuenire *ACH* 21) Cui ego sic resp. *DEF* Cui sic resp. *C* Cui sic ego resp. *H* 22) elegit *B* eligitur *C* 23) eiusdem *A* 24) *O*; missum *A* om. *B*

ultra millecuplum, quam fuerit commissum in¹ eum, constat vindicari² delictum. Talem igitur deum³ non est offendere tutum, sed in omnibus est sibi servire tutissimum, qui talibus suos novit praemiis munerare⁴ et suos contemptores tam gravibus poenis affligere⁵. Rogo itaque, domina mea⁶, et pro viribus supplico, ut recedendi mihi licentiam largiaris, ut haec valeam dominabus, quae vidi, ita⁷ narrare⁸.

Et⁹ ipsa¹⁰ mihi¹¹ taliter respondit: Recedendi licentiam habere non potes, nisi de nobis maiores et duriores poenas cognoveris¹² et maius aliarum¹³ gaudium atque beatitudinem aspexeris¹⁴.

Dum igitur talia conferendo¹⁵ longum transitum fecerimus¹⁶, in locum delectabilem valde pervenimus, ubi erant prata pulcherrima meliusque disposita, quam unquam mortalium viderit¹⁷ ullus. Erat enim undique locus¹⁸ omnium¹⁹ generum pomiferis et odoriferis circumclusus arboribus, quarum quaelibet iuxta sui generis qualitatem fructibus decorabatur egregiis. Praeterea in rotunditatis modum locus erat redactus²⁰ trinisque²¹ distinctus²² partibus. Prima pars quidem in²³ interiori erat loco

1) *om. Zb* 2) *iudicari DH vindicare Eb* 3) *dominum Vb om. E*
 4) *honorare B decorare E* 5) *efficere C afficere P* 6) *om. H*
 7) *AF; om. ct.* 8) *enarrare Zb* 9) *at I om. O* 10) *Ipsa uero CDZb*
 11) *mihi tal. om. EI mihi tunc F mihi om. H* 12) *aspexeris D*
addiscas E agnoscas Hb 13) *illarum Zb* 14) *aspicias Zb* 15) *re-*
fendo C conferendi H 16) *faceremus O* 17) *viderat E* 18) *om. A*
 19) *omniumque A* 20) *reductus D* 21) *tribusque F* 22) *O; distinctis*
T 23) *in interioribus erat loci VHb interioris loci E*

reposita et a media parte undique circumsaepta¹ Tertia vero pars, in extremis posita, inter se et primam² ex omni parte mediam² perfecte circum-eundo vallabat³. In prima igitur et interiori⁴ parte in medio loci sedebat quaedam mirae altitudinis arbor universorum generum abundanter proferens fructus; cuius rami usque⁵ ad interioris partis prolongabantur⁶ extremitates⁷. Ad arboris quidem radices surgebat fons quidam mirabilis mundissimam⁸ habens aquam, quae nectaris sva-vissimum praelibantibus⁹ inducebat saporem; in qua¹⁰ etiam¹¹ omnium generum pisciculorum species apparebant. Iuxta praedictum autem fontem in throno quodam ex auro et omni lapidum ornatu constructo regina sedebat amoris splendiddissimam suo¹² capite gerens¹³ coronam, et ipsa pretiosissimis¹⁴ sedebat vestimentis¹⁵ ornata auream manu virgam retinens. Ad cuius dextram¹⁶ sedes erat parata omni pretiositate refulgens et claritudine, in qua nemo quidem¹⁷ sedebat. Pars autem ista¹⁸ videlicet interior vocabatur amoenitas, quia¹⁹ in ea omnia inveniebantur delectabilia atque svavia. In hac autem parte interiori tori

1) *CDEb*; circumspecta *TFH* 2) prima . . . media *A* media pote-rat pars perfecte circumiri *B* 3) *O*; uelabat *A om. B* 4) anteriori *A* 5) *om. H* 6) prorogabantur *O* 7) extrema *Zb* 8) mitissimam *H* niti-dissimam *VEb* 9) bibentibus *B* 10) *AZb*; in aqua *C* in quo *BDF* 11) et *A om. BF* 12) in suo *C* 13) ferens *O* 14) pretiosissimus *A* preciosissima *H* 15) vestibis *BD* 16) dextrum *A* dextrum *B* 17) *om. D* 18) ista prima videl. et interior *CDE* ista prima videl. int. *Fb* illa prima videl. et interior *H* 19) quoniam in ea cuncta *B*

erant parati quam plurimi, qui¹ miro erant modo perornati, siricinis scilicet ex omni parte operti² palliis et purpureis ornamentis. Ex praedicto autem fonte undique quam³ plurimi derivabantur⁴ rivuli atque ramusculi, qui ex omni parte rigabant⁵ amoenitatem, et⁶ singuli tori singulis decorabantur rivulis.

Pars vero secunda vocabatur⁷ humiditas, cuius⁸ erat dispositio talis: Rivuli quidem, qui propriis contenti alveis irrigabant amoenitatem, in hac parte secunda suas nimio⁹ vires ostendebant¹⁰ et¹¹ totam inundabant¹² humiditatem ita scilicet, quod herba mixta¹³ simul¹⁴ apparebat¹⁵ cum aqua, sicut¹⁶ tempore veris solet in¹⁷ pratis pluvialibus apparere diebus¹⁸. Aqua vero¹⁹ ista, postquam²⁰ in hanc fluebat partem, adeo fiebat frigida, quod nullus posset eam tactu²¹ tolerare vivens²¹; desuper vero calor solis intolerabilis descendebat, nullis enim²² locus²³ obumbrabatur arboribus. Haec quidem²⁴ aqua ultra partis istius non extendebatur terminos.

Tertia vero pars et extrema vocabatur siccitas et²⁵

¹) qui-perornati *om. A* qui mire pulchritudinis modo fuerunt dispositi *B* ²) cooperti *BDHb* comperti *E* ³) quam pl. *om. B* ⁴) *O*; deuiabantur *A* emanabant *B* ⁵) irrigabant *BO* ⁶) et-rivulis *om. B* ⁷) nominabatur *B* ⁸) cuius-ostend. *om. B* ⁹) sine modo *CDZb* modo *F* ¹⁰) extendebant *C* ¹¹) *add. B*: merito cum aqua fontis predicti ¹²) inundabat *B* ¹³) iusta [= iuxta] *A* iuxta *b* ¹⁴) *om. B* ¹⁵) apparebant *A* videbatur *B* ¹⁶) veluti *B* ¹⁷) tprantis *A* temporatis *B* ¹⁸) *om. B* ¹⁹) *om. B* ²⁰) *om. B* ²¹) tactus . . . uiuentis *O* ²²) *om. B* ²³) *om. H* ²⁴) autem *B* ²⁵) et mer. *om. B*

merito, quia omnis deerat humiditas, omnisque locum¹ occupabat² ariditas, et solaris radius³ calor erat acutus⁴ et igneo vapor⁵ nequaquam absimilis⁶, terrae autem superficies quasi solum⁷ fornacis calidae⁸. Locus autem⁹ iste undique habebat¹⁰ infinitos spinarum fasciculos colligatos et in¹¹ quolibet fasciculo lignum erat quoddam pertractum¹² per¹³ medium, excedens ex utraque parte fasciculum pro¹⁴ duorum cubitorum mensura, et ex¹⁵ utroque capite ligni vir quidam stabat fortissimus ligni¹⁶ tenens¹⁷ caput in manibus. Erat autem ibi¹⁸ via quaedam pulcherrima, per siccitatem et humiditatem ad¹⁹ amoenitatem deducens, in qua nullum²⁰ omnino praedictorum sentiebatur incommodum²¹.

Quum vero ad ista devenerimus loca²², viam²² primus rex amoris ingressus²³ in amplexu ab amoris est regina susceptus et²⁴ ea iuvante in parata sibi sede receptus crystallinam sua manu tenens²⁵ virgam, et eum per eandem viam universus primi ordinis mulierum ac militantium est chorus²⁶ secutus.

1) loc. istum *B* 2) occupat *CF* occupauerat *D* 3) radii . . . erant *C* ibi radius *H* 4) acuti *CDZb* 5) *O*; vapore *T* 6) *Zb*; ab siluis *A* fuisset comparandus *B* absims *C* assimilis *D* abselleris *F* 7) *om.* *B* solium *H* 8) forn. erat calidissime *B* 9) *O*; erat *A* Loc.-iste *om.* *B* 10) habens *B* 11) per cuiuslibet fasciculi *B* 12) protractum *CDE* 13) *om.* *B* 14) per . . . mensuram *BDH* 15) unumquodque caput *B* 16) *om.* *B* 17) tenens ipsum caput *B* 18) Erat autem *A* erat enim ibi *B* Erat ibi autem *CFH* Erat autem ibi *DEb* 19) *om.* *A* 20) nullus *AFHb* nullius *CDE* nullum predict. *B* 21) *B*; incommodum *E* incommoda *F* incommodi *ct.* 22) *O*; locamina *A* loca viam hanc *B* 23) ingressus est et *B* 24) et-receptus *O om. T* 25) retinens *O* 26) cetus *H*

Et cuique mulierum ornatissimi erat sedes lecti parata; militantes vero suo¹ sibi eligeabant² sedes arbitrio. Quanta quidem istis erat beatitudo et gloria, humana non posset vobis lingua referre. Nam totus amoenitatis locus istarum³ est⁴ voluptatibus assignatus, et cuiuslibet coram eis generis ludebant ioculatores atque⁵ psallebant, et omnia instrumentorum ibi musicae genera resonabant. Secundo per⁶ eandem intravit viam totus sequentis ordinis mulierum⁷ communium⁸ et eisdem servire volentium masculorum⁹ chorus, et usque ad amoenitatis¹⁰ circulum pervenerunt; quem quum pertransire¹¹ non possent, per humiditatem coeperunt¹² sua frena laxare et¹³, quae poterant, ibi¹⁴ solatia capere, quia¹⁵ ille sibi erat locus ab amoris curia deputatus; ubi¹⁶ quantus stridor erat et gemitus, satis esset narrare difficile. Multum¹⁷ etiam istarum mulierum poenarum erat¹⁸ augmentum gloria, quam habere videbant in amoenitate morantes. Tertio subintrabat per eundem locum mulierum chorus¹⁹ posterior, quae amoris compati militibus noluerunt, et usque ad humiditatis²⁰ circulum²¹ devenerunt²². Sed quum eis non²³ pateret ingressus, coeperunt per siccitatis

¹) *O*; suas *T* ²) *O*; colligeabant *T* ³) istorum *O* ⁴) fuit *B* ⁵) cantores vero *B* ⁶) per-ordinis *om.* *B* ⁷) vero mulierum *B* ⁸) commun.-volent. *om.* *B* ⁹) ac masc. *B* ¹⁰) rotunditatis *A* ¹¹) intrare *B* ¹²) singuli sua coep. *B* ¹³) sed *B* ¹⁴) sibi *D* ¹⁵) cum ille tormentorum locus ab am. rege ipsis erat *B* ¹⁶) Ibi *BD* ¹⁷) Magnum *B* ¹⁸) augm. fuerat *B* ¹⁹) cetus *O* ²⁰) amenitatis *A* ²¹) cingulum *D* angulum *FHb* ²²) venerunt *B* deuenire *CDE* ²³) ultra non *BO*

circumfluere partes, quia ille¹ sibi erat locus ab antiquo paratus. Ibi autem cuilibet illarum super spinarum fuit sedes parata fasciculo et per viros ibi, ut supra dictum est, deputatos² semper fasciculus movebatur, ut acrius spinarum dilacerarentur aculeis, et nudis plantis ignitum pertingebant³ solum. Tantus quidem dolor tantaque⁴ ibi erat afflictio, quantam⁵ vix⁶ crederem inter ipsas Tartareas potestates adesse⁷.

Haec autem quum vidissem, licentiam abeundi quaesivi. Et ipsa mihi dixit⁸: Licentiam ego⁹ tibi dare non possum, sed tuum hic equum relinque; unde¹⁰ rex intravit amoris, ad ipsum ire festina et ab eo tanquam domino¹¹ licentiam petere cura, et, quae tibi praecipiet, studeas diligenter attendere. Etiam¹² pro me ipsa¹³ non sis exorare obliviosus. Quo percepto per praedictam¹⁴ viam ad regis¹⁵ amoris sum deductus aspectum et ei dixi: Rex potens et gloriose, omnimodas tibi¹⁶ gratias ago, quia¹⁷ tua mihi magnalia et¹⁸ mirabilia tuique¹⁹ regni dignatus²⁰ es²¹ revelare secreta²². Tuae²³ igitur indesinenter clementiae supplico, ut, quae²⁴ tibi placet, mihi tuo²⁵ digneris

1) *O*; *om.* *A* ipsis er. loc. ille *B* 2) *putatos TC* 3) *perting. lapidem B* *pertingebat solium H* 4) *tantaque-affl. om. B* 5) *DZb*; *quanta ACF* *quantas B* 6) *virum B* 7) *esse B* 8) *respondit D* 9) *om. BZb* 10) *et dum rex B* *et per uiam unde rex O* 11) *a domino CZb* 12) *et O* 13) *ipsum CEb* *ipso D* 14) *candem CZ* 15) *om. CDE* 16) *vobis B* 17) *qui vestra B* *quod tua CDZb* *qui tua F* 18) *om. B* *et mir. om H* 19) *vestrique B* 20) *voluistis B* 21) *om. B* 22) *atque secr. B* 23) *Vestre B* 24) *quod CDZ* 25) *vestro dignemini B*

servo praecipere et, quae sint in amore praecepta principalia, veraciter indicare et illam mulierem, per cuius sum operationem tali¹ visione beatus², meae intercessionis iuvamine a poenis gravioribus propitius³ liberare et cum istis⁴, quas hic⁵ tam honorifice collocatas aspicio, intra⁶ huius amoenitatis misericorditer loca reponere, postmodum vero mihi commeatum praestare, si placet. Ipse⁷ vero mihi talia responsa porrexit: Nostra tibi sunt concessa videre magnalia, ut per⁸ te nostra⁹ valeat ignorantibus gloria revelari, et ut tua praesens visio sit multarum dominarum salutis occasio. Tibi ergo firmiter mandamus atque iniungimus, ut, ubicunque dominam alicuius valoris inveneris a nostra semita deviare amoris recusando subire certamina, hanc sibi¹⁰ visionem narrare procures et eam ab erroris proposito revocare, ut poenas possit¹¹ tam¹² gravissimas evitare et in praesenti valeat¹³ gloria collocari¹⁴.

Duodecim¹⁵ autem scias esse principalia quae sequuntur amoris praecepta¹⁶:

¹) a tali B ²) O; liberatus T ³) praeceptis propitius H ⁴) ipsis H ⁵) om. BH ⁶) Db; inter TZCF ⁷) Ipse vero talia H Ispe- magn. om. C ⁸) per te om. B ⁹) om. ADb ¹⁰) sibi seriatim CDZb ¹¹) valeat B ¹²) om. B ¹³) om. B ¹⁴) add. Bm.: Praecepta amoris [alia man.]; D: Incipiunt XIII amoris precepta; G: XIII precepta amoris; H: Hic dantur precepta amoris ab ipso deo amoris; b: Quot sunt principalia amoris praecepta ¹⁵) Tu C Tredecim DG quatuordecim I [alium ordinem praeceptorum T servant, alium cett. codd., ubi hanc invenias seriem: 1. 5. 9. 10. 6. 2. 3. 4. 7 (in duo divisum). 11. 12. 8] ¹⁶) add. I: Que sunt precepta amoris

I. Avaritiam sicut¹ nocivam pestem effugias et eius contrarium amplectaris².

II. Castitatem servare debes amanti³.

III. Alterius idonee copulatam amori scienter subvertere non coneris.

IV. Eius non cures amorem eligere, cum qua naturalis nuptias contrahere prohibet tibi⁴ pudor.

V. Mendacia omnino⁵ vitare memento.

VI. Amoris tui secretarios noli plures habere.

VII. Dominarum praeceptis in omnibus obediens⁶ semper⁷ studeas⁸ amoris aggregari militiae.

VIII. In amoris praestando et recipiendo solatia omnis debet verecundiae pudor⁹ adesse¹⁰.

IX. Maledicus¹¹ esse non debes.

X. Amantium noli exsistere¹² propalator.

XI. In omnibus urbanum te constituas et curialem.

XII. In amoris exercendo solatia voluntatem non excedas¹³ amantis¹⁴.

Sunt¹⁵ et alia amoris¹⁶ praecepta¹⁷ minora¹⁸, quorum tibi non expediret auditus¹⁹, quae etiam²⁰ in²¹ libro ad Gualterium²² scripto²³ reperies.

¹) *om. D* ²) *add. D*: scilicet largitatem ³) *Hoc praeceptum om. b* ⁴) *om. F* ⁵) *omni modo C* ⁶) *obediens perseuera CDGIZb* ⁷) *Amor. semp. stud. agg. CDGIZb* ⁸) *stud. amoris adesse perseuera aggregari militie F* ⁹) *rubor OG* ¹⁰) *abesse TCE* ¹¹) *Maledicens B* ¹²) *propal. existeret OGI* ¹³) *attendas C* ¹⁴) *add. b*: Quod plura sint praecepta, quam hio dicta sunt, infra in libro ad Gualterum misso reperietur ¹⁵) *Sunt autem CDGZb* ¹⁶) *minoris H* ¹⁷) *minora VE* ¹⁸) *minor A* quorum minor tibi *B* precepta *VE* amoris *H om. I* maiora *b* ¹⁹) *om. B* ²⁰) *et a H* ²¹) *in libro om. E* in lib. ad *om. H* apud Gualterum *b* ²²) *Galtero H* Gualterum *BD* ²³) *scripta Hb*

Mulier autem, pro qua rogasti, intra istius¹ non potest amoenitatis moenia², sicut postulas, collocari, quia propria³ opera contradicunt intra⁴ tam gloriosa domicilia permanere. Tuae tamen intercessionis gratia pinguem equum et svavem cum freno et sella concedimus, et ut nullos habeat ministros circa spinarum fasciculum frigidumque⁵ de nostra licentia teneat⁶ sub pedibus lapidem. Accipias ergo hunc crystallinum baculum et cum nostra recedas gratia; in priori⁷ autem fluvio, quem⁸ inveneris, eum⁹ proicias. Accepto¹⁰ vero ad recedendum¹¹ itinere et¹² ad eam, quae me duxerat, dominam reverso¹³, eam inveni super fasciculo sine ministris sedentem et super recenti lapide suos pedes svavissime tenentem¹⁴ ac pinguisimum et valde ornatum equum iuxta se habentem et¹⁵ modicam¹⁶ satis poenam patientem; quae mihi grates immensas¹⁷ oblulit atque subiunxit: Cum superna¹⁸ gratia recedas, amice, quia de huius curiae negotiis amplius¹⁹ videre non potes²⁰. Est enim²¹ ultra duplum²², quam videris, earum gloria maior nostraque poena intensa²³, quae nulli viventi²⁴ sunt²⁵ videre concessa. Post

1) huius *BG* 2) munimina *BCFGZ* munimenta *D* ianuam *b*
 3) propria sibi *OGI* 4) inter *TF[?]b* 5) firmumque *A* 6) teneat
 sibi *H* 7) posteriori *T* priori *V* primo *Zb* 8) quod *A* 9) baculum *O*
 10) arrepto *ADFZ* 11) ad. rec. *om. H* 12) *om. BGH* 13) reuertar
H reuertens *G* 14) retinentem *O* 15) *om. B* 16) penamve sat. mod.
B 17) *O*; intensas *T* 18) *O*; supina *A* supremi *B* 19) *O*; *om. A*
 plura *B* 20) poteris *D* 21) tamen *B* igitur *H* 22) decuplum *B* 23) in-
 tensior *BG* immensa *DE* 24) uiuentium *O* 25) est *H*

haec autem equum ascendi proprium et in momento¹ oculi circa fluentia sum deductus aquarum. Ibi² crystallina virga dimissa illaesus ad propria remeavi³.

Aspicias⁴ ergo, domina mea, quanta est⁵ amare afflictio nolentis, quantisque subiiciatur⁶ angustis, et quantum decus mereantur⁷ et⁸ gloriam, quae amoris portam intrare non clausere⁹ volentibus, ut vestrae¹⁰ opinionis errore deposito praedicta mereamini¹¹ suscipere praemia et¹² praefatas angustias declinare. Indecens enim esset et¹³ desperabile malum induceret¹⁴, si mulier tam sapiens tamque venusta specie decorata inveniatur¹⁵ poenis subiaceret tam gravibus totve pericula sustinere. Quantum igitur¹⁶ ad vestram¹⁷ videtur spectare personam, amoris sum delegationis onere¹⁸ liberatus; vos autem taliter eius studeatis exaudire praecepta, ut ad¹⁹ eius beatitudinis mereamini gloriam introire.

Mulier ait: Si vera sunt²⁰, quae tua proponit assertio, amoris est gloriosum deservire ministeriis²¹, et eiusdem est periculosum valde²² refragari²³ mandatis. Sive igitur vera sint²⁴ sive falsa, quae²⁵

¹) ictu *H* in minori ictu oculi mora sum ded. *E* ²) ibique *BO* ³) *add. b*: Completis his verbis sic conclusit ⁴) *Aspiciatis B* ⁵) *sit B* ⁶) *subiciantur Z* ⁷) *mereatur D* ⁸) *in A* ⁹) *claudunt B* ¹⁰) *tue H* ¹¹) *merearis H* ¹²) *et-decl. om. H* ¹³) *etiam A ac B* ¹⁴) *om. H* ¹⁵) *inueniretur B mereatur H* ¹⁶) *sibi A* ¹⁷) *tuam H* ¹⁸) *honore CF* ¹⁹) *om. O* ²⁰) *sint B* ²¹) *BE*; ministris *A* ministerium *H* misteriis *ct.* ²²) *om. B* ²³) *CZ*; refragare *TFb* naufragari *D* ²⁴) *sunt siue falsa sunt H* ²⁵) *O*; quam *T*

proponis, terribilium¹ me deterret poenarum relatio, et² ideo ab amoris nolo militia existere aliena, sed eius affecto consortio copulari et in meridiana mihi porta domicilium invenire. Oportet me igitur meridianae portae dominarum consvetudinem per omnia reservare, ut nec quemlibet reiiciam nec³ quemlibet ad amoris portam pulsantem admittam. Curabo⁴ igitur cognoscere, quis dignus reperiatur ingressu, et ipsum examinata et⁵ cognita veritate suscipiam.

Homo ait: Gratias ago amoris potentissimo regi, qui vestrum dignatus est revocare propositum dirumque fugavit errorem; sed quod velle deliberare contenditis⁶, utrum clamans ad palatii portam amoris sim⁷ admittendus, res amara nimis verbumque⁸ satis mihi videtur acerbum. Nam si de meae vobis⁹ constat probitate personae, deliberationi non potest locus de¹⁰ iure patere. Quia tamen non omnia benefacta facile¹¹ possunt ad omnium¹² devenire notitiam, esse potest, quod mea vobis¹³ facta sunt incognita, et ideo forte, quo ad conscientiam vestram, iuste fuit a vobis¹⁴ postulata deliberatio. Adeo tamen de¹⁵ meae confido probitatis operibus et¹⁶ de vestrae nobili-

¹) *C*; terr.-deterret *om.* *TF* ipsa me terr. *Zb* ipsa tamen terr. *D*
²) *om.* *B* ³) nec queml. *om.* *A* reiiciam-queml. *om.* *F* ⁴) Cur.-
exam. *om.* *T* ⁵) sed *B* ⁶) contempnitis *H* ⁷) *O*; sit *T* ⁸) que
satis *om.* *BH* ⁹) tibi *AVZ* ¹⁰) *om.* *H* ¹¹) *om.* *H* ¹²) cuncto-
rum *B* dominarum *H* ¹³) vob. facta sint *B* sunt uob. facta inc.
VE sint uob. f. recognita *H* ¹⁴) nobis *AC* ¹⁵) in *B* ¹⁶) *om.* *A*

tatis libramine¹, quod licet, quam² quaero, differatur mihi largitio, non tamen credo, obsequia³ diu posse suis meritis defraudari. Velit ergo Deus, ut meae⁴ spei fructum sentiam efficacem, et sicut mihi recedenti de vobis assidua cogitatio permanebit, ita de me⁵ absente divina vos faciat cogitare potentia.

E⁶. Loquitur nobilior plebeiae.

Si nobilior plebeiae petat amorem, eundem potest retinere stilum, quo usus est nobilis, quum loqueretur⁷ plebeiae. Potest etiam commode sub hac⁸ alia⁹ forma procedere: A longinquis¹⁰ retro temporibus diem istam desideravi et plenarie in mente¹¹ gessi propositum meam vobis aperire mentem¹² et intentionem¹³ et, quanta mihi sit de vobis assidue¹⁴ cogitatio. Temporis tamen inopportunitas¹⁵ usque nunc¹⁶ distulit amantis elo-

¹) O; liberamine T ²)quod quare A ad presens differatur B eius quod quero Vb eius quam quero E illa qua quero michi H ³)obs. mea B mea credo obsequia VH credo mea obs. E ⁴)mei A me C ⁵)mei A ⁶)Incipit sextus tractatus acquirendi amoris. continens sicut vir nobilior [*deest alqd.*] cum plebeia sic asserens A Si nobilior vir amorem deposcat plebeyae mulieres B om. C Cap. VIII in quo loquitur nobilior plebeie D Loquitur nobilior plebeie EF De Amore nobilioris viri cum plebeia femina H Qualiter nobilior a plebeia petat amari I Qualiter loqui debeat nobilior mulieri plebeae b ⁷)loquitur H ⁸)om. H ⁹)om. D ¹⁰)longis V ¹¹)in m. om. H ¹²)mentionem B ¹³)et intent. om. BE ¹⁴)cotidie B assidua CHb ¹⁵)importunitas TCEfb inopportunitatis D oportunitas H ¹⁶)usque n. om. Zb

quium¹. Sciatis igitur, me totius mentis in vobis cogitationem et ancoram posuisse, nihilque me posse² in saeculo isto beare³ nisi⁴ pretiosissimum personae vestrae thesaurum. Nam sine ipso nihil mihi videtur in saeculo⁵ possidere, et⁶ omnium saecularium rerum abundantia pro⁷ summa mihi reputatur inopia⁸. Solus⁹ vester amor regis me posset¹⁰ diademate coronare et in summa rerum inopia me¹¹ cunctis facere¹² divitiis abundare. Spes¹³ vestri amoris me vivum conservat in orbe, de quo desperatus sum¹⁴ coactus de vita migrare¹⁵. Suis igitur¹⁶ obsequiis me conservare dignetur¹⁷ gratia vestra et comitis non repellat¹⁸ amorem. Comes enim¹⁹ solus vel eo superior tanto²⁰ reperitur²¹ dignus amore. Absit enim, ut tantus decor tantaque morum probitas ex plebe sibi curet amantem eligere. Cogitet ergo prudentia vestra super loquentis comitis fide atque devotione et ei digna suis meritis responsa retribuatur²².

Mulier ait: Illa quidem plebeia esset²³ vere beata, quae comitis digna reperiretur²⁴ amore: Sed vos attente²⁵ inspicite²⁶, qua reperiat laude vel praemio dignus comes vel marchio, qui plebeiae

¹) colloquium *O* ²) carius in hoc saeculo posse *B* ³) *O*; habere *T*
⁴) quam *B* ⁵) mundo *B* ⁶) sed *B* ⁷) sine vobis *B* pr. sum. *om. E*
⁸) pro inopia *B* ⁹) Solus igitur *B* Solus enim *D* Solus quippe *b*
¹⁰) *om. Z* ¹¹) *om. B* ¹²) faceret *CFZb* ¹³) Spes enim *BH* Nam spes *D*
¹⁴) ero *B om. O* ¹⁵) migrarem *VHb* ¹⁶) itaque *B* ergo *Zb* ¹⁷) dignatur *B*
¹⁸) repellit *H* ¹⁹) igitur *H* ²⁰) *O*; tanta *A* tantum *B* ²¹) reperitur *D*
²²) tribuat *F* ²³) esset re uera *VEb* re uera esset *H*
²⁴) reperitur *BF* ²⁵) curate *CFZb* ²⁶) inspicere *CFZb* aspicere *D*

deposcit amorem. O, quam mirabilis astur debet ille iudicari, qui, perdicibus omissis¹ gruibus et fasianis², ex parvis passeribus et gallinarum filiis sibi curat quaerere victum. Gaudeo ergo³, si comitis amore digna reperiar⁴; timeo tamen hominis alti et grandis genere tam⁵ parvae⁶ mulieris⁷ petentis⁸ amorem eligere. Videtur namque, quod⁹ ex sola cordis illud procedat inopia. Magnanimes enim soli merentur dominarum scire¹⁰ secreta et earum amore potiri¹¹. Si meum igitur vobis¹² amorem fuero largita, et eorum quae in amore exiguntur in vestra persona defectus reperiatur et ego ipsa, generis hoc proprii prohibente¹³ natura, forsitan habere non possem, non¹⁴ diu noster¹⁵ amor recte gubernari valeret¹⁶. Melius est ergo ab initio abstinere quam post causam iam¹⁷ inceptam poenitudine¹⁸ coartari.

Homo ait: Ibi quisque debet sibi¹⁹ postulare amorem, ubi amoris svasione constringitur. Ille enim est²⁰ amor electus, qui in quocunque ordine ex placibilitate²¹ et delectatione formae cuiusque²² solummodo²³ sumpsit originem, non²⁴ qui ob generis tantum quaeritur²⁵ praerogativam. Amoris

1) O; emensis A om. B 2) fas. postpositis B 3) Gaudeo-reperiar om. H 4) reperior Fb 5) solatia B 6) B; praue A parua O 7) om. O 8) querentis B 9) om. H 10) potiri secretis b 11) om.; b 12) om. A uobis ig. C am. fuero uobis D am. vob. fuero FH 13) probitatem AH probitatis B 14) om. BH non diu om E 15) Bb; n. amor om. D uester ct. 16) non valet A non valetur H 17) om. BO 18) inani poenit. CDZb 19) om. BF 20) solus est B Ille est igitur H 21) placibilitate Hb 22) cuique A 23) om. B 24) non vero B 25) querit A queratur H

itaque non subverto praecepta, si ex minori ordine mihi curem amorem eligere, sed eius in hoc videor mandatis obsecundare¹. Est namque tale praeceptum amoris: Qui² vero³ cupit amore potiri, propriae fines non audeat voluntatis excedere nec ordines⁴ discernat⁵ amoris⁶, qui ex quolibet genere suum vult⁷ exornare palatium, et omnes in sua curia aequaliter militare nulla⁸ ordinum praerogativa servata. Plebeia ergo in amoris curia aequali cum comite vel comitissa meruit ordine permanere. Quum⁹ in vos tota¹⁰ mei animi dirigatur voluntas, sine omni vos possum¹¹ reprehensione eligere, nec ex hoc parva sed valde magna petere iudicabor. Nam quum honorabili¹² amoris curia digna permaneat¹³ [honore¹⁴] et ad vestrum voluntas me cogit amorem, inter magnanimes vestra me debet prudentia reputare. A meo igitur non est abstinendum vobis amore, nisi bonis¹⁵ me videritis moribus¹⁶ destitutum et a bonis actibus alienum¹⁷. Praeterea pulchrius¹⁸ accipiter suo volatu ingeniosam capit alaudam¹⁹ quam pigram²⁰ qualiam et linea recta volantem.

Mulier ait: Etsi dictis²¹ rationibus²² ad vestrum forte²³ me possetis amorem coartare²⁴, alia me²⁵

¹) obedire *Z* (ob. mand. *H*) ²) quod qui *H* ³) om. *B* ⁴) ordinis *A* ⁵) discernit *B* ⁶) amoris *DE* ⁷) voluit *O* ⁸) nullius ordinis *B* ⁹) Cum igitur *B* Cum in uos igitur *VH* Cum in uos ergo *Eb* ¹⁰) tota mentis intentione *D* ¹¹) valeo *B* ¹²) in gloriosa *B* ¹³) reperiuntur *B* ¹⁴) om. *CF* amore *E* ¹⁵) om. *H* ¹⁶) omnibus[?] meritis *H* ¹⁷) add. *OI*: Quod cum non sit, per omnia mereor in hac lite uictoriam reportare ¹⁸) pulch. est *A* pulch. est si *B* ¹⁹) alodam *A* ²⁰) *CDHb*; pinguem *T* pingram *E* pictam *F* ²¹) dicitis *A* ²²) om. *D* ²³) om. *DH* ²⁴) compellere *D* ²⁵) tamen *B*

ratio ab¹ hac necessitate defendit², quia, etsi omnia nostris³ succederent amplexibus prospera, si illud vulgi deveniret ad aures, omnes aperte meam famam reprehensione confunderent, quasi ultra modum propriae naturae metas excesserim. Praeterea maioris altitudinis homo feminam ordinis inferioris fideliter non solet amare, sed⁴, si amet, cito eius fastidit⁵ amorem et ipsam pro levi causa contemnit, quod manifesta ratione cognoscitur amoris obviare mandatis, in cuius curia generis nunquam potuit sibi locum⁶ vindicare discrimen, sed, ordinis cuiuscunque reperiantur amantes, aequali⁷ ordine consveverunt in amoris aula militiam promereri et nullius generis maioritatis⁸ praerogativa⁹ gaudere. Iusta¹⁰ igitur¹¹ a vobis me tuetur¹² defensionis occasio, † ne generis inaequalitas vestrum¹³ possit impedire propositum.

Homo ait: Mirandum¹⁴ est nimis super prudentia vestra, quae¹⁵ tam incauta nititur¹⁶ se defensione munire. Qualis enim¹⁷ esset amor ille, qui populo teste perficitur¹⁸ et vulgi dilaniatur¹⁹ affatibus? Nonne amoris praecepto testante in amore non licet secretarios plures habere? Prae-

1) de necessitate *B* 2) me defendit *B* 3) vestris *Z* 4) Et *BH* Sed et *CDE* 5) fastidio habet amorem *B* fastiditur amore *O* 6) *om. T* 7) aequ. ord. *om. F* 8) maioris *B* nobilitatis *H* 9) prerogativam *CEfb* 10) Ista *H* 11) igitur-generis *om. H* 12) *TF*; metuetur *CDE* me a vobis tuetur *b* 13) *CE*; nostrum *ct.* 14) Mir. nimis videtur *CEfb* Mir. minus videtur *D* Mir. videtur sup. *H* 15) cum *B* quod *O* 16) nitatur *B* 17) *om. B* 18) proficitur *D* profiteretur *H* 19) dilaniaretur *H*

terea valentiae alicuius vel probitatis mulier non debet aliquem hac intentione amare, ut propter assueta vaniloquia vulgi et insidiantium suspectos¹ rumores² retro ab incepti amoris tramite cedat, et³ malorum ex hoc voluntas optatum⁴ capiat⁵ effectum. Nam, ut⁶ bene novistis, reproborum est hoc propositum semper et cunctis⁷ intentio manifesta, ubi⁸ libet, facta impedire⁹ bonorum et amantium solatiis¹⁰ adversari. Vestra igitur discat serenitas¹¹ malorum turpiloquia dolosa contemnere et eorum declinare insidias, ne malorum facta bonis inveniantur esse nociva. Maius enim pravis hominibus non posset¹² praemium exhiberi¹³, quam si suas persenserint fraudes vias impedire bonorum.

De fide autem mea et legalitate amoris¹⁴ nec ego nec alius¹⁵ plenam vobis fidem facere posset¹⁶, quia Deus ipse solus¹⁷ humani¹⁸ cordis est scrutator et¹⁹ testis; ei²⁰ soli hominum est²¹ cogitatio manifesta. Factis ergo et operibus²² exterioribus a femina sapienti interior debet cogitatio deprehendi. Si propria igitur facta vel opera vestro me constituunt indignum amore et iustam vobis afferunt²³ suspicionem, rogo, ut nullam apud vos

¹) *O*; susceptor *A om. B* ²) amores *H* ³) cum *B* ⁴) operatum *A* ⁵) caperet *B* ⁶) *O*; si *T* ⁷) cunctis eorum est *B* ⁸) scilicet ut *B* cuilibet *D* quilibet *E* videlicet *H* ⁹) impediunt *B* ¹⁰) sol. si valeant aduersentur *B* ¹¹) seueritas *E* ¹²) possit *H* ¹³) exhibere *CEF* ¹⁴) *om. H* ¹⁵) *O*; aliquis *T* ¹⁶) possit *B* ¹⁷) *om. F* ¹⁸) ianue *B* ¹⁹) et test. *om. E* ²⁰) et ei *H* ²¹) *om. H* ²²) opibus *D* ²³) asserunt *TD* auferunt *F* auferant *H*

valeam misericordiam promereri. Et, si¹ proprios mihi actus noveritis de iure non posse nocere, plena vos exoro fiducia, ut ex vestro iudicio nulla mihi procedat iniuria. Nam, quum nullus alicui suam fidem ad plenum possit facere manifestam, eadem ratione quaelibet mulier unumquemque posset amantem repellere². Videat ergo magna³ prudentia vestra et subtili indagatione perquirat, quid deceat ad proposita respondere⁴. Nam, ut bene superius vestris reperitur insertum faminibus, quantumcunque unus amantium altero inveniatur⁵ nobilior, post amoris initia aequalibus eos⁶ oportet⁷ in amoris⁸ aula gradibus ambulare.

Mulier ait: Quamvis malorum insidiis non deceat cursum⁹ impediri bonorum, non tamen sequitur, quod semper¹⁰ invenire debeat bonorum¹¹ ancora ripas. Nam in cuiuslibet est positum mulieris arbitrio, ut, quum ab¹² ea postulatur amor, recuset amare, si placet¹³, nec ex hoc aliqua potest iniuria deprehendi, sicut vestris novistis¹⁴ dictis asserere. Quae enim¹⁵ potest iniuria aestimari, si quidquam ab aliquo postulanti¹⁶ petita¹⁷ rei¹⁸ largitio denegatur¹⁹?

Homo ait: Vere profiteor in mulieris esse collatum arbitrium²⁰ postulanti, si velit, amorem²¹

¹) om. ADF ²) eligere F ³) om. H ⁴) reddere D ⁵) reperitur H invenitur b ⁶) om. A ⁷) oporteat B ⁸) om. H ⁹) cursus VEB ¹⁰) om. E ¹¹) om. F ¹²) om. H ¹³) placeat B ¹⁴) nisi estis DEF nisus estis b potestis H ¹⁵) om. H ¹⁶) postulatum B ¹⁷) petita H ¹⁸) om. B ei H ¹⁹) AE; denegetur BVb denegaretur H ²⁰) arbitrio B profiteor mulieribus prolatum esse arb. si velint post. H ²¹) quod am. B .

concedere¹, et², si non concedat, nullam videtur iniuriam facere; sed tunc sine dubio infertur iniuria amanti, quum ipse bonus propter facta malorum suis meritis defraudatur, vel quum propter vanam³ suspicionem⁴ eius non potest capere dignum labor effectum⁵. Debet enim mulier, quae postulatur amari, vel suum⁶ amorem promittere⁷ vel prorsus denegare petenti, vel, si de postulantis dubitet probitate, dicat: Primo⁸ bona facias, quam bonorum praemia petas⁹. — Non enim¹⁰ sub simulantium amare¹¹ velamento fidelis est recusandus amator, quia satis videtur iniquum, aliquem alterius iniquitate gravari.

Mulier ait: Postquam vobis magis placet¹², denegari prorsus amorem quam sub forsitano dubio respondere, vobis morem¹³ gerere curo¹⁴ et vos amare recuso.

Homo ait: Rogo, ut me certum reddat¹⁵ prudentia vestra, si alium in corde amare disponitis¹⁶.

Mulier ait: Nec me¹⁷ cogit amoris lex, nec consuetudo me cogit¹⁸ amantium, ut, quod corde gero, vobis faciam manifestum. Nam etsi¹⁹ alium amare²⁰ disponerem²¹, nec vos quaerere nec me vobis insinuare²² deceret.

¹)concedat *B* concedant *H* ²)et-conced. *om.* *H* ³) *O*; uariam *T* ⁴)suspectionem *A* ⁵)*add.* *D*; Quid debet facere mulier que postulatur amari *D* ⁶)suum omnino *D* ⁷)largiri *B* ⁸)prius *B* ⁹)petes *H* ¹⁰)etiam *D* ¹¹)amore *Hb* ¹²)placeat *B* ¹³)amorem *BDFZ* ¹⁴)non curo *BD* ¹⁵)faciat *H* ¹⁶)disponatis *B* ¹⁷)me cogit *om.* *O* ¹⁸)tangit *C* ¹⁹)et *om.* *DZb* ²⁰)corde amare *B* ²¹)disposuissem *F* ²²)insimulare *C*

Homo ait: Ergo mihi nullum in disputatione praesenti reservatur auxilium nisi vobiscum pleno sermone certare atque¹ disputando cognoscere, utrum vos deceat vel non mihi vestrum denegare amorem, si² eum in neminem alium expendistis amantem. Probo ergo, quod me non recte potestis amore vestro³ privare. Nam amare⁴ aut⁵ est bonum aut⁵ est⁶ malum. Quod⁷ sit⁸ malum, non est⁹ asserere tutum, quia satis omnibus constat et est manifestum, et amoris hoc nobis¹⁰ doctrina demonstrat, quod neque mulier neque masculus potest in saeculo beatus haberi nec curialitatem nec aliqua bona perficere, nisi sibi haec fomes¹¹ praestet amoris¹². Unde neccessario vobis concluditur ergo¹³, bonum esse¹⁴ amare et appetibile. Satis¹⁵ ergo utriusque sexus homo¹⁶ amare tenetur, si bonus et laudabilis in orbe cupit haberi. Si autem amare tenemini, ergo¹⁷ aut malos aut probitate decoros. Malos quidem non, quia praeceptum contradicit amoris. Sequitur ergo, solis bonis vestrum esse¹⁸ largiendum amorem. Quare, si me moribus noveritis¹⁹ decoratum, improbe mihi vestrum denegatis amorem.

1) atque-cogn. *om. Zb* 2) si-amantem *om. Z* in nem. *om. F* 3) *om. A* vestro pot. am. *O* 4) amare alium *A* 5) aliud *D* 6) *om. H* 7) Quod-mal. *om. B* Quod non sit malum *E* 8) si *AF* 9) *TH*; esset *ct.* 10) vobis *H* 11) *CEfb*; fons *T* fames *DH* 12) *om. H* 13) ergo conclud. *C* 14) *AC*; est *BP* 15) et propterea utriusque *B* appetibile satis *CD*[?] *Fb* 16) homines . . . tenentur . . . boni ac laudabiles . . . cupiunt *B* 17) igitur *B om. H* 18) esse tantum *AC* 19) *om. H* noveritis esse *CE*.

Mulier ait: Fateor, bonum esse amare et bonis tantum largiendum¹ amorem; sed² licentiam cui-libet amanti³ ab amore concessam mihi vultis auferre. Nam unicuique licet amanti amorem non⁴ largiri petenti; ergo et ego amoris fulta doctrina meo vos possum sine⁵ reprehensione amore⁶ frustrare aliumque postulanti admittere.

Homo ait: Licentia⁷ amandi in vestrum collata⁸ arbitrium vobis auferri non potest, sed vestrum aequum⁹ debet¹⁰ esse arbitrium, ut, quae¹¹ debetis, amare curetis. Non enim ob hoc vobis amor liberum voluit conferre¹² arbitrium, ut concessa debeatis abuti licentia, sed ut maioribus apud ipsum mereamini praemiis¹³ honorari, si¹⁴ in tali posita bivio sibi studueritis¹⁵ serviendi viam eligere; unde, si in aliam contigerit¹⁶ vos divertere semitam, eum non mediocriter credatis offensus. Nec vos tueri potestis¹⁷, si alii in petendo posteriori vestrum concedatis amorem; nam priori digno¹⁸ petenti improbe denegatur amor et minus probe¹⁹ posteriori annectitur. Non enim amor voluit, de suis militibus aliquem cum²⁰ alterius iactura²¹ sentire iuvamen. Sic nec vos, rogo,

¹)esse larg. O ²)sed uos *VHb* et si uos *E* ³)amanti-licet *om. E* ⁴)*om. H* ⁵)*om. A* ⁶)amare *A* ⁷)licentiam *ACH om. E* ⁸)collatum *C* collatam *F* ⁹)*om. H* ¹⁰)debet-debetis *om. B* ¹¹)quod *O* ¹²)*BO*; ofere *A* ¹³)proprijs meritis *H* ¹⁴)*O*; sed *A* et *B* ¹⁵)*VHb*; studeritis *A* studeatis *BE* ¹⁶)*D*; contingeret *B* contingerit *ct.* ¹⁷)debetis *H* ¹⁸)*B*; digna *ACE* digne *ct.* ¹⁹)*om. Eb* iuste *H* ²⁰)de alterius iuncta amoris *B* ²¹)*om. C*

velitis alii erogare, quod alteri pleno iure debetur.

Mulier ait: Ea quae dicitis, satis¹ ratione nituntur², si cor meum propriae annueret³ voluntati. Mea namque voluntas esset, quae⁴ proponitis, adimplere, sed cor contradicit omnino⁵ et dissuadet per⁶ omnia fieri, quod plena voluntate desidero. Ergo, si cor contradicit amare, quaeso, ut mihi asseratis⁷, cui potius sit favendum: cordi scilicet an voluntati.

Homo ait: Hanc discordiam me amplius audisse⁸, non recolo, quod⁹ aliud corde et aliud voluntate quaeratur. Sed si est, quod verbis¹⁰ asseritis, illud prorsus debetis eligere, quod iustitia et veritate defenditur.

Mulier ait: Quod dicitis, stare non potest, quia coacta¹¹ nemini sunt grata obsequia¹² et nullis digna praemiis¹³ iudicantur. Quare igitur amor praestarem obsequia, si amoris praemia consequi non deberem? Praeterea qualis posset¹⁴ esse amor contra cordis voluntatem praesumptus? Nam, quod primitus corde¹⁵ ac voluntate appetitur, illud solum amoris¹⁶ debet amplecti muneribus; quod autem corde non peto, quo modo possem¹⁷ amare,

¹)sufficienti *B* ²)uterentur *B* ³)abnueret *CFZ* ⁴)que mihi *P*
⁵)omnino-contradicit *om. B* ⁶)*om. A* ⁷)asserat *A* asseratis *B*
 ut *m. ass. om. H* queso mihi asseri *ct.* ⁸)recolo non audivisse
A ⁹)quia *CDE* ¹⁰)*om. BF* ¹¹)coacti *A* ¹²)servicia *C* et-obsequia
om. H ¹³)praemiis-amoris *om. F* ¹⁴)possit *D* ¹⁵)cordis uolun-
 tate *B* ¹⁶)*O; om. T* ¹⁷)possum *BH* possim *CEfb*

non¹ video. Sed et dixistis, quod alteri non possum recte proprium² largiri amorem, si ab aliquo primo³ fuerit postulatas. Sed nonne fera⁴ bestia, quae prioris venatoris fuerat⁵ venabulis⁶ sauciata, si eam posterior⁷ [non]⁸ apprehenderit⁹, eius debet esse, qui cepit? Certe¹⁰ utique; ergo et secundus amator muneris perceptione potior est habendus in¹¹ amore quam primus.

Homo ait: Etsi grata regi¹² non possimus¹³ exhibere servitia¹⁴, ei tamen offensam non debemus inferre. Nam qui sola obsequii¹⁵ subtractione offenditur, multo magis [laeditur et¹⁶] laesus provocatur ad iram. Laeditur autem amor, si uni ex suis militibus debitus alii¹⁷ impendatur honor. Ergo, si vestrum postulavi¹⁸ primus¹⁹ amorem, quamvis vester non sit²⁰ animus inclinatus²¹, eum tamen in alium tam festinanter non decet expendere, quia forte:

„Grata superveniet, quae non sperabitur hora“.

In brevi namque rex²² posset amoris vestram²³ pietatis imbre superfundere²⁴ mentem²⁵ et vestri mihi amoris desperatum adducere fructum; quod

¹)quod non *H* ²)proprie *A* ³)premio *A* primo *O* prius non *B* ⁴)*om.* *O* ⁵)fuerit *BCEb* ⁶)iaculis *B om.* *D* ⁷)posterius *B* prior *CDb* primo *FZ* ⁸)*om.* *O* ⁹)apprehendiderit *A* deprehenderit *B* apprehenditur *C* apprehenderit alter *DFH* apprehenderunt alter *E* ¹⁰)certe ut. *om.* *H* ¹¹)in am. *om.* *C* ¹²)amoris regi *B* ¹³)valeamus *B* possumus *VFb* ¹⁴)*om.* *H* ¹⁵)obsequiis *ACE* obsequiorum *B* ¹⁶)laed. et *om.* *O* ¹⁷)non *B* ¹⁸)postulantur *E* postulanti *H* ¹⁹)prius *B* primitus *H* ²⁰)sit mihi *DFZ* ²¹)adversum me inclinatus *B* ²²)rerum *B* ²³)vestre *Bb* ²⁴)infundere *BZ* perfundere *b* ²⁵)menti *B*

fieri non posset, si alii¹ vestra fuerit largitate concessus². Nec mihi obstare potest, quod de venatione³ dixistis, quia illud obtinere⁴ constat⁵ de quorundam speciali⁶ consuetudine satis⁷ iniqua. Sed generalis per orbem consuetudo conservat⁸, ut⁹, si aliquis feram bestiam de propriis commoverit abditis et eam venando persequitur¹⁰, quamvis ipsam apprehenderit¹¹ alter, priori tamen eam generalis consuetudo reservat. Ergo, quum alium in petendo praecessi, vestro de iure non possum¹² amore privari.

Mulier ait: Inurbanum satis esse¹³ videtur et a bonis moribus manifeste deviare cognoscitur, si bonum, quod quisque¹⁴ sibi habere non potest¹⁵, alteri prorsus velit denegare¹⁶ petenti. Ergo, quum meum habere non potestis¹⁷ amorem, dilectionis et cordis affectionis¹⁸ hoc inhibente defectu, alios amandi mihi non debetis praeccludere viam. Nam, quum¹⁹ ipse amor²⁰ me nolit²¹ adversus vos amoris²² inflammatione perfundere, sed adversus alium mihi spiraculum infundat²³ amandi, ipsum sine aliqua possum blasphemia diligere. Ut tamen vobis contra me²⁴ omnis removeatur occasio, vestri gratia amori non curabo vacare, et videbo, an²⁵

1) alteri *B* 2) vester concess. amor *B* 3) uenatore *O* 4) *om.* *H*
 5) non constat nisi *B* 6) spec. foret *B* 7) que satis iniqua iudicaretur *B* 8) servat *BZb* 9) quod *B* 10) persequatur *B* 11) apprehendiderit *A* 12) possem *C* 13) *om.* *Z* 14) quis *B* 15) possit *B*
 16) denegari *B* 17) valeatis *B* 18) *om.* *H* 19) et *H* 20) amator *H*
 21) *O*; voluit *T* 22) dilectionis *B* 23) infundet *B* infundit *Zb* 24) *om.* *A* 25) *O*; que *T*

peccatrix virgo conceperit et¹ peperit mitis gallina draconem.

Homo ait: Quae proponitis² verba, quamvis³ humanas⁴ videantur⁵ aures mulcere, tamen veritatis perquisita indagine sophistica palliatione⁶ teguntur⁷. Numquid enim peccator⁸, quia Deus sibi gratiam non infundit, apud ipsum Deum permanserit excusatus? Certe nequaquam, sed aeternis erit⁹ suppliciiis mancipatus¹⁰. Ergo, si amoris vultis¹¹ indignationem¹² effugere et eius cupitis spiraculis inflammari, suscipiendi¹³ amoris gratiae vos habilem constituatis¹⁴ et dignam.

Mulier ait: Et¹⁵ quantumcunque quisque bonum operetur in orbe quo ad aeternae beatitudinis praemia capienda sibi valere non potest, nisi ex caritatis¹⁶ illud procedat affectu¹⁷. Eadem igitur¹⁸ ratione, quantumcunque actibus propriis et operibus studeam regi servire¹⁹ amoris, si illud non ex cordis affectione²⁰ procedat et ex actu²¹ derivetur amandi, ad amoris mihi praemia valere non potest. Ergo quoadusque me radius non²² pertinget amoris, mei non potestis amoris²³ largitate potiri.

Homo ait: Et ego Deum flexis genibus exorabo

1) uel *O* 2) proposuistis *D* 3) *om.* *B* 4) humanis *B* 5) videntur *B*
multum uideantur *Vb* 6) in ipsis *B* 7) reguntur *FH* 8) homo pecc.
V 9) *om.* *O* 10) mancipatur *DFZb* 11) velitis *B* 12) indagationem
BEb 13) necessarium est quod suscipiendi *B* 14) construatis *Zb*
15) *om.* *O* 16) exercitationis *A* ex eordis *B* ex caritatis *CDZb* ex
currentis *F* 17) effectu *Zb* 18) *O*; sibi *A* michi *B* ergo *b* 19) de-
servire *VEb* 20) intentione *B* affectu *F* 21) affectione *B* 22) *om.* *H*
23) amoris spei *O*

semper, ut vos cogat amare, quod decet, et quod vestrae clareat¹ celsitudini expedire.

F². Loquitur nobilior nobili.

Quum nobilior nobilem feminam sui³ alloquatur affatu, quo nobilis et nobilior sunt usu sermone plebeiae, eodem utatur et ipse eo⁴ excepto, quod ad generis cognoscitur pertinere commendationem, et quod nobilis⁵ non est multum laudibus insistendum. Praetera sub⁶ hac formula poterit exordiri⁷: Maiores mihi restant Deo gratiae referendae quam cuiquam in orbe viventi, quia hoc⁸, quod meus animus videre super omnia cupiebat, nunc corporali mihi visu est concessum aspicere, et hoc mihi⁹ Deum credo praemium¹⁰ concessisse propter nimium desiderii¹¹ mei¹² affectum¹³, et

¹) videtur *B* ²) Incipit septimus tractatus acquirendi amoris continens sicut Vir Nobilior [*deest alqd.*] cum nobili muliere et sic ait *A* Si nobilior vir femine nobilis amorem requirat *B om.* *C* Capitulum IX de nobiliori et nobili *D* Loquitur nobilior nobiliori *E* loquitur nobilior nobili *F* Qualiter vir nobilior nobili femine debeat loqui pro amore Capitulum XVII *G* De amore nobilioris viri cum nobili femina. Et in fine soluitur questio utrum verus amor sit inter coniugatos Et utrum inter amantes zelandia sit approbanda *H* Qualiter nobilior a nobili petat amorem *I* Hic loquitur nobilior nobili mulieri *b* ³) *AC*; suo *ct.* ⁴) eo tamen *B om* *D* ⁵) *VHb*; nobili *T* nobilis mulieris *EI* ⁶) sub hac alia poterit formula *CD* sub alia forma pot. *E* sub hac alia forma pot. *FH* ⁷) *O*; exortari *A* exhortari *B* ⁸) id *O* ⁹) *O*; m. dictum cr. *A* praemium michi a deo concessum esse credo *B* ¹⁰) *om.* *H* ¹¹) desiderium *O* ¹²) meum *D* ¹³) *om.* *O*

quia mei¹ voluit exaudire preces importune precantis. Non enim poterat diei² vel noctis hora pertransire continua, qua Deum non exorarem attentius, ut³ corporaliter⁴ vos ex propinquo videndi mihi⁵ concederet largitatem. Nec est mirum, si vos videndi tam magno agebar⁶ affectu⁷ et tam grandi voluntate angebar⁸, quia⁹ vestri decoris ac sapientiae laudes mundus univ-
ersus attollit¹⁰, et per infinitas mundi partes curiae¹¹ probitatis vestrae relatione quasi cibo quodam corporali pascuntur. Et ego nunc aperta veritate¹² cognosco, quod nec lingua nec animus hominis vestram speciem atque prudentiam esset narrare vel¹³ cogitare sufficiens. Et¹⁴ ideo maxima, quam habebam, vos videndi ac serviendi voluntas non¹⁵ modica¹⁵ suscipit¹⁶ augmenta et¹⁷ maiora ulterius incrementa cognoscet, quia liquide mihi constat et est manifestum, quod vobis servire solum¹⁸ est cunctis in hac vita regnare, et sine ipso nihil posset¹⁹ ab aliquo in hoc saeculo dignum laudibus adimpleri. Deum quidem exoro coelestem, ut id mihi solum ex sua gratia concedat²⁰ propriis actibus semper operari, quod vestrae

1) TC; meas *ct.* 2) die AF 3) cum B 4) corp.-videndi *post* angebar H 5) mihi-videndi *om.* B mihi-agebar *om.* H 6) ducebar BO 7) aff. ducebar A aff. quam ducebar H 8) b; augebat A agebar BCF augebar DE angebar impleretur H 9) quoniam B 10) CZb; attulit A attollat B attollitur D 11) *add.* E: regum et principum 12) ratione B 13) vel cog. *om.* E 14) igitur max. B et non max. H 15) immodica V 16) suscepit V 17) maiora quoque B 18) soli B 19) possit B 20) contendat D

debeat¹ omnino² dignitati³ placere. Nulla⁴ enim me posset demum⁵ perturbare adversitas vel sinistrum impedire fortunae. Et ego bona⁶ semper cuncta, quae fecero, vestris⁷ volo laudibus indulgere et per omnia vestro nomini deservire. Nam quidquid boni peregero⁸, intuitu vestri et⁹ assidua contemplatione noveritis esse perfectum.

Mulier ait: Grates vobis multas constringor offerre, quod¹⁰ tantis me vultis commendare praeconiis tantisque vobis placuit me¹¹ laudibus exaltare. Vester ergo mihi, sciatis¹², gaudium inducit adventus, vestraque mihi satis est¹³ grata praesentia eo, quod dicitis grande vobis esse¹⁴ remedium, quod¹⁵ corporali me potestis visu¹⁶ percipere. Gaudeo itaque¹⁷, si¹⁸ tanta beatitudine digna merear¹⁹ inveniri, ut²⁰ vobis vel aliis causa²¹ esse valeam vel²² benefaciendi occasio. Volo tamen quandam vobis²³ admonitionem dare praecipuam, ut neminem vestris tantum debeatis laudibus exaltare, quod²⁴ postea vobis²⁵ verba pudeat detractioe suppressere; et nullius curetis tantum famae vestro derogare sermone, ut ipsum proinde²⁶ non possi-

¹) valeat *B* ²) *om. B* ³) voluntati *H* ⁴) cum nulla me *B*
⁵) deinde *D* ⁶) bona . . . cuncta *om. B* ⁷) *om. B* vestre *H* ⁸) peregerim *B* ⁹) *om. Ab* ¹⁰) cum *B* qui *H* ¹¹) *om. B* ¹²) *om. B* ¹³) in *H*
¹⁴) *om. A* ¹⁵) *TFH*; quia *ct.* ¹⁶) uisione *CFZ* ¹⁷) etiam *VE* enim
H ¹⁸) *om. A* ¹⁹) mereor *H* ²⁰) et *A* ²¹) *om. B* ²²) benef. et occ.
H ²³) *om. A* ²⁴) *B*; que *AC* quem *P* ²⁵) vobis uerba *A* verba prolata oporteat ruboris perfusione supp. *B* uobis pudeat verbi detr. *VE* uobis pudeat ulla detr. *H* ²⁶) prouide *B* postmodum *E* proprium *F* prouidum *H*

tis¹ nisi² verecunde³ laudare. Praeterea nullam⁴ debetis tam effuso sermone laudare, ut alterius probitati vestro derogetur affatu. Nam ex eo, quod mihi⁵ dicitis tantum servire esse⁶ in hac vita regnare, aliis dominabus omnibus iniuriam vide-mini patenter inferre, quibus forte aequae ut⁷ mihi vel plus quam⁸ mihi est servire laudandum. Vestra⁹ igitur nulli fas esset feminae recusare obsequia, quia, ut¹⁰ constare videtur, homo estis nimiae probitatis et multa urbanitate praeclarus ac generositate refulgens. Et ideo recte agitis, si ea¹¹ vestris¹² actibus facere studeatis, quae vestro generi et probitati respondeant. Nobiliores enim viri nobiliores tenentur mores habere quam¹³ alii¹⁴, et magis eorum fama modica rusticitate et a¹⁵ beneficiis¹⁶ abstinendo gravatur quam ignobilis¹⁷ viri¹⁸ [et¹⁹ pravae naturae progeniti] satis graviora²⁰ committendo. Gaudeo ergo, si vobis causa²¹ et origo bonorum exsisto²², et²³ in quibus potero benefaciendi semper vobis in cunctis²⁴ praestabo favorem.

1) possetis *B* poteritis *D* 2) absque *B* 3) *O*; verecundum *A* verecondia *B* 4) nulla *A* 5) dic. michi soli servire *B* dic. michi tantum serv. *O* 6) *om.* *A* 7) *om.* *A* 8) qu. mihi *om.* *BFH* 9) Praeterea vestra nulli *B* 10) ut michi *DFZ* 11) ea (eo *H*) que *Z* 12) vestre generi ac prob. resp. vestris act. facere studeatis *H* 13) quia *B* 14) al. et *om.* *B* 15) *om.* *H* 16) benefactis *VHb* 17) *CDZb*; innobilis *A* ignobilium *B* ignobilitas *F* 18) virorum *B* 19) et-progeniti *om.* *O* et ex pravis generibus progenitorum *B* 20) grauvia delicta *O* 21) causa sim *B* 22) *om.* *B* 23) et propterea *B* 24) *om.* *B*

Homo ait: Omnia quidem esse vera, quae de vobis narrata sunt per¹ orbem, certissimo nunc experimento cognosco. Nam vestra liquide² responsione docetur, quantus in vobis sapientiae viget effectus, quantaque³ probitatis vos doctrina decoret⁴. Vestra igitur curastis⁵ admonere prudentia, ut in laude vel detractioe cuiusque⁶ modificatam studeam adhibere mensuram; in quo apparet vestra⁷ plenitudo scientiae manifesta⁸. Sed absit, me⁹ in evidenti¹⁰ fallacia reperiri¹¹, ut, quod a cunctis laudatur hominibus, mea debeat obumbrare¹² facundia, quum, sive malorum sive bonorum hominum famae quis si¹³ reperiatur propria relatione detrahare, eius¹⁴, de quo loquitur, nullo modo possit¹⁵ apud prudentes allidere¹⁶ famam, sed suam¹⁷ ipsius affatu¹⁸ noscatur¹⁹ opinionem gravare²⁰. Quidquid ergo vultis dicere vel facere mihi²¹, secure potestis, nullam meae linguae sinistram²² timentes²³ relationem. In hoc tamen plurimum est vobis negotio praecavendum, quia, si bona feceritis, vestrae personae laudes nullorum ora tacebunt, sin²⁴ autem mala, etsi a vobis mala²⁵ perpetrata²⁶ reticeam²⁷, quia neminem

1) per. orb. *om. H* 2) liquida *A* liquide *B* liquido *O* 3) quanta *D* 4) decorat *B* 5) me curastis *O* 6) cuiuscunque *E* 7) vestre *BEb* 8) *om. E* 9) a me *D* 10) tam euid. *O* 11) umquam posse rep. *B* inueniri *D* 12) obumbrari *D* 13) *om. O* 14) eius-loqu. *om B* 15) posset *B* 16) *O*; alicere *A* illius ledere *B* 17) sui *H* 18) proprio aff. *B om. VZ* 19) noscitur *D* 20) generare *A* 21) *om. BH* 22) *om. B* 23) timendo *B* 24) sin-mala *om. B* 25) male *A* 26) *om. Zb* 27) no-uerint probi hoc reticebunt *B* reiciam *b*

decet probum¹ de aliquo sinistra referre, at tamen² vestras desistam³ attollere laudes. Et⁴ postea⁵ maledici⁶, quibus⁷ in maledicendo nulla reperitur norma⁸ praefixa, sed⁹ aliorum est¹⁰ eis¹¹ cibus et potus¹² inique suppressere famam, non cessabunt more consveto¹³ iniqua facta referre. Quod autem dixi, solum¹⁴ servire vobis esse¹⁵ in hac vita regnare, nullam¹⁶ ex hoc credo aliis dominabus iniuriam¹⁷ exoriri [vel fieri¹⁸], quia aliis subtrahendo servitia¹⁹ vobis nequaquam possem obsequia²⁰ pretiosa²¹ praestare, et aliarum²² voluntatibus²³ obsequendo vestrum credo protinus desiderium adimpleri, maxime ubi aliis vestra gratia dominabus impendantur²⁴ obsequia. Vestra me praeterea dulcis ac svavis doctrina commonuit, ut propriis studeam²⁵ actibus exercere, quod meo possit generi convenire et meae per omnia naturae congruere, quam vestram svasionem omnimoda me sciatis alacritate suscipere et esse penitus obedire paratum. Neminem etenim²⁶ quacunque²⁷ generositate praeclarum decet suis actibus a tramite deviare bonorum, sicut vestra satis²⁸ superius fecit²⁹ relatio manifestum. Sic ergo assi-

1) probum *A* 2) att. propter mala vestr. *B* 3) desisterent *B*
 4) Sed maledicti quibus *B* 5) preterea *O* 6) maledicti *T* 7) quib. in maledic. *om. H* 8) *O*; forma *T* 9) et quorum *B* 10) *om. B* 11) *om. BH* 12) pot. aliorum et *B* 13) solito *FH* 14) soli *B* 15) *om. H* 16) *om. H* 17) non iniur. *H* 18) vel. f. *om. BO* 19) *om. H* 20) *om. H* 21) graciosa *O* 22) aliorum *A* 23) uoluptatibus *H* 24) *B*; impendatur *A* impendantur *O* 25) illud (id *H*) studeam *O* 26) uero *B* enim *H* 27) quemcunque *D* 28) *om. H* 29) *O*; facit *T*

mili¹ videtur modo² vestrae probitati congruere, ut³ vos sanguinis naturae, a⁴ qua vestra manifeste propagatur origo, propriis curetis actibus deservire. Nobilitati autem vestrae constat nihil magis esse conveniens, quam ut⁵ id vestris studeatis actibus⁶ operari, quo⁷ vos⁸ respicientibus⁹ benefaciendi semper valeat augmentari propositum et plena conservari voluntas. Scio enim, quod, si homo quisquam in orbe propter fidei puritatem et promptum serviendi affectum¹⁰ vestrum dignus inveniretur¹¹ promereri solatium¹² et vestram gratiam pro suis meritis impetrare, apud vos ego prae omnibus maioribus praemiis merebor¹³ honorari. Vos enim inter omnes alias meliori¹⁴ electione mihi dominam praefeci potentem, cuius volo¹⁵ semper obsequiis mancipari, et cuius laudi desidero universa benefacta referre¹⁶. Vestram autem clementiam¹⁷ pleno¹⁸ cordis affectu depono¹⁹, ut me vestrum specialem hominem²⁰ reputetis, sicut²¹ vestris singulariter sum mancipatus obsequiis, et ut mea facta praemium mereantur coram vobis invenire, quod²² opto.

Mulier ait: Nihil in orbe sedet, quod meus

1) *AC*; similiter *B* et similiter *F* et simili *ct.* 2) *om. B* 3) ut et *CDZb* et ut *F* 4) *om. H* 5) *om. H* 6) factionibus *Fb* actionibus *H* 7) *O*; quod *AI* quo mediante *B* 8) vobis *A* uestrum *E* 9) resp. bonis *O* 10) *om. H* propositum *VEb* 11) inuenietur *VEb* inueniatur *H* 12) affectum *O* 13) *O*; inuenior *T* 14) melioris *FZ* meliores *b* 15) volens *H* 16) narrare *Zb* 17) *om. H* 18) plenam *H* 19) benignitatem depono *H* 20) famulum *Zb* 21) sic *A* 22) qu. opto *om. B*

tam avide desideret¹ animus ut² evidenter facere possim, quam³ quod laudibus sit et praemio dignum. Et quidem in Deo patre confidentiam gero plenariam, quod⁴, usque quo⁵ largitum mihi sensum conservabit⁶ illaesum, nil⁷ studebo⁸ perficere⁹, quod omni¹⁰ non sit argutioni¹¹ suppositum. Malorum autem detractationibus obviare mihi videtur impossibile prorsus et durum continere laborem, quia satis esset facilius fluvium naturaliter ad ima currentem per eundem alveum ad originis fontem veloci cursu reducere quam maledicorum¹² ora compescere vel eorum insidias cohibere. Ideoque ipsos credo¹³ suo potius¹⁴ arbitrio relinquendos¹⁵ quam eorum insistere correctioni, quos a malis¹⁶ dictis ipsa natura prohibuit emendari. Eorum igitur prorsus¹⁷ sunt vaniloquia contemnenda et conversatio declinanda, quia cuiuscunque modi¹⁸ fuerint facta bonorum, maledicorum¹⁹ semper relatio ea²⁰ faciet sua²¹ interpretatione sinistra. Et ideo cuilibet homini probo sufficiat conscientia²² pura defendi et per bonam famam hominum bonorum arbitrio sustentari. Ad²³ haec verum esse profiteor,

¹)desiderat *TCHb* ²)cum *B* ut id *O* ³)*B*; *om. ct.* ⁴)que *A* quod *BZb* quousque *CF* ⁵)*om. EF* ⁶)conseruauerit *B* seruabit *VEb* seruat *H* ⁷)*B*; uel *A* non *O* ⁸)*BO*; studeam *A* ⁹)perf. (facere *H*) quidquam *O* ¹⁰)hominum *V* homini *E* hominis *Hb* ¹¹)*O*; argutioni *T* ¹²)maledictorum *TF* ¹³)*om. H* ¹⁴)pot. esse *H* ¹⁵)loquendos *E* loquendas *H* ¹⁶)maledicendo *B* maledictis *Zb* ¹⁷)prorsus a bonis *CFZb* prorsus ab omnibus *D* ¹⁸)cuiusc. morum *H* ¹⁹)maledictorum *AF* ipsa tamen maledictorum relatio sua faciet *B* ²⁰)*O*; *om. T* ²¹)*om. B* ²²)et scientia *H* ²³)Preterea verum *B*

quod aliarum dominarum voluntatibus obsequendo mihi videntur¹ obsequia² exhiberi; sed quod ad me universa debeant benefacta³ referri, incompetens videtur, et iniuria⁴ videretur non modica, quum aliae quam plurimae aequali⁵ forte vel⁶ maiori gaudeant probitate maiorque dignae reperiantur honore. Meam praeterea nobilitatem tali cupio moderamine gubernare, ut vobis et cuilibet alii pro⁷ me bona facienti⁸ per⁹ orbem benefaciendi¹⁰ propositum semper valeat augmentari et plena conservari voluntas. Dicitis etiam¹¹, per omnia vos meis Mancipari obsequiis multisque apud me prae omnibus dignum¹² esse praemiis¹³ honorari propter nimium serviendi¹⁴ affectum, et quia me dominam vobis specialem¹⁵ elegisse contenditis. Sed absit, ut a vobis vel quolibet alio impensa mihi¹⁶ obsequia diu possint¹⁷ irremunerata¹⁸ iacere, si¹⁹ quacunque fuerint notitia²⁰ mihi indicata. Quod autem rogatis²¹, ut meum vos hominem specialem debeam reputare, sicut specialiter meis estis Mancipati²² obsequiis, et ut optatum vobis curem praemium exhibere, qualiter possit²³

¹)uidetur *D* ²)obsequium *H* ³)bona que aliis dominabus impenditis facta *E* ⁴)et iniuriam continere non modicam *O* ⁵)equa (eque *F*) mihi *O* ⁶)maiori-probitate *om. H* ⁷)*O*; per *T* ⁸)faciendi *D* bona fac. *om. F* ⁹)per orb. *om. B* ¹⁰)faciendi *B* ¹¹)*B*; enim *A* autem *O* ¹²)dignam *Z* ¹³)promissis *A* ¹⁴)serviendum *A* ¹⁵)singularem *B* ¹⁶)penes me *B* ¹⁷)possent *BH* ¹⁸)irrenumerata *Tb* remunerata *H* ¹⁹)dummodo aliqua fuerint *B* sed quacunque si fuerint *H* ²⁰)*om. H* ²¹)rogastis *Hb* ²²)mancipatus *BZb* ²³)posset adimp. *B* possim adimplere *VHb* possum adimplere *E*

adimpleri, non video. Talis enim specialitas aliis forte¹ posset praeiudicium generare², quibus forsitan equalis vel maior quam vobis est mihi serviendi voluntas. Praeterea, quid sit illud, quod a vobis apud me praemium exoptatur, non est mihi per omnia notum, nisi vestra illud primo³ mihi⁴ faciat indicatio manifestum.

Homo ait: Quod vobis de maledicis⁵ enarravi⁶, non illud asserui, quasi vellem vobis onus inferre animos cohibendi malorum, sed⁷ ut vestra vos talem sedula facta demonstrent⁸, ut malorum inde invidia semper sua possit⁹ incrementa cognoscere, et ab eorum¹⁰ insidiis bonorum vos defendat opinio, sicut¹¹ etiam vestra prudentissime superius¹² indicavit auctoritas. Sufficit enim cuilibet apud bonos pura conscientia reservari¹³. Illud autem, quod in aliarum¹⁴ dixistis iniuriam retorqueri, si vestris scilicet¹⁵ omnia benefacta laudibus referantur, nullius iura videtur¹⁶ allidere nullamque continere¹⁷ offensam. Quamvis enim a¹⁸ femina bonum¹⁹ cuiuslibet²⁰ factum²¹ debeat approbari, quilibet tamen homo laudandus²² cuncta sua facta unius²³ debet mulieris specialiter laudibus

1) fortasse *B* 2) generaret *B* 3) *O*; premio *T* 4) *om.* *BH* 5) maledictis *TZFib* 6) enarr.-asserui *om.* *F* 7) sed-invidia *om.* *H* 8) demonstrat *A* demonstrant *E* 9) posset *B* 10) *om.* *H* 11) quemadmodum *B* 12) *om.* *Bb* 13) conseruari *B* 14) aliorum *DH* 15) *om.* *B* 16) videntur *BH* 17) cernitur off. continere *B* 18) ab omni fem. *CDZb* a bona f. *F* 19) *om.* *D* 20) cuilibet *AH* quodlibet *B* 21) *O*; *om.* *T* 22) laud.-special. *om.* *H* 23) unicis *D*

indulgere, et mulierum quaeque¹ prudentium, quamvis singulorum sibi debeant beneficia² placere, unius tamen laudabiliter³ potest actus⁴ approbare⁵ et suis ea debet specialiter laudibus reputare. Ex⁶ hoc enim nulli procedit iniuria, si me⁷ propriosque actus universos et singulos vestris specialiter servitiis deputavi⁸ vosque mihi dominam recognovi⁹ praecipuam. Aliis igitur sufficiat ceterorum specialiter obsequiis honorari. Nihil enim earum¹⁰ videtur expedire¹¹ utilitatibus¹² hac¹³ vos pro eis¹⁴ sollicitudine fatigari, quum vestris per omnia ministeriis mea sit annexa¹⁵ voluntas¹⁶, cui¹⁷ imperari non potest peritissimi hoc Donati vobis insinuante doctrina¹⁸: In tantum enim¹⁹ liberrima reperitur humana voluntas, quod nullius eam²⁰ posset²¹ a²² firmiter concepta dispositione conatus²³ avertere²⁴. Aliae igitur dominae nil mihi possunt ex debito postulare, nisi ut²⁵ vestrae contemplationis intuitu²⁶ mea sibi debeam²⁷ bene-

1) quoque *ACb om. B* 2) benefacta *BO* 3) laudabiles *B* 4) acta *H* 5) *TF*; potest sibi laudab. actus (acta *H*) appropriare *ct.* 6) Ex hoc ergo nulli *B* Ergo nulli ex hoc *O* 7) meos proprios actus *B* me propriosque singulos actus uestris *CDEb* meos proprios singulos actus uestris *F* uero propriosque sing. act. uestris *H* 8) deputauerim *B* colligavi *VEb* colligari *H* 9) recognouerim *B* 10) eorum *AFb* 11) proficere *B* 12) voluntatibus *B* 13) ac *AD* hac vos *om. B* 14) ipsis sollic. aliqua vos fatigari *B* eius *H* 15) admissa *H* 16) *add. Bm*: quod nullius causa firmiter a dispositione concepta 17) cui prorsus *O* 18) *add. B*: dicentis 19) en. lib. *om. B* 20) *O*; causa *T* 21) coacte pos. *B* possit *H* 22) *om. AC* 23) *om. B* 24) aduertere *AVH* 25) *om. TZb* 26) *om. T* (contemplatione *B*) 27) debita *A* ea *D*

placita largiri obsequia et obsequiorum originem cauto¹ reticere silentio²; vobis autem tantum debiti obligatione constringor in cunctis laudabilia meis actibus operari et nullius improbitatis macula vitiari. Mihi³ autem a vobis hoc restat ex debito largiendum, sicut vestra novistis⁴ sponsione firmare, ut exhibita⁵ pro vobis obsequia non diu valeant⁶ muneris viduitate gravari. Dixistis autem, dominationem vestram, si in me speciali⁷ affectione resideat, aliis praeiudicium generare, quibus forte maior quam mihi vel aequalis est vobis⁸ serviendi voluntas⁹. Et¹⁰ sic respondeo: Si vobis serviendi cuiquam maius¹¹ sit quam mihi vel aequale¹² propositum, rogo, ut nulla me possint apud vos iuvamina suffragari¹³ nec rationis aliqua iura tueri¹⁴. Dixistis autem, exoptatum a me non plenius intelligere praemium¹⁵, ad quod mea cuncta procedit intentio. Sed¹⁶ vestram cupio clementiam edoceri¹⁷, quod¹⁸ talis apud vos praemii largitionem promereri deposco, quo¹⁹ intolerabilis est²⁰ poena carere²¹, et illud possidere largitum cunctis esset²² divitiis abundare. Idque²³ vobis²⁴ esset mihi satis exhibere²⁵ svave, nisi vestra mihi forte

1) *VEb* tanto *TH* 2) *add. B*: ut nunquam valeat comprehendere
 3) modo *H* 4) uolueritis *O* 5) ex debita *H* 6) deberent *B* 7) spec. aff. *om. H* 8) vobisque *A* 9) intentio *B* 10) Et ego sic *B* Sed si vobis *O* 11) magis *BH* 12) equaliter *A* 13) sustentare *O* 14) tenere *H* 15) *O*; *om. A* vos premium intelligere *B* 16) cum igitur non comprehendatis illud *B* 17) penitus edoceri *O* 18) Nam *B* 19) que *A* quod *H* 20) est mihi *VEb* 21) durare *A* 22) *O*; esse *A* est *B* 23) *Zb*; Ideoque *T* idem quod *D* id quod *CF* 24) *om. B* 25) suaue ex vestris hoc exhiberi reuerentiis *B*

reperiatur obviare¹ voluntas. Vester igitur² amor est illud³, quod mihi salutis quaero remedium, et quod mea studeo venatione⁴ percipere.

Mulier ait: Multum videmini a recto quodam⁵ amoris tramite deviare et⁶ optimae [et⁷ opportunae] amantium consuetudinis⁸ transgressor existere, quod tam⁹ festinanter postulatis¹⁰ amorem¹¹. Sapiens enim et instructus amator, quando aliquam dominam sibi antea¹² prorsus incognitam prima visitatione¹³ alloquitur, non explicito debet¹⁴ affatu¹⁵ amoris postulare donaria, sed propria debet¹⁶ industria sui¹⁷ notitiam applicare amanti et in cunctis suis dictis se illi svavem et placabilem exhibere; post¹⁸ vero¹⁹ id agere²⁰ curet, ut ipsum quoque²¹ absentem pleno iure valeant amanti²² sua²³ facta²⁴ laudare; tertio vero loco securius²⁵ accedat postulaturus amorem. Sed hunc vos ordinem manifesta transgressione turbastis, quod²⁶ ideo vos fecisse recogito, quod²⁷ nimis me facilem ad concedendum, quod petitis²⁸, credidistis, vel quia non estis in amoris arte peritus. Unde vester quidem amor est merito suspectus habendus.

Homo ait: Si verum est²⁹, me amoris ordinem

¹) *om. H* ²) *om. H* ³) *om. BH* ⁴) *omni uenat. D* ⁵) *quidem B* ⁶) *et opt. om. B* ⁷) *et opp. om. O* ⁸) *om. H* ⁹) *om. B* ¹⁰) *postulatis B* *postulastis E* *postulas b* ¹¹) *add. D*: In isto loco sequitur quid debeat facere sapiens amator ¹²) *om. H* ¹³) *uisione FH* ¹⁴) *solet B* ¹⁵) *om. B* ¹⁶) *nouit B* ¹⁷) *suam B* ¹⁸) *postmodum O* ¹⁹) *om. FH* ²⁰) *vere ag. H* ²¹) *om. B* ²²) *amantis A* ²³) *suo B* ²⁴) *om. H* ²⁵) *securus O* ²⁶) *Et D* ²⁷) *quia BHVb* ²⁸) *petistis H* ²⁹) *sit B*

perturbasse, hoc mihi vestra videtur indulsisse¹ licentia². Nam quum ex his, quae cauto³ et implicato⁴ sermone narrabam, mea vobis⁵ posset⁶ esse intentio manifesta, quasi, quid peterem, nullatenus⁷ intelligentes postulastis⁸, evidentiori vobis illud explicari⁹ sermone. Non ut¹⁰ ergo¹¹ credens¹² vestram facilitatem vel vestri¹³ repentinam amoris postulans¹⁴ largitatem¹⁵, talem volui¹⁶ petitionem emittere, sed meum propositum vobis cupiens quaerentibus¹⁷ indicare. Praeterea, licet ordo debeat ille servari, quem dicitis, iusta¹⁸ tamen potest interveniente causa turbari. Nam si nimius me cogit affectus, et intrinseco¹⁹ vulnere sum²⁰ sauciatus amoris²¹, iusta me necessitas ab²² hac improbitate tuetur. Importuna namque necessitas nulla potest iuris regula coartari. Sed et, si aliquid²³ mihi desit in amoris industria, necessario me oportet magnae sapientiae vel valoris²⁴ amorem exigere²⁵, ut per hoc²⁶ mea valeat imperitia removeri et²⁷ amoris penitus edoceri²⁸ doctrina. Nam si imperitus imperitae²⁹ deponat amorem³⁰,

1) *O*; induxisse *T* 2) letitia vel licentia *H* 3) tanta *H* tanto *b*
4) implicito *BVb* inplacito *E* et im. *om. H* 5) *om. H* 6) *VEb*;
possit esse *A* fuerat *B* poterat esse *H* 7) *om. H* 8) postulatis *A*
9) explicare *Hb* 10) *B*; ut et *A om. O* 11) *O*; ego *T* 12) *O*; cre-
derem *T* 13) mei *H* 14) *om. B* prestolans *CD* 15) largitam *A*
largitionem *C* 16) *O*; voluisse *A* voluissem *B* 17) *om. B* presen-
tibus *C* aliter: querentibus *Cm* 18) ista *D* iuste *H* 19) intrin-
secus *O* 20) sim *BH* 21) *om. B* 22) ab-nec. *om. A* 23) aliud *H*
24) amoris *H* 25) exig. mulieris *B* 26) hanc *B* 27) et in *BO* 28) eru-
diri *B* 29) mulieris *B* 30) am. minus sapientis *B*

talium¹ non posset amor² idonea incrementa cognoscere nec in competenti diu posset statu³ durare⁴. Nam marinis angustiiis exposita navis⁵ et aquarum subiugata⁶ procellis, licet iucundus sit⁷ ventus exortus⁸, si⁹ sine instructo¹⁰ reperiatur¹¹ gubernatore¹² atque remige¹³, inter ipsa¹⁴ ventorum prospera modica¹⁵ quidem aura submergitur¹⁶ et ad ima decurrit aquarum. Utraque¹⁷ igitur a vobis supposita ratio optima iacet responsione sopita¹⁸ et in nullo meis dictis valet obviare propositis¹⁹.

Mulier ait: Etsi per omnia inveniamini dignus amari, nimis tamen ampla et aspera terrarum²⁰ intercapedo²¹ nos²² disiungit, ut²³ amoris vicissim praestandi solatia locum sibi valeat²⁴ et tempus idoneum opportunitas²⁵ invenire. Amantes enim ex propinquo degentes²⁶ poenarum, quae ex amore procedunt, alternatim sibi possunt esse remedia et in suis se²⁷ compassionibus adiuvere et suum amorem mutuis vicibus ac laboribus enutrire; distantes vero suas non possunt mutuas agnoscere²⁸ poenas, sed unumquemque oportet suis²⁹

¹) et talis *H* ²) *om.* *H* ³) amore *H* ⁴) perseuerare *B* ⁵) ratis *O*
⁶) subiugat *A* ⁷) sit ei euentus *V* sit ei ventus *Zb* ⁸) *add.* *B*;
et suavis ⁹) *om.* *A* tamen si instructo *B* si tamen *DEF* ¹⁰) in-
structa *F* ¹¹) careat *B* ¹²) gubernatione *CF* ¹³) sine remige *B*
pro ceca *E* pro reta *F* porrecta *H* prorecta *b* ¹⁴) ipsam quidem
auram ventorum exortam subm. *B* ¹⁵) monita *H* ¹⁶) subiungitur
Z ¹⁷) vestraque *TH* ¹⁸) suponita *A* ¹⁹) *O*; proposito *A* vestrum
valet obv. propositum *B* ²⁰) *om.* *B* ²¹) distancia *H* ²²) *om.* *H*
²³) cum *B* ²⁴) non valeret nec temp. *B* ²⁵) *om.* *A* ²⁶) de gentes
diligentes *A* diligentes et commorantes *B* ²⁷) *O*; *om.* *T* ²⁸) cog-
noscere *Z* ²⁹) propriis *O*

mederi angustiis et poenarum suarum esse remedium. Ideoque noster¹ non videtur amor perficiendus, quia regula nobis² demonstrat amoris, quod amantium quotidianus aspectus crescere facit amorem, unde ex³ contrario sensu percipio, amorem contra^{hi}⁴ et⁵ distantia deficere⁶, et ideo⁷ sibi quisque ex propinquo lucrari curet amorem.

Homo ait: Vos illud quidem curatis⁸ asserere, quod omni videtur rationi contrarium. Cunctis enim claret hominibus, quod facilis⁹ rei optatae perceptio vilitatis parit originem et¹⁰ contemptibile¹¹ facit haberi, quod totus prius¹² mentis desiderabat affectus. Sed econtra: bonum, quodcunque praestationis difficultate differtur¹³, maiori quidem illud aviditate suscipimus¹⁴ et diligentiori studio reservamus¹⁵. Rarus igitur atque difficilis amantis amplexus ferventiori cogit amantes mutuo amoris¹⁶ vinculo colligari et eorum animos propensiori¹⁷ et adstrictiori affectione¹⁸ vinciri¹⁹. Constantia²⁰ namque in ipsius²¹ turbationis inunda-

¹) vester *H* ²) vobis *Ab* ³) et *A* ⁴) contra *A* contractum *B* contrari *C* ex contrarii *DHb* percipio-contrahi *om.* *E* unde-curet amorem *om.* *F* ⁵) ex distantia *B* constantia *D* existentia *CZb* ⁶) deficere uel descrescere *A* deficere ac decrescere *B* decrescere *CDZb* ⁷) imo *A* ⁸) curastis *H* ⁹) facile *A* ¹⁰) rem ipsam *B* ¹¹) connempabiliter *A* contemptibilem *BDF* contemptibile *CZb* ¹²) primo *O* ¹³) acquiritur *B* ¹⁴) suscepimus *AF* suscipitur *B* ¹⁵) reseruatur *B* reseruauimus *F* *add.* *C*: iusta illud gravior est fructus quam spes productior edit ¹⁶) *om.* *B* ¹⁷) prop. et *om.* *B* ¹⁸) *om.* *A* constantia *B* ¹⁹) metiri *H* ²⁰) constantia-manif. *om.* *B* ²¹) ipsius undatione *A*

tione perficitur, et perseverantia in adversis cognoscitur manifeste. Dulcior enim quies sapit multis fatigato laboribus quam in otio continuo commoranti, et¹ magis umbra recens videtur anxio² vapore³ conferre quam in aëris assidua degenti⁴ temperie. Non est⁵ igitur amoris regula, quam dixistis, quum falsa⁶ reperiatur et⁷ fallax, scilicet ut amantium rarus aspectus amoris faciat attenuari potentiam. Unde propter locorum distantiam longam atque prolixam ab amore vestro me iuste non potestis excludere, sed potius mihi quam⁸ habitationem propinquam⁹ habenti vos decet gerere morem¹⁰, nam et facilius inter absentes occultatur amor¹¹ quam inter frequenti conversatione¹² connexos¹³.

Mulier ait: Amoris occultandi respectu nunquam credo distantis eligendum amorem sive praesentis. Nam si sapiens invenitur¹⁴ et ingeniosus amator, sive¹⁵ longinquus sive propinquus amanti, adeo suos actus moderabitur et voluntatem, quod nemo poterit¹⁶ amoris¹⁷ secreta perpendere. Et econtra neque longinquus neque propinquus amator stultus sui unquam¹⁸ poterit amoris occultare arcana. Cessat¹⁹ ergo ratio vestra evidentissima ratione collisa²⁰.

¹) et-temperie *om. B* ²) caloris anx. *O* ³) uaporem *C* ⁴) *O*; diligenti *A* ⁵) *om. A* ⁶) *O*; *om. T* ⁷) et-faciat *om. B* ⁸) *O*; *om. T* ⁹) uobis prop. *O* ¹⁰) moram *B* amorem *CHb* ¹¹) *om. A* ¹²) frequenter conuersionem *B* ¹³) habentes *B add. D*: Versus Nam post triste malum dulcior ipsa salus. ¹⁴) inueniatur *B* ¹⁵) siue sit *O* ¹⁶) *BO*; posit *A* ¹⁷) amorum *B* amoris sui *O* ¹⁸) *DFb*; nunquam *ct.* ¹⁹) Cesset *H* ²⁰) suppressa *B*

Praeterea quoddam¹ est aliud non modicum, quod² me³ contradicit amare. Habeo namque virum omni nobilitate urbanitateque⁴ ac probitate praeclarum, cuius⁵ nefas esset violare torum vel⁶ cuiusquam me copulari⁷ amplexibus. Scio namque, ipsum me toto cordis⁸ affectu diligere, et ego sibi cuncta cordis devotione constringor⁹. Tanti ergo amoris praemio decoratam¹⁰ ab alterius amore ipsa¹¹ iura praecipiant abstinere.

Homo ait: Fateor et est verum, virum¹² vestrum omni probitate gaudere¹³ nec¹⁴ non¹⁵ prae cunctis¹⁶ in orbe viventibus beatitudinis gaudiis honorari, qui vestrae celsitudinis gaudia¹⁷ suo meruit¹⁸ amplexu percipere. Vehementer tamen admiror, quod¹⁹ maritalem affectionem quidem, quam quilibet inter se coniugati adinvicem post matrimonii copulam tenentur habere, vos²⁰ vultis amoris sibi vocabulum usurpare, quum liquide constet inter virum et uxorem amorem sibi locum vindicare non posse. Licet enim nimia²¹ et immoderata²² affectione coniungantur²³, eorum²⁴ tamen affectus amoris non

¹) quiddam *C* quidem *D* ²) quod pro *A* ³) michi *B* ⁴) urbanitate *BCDZb* ⁵) cuius-torum *O om. T* ⁶) sicut umquam alicuius ampl. copulari poterat *B* ⁷) copulare *D* me *om. T* ⁸) aff.-cordis *om. B* ⁹) constr. siue coniungor *A* versa vice constr. *B* tenor obedire *C* coniungor *DFZ* ¹⁰) decorata *O* ¹¹) ipsa me iura tuentur amandi *O* ¹²) maritum *B* ¹³) fulgere *B* ¹⁴) ac *B* ¹⁵) *om. B* ¹⁶) pre c. eum *B* ¹⁷) solatia *B* gloriam gaudia *C* gloriam *Zb* ¹⁸) non meruit *H* ¹⁹) quod per *H* ²⁰) vos sub amoris vocabulo defendere contenditis et hoc sibi nomen usurp. *B* ²¹) mutua *O* ²²) immod. sibi *O* ²³) *B*; adiungantur *A* iungantur *VEb* mergantur *H* ²⁴) eor. tam. *O om. A* aff. tamen am. *B*

potest vice¹ potiri, quia nec sub amoris verae² definitionis³ potest⁴ ratione⁵ comprehendi. Quid enim aliud est amor nisi immoderata et⁶ furtivi et latentis amplexus concupiscibiliter percipiendi ambitio? Sed quis esse possit⁷, quaeso, inter conjugatos furtivus amplexus, quum ipsi se adinvicem possidere dicantur et cuncta sine contradictionis timore suae voluntatis desideria vicissim valeant adimplere? Nam et ipsa⁸ excellentissima principum doctrina demonstrat, suae rei neminem posse usum⁹ furtiva⁹ fruitione¹⁰ percipere. Nec vobis videatur absurdum, quod dixerim¹¹, quamvis omnimoda coniugati dilectionis affectione iungantur, eorum tamen affectum amoris non posse vice perfungi; quia videmus idem in amicitia evenire. Licet enim¹² mutua se in omnibus pater et filius diligant affectione, vera tamen¹³ inter eos amicitia¹⁴ non consistit, quia¹⁵ Ciceronis hoc traditione¹⁶ testante sanguinis sola propago inter eos dilectionis conservat affectum. Tantum igitur distare constat inter omnimodam conjugatorum affectionem et amantium obligationem¹⁷, quantum distat inter patris et filii mutuam¹⁸ dilectionem et firmissimam duorum virorum amicitiam, quia, sicut nec ibi

¹) vere nominari *B* iure *H* ²) nature *D* ³) diffinitione *H* ⁴) *B*; possit *A* posset *O* ⁵) regula *O* ⁶) et furt. *om. H* ⁷) posset *O* ⁸) ipsa nobis *CF* ipsa vobis *DZb* ⁹) *O*; usufructum *T* ¹⁰) furtive *B* ¹¹) dixi videlicet quod *B* ¹²) scilicet se mutua in omn. *H* ¹³) tamen affectio *T* ¹⁴) *O*; *om. T* ¹⁵) *om. H* ¹⁶) *ADFH*; doctrina *B* traductione *C* tractatione *Eb* ¹⁷) *O*; obligationem *A* dilectionem *B* ¹⁸) mut. dil. *om. B* nimiam *F*

dicatur esse amor¹, ita et amicitia hic fertur abesse. Sic ergo manifeste videtis, amorem nullatenus posse suas inter coniugatos interponere² partes³, sed⁴ penitus voluit⁵, sua privilegia derogari⁶. Sed⁷ alia iterum ratio coniugatis mutuum⁸ contradicit amorem, quia ipsius amoris substantia, sine qua verus amor esse non potest, scilicet zelotypia⁹ inter eos¹⁰ scilicet¹¹ coniugatos per omnia reprobatur et ab eis tanquam pestis debet¹² semper¹³ nociva fugari¹⁴; amantes vero illam oportet semper tanquam matrem¹⁵ et amoris amplexari nutricem. Unde liquide¹⁶ vobis constat, inter vos et virum vestrum amorem nullatenus posse vigere. Ergo, quum¹⁷ cuilibet probae expediat¹⁸ mulieri prudenter amare, sine¹⁹ vestra igitur iniuria potestis petentis preces admittere et vestro postulantem amore ditare.

Mulier ait: Vestra²⁰ quidem nitimini²¹ protectione tueri²², quod inter²³ omnes constat etiam ab²⁴ antiquo reprehensibile plurimum iudicari et tanquam²⁵ odibile reprobari. Quis enim recte²⁶

¹) *add. D*: inter coniugatos ²) extendere *B* ponere *Zb*
³) vires *B* ⁴) sed amor *B* ⁵) ipsis vol. *B* sibi vol. *VH* sibi noluit *Eb* ⁶) denegari *O* ⁷) Sed et *CDEb* ⁸) nimium *F* ⁹) zelopina *T* zelotopia *CFIH* zelotipia *D* ¹⁰) ipsos *O* ¹¹) videlicet *B om. O*
¹²) *om. B* ¹³) *om. Z* ¹⁴) est fuganda *B* ¹⁵) *om. H* nauem *E*
¹⁶) evidenter *B* ¹⁷) *om. A* ¹⁸) *B*; expedit *A* sit expediens *O*
¹⁹) sine vestra potestis iniuria *B* sine uestri (uestris *H*) mariti pot. iniur. *O* ²⁰) uerba *A* ²¹) intimi *B* nimium *Z* ²²) tueri contenditis *H* ²³) inter amantes amor locum sibi vindicare non valet quod const. *B* ²⁴) ab ant. *om. B* ²⁵) velut *B* ²⁶) *om. H*

possit invidam¹ zelotypiam² commendare vel suo ipsam sermone tueri, quum zelotypia² nil sit aliud quam turpis et sinistra de muliere³ suspicio? Absit ergo, probum aliquem cuiuscunque zelotypia² detineri, quia⁴ cunctis invenitur prudentibus inimica et universis bonis odiosa⁵ per orbem. Praeterea sub amoris definitionis velamine inter coniugatos amorem damnare contenditis dicentes, eorum esse⁶ non posse furtivos amplexus, quod⁷ sine contradictionis metu adinvicem sua possunt desideria adimplere. Sed si recte definitionem intelligatis⁸, ea⁹ inter coniugatos amor impediri non potest. Nam quod¹⁰ in ea ponitur „latentis amplexus“, expositionem¹¹ denotat¹² termini¹³ praecedentis translate¹⁴ prolati, et latentes amplexus sibi vicissim porrigere coniugatos¹⁵ non¹⁶ videtur impossibilitatis ratio prohibere, nec obstare potest sua cuncta¹⁷ sine contradictionis timore omnimoda¹⁸ perficiendi facultas. Ille enim¹⁹ amor ab omnibus est eligendus, quem obsequendi securitas assiduus²⁰ facit amplexibus enutrir²¹, immo, quod maius est, qui²²

1) *DE*; invidiam *TCF* invidia *H* immundam *b* 2) zelopinam *T* celotipiam *D* zelotopiam *FH* 3) de mul. concepta *O* 4) quia-inim. *om. H* 5) od. sit *H* 6) *om. H* 7) cum *B* qui *VEb om. H* 8) intelligeretis *B* 9) *om. B* 10) in ea diffinitione *B* 11) quod expositionem *B* 12) inducit *B* 13) *om. A* verbi *B* 14) translate *A* translatione *CD* translatiue *Eb* translate *F* transactiue *H* ut intelligatur amor est immoderata furtiui id est latentis etc. et latentes *B* 15) *om. B* 16) *om. A* nulla *O* 17) cuncta solatia *B* cuncta desideria *O* 18) *VEb*; omni modo *TH* 19) *O*; et ille enim *A* nam ille *B* 20) assiduus potest *B* 21) enutr.-valeat *om. H* 22) *om. B*

sine crimine quotidianis potest actibus exerceri. Talis igitur est meis fruiturus amplexibus eligendus, qui mecum valeat mariti et amantis vice potiri, quia, quidquid¹ definitio tradat amoris, non videtur aliud esse amor nisi de aliquo habita immoderata² carnalis³ dilectionis⁴ ambitio, quam nil inter coniugatos contradicit haberi.

Homo ait: Si plenius esset vobis⁵ amoris manifesta doctrina, et amoris vos unquam venabula tetigissent, re vera vestra⁶ sententia confirmasset⁷, sine zelotypia verum amorem non⁸ posse consistere, quia, ut plenius est vobis⁹ superius enarratum, zelotypia¹⁰ invenitur ab omni inter amantes amoris commendata perito et inter coniugatos in¹¹ universis mundi partibus reprobata; quod quare contingat¹², zelotypiae¹⁰ descriptione percepta lucidissima¹³ vobis veritate¹⁴ constabit. Est igitur zelotypia¹⁰ vera animi passio¹⁵, qua vehementer timemus, propter amantis voluntatibus¹⁶ obsequendi defectum amoris attenuari¹⁷ substantiam, et¹⁸ inaequalitatis amoris trepidatio ac sine turpi cogitatione de amante concepta suspicio. Unde manifeste apparet, tres species¹⁹ in se zelotypiam¹⁰ continere²⁰. Nam verus zelotypus²¹ semper timet, ne

¹) quidq.-amoris *om.* *B* ²) et imm. *Zb* ³) *O*; curialis *T* ⁴) delectationis *V* ⁵) *om.* *H* ⁶) *O*; *om.* *T* ⁷) *H*; confirmassent *A* confirmassetis *B* confirmaret *V* *om.* *Eb* ⁸) *om.* *H* ⁹) vob. sup. *om.* *VZ* vobis *om.* *b* ¹⁰) ut *p.* 144 ¹¹) *om.* *H* ¹²) contingit *BD* ¹³) *CDHb*; lucidius forma *T* ¹⁴) veritatis *B* ¹⁵) *O*; compassio *T* ¹⁶) uoluptatibus *H* ¹⁷) *VEb*; attenuare *TH* ¹⁸) *om.* *H* ¹⁹) partes *O* ²⁰) *om.* *H* ²¹) *VEb*; zelopinus *A* zelopicus *B* zelotopus *H*

ad suum conservandum amorem propria *non*¹ valeant sufficere obsequia², et ut³, qualiter⁴ amet⁵, ametur, atque recogitat, quanto cogeretur anxari dolore, si coamans eius alteri copularetur amanti, quamvis hoc credat posse nullatenus evenire. Hanc autem ultimam speciem⁶ coniugatis convenire non posse, satis patet et est manifestum. Nam maritus de uxore sine turpi cogitatione suspicionem⁷ habere non potest. Pura namque zelotypia⁸ applicata⁹ marito ex ipsius subiecti vitio maculatur et desinit esse, quod erat. Nam et aqua omnimoda¹⁰ limpiditate praeclara, si alveo incipiat arenoso¹¹ decurrere, obscuritatem ab ipsa noscitur¹² arena contrahere¹³, et naturalis claritudo eam destituit, sicut ipsa elemosyna, quamvis aeternae beatitudinis praemia sui¹⁴ mereatur natura, ab hypocrita tamen vel vanae¹⁵ gloriae¹⁶ cupido¹⁷ pauperibus erogata suum naturale perdit officium et rem ipsam cum praemio facit amitti. Satis igitur constat, evidenter esse probatum, zelotypiam⁸ inter coniugatos naturalem sibi locum vindicare non posse, et per consequentiam¹⁸ inter eosdem amorem est cessare necesse, quia haec duo pariter se per omnia comitantur. Inter amantes vero ipsa zelotypia⁸ amoris conservativa narratur, quia omnes tres partes supra zelotypiae⁸ attributae¹⁹ necessariae²⁰ iudicantur

¹) *om. omnes* ²) *om. H* ³) *om. F* ne CDZb ⁴) equaliter ut O
⁵) amat AVH ⁶) partem O ⁷) suspicionem A ⁸) ut p. 144 ⁹) applicari A
¹⁰) munda H ¹¹) hartuoso areuerso A ¹²) nascitur H ¹³) *om. H*
¹⁴) de sui O ¹⁵) vana A ¹⁶) *om. H* ¹⁷) cupidine ADb ¹⁸) sequentiam H
¹⁹) O, attribueret T ²⁰) CD; necesse A necessario BFZ *om. b*

amanti; ergo zelotypia¹ inter amantes ipsos non damnatur. Multi tamen in hoc reperiuntur esse decepti, qui turpem suspicionem² zelotypiam¹ esse, asserentes falluntur³. [Sicut⁴ etiam⁵ saepe saepius⁶ quam plurimum⁷ optimum esse stagnum mentiuntur argentum.] Unde non pauci zelotypiae¹ originis⁸ et descriptionis ignari decipiuntur⁹ saepissime et in durissimum trahuntur errorem. Nam et inter non¹⁰ coniugatos falsa sibi potest¹¹ zelotypia¹ locum vindicare, qui¹² postea non dicuntur amantes, sed amicus et amica vocantur. Quod autem voluistis vestra responsione firmare, talem esse penitus eligendum amorem, qui possit¹³ sine crimine exerceri, stare non posse¹⁴ videtur¹⁵. Nam quidquid solatii ab ipsis coniugatis ultra prolis affectionem vel debiti solutionem alterna vice porrigitur, crimine carere non potest, immo satis acrius vindicatur¹⁶, si sacrae rei usum deformet abusus, quam¹⁷ si consveta utamur¹⁸ abusione. Gravius est¹⁹ in uxore, quam in alia reperitur²⁰. Nam vehemens amator, ut apostolica lege docetur, in propria uxore iudicatur adulter. Interpretatio²¹ autem vestra, quae supra defini-

1) ut p. 144 2) suspicionem A 3) mentiuntur B 4) Sic.-argentum om. B 5) enim D om. H 6) sepe et sepius DFH 7) plurimi VZ etiam quam plurimi b 8) ordinis H 9) falluntur B 10) om. EF veròs H 11) poterit A 12) quia AE quod [?] D et H 13) posset B 14) potest B 15) om. B 16) AC; iudicantur FH iudicatur ct. 17) quasi consv. AF 18) utatur T male utatur FHb male utamur CDE 19) grau. peccatur B grauior enim CDZ 20) om. B fornicatio rep. O 21) O; Interpositio A Expositio B

tione processit amoris¹, a nullis approbanda videtur², quia³ ab ipsis maioribus traditum constat auctoribus, expositiva verba non esse in ipsis rerum definitionibus adhibenda. Unde cunctis liquide constat, interpretationem⁴ vestram⁵ rationis veritate⁶ destitui⁷, quia contra mentem videtur definitionis⁸ inducta. Sed nec definitio vestra, quam constat vos de amore tulisse, aliqua potest ratione subsistere⁹. Nam ea¹⁰ caecus¹¹ continetur et amens¹², quos ab amoris curia penitus esse remotos amatoris¹³ Andreae¹⁴, aulae regiae¹⁵ capellani, evidenter nobis¹⁶ doctrina demonstrat. Quum meis igitur intentionibus¹⁷ vestra rationabili non potestis¹⁸ responsione obsistere, vobis nullus hominum reputabit honori, si vestro me feceritis amore languere¹⁹ et tanta²⁰ pro vobis subire²¹ tormenta.

Mulier ait: Nulla quidem a vobis videtur ratio²² demonstrata, quae meam possit infirmare sententiam vel iure²³ me cogat vestrae²⁴ annuere voluntati. Verum²⁵, quia hinc²⁶ inde²⁷ verisimilia videntur

1) *om. B* 2) *VHb*; *om. A* est *B* uideri *E* 3) quoniam *B* 4) *O*; petitionem *A* expositionem *B* 5) *om. H* 6) uirtute *O* 7) destituti *D* 8) diffinientis *BO* 9) substire *A* substatre *F* sufficere *H* 10) *O*; *om. T* 11) Cecus enim apparet quod coniugati inquantum tales quos *B* cecus sine dubio *O* 12) amans *Ab* 13) credimus amoris aule debeant coniungi quod nobis alinore regine euidenter doct. demonstrat *B* 14) aree *A* audire andree *F* ouidii *G* 15) regi *CH* 16) uobis *A* 17) rationibus *O* 18) poteritis *A* 19) *TG*; languescere *O* 20) tandem *VZ* tam dirae *b* 21) mortis subire *O* 22) uitio *A* 23) *TG*; uestre *O* 24) *om. O* 25) Verumptamen quia *B* Quia tamen *VEb* quia *H* 26) *om. O* 27) utrinque *V* utriusque *G* inde utriusque *H*

iura proposita, ut vobis¹ accusationis² prorsus³ omnis tollatur occasio, cuiuscunque⁴ vultis dominae vel probi viri de⁵ positus⁶ a nobis⁷ capitulis⁸ non recuso iudicium, scilicet: an⁹ inter conjugatos amor sibi locum valeat¹⁰ vindicare, et an inter amantes zelotypia¹¹ valeat iuste laudari. Haec enim altercationis dissensio mihi videtur suum per nos non posse accipere finem vel calculo recto sopiri.

Homo ait: Nullius in hac lite requirere curo arbitrium¹², si vestra vultis¹³ dicta¹⁴ recta indagatione perquirere.

Mulier ait: Inauditum videtur a saeculo, aliquem in sua causa iudicem consistere, ideoque hic meas interponere partes recuso et alii personae istud committendum¹⁵ relinquo¹⁶.

Homo ait: Arbitrum¹⁷ super hac discordia nominandi¹⁸ vobis plena sit concessa potestas. Verumtamen non masculi sed feminae volo stare iudicio.

Mulier ait: Si vobis placet, mihi videtur Campaniae comitissa super hoc honoranda negotio ac discordia sopienda.

Homo ait: Huius iudicium per omnia profiteor¹⁹ in perpetuum stabilito tenore servare et illibatum

¹)uobismet *D* ²)me causandi *CEF*[?] *om. D* me accusandi *H* ³)*om. H* ⁴)cuiusque *A* cuicunque *D* ⁵)*om. H* ⁶)propositis *CDZb* ⁷)a vobis *B om. D* duobus *CFZb* ⁸)*om. D* ⁹)utrum *O* ¹⁰)debeat uel ualeat *D* ¹¹)*ut p. 144* ¹²)*add. VZ*: nisi uestrum ¹³)volueritis *B* ¹⁴)dicta uerba *Zb* ¹⁵)committendo *E* committo *H* ¹⁶)*om. H* ¹⁷)Arbitrium *TCEFb* Arbitrem *D* Arbitum *H* ¹⁸)personas nominandi *B* ¹⁹)*O*; profero *T*

penitus custodire, quia de eius sapientia ac iudicii libramine¹ nullus recte² unquam³ poterit dubitare. Utriusque igitur nostrum consensu ac voluntate scribatur epistola litis demonstrans tenorem et compromissionem in eam factam significans. Sic etenim⁴ fiat:

[*Epistola*⁵ *missa ad comitissam Campaniae.*]

Illustri feminae ac sapienti M.⁶ Campaniae comitissae mulier⁷ nobilis A.⁸ et⁹ comes G.¹⁰ salutem et quidquid¹¹ in orbe iucundius.

Antiqua nobis consuetudo aperte¹² demonstrat, et veterum illud ordo deposcit, ut inde iustitiae praecipue inquiratur¹³ effectus, ubi sapientia ipsa manifeste cognoscitur sibi¹⁴ domicilium invenisse, et rationis veritatem potius ex fontis quaerere¹⁵ plenitudine quam ex¹⁶ parvorum¹⁷ tenuitate rivorum emendicata¹⁸ postulare suffragia. Summa namque

¹)liberamine *A* recto libr. *BO* ²)*om.* *BF* unquam poterat recto *H* ³)nunquam *A* ⁴)enim *B* Sic-fiat *om.* *OGI* ⁵)*Ep.-Camp.* *Bb om.* *ACZ* Sequitur Capitulum .X. epistola missa campanie comitis *D* Epistola ad comitissam campanie super questionibus. Rubrica *F* Epistola ad comitissam campanie missa super questione predicta *G* Littera missa campanie comitis ab amatoribus super eorum controuersia *I* ⁶)*AIO*; *om.* *B* .*R.* *G* ⁷)nobili mulieri *C* nobilissime mulieri *Z* mulier quedam nobilis *G* .*G.* mulier nobilis *IF* mulier nobilis *b* ⁸) .*V.* *B* Tauernaria *C* .*N.* *F* .*R.* *H om.* *DEGIb* ⁹)et .*N.* comes *C* .*N.* comes *EI* *P* comes *b* ¹⁰)*om.* *CEGIb* quidam *DF* et *H* ¹¹)qu.-iuc. *TVG* (iocunditatis *G*) gaudia multa *IZb* ¹²)*om.* *FZb* ¹³)requiratur *O* ¹⁴)*om.* *CHb* ¹⁵)*om.* *H* ¹⁶)*om.* *H* ¹⁷)paruulorum *O* ¹⁸)vendicata *DG* mendicata *F*

rerum egestas vix¹ poterit alicui copiam propinare bonorum vel² fertilitatis abundantiam derivare³. Magna namque domino inopia fatigato erit⁴ impossibile prorsus, divitiis abundare vasallum.

Quadam ergo die, dum sub mirae altitudinis et extensae nimis latitudinis umbra⁵ pini⁶ sederemus⁷ et amoris essemus penitus otio mancipati eiusque svavi et acerrimo disputationis conflictu studeremus⁸ investigare mandata, duplicis dubitationis nos⁹ coepit instigare¹⁰ discretio¹¹ et¹² laboriosi fatigare sermones, an scilicet inter coniugatos verus amor locum sibi valeat invenire, et an inter amantes vigens¹³ sit zelotypia¹⁴ comprobanda¹⁵. Quarum quidem dubitationum quum¹⁶ frequens inter nos valde¹⁷ disputatio verteretur, et uterque nostrum suam partem¹⁸ videretur¹⁹ rationabili²⁰ sententia²¹ roborare²², neuter alterius voluit²³ acquiescere voluntati vel productis rationibus²⁴ consentire. Super²⁵ quo vestrum postulamus arbitrium utriusque vobis partis²⁶ plenarie disputatione transmissa²⁷, ut sic a vobis subtiliter veritate discussa

¹)uix unquam *O* ²)vel-derivare *om. D* ³)destinare *B* ⁴)est *D* ⁵)*om. B* ⁶)primo *B* pari *H* ⁷)consideremus *CEb* consedere-mus *DFG* consideramus *H* ⁸)cum stud. *B* stud.-dubit. *om. H* ⁹)uehementer nos *O* ¹⁰)inuestigare *A* inquietare *O* ¹¹)dissertio *O* ¹²)laboriose fatigando sermonibus *B* ¹³)ingens *BO* ¹⁴)*ut p. 144* ¹⁵)approbanda *Zb* ¹⁶)*B?*] *O*; causa *A* dum *G* ¹⁷)*om. D* ¹⁸)*om. P* ¹⁹)videtur *A om. O* ²⁰)ration. iure *P* ²¹)sententiam *P* ²²)roboraret *O* ²³)ualuit *D* ²⁴)*om. H* ²⁵)Sed uestrum super hoc litigio postulatur *OG* (postulamus *G*) ²⁶)*om. H* ²⁷)transmittendo *B*

nostrum valeat iurgium competenti fine sopiri et iusta definitione sedari. Nam liquide¹ et manifesta veritate scientes², sapientiae³ vos omnimodam plenitudinem possidere⁴ ac neminem iustitia⁵ velle decipere, decipi⁶ nullatenus credentes⁷, Excellentiae vestrae instantissime iudicium imploramus et⁸ animi pleno⁹ desideramus affectu, praesenti vobis devotissime supplicantes affatu, ut huius negotii pro nobis frequens vos sollicitudo detenet, vestraeque prudentiae iustum super hoc procedat arbitrium, nulla temporis dilatione prorogante iudicium.

[*Epistola*¹⁰ remissa a comitissa Campaniae].

Prudenti ac nobili feminae¹¹ A.¹² et viro illustri atque¹³ praeclaro G.¹⁴ comiti M. Campaniae comitissa salutem. Quoniam¹⁵ cunctorum iustas tenemur exaudire petitiones¹⁶, et nullis digna quaerentibus nostrum decet denegari auxilium,

¹)liquida B liquido O ²)cognoscimus B ³)apud H ⁴)habere Zb ⁵)iustitiam CEFb ⁶)Decipi igitur B decipique O ⁷)posse cr. O ⁸)ut animi B et animo C et iam D et cum E ⁹)plene B ¹⁰)Ep.-Camp. B; om. ACE eiusdem comitisse responsio D Epistola remissiua comitisse Rubrica F Responsio epistole supradicte G Hic soluitur questio utrum inter coniugatos verus amor possit esse Et an inter amantes sit zelotopia probanda H Litera directa a comitissa ad comitem I Epistola missa F. a comitissa praedicta b ¹¹)viro atque preclaro Z ¹²). V. B tabernariae C. N. DF. G. I ¹³)atque pr. om. B ¹⁵). A. B. N. CDEI. D. F. R H ¹⁵)Quoniam rem non postulastis indignam sed ab omnibus de sui natura laudandam et nullis Zb (H: laud. paulo dignam) ¹⁶)preces et petitiones B

maxime ubi¹ in amoris oberrantes articulis nostro postulant arbitrio revocari, quod² litterarum vestrarum³ series indicavit, cuiuslibet⁴ intensae⁵ dilationis mora reiecta diligenti sollicitudine suo curavimus effectui⁶ mancipare.

Vestra igitur pagina⁷ demonstravit, talem inter vos dubitationis originem incidisse: Utrum inter coniugatos amor possit habere locum, et an inter amantes zelotypia⁸ reprobetur, et in ambobus dubiis utrumque⁹ vestrum in suam declinare¹⁰ sententiam et¹¹ alterius adversari¹² opinioni¹³, et cuius de iure mereatur¹⁴ obtinere sententia, nostro¹⁵ velle vos¹⁶ iudicio¹⁷ definiri. Ideoque utriusque diligenter assertionem¹⁸ perspecta et ipsa veritate omnimoda inquisita¹⁹ indagine praesens litigium tali volumus²⁰ iudicio terminare. Dicimus enim et stabilito tenore firmamus, amorem non posse suas inter duos iugales²¹ extendere²² vires. Nam amantes sibi invicem gratis omnia largiuntur nullius necessitatis ratione cogente. Iugales vero mutuis tenentur ex debito voluntatibus obedire et in nullo²³ se²⁴ ipsos sibi invicem denegare. Praeterea

1) ut *DF* 2) et quia *B* 3) uestr. manifeste nobis *O* 4) ideo cuiusl. *B* 5) immense *D* 6) *CFZ*; effectui *Tb* affectui *D* 7) nobis pag. dem. *EFb* nobis pag. demonstrat *H* 8) ut *p. 144* 9) utrum uterque *D* uterque *H* 10) vult declinare *H* 11) ac neminem alt. *B* 12) *DGb*; aduersarii *ACFH om.* *B* 13) op. annuere volentem *B* 14) mereat opinionem obt. *H* 15) iusto *B* meo *CDZb* me *F* 16) *om.* *B* 17) credo *H* 18) assert. partis *B* 19) perquisita *O* 20) uolumus *O* 21) coniugales personas *E* coniugatos *F* 22) contendere *A* 23) nullas *H* 24) se ips. *om.* *B*

quid¹ iugalis² crescit honori³, si sui coniugalis⁴ amantium more fruatur amplexu, quum neutrius⁵ inde possit⁶ probitas augmentari, et nihil amplius [augmento⁷] videantur habere⁸ nisi, quod primitus iure suo⁹ tenebant? Sed et alia¹⁰ istud¹¹ ratione¹² asserimus, quia praeceptum tradit¹³ amoris, quod nulla etiam coniugata regis poterit¹⁴ amoris¹⁵ praemio coronari, nisi extra¹⁶ coniugii foedera ipsius amoris militiae cernatur adiuncta. Alia vero¹⁷ regula docet¹⁸ amoris, neminem posse duorum sauciari amore. Merito ergo inter coniugatos sua non poterit¹⁹ amor iura cognoscere. Sed et alia quidem ratio eis obstare videtur, quia vera inter eos zelotypia²⁰ inveniri²¹ non potest²², sine qua²³ verus amor²⁴ esse non valet ipsius amoris norma²⁵ testante, quae²⁵ dicit: Qui non zelat²⁶, amare non potest.

Hoc igitur nostrum²⁷ iudicium cum nimia moderatione prolatum²⁸ et aliarum quam plurimarum²⁹ dominarum consilio roboratum pro indubitabili vobis sit³⁰ ac veritate constanti.

¹) ad quid *B* ²) iugali *CD* ³) honoris *GH* ⁴) iugalis *DH* ⁵) uenturus *A* ⁶) poterit *H* ⁷) augmento *A* augmenti probitatis percipiunt nisi *B om. O* ⁸) *CFZb; om. T* haberi *D* ⁹) *om. H* ¹⁰) aliud *H* ¹¹) *om. H* ¹²) recte *H* ¹³) tradidit *H* ¹⁴) *om. B* ¹⁵) amor. diademate mulier cor. *B* ¹⁶) *O*; ex *T* ¹⁷) autem *VZ* ¹⁸) docemur *O* docetur *G* ¹⁹) *DHI*; potuit *ct.* ²⁰) *ut p. 144* ²¹) non videtur inueniri *B* ²²) *om. B* ²³) *om. H* ²⁴) amator *D om. H* ²⁵) nemor . . qui *H* ²⁶) celat *FZb* ²⁷) *BO*; meum *A* ²⁸) *O*; probatum *TG* ²⁹) *B*; quam plurimum *ACGZ* quam plurimum *DF* ³⁰) *O om. A*; mititur *B*

Ab¹ anno MCLXXIII Kal. maii. Indictione VII.

G. Loquitur² nobilior nobiliori.

Si nobilior a nobiliori femina petat amorem³, hanc primo⁴ debet servare⁵ doctrinam, ut dulcia prae cunctis⁶ ac svavia verba proponat, sibique quam⁷ plurimum in verbi prolatione praecaveat, ne aliqua proferat, quae digna⁸ reprehensione cernantur. Nobilis⁹ enim mulier sive¹⁰ nobilior promptissima¹¹ reperitur et audax hominis nobilioris facta vel sermones arguere multumque laetatur, si suis ipsum pulchre¹² possit dictis illudere. Ad¹³ multa igitur superius enarrata poterit¹⁴ hic

¹) Ab-VII C; Ab anno domini M.CCX. mensis septembris Indictione duodecima (XII B) T Ab anno M.C.LXXVI Tercio kalend. maij. Indictione VIIa D Ab anno M. C. LXXIII R. [?] Kal. mad. indictione VII E Ab anno Millesimo centesimo LXXIII Kall. Madii. Indic. VII F ab Anno . M. C. LXXIII⁰, kalendas marcij Indicon. septima H anno MCLXXIII kalendas madij Indictione VII I Ab anno M. C. LXXIV. Kal. madii indictione VII Cod. Vindob. om. Gb ²) Incipit octauus tractatus acquirendi amoris continens sicut Vir nobilior a nobiliori Muliere petit amari et ait A Si nobilior a nobiliori petat amorem B Incipit cap. undecimum in quo loquitur nobilior nobiliori D Loquitur nobilis nobiliori E loquitur nobilior nobiliori Rubrica F De amore nobilioris viri cum nobili femina. Et ibi terminantur multe questiones H Si nobilior a nobiliori femina petat amari Ib om. C ³) amari OGI ⁴) om. B ⁵) B; primo seruare A prenotare O ⁶) ceteris CDZb ⁷) om. O ⁸) indigne representatione H ⁹) Nobilior O ¹⁰) sive nob. om. O ¹¹) promissima CF prouidissima D prouidissima E ¹²) om. BH ¹³) Ad hec D ¹⁴) possunt sibi locum in hoc articulo vindicare O

praesens articulus adaptari, sicut¹ diligens facile poterit lector advertere. Sed et hanc suis dictis poterit² annectere formam³:

Credo quidem et est⁴ verum, bonos omnes ob⁵ hoc a Deo in hac vita disponi, ut vestris et aliarum dominarum voluntatibus obsequantur, et lucidissima videtur mihi ratione⁶ constare, quod homines⁷ nil esse possunt nilque de bonitatis valent⁸ fonte⁹ praelibare, nisi dominarum hoc fecerint svadela¹⁰ commoti¹¹. Sed quamvis ex mulieribus cuncta videantur bona procedere, et multam eis Dominus praerogativam concesserit¹², et¹³ omnium dicantur esse¹⁴ causa et origo bonorum, necessitas sibi¹⁵ tamen evidenter incumbit, ut tales se debeant¹⁶ bona facientibus exhibere, ut eorum¹⁷ probitas earum¹⁸ intuitu de virtute in virtutem modis omnibus crescere videatur. Nam, si nulli¹⁹ lucem ipsarum claritudo contulerit²⁰, erit²¹ tanquam²² candela sub modio²³ latenter abscondita²⁴, cuius radius nullius meruit tenebras propulsare nec cuiusquam splendere²⁵ profectui²⁶. Patet ergo, quod

¹)que *O* ²)poteris *E* ³)*add. b*: Incipiat autem sic ⁴)est bonum ac verum *H* ⁵)ad *B* ⁶)ueritate *P* ⁷)*O*; nil esse possit *A* nil boni esse possit *B* ⁸)*O*; ualet *A* valeret *B* ⁹)*Zb*; fomite *TV* ¹⁰)tela *B* ¹¹)commoueri *B* citati *CEb* incitati *D* citari [?] *H om. F* ¹²)concessit *FZ* ¹³)cum *B* ¹⁴)*om. B* ¹⁵)ipsis *B* ¹⁶)studeant *B* ¹⁷)earum *DFZb* ¹⁸)eorum *A* ipsarum *B* bona quidem (quid *H*) aliis occasionem prestet agendi *O* (*om. earum-videatur*) ¹⁹)*om. H* ²⁰)non cont. *H* ²¹)reputabitur *B* ²²)pro *B* ²³)vase *B* ²⁴)absconsa *O* ²⁵)*CFH*; splendore *AE* splendorem *B om. b* nec-prof. *om. D* ²⁶)augmentare *B* prof. refulgere *b*

quilibet¹ toto² debet elaborare conatu³ sua⁴ dominabus⁵ impartiri ministeria, ut earum possit gratia coruscari. Ipsae autem plurimum tenentur esse⁶ sollicitae in⁷ bonis actibus corda servare⁸ bonorum et quemlibet pro⁹ suis meritis honorare. Nam quidquid¹⁰ boni faciunt dicuntque¹¹ viventes, totum¹² mulierum¹³ solent laudibus indulgere et eis obsequendo ea¹⁴ perficere, ut¹⁵ earum possint gloriari muneribus, sine quibus nemo¹⁶ posset¹⁷ in hac vita proficere¹⁸ nec aliqua laude dignus haberi. Plurimos autem scio, qui amoris noverunt¹⁹ perfectione ditari, alios vero novi, qui solius spei nutrientis²⁰ lacte²⁰ aluntur; ego vero²¹ amoris perfectione et²² spei largitione²³ nudatus, sola et pura de vobis cogitatione possessa sustentor prae²⁴ omnibus amatoribus²⁵ † habendo²⁶ solatia²⁷ infinita. Pietas ergo vestra conversa respiciat et meae solitariae cogitationi²⁸ adminiculum praestet augmenti. Et vos quidem attentissima prece deposco, ut amoris non studeatis curiam evitare. Nam ab amoris aula semotae sibi²⁹ tantummodo³⁰ vivunt ex earum vita nemine sentiente profectum; prod-

1) quilibet probus *B* 2) *om.* *H* 3) coactu *H* 4) suis *A* 5) *add.*: in cunctis *O* 6) *om.* *H* 7) et in *D* 8) conseruare *O* 9) uel *F* 10) cuncta que *B* 11) dic.-totum *om.* *B* 12) id totum *O* 13) dominarum semper *B* 14) talia *B om.* *O* 15) *BO*; quibus *A* 16) nullus *O* 17) poss. bonum *D* 18) perficere *ADF* 19) meruerunt *O* 20) nutrientis *O* 21) autem *O* 22) in spe *B* 23) *om.* *B* 24) et prae *O* 25) *O*; amoribus *T* 26) *TZ*; habundo *Vb* [*fortasse scribendum: avendo*] 27) infinitis solatiis *O* 28) cogitationis *TH* 29) solummodo sibi *H* 30) *om.* *H*

esse autem nulli volentes pro moritus saeculo¹ reputantur, et earum fama nullatenus est digna relatu sed momento² prorsus silentii subhumanda³. Quae vero amoris student vacare solatiis, suae videntur probitatis incremento⁴ studere et aliorum⁵ profectui⁶ deservire. Unde merito dignissimae multo⁷ iudicantur honore, et ipsarum universi nituntur attollere famam. Haec autem me⁸ vobis non credatis asserere, quasi ad haec⁹ vos bona perficienda meis intendam provocare sermonibus, quia toto corde¹⁰ confido et fide credo plenaria, quod nulla vos posset¹¹ occasio ab ea¹², quae bona sunt, faciendo¹³ subvertere. Sed ideo me sciatis in hac parte vos admonere curasse, quia saepius repetita placebunt¹⁴, maiori soliditate firmantur¹⁵ et attentiori¹⁶ memoria¹⁷ servantur¹⁵, ac, quum fuerit opportunum, exercentur¹⁵.

Mulier ait: Quamvis vestra verba¹⁸ sint alta nimis et¹⁹ profunda et amoris subtilitatis²⁰ attingentia muros, pro²¹ ingenii tamen capacitate curabo illis²² competenti respondere sermone. Quia igitur Tullii²³ nobis²⁴ insinuante²⁵ peritia quae recentiori²⁶

¹)seculi *B* in sec. *H* ²)*H*; monumento *ct.* ³)subiuvanda *Z* subiuganda *I* ⁴)incrementum acquirere et al. *B* ⁵)*O*; aliarum *T* ⁶)profectu *A* ⁷)*O*; multum *A*; *om.* *B* ⁸)*om.* *H* ⁹)hoc *A* ¹⁰)cor-dis *A* ¹¹)possit *B* ¹²)*CF*; hijs *T* eis *DZb* ¹³)*om.* *B* facien-da *DH* ¹⁴)plac. et *B* veritas *O* ¹⁵)firmatur . . servatur . . exer-cetur *O* ac-exerc. *om.* *H* ¹⁶)*O*; attentiora *T* ¹⁷)*O*; *om.* *T* ¹⁸)*om.* *H* ¹⁹)atque *FZb* ²⁰)subtilitate *H* ²¹)illis tamen pro indigenti capac. *H* ²²)*om.* *H* ²³)tulli *AE* nulli *F* tulij *ct* ²⁴)vobis *E* nos *H* ²⁵)con-firmante *H* ²⁶)*O*; recentiora *T*

sunt¹ dicta colloquio², facilius possunt memoriae gremio commendari, vestris novissime dictis primitus respondere³ insistam⁴. Nam, quod vestra me suadela⁵ commonuit⁶, ut⁷ ea facere studeam, quae mihi et aliis esse possint⁸ probitatis augmento⁹, gratum¹⁰ mihi fuit et acceptabile satis, quia cordi mihi erat sine¹¹ cuiusquam istud admonitione perficere. Scio ergo¹², mulieres¹³, ut vestra notavit¹⁴ assertio, esse debere¹⁵ causam¹⁶ et originem¹⁶ bonorum, ut hilari scilicet facie et urbanitatis quemlibet¹⁷ receptu¹⁸ suscipiant, et cuilibet¹⁹ pro suae²⁰ qualitate personae verba competentia dicant et omnibus patenter svadeant²¹ curialitatis opera exercere²² et omnia²³ habentia rusticitatis instar declinare, et²⁴ ut suam famam propriarum²⁵ rerum non valeat tenacitas denigrare²⁶ Amorem autem exhibere est graviter offendere Deum, et multis²⁷ mortis²⁸ parare pericula. Et praeterea²⁹ ipsis amantibus innumeras videtur³⁰ inducere poenas et assidua parare³¹ quo-

1) sint *A* 2) colloquia *Hb* 3) respondebo *Zb* 4) *om. Zb* 5) suasio *B* 6) commemorat *D* commoneor *E* commoueor *Hb* 7) ea facere que *Zb* 8) possunt *Eb* possunt esse prob. *H* 9) augmentum *BO* 10) gratiosum *V* est mihi gratiosum *Zb* 11) istud sine omni adm. *Zb* 12) igitur *VZ* 13) quod mul. *O* (mulier *H*) 14) nouit *H* 15) cunctis esse debent *O* 16) causa et origo *AO* 17) precepto queml. *Zb* 18) *om. Zb* 19) cuiuslibet *A* 20) sua *D om. Zb* 21) studeant *A om. H* 22) frequenti studio uisitare *V* fr. stud. exercere *Zb* 23) omnia inurbana penitus declinare *Zb* 24) *om. BH* 25) *om. Zb* 26) obumbrare *B* obscurare *O* 27) multa *B* 28) mentibus *H* 29) propterea *B om. Zb* 30) videmus *B om. Z* 31) atque par. *B* par. ac *O*

tidiana tormenta¹. Quod ergo bonum esse² potest in eo facto, in quo coelestis sponsus offenditur, et³ ipse proximus laeditur, et ipsi actores⁴ mortis inde noscuntur⁵ pericula sustinere et poenis cruciari assiduus? Quamvis igitur amor⁶ cogat omnes⁷ curiales exsistere et a qualibet homines⁸ rusticitate constituat alienos, tamen⁹ propter magna, quae sequuntur¹⁰, inconvenientia et poenas gravissimas imminentes¹¹ res timenda¹² videtur et a nullis optanda sapientibus¹³ et praecipue odio habenda militibus. Nam quibus ex fortuitu¹⁴ proeliorum eventu mortis quotidie videntur instare pericula, maximo debent studio praecavere, ne talia committant¹⁵, propter¹⁶ quae¹⁷ supernae¹⁸ patriae regi¹⁹ iudicantur²⁰ offensi²¹. Nobis²² igitur expedire²³ videbitur ab²⁴ amore vacare et amantium laboriosas angustias evitare. Amantes enim non solum inter ipsas vigilias variis poenarum languoribus fatigantur, sed etiam dormiendo modis quam plurimis²⁵ anxiantur. Sic²⁶ asserunt, quos amoris labor exagitat et quotidie in amoris aula versantur; amoris enim penitus²⁷ inexperta

1) torm. inducere *H* 2) est esse *A* esse non *C* 3) *om. H*
 4) auctores *VHb* 5) dignoscitur *C* dignoscuntur *DF* 6) *om. A*
 7) homines *Zb* 8) eos *Zb* 9) *om. A* 10) ex eo sequ. *B* inde sequ. *O* 11) eminentes *VEb* 12) nimis timenda *O* 13) prudentibus *O*
 14) fortuitis . . euentibus *B* 15) *VEb*; permittant *T* comitari *H*
 16) unde *Zb* 17) *om. Zb* 18) superno regi *Zb* 19) rex *B* 20) iudicatur *B* iudicentur *CDZb* uiderentur *F* 21) offendi *B* offensio *F*
 22) Vobis *O* 23) *om. B* 24) *om. O* 25) pluribus *AZ* 26) Sicut *B*
 Sic enim *O* 27) *om. B*

fortassis eius¹ indicare naturam non possem, nisi in² quantum aliena potui³ relatione doceri⁴.

Homo ait: Vos talia dicitis, qualia qui verbis tantum suos ditare studet amicos, rei autem ipsos⁵ intendit penitus effectum frustrare. Nam hilari vultu in suo quemlibet adventu suscipere⁶ et svavia sibi responsa praestare et ipsum necessitatis⁷ imminente periculo factis⁸ nullatenus adiuuvare ac svadere, ut in⁹ curialitatis ipse per omnia versetur¹⁰ operibus, nil¹² aliud est quam ille¹², qui blandi¹³ sermonis dulcedine confidentem fallit¹⁴ amicum atque se ipsum gloriari¹⁵ contendit¹⁶. Est enim¹⁷ malo similis¹⁸ sacerdoti, qui de ipso¹⁹ plurima bona simulando et alios²⁰ aeternae vitae opera commonendo²¹ propria se ipsum damnat sententia et aliis modum remunerationis ostendit. Nec obstare potest, quod Deum in amore narratis offendi, quia cunctis²² liquido constare videtur, quod²³ Deo servire summum bonum ac peculiare²⁴ censetur; sed qui Domino²⁵ contendunt perfecte servire, eius²⁶ prorsus debent obsequio²⁷ mancipari et iuxta

1) et eius *A* cum sim eius *B* eius vobis non possem veram angustiam indic. nisi *H* 2) in qu. *om.* *B* in *om.* *FHB* 3) fuero *B* 4) instructa *B* 5) ips. int. *om.* *H* 6) suscip. proponitis *B* 7) necessitatis tempore nullatenus *F* 8) *om.* *B* 9) *O*; *om.* *T* 10) versatur *B* 11) quod nihil *B* 12) ille qui *om.* *B* 13) blanda *H* 14) fallere *B* 15) ostendere consolari *B* 16) *om.* *B* 17) etiam *B* ergo *O* 18) simile *B* 19) *AE*; de se ipso *ct.* 20) al. ad *B* alijs *H* 21) *DEH*[?] *b*; commouendo *TC* amonendo *F* 22) *om.* *H* 23) Et ab omnibus deo *B* 24) postulare *T* 25) deo *O* 26) ipsius *B* 27) obsequia *A* obsequiis *B* obseq.-debent *om.* *H*

Pauli sententiam nullo saeculari debent adimpleri¹ negotio. Ergo, si servire Deo tantum vultis eligere, mundana vos oportet cuncta relinquere et coelestis patriae solummodo contemplari secreta. Non enim Deus voluit, aliquem² dextrum in terris³ pedem et in coelo⁴ tenere⁵ sinistrum, quia⁶ nemo potest duorum intendere competenter⁷ obsequiis. Unde quum, alterum⁸ vos pedem in terrenis habere⁹, ex eo¹⁰ sit manifestum, quod ad vos venientes hilari receptione¹¹ suscipitis et curialitatis verba secum adinvicem¹² confertis et amoris eis¹³ opera svadetis, credo, vobis esse¹⁴ consultius efficaciter amori vacare quam Deo sub alicuius coloris palliatione mentiri. Credo tamen¹⁵, in¹⁶ amore Deum graviter¹⁷ offendi non posse; nam quod natura cogente perficitur, facili potest expiatione mundari. Praeterea fas nullatenus esse videtur, id inter crimina reputare, a quo bonum¹⁸ in hac vita summum¹⁹ habet²⁰ initium, et sine quo nullus in orbe posset laude²¹ dignus haberi. Ad haec ex amore proximus nullam sentit iniuriam, id est: sentire non debet, quia, quod quisque ab alio exigit, id est: exigere debet, ab alio exactus libenter sufferre²² tenetur²³. Multi

¹)implicari *BDF* implicare *CH* implicatio *E* applicari *b*
²)ab aliquo *B* ³)terrenis *O* ⁴)coelestibus *O* ⁵)teneri *B* ⁶)cum nemo valeat *B* ⁷)*om.* *H* ⁸)*O*; alium *T* ⁹)eo habere *H* ¹⁰)ex eo *om.* *H* ¹¹)*VHb*; susceptione *AZ* vultu *B* ¹²)libenter *B* adinuicem libenter *O* ¹³)*om.* *B* ¹⁴)*om.* *H* ¹⁵)etiam *B* ¹⁶)in am. *om.* *H* ¹⁷)*om.* *H* ¹⁸)bon. quodlibet *O* ¹⁹)sumit *O* ²⁰)*om.* *O* ²¹)*BO*; laudare *A* ²²)prestare *VEb* pati *H* ²³)videtur *DF*

tamen suae ascribunt iniuriae, quod nullam videtur iniuriam continere. Nec vobis videatur absurdum, quod taliter vobis exposui: „exigit, id est: exigere debet“, quia¹ quoddam evangelicae legis verbum, ex quo tota lex et prophetae pendere dicuntur, eodem modo docemur exponere. Sic enim dicimus: „Quod tibi non vis fieri, id est: velle non debes, alii non facias“. — Dixistis autem, amorem a cunctis esse vitandum, quia ex eo poenae sequuntur et pericula graviora. Sed² illud sollicitius³ tenemur appetere, quod maiori instante periculo denegatur, et quod sine gravi non possumus labore⁴ percipere; nam post triste malum dulcior ipsa salus. Nulla igitur potestis vos⁵ ratione tueri, quod amare non sit cunctis⁶ appetibile bonum, ad quod omnes tenemur tota virtute conari. Quem autem debeatis⁷ amare⁸, vobis incognitum esse non credo. Ille namque vobis videtur amandus, qui totum in⁹ vobis habet suae devotionis¹⁰ affectum et cuncta bona pro vobis¹¹ agere¹² studet. Sed si fama zelo adversus me non duceretur invidiae¹³, vestro nullus me dignior inveniretur amore, quia pro vobis omnibus humilis et devotus reperiatur et cunctis mearum rerum largus exsisto donator, et quaecunque bona sub

¹) quia et *O* ²) Sed certe *B* ³) *CDEb*; solummodo *T* sollicitis *F* solliciti *H* ⁴) laborare *A* lab. percip. *om.* *H* ⁵) *om.* *VEb* ⁶) ceteris *A* ⁷) *O*; debetis *T* ⁸) *om.* *H* ⁹) in vob. hab. *om.* *B* ¹⁰) dilectionis *O* ¹¹) *om.* *B* ¹²) facere *FH* ¹³) invidia *A* sed si famam zelo . . non duceret invidia *F* sed si mala zelos . non duceretur invidie *H*

coelo ab aliquo possunt excogitari, pro meis studeo viribus adimplere. Discat ergo¹ prudentia vestra meritis favere cuiuslibet, quia non solum iuris² facundus³ [verus⁴] assertor⁵ sed etiam⁶ mutus dignus⁷ invenitur fidelis obsequii mercedem suscipere.

Mulier ait: Vanam quidem mundi gloriam non affecto nec sine re verbis propriis⁸ quaero ditare amicos, sed ad melioris vitae merita vos invitare nitebar, non quasi amoris volens damnare⁹ ministeria¹⁰, sed mundanis rebus superiores causas esse praelatas cupiens demonstrare. Sed divinarum¹¹ rerum ad praesens disputatione ommissa, stilum¹² ad aeterni vertamus iudicium. Gauderem igitur plurimum, si vestra lingua tacente propria solummodo¹³ vos facta laudarent, quia Salomone¹⁴ testante¹⁵ omnis laus in proprio ore vanescit¹⁶. Praeterea quid exspectavit tam magna et effusa largitas vestra? Quam¹⁷ diu tardavit haec, quae video, interpola¹⁸ et attrita vestimenta donare? Numquid divitiis abundant milites universi, et nullus reperitur¹⁹ egenus?

Homo ait: [Verbo²¹] auctori praedicti proverbii

¹)igitur *BH* ²) *O*; uiris *A* verbis *B* ³)facundis *B* facundie *F* ⁴)*A*; remunerari *B om. O* ⁵)*om. B* ⁶)et. mut. *om. B* ⁷)dignam inv. merc. fidelium obsequijs prestare *B* ⁸)propriis hoc *A* propriis os *C* proprios *FZb* ⁹)distare *D* ¹⁰)misteria *VHb* ¹¹)diuitiarum *A* ¹²)*om. B* ¹³)Salomon *D* ¹⁴)Sal. test. *om. FZb* ¹⁵)*add. T*: scilicet ¹⁶)sordescit *BI* uilescit *O* ¹⁷)et quam diu *B* quod tam diu *CD* quid tam diu *E* tam diu *F* que tam diu *H* ¹⁸)interp. et. *om. B* ¹⁹)reperiatur *H* ²⁰)verbo rectoris praed. pr. *A* Verbis auctoris pred. pr. *B* Prouerbii uerbi predicti auctori *CD* Prouerbii predicti actori *E* Prouerbii predicti auctori *Hb* (authori *b*)

rabiam vultis imponere, quum perperam¹ eius dictum interpretari contenditis². Non enim decet, aliquem probum virum in aliorum aspectu vel coetu vulgarium propria facta laudare. Sed³, si aliquis velit⁴, quaecunque laudabilia fecit⁵, in alicuius dominae⁶, pro qua ipsa⁷ bona profitetur egisse, [in⁸] secreto aspectu referre, istud nulla videtur ratione negatum, et hoc non⁹ sine causa noveritis esse permissum. Homines enim singuli in amoris negotio sibi invicem sunt aemulantes et summa inter se detinentur invidia, et¹⁰ vix¹¹ unquam tam dilectus aliquis¹² tamque reperitur¹³ amicus¹⁴, qui in¹⁵ mulieris aspectu alterius velit probitates referre vel eius libenter¹⁶ laudabilia facta recolere. Et hoc est illud generale vitium¹⁷, quod cunctos inficit homines, et quod¹⁸ causam dedit edicto¹⁹, ut²⁰ praefato proverbio haec induceretur²¹ exceptio. Nam si alicuius litigatoris iudici sint²² incognita iura, merito²³ contrarii calculi statuta reportat. Praeterea haec²⁴ attrita, quae videtis indumenta portavi²⁵, ut liquido cognoscere possem,

¹)preterea *H* ²)contendatis *B* contempnitis *H* ³)Sed et *Z*
⁴) *O*; fecit *A* fecerit *B* ⁵)*om.* *B* ⁶)dom. honore et *B* ⁷)ipse *Bb*
⁸)in secr. eius *B* in secr. *ct.* ⁹)*om.* *AH* ¹⁰)itaque *B* ¹¹)uix
aliquis *H* ¹²)al. tamque *om.* *H* ¹³)reperiatur *A* ¹⁴)amicabilis
alicui mulieri qui in alterius aspectu mulieris eius velit *B*
¹⁵)*om.* *A* ¹⁶)*om.* *BF* ¹⁷)prouerbiū quod presumptuosos in-
ficit *B* ¹⁸)quod-dedit *om.* *B* ¹⁹)edito *D* edictum *F* ²⁰)*O*; aut
T ²¹)propter hoc edicto aut pref. proverbio... inducta est *B*
²²)sint-haec *om.* *A* ²³)merita *D* ²⁴)Hec autem ideo *CFH* Hec
autem tam diu ideo *D* Hec autem *Eb* ²⁵)ideo portavi *B*

utrum apud vos homo probus per indumenta an indumenta per hominis probitatem mereantur¹ honorem. Et ex vestra mihi videtur liquere sententia², magis apud vos vestium³ cultum quam morum ornamenta placere⁴. Quam rem noveritis⁵ vestrae detrahere probitati. Nam feminae rusticanae totam⁶ spem suam in vestimentorum ornatu⁷ disponunt; nobiles vero atque prudentes indumentorum ornatum sine probitatis cultu⁸ reiiciunt⁹ et solummodo morum¹⁰ in homine credunt¹¹ reverendam culturam. Praeterea satis mihi sufficere credo meam¹² plenarie¹³ inter alios emittere largitatem. Nam si¹⁴ aliquis alienos penitus¹⁵ negligendo, labores in suae personae cultura quam plurimos studet¹⁶ expendere sumptus, nunquam inde potest aliquid suae crescere laudi¹⁷. Si¹⁸ quis enim ex eo, quod in se ipso impendit¹⁹ plurima bona, dignus laudis praemio diceretur, multorum memoriam scimus esse damnandam²⁰, quorum fama praeclara viget²¹ in orbe et a cunctis est²² merito commendata²³. Sed eorum praecipue a cunctis reperitur fama²⁴ laudibus efferenda, qui suas penitus

1) mereatur *Hb* 2) facta sent. *H* 3) uestitum electis quam *H*
4) priuilegiis gaudere *B* 5) noscitis *B* plurimum noueritis *O* 6) *om.*
H 7) orn.-indum. *om.* *T* 8) cultura *D* 9) rei curat *A* ponere curant
B 10) *om.* *BE* eorum *H* 11) vestium credunt *B* 12) meam pl.
om. *B* 13) pleniter *CDH* penitus *E om.* *F* plenius *b* 14) *om.* *A*
15) *om.* *H* 16) studeat *B* studuit *D* 17) cr. fame laudi *D* accrescere
laudi *FZb* 18) Nam si quis ex eo *B* 19) impendat *B* 20) damp-
natam *O* 21) uigeret *O* 22) esse *C* esset *D om.* *FZb* 23) commen-
dandam *CD* commendanda *FZb* 24) *O*; forma *T*

utilitates omittunt¹, ut aliorum necessitates sufficienter² valeant et penurias adiuuare. Hac³ ergo verborum inopia rusticanis, ut dictum⁴ est, mulieribus derelicta⁵ altiora verba quaeratis, ut non solum habitu⁶ et incessu sed etiam ipsa⁷ loquela vestri generis possit apparere nobilitas atque prudentia deprehendi. Proverbia⁸ vel vaniloquia vobis respondere⁹ nolo, quia saepius auditoris animum rubore¹⁰ perturbant¹¹, et nullum¹² per ea probitatis¹³ cognoscitur augmentum; sed amoris donum superius enarratum instanter postulare non cesso.

Mulier¹⁴ ait: A multis retro temporibus scio in¹⁵ vulgo narratum, quod illusiva proverbia, quae veritatis colore nituntur¹⁶, magis animum provocant auditoris ad iram¹⁷, quam quae transitoriae ac fictitiae proferuntur ambages, et ideo me talia proposuisse poenitet in futurum, quia ipsa vestrum¹⁸ animum concitasse cognosco. Unde proverbiorum mutua collatione omissa vestrae aliter¹⁹ postulationi respondere curabo. Dico enim, quod in hac vita nil est laudabilius quam sapienter amare, et nullus ad plenum potest ea, quae homines dignos laude constituunt, adimplere,

1) patienter obmittunt *BCFZb* (emitt. *b*) pat. obmittant *D* 2) *om.*
B 3) huiusmodi *V* huius *E* horum *H* 4) predictum *O* 5) sit
 derel. *H* 6) in hab. *B* 7) in ipsa *B* 8) pro uero *A* Prouerbiis
 itaque vel vaniloquiis vestris *B* 9) reprehendere *FH* impendere
b 10) nimio rubore *O* 11) percurabant *A* conturbant *O* 12) mul-
 tum *A* 13) probitas cognoscit *O* 14) *Responsum mulieris om.* *H*
 15) si in *A* 16) perfundantur *B* 17) ad iram *om.* *C* 18) uestrum
 uehementer *VEb* 19) taliter *VEb*

nisi amoris haec¹ faciat compulsione svasus². Et ideo recte agitis, si vobis idoneum amorem curatis³ appetere⁴, per quem semper vobis possit benefaciendi propositum augmentari. Mei tamen amoris fructum nullatenus⁵ invenire potestis⁶, quia quidam mei⁷ dolores occulti denegant mihi prorsus amare. Sed, etsi⁸ absoluta mihi esset amandi licentia, quiddam⁹ tamen adhuc restat, quod vobis¹⁰ meum cogit denegari amorem, quia alterius fuistis anticipati¹¹ obsequiis et in amoris petitione praeventi¹², et ideo merito vobis in amoris consecutione praefertur¹³.

Homo¹⁴ ait: Qui sunt hi dolores occulti, quibus vos asseritis detineri, et amandi vobis auferri¹⁵ licentiam, mihi¹⁶ non est penitus expeditum¹⁷. Nam amoris solatia cunctorum¹⁸ sunt expulsiva medicina dolorum et totius restaurativa¹⁹ laetitiae, nisi forte vos amantis²⁰ defuncti tristitia detineret, ad cuius luctuosam conservandam memoriam ipsius amoris praecepto biennalis metae²¹ tempora superstiti praescribuntur amanti. Sed quum nullius, ut mihi videtur, unquam amoris

¹)huius *D* ²)*O*; si casus *A* uisitatus *B* ³)curetis *B* ⁴)impetere *C* impetrare *DEF b* [?] ⁵)nullum *B* ⁶)poteritis *Eb* ⁷)*B*; me dolores *A* merorès *CDb* dolores *E* me mores *F* ⁸)et *om. AH* ⁹)quoddam *BFb* ¹⁰)*CD*; *om. T* meum vobis *E* me cogit vobis *F* meum cogit vobis *b* ¹¹)*VE*; mancipati *A* in mancipando *B* anticipatus *b* ¹²)preuentus *Bb* ¹³)preferetur *D* ¹⁴)*Resp. hom. om. H* ¹⁵)*EF*; auferunt *B* auferre *ct.* ¹⁶)*om. B* ¹⁷)*add. B*: nec aliquid negare videntur ¹⁸)*VEb*; ceterorum *T* ¹⁹)restaurata *A* restaurantia *E* ²⁰)coamantis *EF* ²¹)*om. B*

iacula persensistis¹, pro amante vos non credo deperdito² luctuosam gerere curam. Quod autem me alterius obsequiis et amoris petitione asseritis praeveniri, non videtur meis posse rationibus obviare, quia omnino³ confertur vestro arbitrio eum⁴ alteri praeferre⁵, quem maiora constituunt merita potioem, etsi⁶ alter a vobis spem largitam suscepisset amoris. Non⁷ enim⁸ in amore ille creditur praeferendus, qui prior obsequia praestitisse⁹ et¹⁰ amorem postulasse asseritur, sed qui meritis¹¹ maioribus adiuvatur¹². Praeterea minus proprie dicor¹³ ab ipso in amore praeventus, qui sola me postulatione praecedat. Sed ille in amore¹⁴ dicitur tantum alium¹⁵ praevenire, qui amoris promeruit¹⁶ prior¹⁷ percipere fructus. Nam si alicuius probi petitio¹⁸ postulationem tardioem excluderet probioris, perniciosum esset exemplum¹⁹ et inde magna²⁰ sequeretur iniquitas. Non enim, quando quid petatur, sed a quo petatur, est²¹ inspiciendum, [nisi forte amoris iam²² esset concessa

1) sensistis *B* presumpsit *F* 2) *om. B* 3) quia amor ratione confertur non autem arbitrio *B* quia uestro confertur arbitrio *CDEb* quia conf. uestro arb. *F* 4) eum alt. *om. B* 5) *O*; preferri *A* Et ideo ille preferri debet *B* 6) et si *AF* Et quamuis alter *B* etiam si *CDEb* 7) et priora prestitisset obseq. non tamen in amore *B* 8) *om. A* 9) *Eb*; prestitisset *ct.* 10) et-qui *om. B* 11) cum maior. mer. forte non *B* 12) *VEb*; adiuuantur *A* adiuuetur *B* 13) dicar *A* 14) amoris *A* Sed ille tantum dicitur uere in am. *CDEb* praeuentus in amore *om. F* 15) *om. B* 16) *VEb*; premeruit *T* 17) *VEb*; primo *T* 18) petit. prior *B* 19) exemplo *V* 20) magis *A* 21) creditur *VEb* 22) *om. B*

largitio et eius secutus effectus. Et hoc est, quod egregie supra reperitur insertum, dominam quamlibet post spei¹ largitionem et post osculi exhibitionem et amplexus fruitionem, si non sit ultra processum, sine blasmo² posse largitis prioribus similia³ denegare petenti]. Mea igitur postera⁴ non potest mihi obesse petitio, si me potiora merita tueantur.

Mulier ait: Quid⁵ est hoc, quod creditis, me nullius amoris unquam iacula persensisse? Numquid me tam vilem⁶ reputatis et probitatis moribus destitutam⁷, ut meus non mereatur animus amoris solatia capere⁸? Ad haec verba vestra videntur obvia⁹ legi et omni¹⁰ rationi contraria. Sufficit enim cuilibet, si dignus decernatur¹¹ amari, quamvis eo dignior alius¹² postea secundus accedat. Nullius enim melioritas¹³ alterius debet praeiudicium bonitati generare¹⁴. Unde, si aliquis bonus et dignus amari in amoris vos postulatione praecedat, licet vos gaudeatis probitate maiori, illius tamen potius¹⁵ videtur admitenda petitio. Nam, si aliud¹⁶ defensare¹⁷ contenditis¹⁸, suis¹⁹ nitimini probitatem²⁰ iniuste meritis²¹ defraudare²².

¹)spei etiam *CDE* spei larg. etiam *b* ²)blasino *A* balsamo *B*
³)sequentia *D om. b* ⁴)prepostera *VEb* ⁵)Quod *AC* [?] Quia *F*
⁶)vilem-ut *om. H* ⁷)destitutum *A* ⁸)*add. FZb*: uel nullius fruatur amore ⁹)amoris obuia *CEb* amoris *H* ¹⁰)*O*; ideo *A* omnino *B* ¹¹)discernatur *B* ¹²)*om. B* alijs *Z* amplius *Cb* ¹³)melioribus *H* ¹⁴)praeiud. facere bon. *H* esse praeiud. bon. *E*
¹⁵)*om. H* ¹⁶)aliud *B* alius *F* aliquid *H* ¹⁷)remouere *B* ¹⁸)eontendatis *B* ¹⁹)eius *B* ²⁰)*om. B* ²¹)*om. H* ²²)*Bb*; defraudari *AVZ*

Homo ait: Absit domina mea, quod unquam credere possim¹, vos non esse [in²] amoris aula dignissimam³. Sed ideo vobis talia verba dixi, quia, ut mihi videtur, vix aliquis vestro dignus reperitur⁴ amore. Sed⁵, si dignus aliquis inveniat⁶ur, vix tam audax degit⁶ in orbe, qui⁷ sua coram vobis non dubitaret proponere iura vel amoris munera postulare. Quod autem dixistis, meliorem⁸ alterius non⁹ debere praeiudicium generare¹⁰ probitati, nulla potestis ratione tueri. Nullius enim probi festina petitio posterioris recte poterit petitionem¹¹ excludere probioris. Quamvis enim trium aemulantium¹² dearum¹³ quaelibet¹⁴ pomi satis sit¹⁵ digna susceptione, iudex tamen aequissimus¹⁶ [Priami¹⁷ Alexander¹⁸], duarum¹⁹ licet²⁰ digne petentium²¹ non exaudita petitione, digniorem [scilicet Venerem] et ultimo loco petentem pomi voluit susceptione gaudere. Ergo, quis sit dignior, exquisita debetis veritate cognoscere et propria sibi iura servare.

Mulier ait: Si vos falsa²² voluptatis abundantia non vexaret, nunquam pulcherrimae vestrae uxoris

1) possem *BF* possit *D* . 2) *om.* *O* 3) *Vb*; dignissima *TZ*
 4) reperiatur *AH* 5) Et *B* uel *O* 6) viuit *B* reperitur *F* 7) quia
D 8) nullius meliorem *O* 9) *om.* *O* 10) ingerere *CEb* gerere *D*
 facere *F* iungere *H* 11) postulationem *BC* 12) *omnes*: epulan-
 tium 13) *O*; duarum *A* dominarum videlicet veneris junonis
 et palladis *B* 14) *add.* *B*: duarum sc. Juno et pallas 15) fuerat
B 16) iustissimus *B* 17) primus *T* priami *VZ* Priamides *b* 18) sci-
 licet alexander *VF* filius scilicet paris *H* scil. Alexander siue
 Paris *b* 19) dominarum *AH* 20) *om.* *B* 21) postulantium *B* 22) ni-
 mia *B*

uxoris reiectis solatiis extranearum¹ quaereretis amorem.

Homo ait: Confiteor, me pulchram satis habere uxorem, et ego quidem ipsam totius² mentis³ affectione diligo maritali. Sed quum sciam⁴, inter virum et uxorem⁵ posse⁶ nullatenus esse amorem, Campaniae hoc comitissae sententia roborante, et in hac vita nullum posse fieri bonum, nisi illud⁷ ex amore⁸ originis sumpserit incrementa, non immerito extra nuptialia mihi foedera postulare cogor amorem. [Quae huius desunt responsioni⁹ articuli¹⁰, in nobilioris et nobilis¹¹ colloquio egregie¹² inserta reperies].

Mulier ait: Licet amor sit res utilis valde ac iuvenibus appetenda et eis¹³, quos gloria mundana delectat, mihi, quasi¹⁴ iam¹⁵ aetate¹⁶ confectae, res¹⁷ videtur inutilis et¹⁸ per omnia respuenda¹⁹; immo, etsi alia cuncta²⁰ mihi amare svadeant, viduitas tamen et optimi amissi mariti²¹ tristitia omnia mihi vitae solatia contradicunt.

Homo ait: Si cor vestrum senectute non reperiatur attritum, in personae habitu satis videtur iuvenilis forma vigere, ex quo satis evidenter

¹) extr. dominarum *B* ²) tota *O* ³) mente et aff. *CD* ⁴) om. *H*
⁵) suam ux. *FZb* ⁶) om. *H* ⁷) illud quod *D* ⁸) ex amoris origine *FHb*
⁹) huiusmodi desint responsionibus *B* ¹⁰) om. *B* articulis *H*
¹¹) nobilioris *A* nobilis mulieris *B* nobiliori *C* ¹²) egregia *FH*
¹³) hijs *T* illis *O* ¹⁴) om. *B* tamen quasi *O* ¹⁵) tamen *B* om. *F*
¹⁶) aetatis exeunti prouecte *B* in etate prouecte *D* ¹⁷) *O*;
iam *T* ¹⁸) et res *B* ¹⁹) despitienda *B* ²⁰) om. *D* ²¹) meriti *H*

apparet, quod florens¹ vigeat² in corde vestro iuventus. Exterior enim habitus manifeste demonstrat, qualis sit intus³ dispositio mentis. Sed⁴ nec amissi mariti tristitia mihi potest de⁵ iure nocere⁶, quia id vobis svadeo, quod continuam vobis⁷ laetitiam restaurabit et eam vobis⁸ conservabit illaesam. Amor enim est, qui dolorum claustra disrumpit et laeta solus meruit gaudia subrogare et svavia delectationis solatia ministrare. Res est igitur amor⁹ ab omnibus appetenda et a cunctis diligenda per orbem, qui universorum meruit tristitiam¹⁰ propulsare et alacritatis statum cuilibet¹¹ reformare. Unde secundum¹² legalem observationem maritalis luctus¹³ elapsis curriculis¹⁴ licenter potestis lugubria¹⁵ cuncta reiicere et amantium vos militiae copulare. Nam ultra tempus legibus praestitutum¹⁶ lugere maritum est quidem¹⁷ legalia iura¹⁸ contemnere et animo rebeli divinae obsistere voluntati et contra eius facta temerario animo cogitare. Praeterea ultra legalia tempora lugere nil mortuo videtur expedire marito, et vestra inde persona quam plurima¹⁹ damna consequitur.

Mulier ait: Audacia multa videmini legis resistere voluntati, quum dicitis temerarie fieri, si aliquis ultra modum propter hominum²⁰ imbecilli-

¹) florida *BF* ²) uiget *B* ³) interior *BH* ⁴) *om. Zb* ⁵) de iure *om. B* iuste *Z* recte *b* ⁶) obesse *B* posse nocere *H* ⁷) *om. B* ⁸) *om. Zb* ⁹) *om. H* ¹⁰) cunctam trist. *CDb* cuncta tristitia *FZ* ¹¹) cuiuslibet *D* ¹²) iuxta *O* ¹³) planctus *B* ¹⁴) duorum annorum curr. *D* articulis *Z* ¹⁵) tristia *B* ¹⁶) prestitum *BDb* ¹⁷) idem quod *D* ¹⁸) iura-legalia *om. H* ¹⁹) plura *A* ²⁰) hominem *A*

tatem lege mirabiliter¹ definitum legis studeat² adimplere mandatum, quum³ evangelica veritate dicatur⁴ hospiti vulneratum recipienti Samaritanum, certo illi pondere oblato⁵ argenti: „Si aliquid supererogaveris, ego reddam tibi“. — Ergo, si lex modicum mihi statuit tempus ad lugendum, meae scilicet volens infirmitati consulere, et⁶ ego aliquid huic tempori supererogando⁷ adiungam⁸ propter uberiores legis obsecundationem, supereffluentem⁹ mereor consequi retributionem et¹⁰ munere maiori¹¹ gaudere.

Homo ait: Lex¹² quidem humana¹³ luctus tempora¹⁴ mulieribus observanda praefixit non quasi earum volens infirmitati consulere sed humani¹⁵ generis¹⁶ cupiens providere utilitati, ut¹⁷ sanguinis non¹⁸ posset provenire turbatio vel¹⁹ diversorum simul²⁰ genera commisceri. Nam, ubi²¹ cessaret²² turbatio sanguinis, evidenter permisit²³ apostolus mortuo viro alterius statim nuptias contrahere²⁴. Multo ergo magis et vobis ultra ipsius temporis metas²⁵ amare conceditur.

¹) laudabiliter *B* ²) studeat studere *A* ³) cum tamen in ev. *B*
⁴) a domino dic. *B* ⁵) dato *B* obligati *H* ⁶) et-alqd. *om. H*
⁷) supero et gaudeo aliquid *H* ⁸) addidero *BG* ⁹) nonne supereffl.
D supereffl.-retrib. *om. Zb* non est in legem temere committere
sed debeo praemio et munere *b* ¹⁰) et-gaudere *om. F* ¹¹) mari-
tali *H* ¹²) res *H* ¹³) *om. H* ¹⁴) tempus *H* ¹⁵) humane *Zb* ¹⁶) *om.*
Zb ¹⁷) scilicet ut *BH* id est ut *VEb* ¹⁸) si *H* ¹⁹) vel-perturb. *om.*
E ²⁰) *om. H* ²¹) *P*; michi *A* si statim *B* nisi *C* ²²) cessare dig-
noscitur *VHb* ²³) permetteretur matrimonij contractio alterius
quoniam apostolus mortuo viro statim *B* ²⁴) contr. permittit *B*
celebrare *O* ²⁵) *om. H*

Mulier ait: Quamvis appetibile satis cunctis videatur amare, virginali tamen videtur¹ plurimum obviare pudori. Nam, ut bene novistis, virgo cito perdit honorem, et eius fama modico rumore brevique dissolvitur aura². Immo³ nec mihi plena suffragatur aetas, ut amoris ancoram debita possim industria⁴ gubernare. Fertur⁵ enim, quod ante plenam cuiuslibet pubertatem amor non potest firma stabilitate durare. Unde⁶ nullatenus mihi⁷ congruere videtur amare.

Homo ait: Si aliqua prudenter amare curaverit, inani nunquam debet⁸ poenitudine remorderi, et⁹ in nullo suae famae poterit pati dispendium. Nam si prudentem virum atque discretum suo studeat¹⁰ amor coniungere, secreto¹¹ conservabitur amor et nulli divulgabitur unquam, nullumque¹² inde suus¹³ pudor poterit sentire gravamen. Quod autem de aetate dixistis, locum sibi¹⁴ poterit¹⁵ in masculis conservare. Nam [et¹⁶] masculus vix potest ante decimum octavum annum firmus¹⁷ amator existere. Secus¹⁸ autem ipsa¹⁹ operante²⁰ natura dignoscitur in²¹ mulieribus evenire; mulier enim ab anno duodecimo firma²² potest securitate et invariabili amare tenore. Quare autem aliud in

1) videretur *B* 2) tempestate *B om. D* 3) Et etiam mihi *B*
 4) *om. D* 5) cum dicatur quod *B* 6) quare *B* 7) *om. H* 8) *TH*;
 poterit *VEb* 9) nec in aliquo sue *B* 10) studuerit *B* 11) secretus *B*
 12) *AC*; ac nullum *B* nullum tamen *DE* et nullum *FHb*
 13) *Zb*; suum *AV* ipsius *B* 14) *om. H* 15) *TE*; potest *VHb*
 16) *om. O* 17) *O*; sumus *A* summus *B* 18) Sexus *C* sed cicius
H 19) *om. H* 20) cooperante *O* 21) *om. H* 22) optima *F* con-
 firma *H*

femina quam in masculo ex ipsa natura contingat¹, evidenti potestis ratione videre. Nam mulieris² constantia inter ipsius pubertatis initia robore solidiore firmatur et invariabilis certissime³ perseverat, et ipsius Veneris⁴ citius ei⁵ actus .natura concedit quam maribus ipsis, et hoc⁶ ideo contingit, quia in mulieribus frigiditas dominatur, masculis⁷ naturalis⁸ est inserta caliditas; et⁹, quod frigidum est, citius sibi modica caliditate adiuncta calescit, quam si¹⁰ caliditati¹¹ caliditas aggregetur. Quod tali potest exemplo patere¹². Nam, si in argenteo¹³ vel alterius vase metalli alicuius¹⁴ calidi¹⁵ substantia¹⁶ ponatur, maiori et¹⁷ citius vas metallinum incipit calore fervere quam vas ligneum, si calidissimus¹⁸ in eo liquor mittatur¹⁹. Praeterea mulieres citius senio conteruntur²⁰ quam masculini²¹ sexus²² vigore detenti²³, et²⁴ ideo non est mirum, si citiori²⁵ constantia solidentur. Nam omnium rerum saecularium, quae vita²⁶ vel spiritu vegetantur, talem possumus²⁷ aspicere casum²⁸, quod, quanto res quaelibet²⁹ citius natura

¹)contingit *H* ²)mulierum *A* ³)inuariabiliter uel. cert. *H* ⁴) *O*; *om.* *T* ⁵)exactus *D* enim act. *H* ⁶)*om.* *B* ⁷)masc. uero *BO* ⁸)*om.* *B* ⁹)Sed quod *B* Sed mulierum frigiditati aliqua est caliditas admixta (-tum *FZb*) et quod *O* (aliquid est caliditatis *FZb*) ¹⁰)in *A* ¹¹)calido *B* ¹²)monstrari *D* ¹³)argento *A* ¹⁴)*om.* *B* ¹⁵)liquoris calidi *O* ¹⁶)in sub. impon. *H* ¹⁷)*om.* *H* ¹⁸)Calid. quoque *V* c. quicumque *E* c. quisque *H* ¹⁹)intromittatur *O* ²⁰)cuncte tenentur *H* ²¹)masculi *BCDZb* ²²)sex.-detenti *om.* *B* ²³)devinci *H* ²⁴)ideo non miratur, si *B* ²⁵)festinatori *B* artiori *D* ²⁶)uitali spiritu *F* ²⁷)possimus *ACF* ²⁸)*TH*; cursum *ct.* ²⁹)aliqua *B*

ministrante¹ perficitur, tanto velocius aetate, ipsa² eadem³ operante⁴, consumitur, quo⁵ simpliciter quasi⁶ converso eadem in aperto veritas apparebit.

Mulier ait: Haec, quae [in⁷] physicalibus rationibus mihi⁸ narratis⁹, vobis indiscussa relinquo, nullius medela responsionis adhibita. Physicalis¹⁰ enim nunquam mihi sedet¹¹ inquisitio rei, nisi quum aegrotat infirmus, et ideo illam¹² expedit silentio praeterire. Sed vestra mihi svasione consulis sapienter amare; quod qualiter valeam adimplere consilium¹³, non est mihi penitus expeditum. [Nemo¹⁴ enim ita grandis simulator¹⁵ invenitur amoris vel tam fraudulenter amare, qui¹⁶ quum¹⁷ ipsius Cupidinis attingitur¹⁸ armis, eius¹⁹ fides cunctis²⁰ non appareat explorata²¹, et nullius plicae²² macula vitari et qui suas non studeat²³ improbitates²⁴ obtegere.] Quamvis²⁵ enim prorsus sit animi fallacis amator et amoris studeat²⁶ ingenio suo dehonestare militiam, tempore²⁷ tamen voluptatis instantis per omnia suis actibus se verum menti-

¹) operante *B* ²) natura *B* in *H* ³) natura *H* ⁴) ministrante cooperante *E* cooperante ipsa *H* ⁵) quo dicto *B* ⁶) *om. B* ⁷) *om. BDEb* michi *CFH* ⁸) *om. CFH* ⁹) enarrata *H* enarratis *VEb* ¹⁰) Physical. nunquam sedet *H* ¹¹) adest *B* ¹²) illam sub sil. oportet praeterire *B* ¹³) *om. BF* ¹⁴) non *Hb* ¹⁵) assimulator *B* dissimulator *C* ¹⁶) *om. B* ¹⁷) dum cupid. *B* ¹⁸) attingatur *BI* ¹⁹) cuius *B* ²⁰) bonis *B* ²¹) decorata *B* ²²) pelice *A* ²³) studet *B* ²⁴) uniuersis (uniuersas *H*) improb. *O* ²⁵) Cum igitur tante fallacie animus possit amatoris reperiri quod amoris *B* ²⁶) studeret *B* studet *H* ²⁷) ac temp. supplicationis inst. *B* ipse *CD* inde tempore volupt. *H*

tur¹ amantem et animo fallaci² nititur³ credentis fallere fidem. Cuius igitur⁴ industria in tanta sibi veritatis imagine posset⁵ praecavere et latentes agnoscere fraudes? Vix enim ista perfecte⁶ posset sapientia Salomonis praevidere vel Catonis praenotare peritia⁷. Nam, etsi⁸ alicuius astutia mulieris, quae aliquantulum in aetate processerit⁹ et Cupidinis iam¹⁰ persenserit¹¹ arma, talibus quandoque sufficiat fraudibus obviare, mihi tamen ad istud non suffragatur aetatis¹² auxilium, nec experientia sum¹³ edocta¹⁴.

Homo ait: Verba¹⁵ quam plurimum confertis¹⁶ admiranda. Quae namque posset falsitas in argento¹⁷ latere, si ab¹⁸ argentario¹⁹ fortiter²⁰ lapide²¹ confricetur vel ignis purgatione probetur? Sicut enim in igne ac lapide auri et argenti veritas exploratur²², sic cuiusque²³ diu²⁴ pro amore luctando²⁵ fides et veritas demonstratur²⁶. Nec enim in mundo vivit tam modicae sapientiae domina vel domicella, cui²⁷, si dominarum vel domicellarum numero computetur, non²⁸ sit facilis eius²⁹ fidei et veritatis agnitio, qui quaerit³⁰ amari,

1) CFZb; mentitum A mentiretur B om. D 2) mendaci H
3) niteretur B 4) om. B ergo Hb 5) om. A 6) complete B om. CFZb 7) notitia TEF 8) si BHb 9) processit AO processisset B
10) om. B 11) persensisset B persensit FZb 12) om. B 13) suum A
14) edocta magistra O (magistro D) 15) om. D 16) profertis B confractis H 17) amore B 18) sub B om. O 19) argento H
20) om. FZb 21) H; lapidi ct. 22) O; comploratur A comprobatur B 23) cuiuscumque amantis B 24) donum A 25) lucrando Hb
26) apparebit FZb 27) que TCD om. ct. 28) eius fid. et verit. agnitionem non habeat B non sit ei CD cui non FZb 29) cuiusque H 30) postulavit B

si¹ ipsa in amoris investigatione procedat. Sunt tamen quam plurimae dominae vel domicellae, quae mendaciter sibi nomen² usurpant, se³ dominas vel domicellas ex eo solo fallaciter⁴ esse credentes, quod⁵ a nobiliori sunt sanguine propogatae vel viro nobiliori coniunctae, quum⁶ sola morum probitas et sapientia feminas constituat⁷ tali nomine dignas. Unde non immerito saepissime reperitur incauta circumventa iuventus, quum⁸ sanguini attribuitur⁹, quod est sapientiae proprium et probitatis. Non ergo debet statim mulier petentis annuere voluntati, sed infinitis eum primo¹⁰ caute¹¹ ditare promissis et cum¹² competenti moderatione bona differre promissa, et, ut eius fidei puritatem agnoscat, debet quandoque a promissis prioribus se prorsus¹³ annuere¹⁴ alteratam et¹⁵ nolle, quod promiserat¹⁶, adimplere¹⁷. Nullus enim tam¹⁸ cautus¹⁹ invenitur et ingeniosus amator, si diu sibi fructus differantur²⁰ amoris, et quandoque plurima sit ad tempus²¹ sponsione deceptus, qui²² vel ex eo probus non²³ fiat vel eius non²⁴ appareat in aperto dolositas. Nam si propter variationes²⁵ eum viderit

1) cum *B* si sapienter *O* 2) hoc nomen *B* 3) *VH*; Sed *AEb* eas *B*
 4) *om.* *B* 5) quia nobiliori sunt viro coniuncte aut a *B* 6) negligentes quod *B* 7) conseruat *A* 8) nobilitate cum *B* 9) attribuatur *B* attribuerit *CD* attribuunt *EFb* attribuat *H* 10) primio *A* 11) *om.* *Z*
 12) *om.* *Hb* 13) se pr. *om.* *Bb* 14) *AF*; *om.* *B* inuenire *ct.* 15) *om.* *B*
 16) promisit *BFH* 17) implere *H* 18) tamen *A* 19) cautus et ingen. reperitur *BF* c. et ing. inuenitur *Z* c. et ing. amator invenitur *b*
 20) differantur *A* deferantur *B* differatur *O* 21) temporis *A* 22) quia *B* 23) *om.* *B* 24) *om.* *B* 25) uariationem *CEfb* nominationem *D*

ab incepto desistere¹ vel mulieris statum sinistris rumoribus diffamare vel suam in pecuniae promissione fiduciam ponere, praesumere debet, quod non sit fidus² amator. Sed, si eum in diutina³ noverit⁴ probatione⁵ proficere, longa non debet dilatione tardare⁶ promissa, ne suum sibi sentiat minime prodesse laborem. Physicalis autem rei et scientiae cuiuslibet habere doctrinam nihil⁷ cuiusquam deperire⁸ poterit⁹ bonitati¹⁰, sed¹¹ ex cuiuslibet scientiae fructu hominis probitas¹² incrementa cognoscit¹³, et semper¹⁴ sumit sapientis prudentia augmentum. Et¹⁵ amoris vos monet evidenter auctoritas eligere¹⁶ sapientis amorem et non sapientis penitus¹⁷ declinare.

Mulier ait: Quod¹⁸ cupit quisque et mentis pleno desiderat affectu percipere, omni¹⁹ nititur ratione illud²⁰ svadere²¹ nolenti²². Sed²³ non verus iudicatur amicus, qui amici²⁴ utilitate neglecta propria tantum suis consiliis commoda quaerit, nec talis est amici sequenda voluntas, qui quaerit solummodo, quae sua sunt. Amare igitur²⁵, cui-

1) desist. amore *B* 2) dignus *H* 3) *℥Z*; diuina *A* in diut. *om.* *B* diuturna *DE* 4) maiore noverit *B* 5) probitate gaudere et in honestis proficere moribus *B* 6) bona tardare *B* 7) *om.* *B* 8) ascribi *B* deprimere *D* 9) debet *B* 10) honori *B* probitati *b* 11) *O*; si *A* cum *B* 12) *om.* *Zb* 13) cognoscat *B* 14) *om.* *B* semper inde *O* 15) sicut igitur *B* 16) sap. elig. debetis *B* 17) potius *A om.* *Z* 18) *O*; Quo cepit *A* Quomodo quis pleno potest mentis affectu percipere *B* 19) omni-nolenti *om.* *B* omnimoda *VE* omni *om.* *H* 20) illudere *A* 21) *om.* *A* placere *C* 22) volenti *AFZb* quod sue contrariatur utilitatur Sed suadenti tantum commoda prebet *B* 23) Non enim verus *B* 24) amice *B* 25) igitur est *T*

cunque sit¹ mulieri securum, virginibus² videtur prorsus timendum atque probrosum³. Mulier enim quum in⁴ ipsa⁵ maritali susceptione sit⁶ a viro credita virgo, corruptionis⁷ veritate comperta proprio semper⁸ odiosa marito et ei contemptibilis permanebit, ob quam causam sequitur⁹ repudii summa iniquitas et divortii causa perennis, et sic in immensum mulieris infamia crescit, et contumeliosa cunctis¹⁰ existit. Indecenter ergo vestra mihi svavitas amare svadet.

Homo ait: Error¹¹ quidem maximus ex vestra videtur doctrina procedere, quum in virginibus expresse damnatis¹² amorem, quia¹³ infinitae et¹⁴ omni probitate gaudentes leguntur amasse, ut de Amphelice et Ysotta et Blanciflore¹⁵ et multis aliis virginibus reperitur¹⁶. Nam, nisi virgo amoris instinctu¹⁷ suam studeat¹⁸ attollere famam, nec maritum merebitur habere laudabilem nec aliquid grande pleno¹⁹ poterit²⁰ effectum percipere. Sed²¹ nec²² inde bono poterit esse²³ odiosa marito; bonus enim semper²⁴ hoc cogitabit in²⁵ corde maritus, quod nunquam²⁶ tantae probitatis potuisset invenire uxorem, nisi amoris esset²⁷ experta doc-

¹) *om. B* ²) uirginibus tamen *B* ³) refutandum *B* ⁴) *om. DH*
⁵) *om. B* ⁶) ab ipso uiro esse credatur *B* ⁷) si postea corrupt.
 veritas aperiatur *B* ⁸) semper erit *BCDZb* ⁹) sepiissime sequ.
VZ saepe sequ. *b* ¹⁰) *om. A* a cunctis *H* ¹¹) *Mirror B* ¹²) dampneris
B ¹³) et tamen *B* quia uirgines inf. *O* ¹⁴) *om. B* ¹⁵) phenice *H*
 blancheflori et phenice *EFb* claudisore elene fenice oriane Nec non
 specialiter nobiliorum medee *I* ¹⁶) *om. B* ¹⁷) instantia *H* ¹⁸) stude-
 ret *H* ¹⁹) plene *A* ²⁰) posset *H* ²¹) *om. B* ²²) *om. H* ²³) *om. H*
²⁴) *O*; *om. A* hoc semper *B* ²⁵) in c. *om. B* ²⁶) *om. H* ²⁷) fuisset *B*

trinam eiusque secuta mandata. Nam si improbo fuerit destinata marito, potius sibi expedit tali consistere odio¹ quam ei aliqua cordis affectione coniungi, nec ex hoc probae mulieris laeditur diu fama laudata, sed odiosi mariti semper magis² denotescit³ improbitas. Ego⁴ quoddam⁵ aliud vobis cupio reserare, quod⁶ mente gero, quod⁷ multorum scio corda latere, vos tamen ignorare non credo, quod amor quidam est purus, et quidam dicitur esse mixtus. Et⁸ purus quidem amor est⁹, qui omnimoda dilectionis affectione duorum¹⁰ amantium corda coniungit. Hic autem¹¹ in mentis contemplatione cordisque consistit affectu; procedit¹² autem usque ad oris osculum lacertique amplexum et verecundum¹³ amantis nuda¹⁴ contactum¹⁵, extremo¹⁶ praetermisso¹⁷ solatio; nam illud¹⁸ pure amare volentibus exercere non licet. Hic quidem¹⁹ amor est, quem quilibet²⁰, cuius est in²¹ amore²² propositum, omni debet amplecti²³ virtute. Amor enim iste sua semper sine fine cognoscit augmenta, et eius exercuisse actus neminem poenituisse cognovimus; et quanto²⁴

¹) odiosa *O* ²) *om.* *H* ³) innotescitur *B* enotescit *b* ⁴) Ergo *TC* Ego tamen *P* ⁵) quiddam *V* quidem *Eb om. H* ⁶) quod-credo *om. B* ⁷) et quod *O* ⁸) *om. FZb* ⁹) est qui *om. H* ¹⁰) dominarum et *H* ¹¹) Hic autem amor *FZb* ¹²) proceditque usque *H* ¹³) inuerecundum *FZ* ad incurrendum *b* ¹⁴) unde *AD* [?] nudum *Zb* ¹⁵) contractum *AE* tactum *b* ¹⁶) extr. ueneris *Vb H* [?] extr. necessariis *E* ¹⁷) preteritis *H* ¹⁸) illud gaudium *B* ¹⁹) autem *B* tamen *b* ²⁰) quemlibet *V* ²¹) *om. H* ²²) amare *O* ²³) amplectare *B* amplectari *b* ²⁴) si *H*

quis ex eo magis assumit, tanto plus affectat habere. Amor¹ iste tantae dignoscitur esse virtutis, quod ex eo totius probitatis origo descendit, et nulla inde procedit² iniuria, et³ modicam in ipso Deus recognoscit offensam. Ex⁴ tali nempe amore neque⁵ virgo † nunquam corrupta⁶ nec vidua vel⁷ coniugata potest aliquod sentire gravamen vel propriae famae dispendium sustinere. Hunc ergo⁸ colo amorem, hunc sequor et semper adoro et instanter vobis⁹ postulare non cesso. Mixtus vero amor dicitur ille, qui omni carnis delectationi¹⁰ suum praestat¹¹ effectum¹² et in extremo Veneris opere terminatur. Qui¹³ qualis sit amor, ex superiori potestis notitia manifeste¹⁴ percipere. Hic enim¹⁵ cito deficit et parvo tempore durat, et eius saepe actus exercuisse poenituit; per eum proximus laeditur, et Rex coelestis offenditur, et ex eo pericula graviora¹⁶ sequuntur. Hoc autem dico non quasi mixtum amorem damnare intendens sed ostendere cupiens, quis ex illis alteri sit praeferendus. Nam et mixtus amor verus est amor atque laudandus et cunctorum¹⁷ esse dicitur origo¹⁸ bonorum, quamvis ex eo im-

¹) Amor quidem *B* ²) proximo procedit *P* ³) *VZ*; *om. Ab* atque *B* ⁴) Et *AC* ⁵) nonquam *A* ⁶) nonquam corrupta *A* non corr. *B* neque corrupta *O* [*fortasse scribendum*: neque Deo nupta; *in versione Gallica legitur*: nonnain a dieu dediee] ⁷) uidualis coniugata *Fb* uidua neque coniug. *H* ⁸) ego *O* ⁹) a vobis *Z* ¹⁰) delectatione *A* ¹¹) prestet *B* ¹²) affectum *Z* ¹³) Quid *DF* Quod *CH* ¹⁴) *om. B* manifesta *D* ¹⁵) *om. H* ¹⁶) *om. H* ¹⁷) ceterorum *A* ¹⁸) fons et origo *B*

mineant pericula graviora Ergo tam purus quam mixtus amor mihi¹ probatus existit, sed puri amoris actuum magis² placet exactio³. Vanitatis⁴ ergo penitus timore depulso de duobus amoribus alterum vos decet eligere.

Mulier ait: Inaudita et incognita⁵ verba profertis, et quae vix ab aliquo credibilia iudicantur⁶. Miror enim⁷, si in quoquam tanta sit abstinencia carnis inventa, ut unquam⁸ voluptatis⁹ promeruerit impetum refrenare et corporis motibus¹⁰ obviare. Monstruosum namque iudicatur¹¹ a cunctis, si quis in igne positus non¹² uratur. Si quis tamen in hac fide, quam dicitis, fuerit¹³ amoris puritate repertus et in praefata, quam dixistis¹⁴, continencia¹⁵ carnis, huius laudo et¹⁶ plenius confirmo propositum et ipsum censeo omni honore dignissimum, mixtum tamen amorem nullo modo damnare contendens¹⁷, quo mundus fere fruitur universus. Sed¹⁸, licet uterque sit amor electus, vos tamen neutrius decet affectare militiam¹⁹; clericus

¹) *om. H* nisi *b* ²) *michi BF* magis *michi DEH* ³) *exact. potius B* ⁴) *ueritatis H* ⁵) *inexcogitata BCD* ⁶) *iudicentur B* ⁷) *tamen B etiam D* ⁸) *inqua C iniqua D intra FZb* ⁹) *uol. promeruit A uolupt. opera et ipsius actus ueneris incitantem pitierunt [?] impetum B uolupt. op. et ipsius act. uen. incitantis uoluptatis promeruit imp. CD uolupt. et ipsius E promeruerit F promeruerunt b uoluptatis opera promeruit impetum H* ¹⁰) *DFZb moribus TC* ¹¹) *O; indicatur A iudicabitur B* ¹²) *igne non CD* ¹³) *et amoris sit pur. B* ¹⁴) *quam dix. om. B* ¹⁵) *abstinencia B* ¹⁶) *pleniter et conf. H* ¹⁷) *O; contenditis T* ¹⁸) *Et A* ¹⁹) *add. b: Forte sic obiiciet mulier homini, si fuerit sacris ordinibus constitutus*

enim¹ ecclesiasticis tantum debet vacare ministeriis² et omnia carnis desideria declinare; ab omni enim³ debet delectatione⁴ alienus exsistere et suum prae omnibus corpus immaculatum Domino custodire, quum⁵ tanta⁶ fuerit a Domino dignitatis et ordinis praerogativa concessa, ut eius carnem et sanguinem propriis mereatur⁷ manibus consacrare et suis sermonibus peccantium crimina relaxare. Nam, si⁸ ad⁹ carnis lapsum meum videritis¹⁰ animum inclinare, vos tamen ex indulto a Domino vobis officio me a conceptis teneremini erroribus revocare et in cunctis mihi castimoniam svadere et talia de vobis exempla monstrare, ut libera voce possitis¹¹ aliorum crimina castigare. Primo namque iuxta evangelicam veritatem proprio¹² trabem gestans in oculo ipsam debet prius¹³ eiicere, quam¹⁴ de fratris oculo festucam conetur¹⁵ evellere. Derisui enim humano generi¹⁶ patebit¹⁷, si pariter ligatus colligatorum studeat vincula relaxare. Non est ergo mulieribus tutum illos carnis contagio maculare, quos Deus sibi elegit ministros¹⁸ et puros voluit in cunctis¹⁹ atque castos suis obsequiis²⁰ conservare.

Homo ait: Quamvis²¹ clericorum sim sorti²²

¹) *om. B* ²) *BD*; misteriiis *ct.* ³) etiam *B om. H* ⁴) mundi del. *O* ⁵) cui *O* ⁶) tanta sibi *B* ⁷) meretur *AFHb* ⁸) et si *VZ* etiam si *b* ⁹) *om. H* ¹⁰) uideretis *F* uideatis *H* ¹¹) possetis *B* ¹²) *om. Z* ¹³) *Cb*; prorsus *TH* prsus *DEF* ¹⁴) quam qui *A* ¹⁵) tenetur *B* ¹⁶) *om. O* ¹⁷) videbitur *B* parebit *Eb* ¹⁸) *om. O* ¹⁹) *O*; in ceteris *A* ultra ceteros *B* ²⁰) ministeriis *CDZ* misteriiis *F* ²¹) Quamquam *O* ²²) consorcio *Hb*

coniunctus, homo tamen sum in peccatis conceptus et carnis lapsui sicut et ceteri homines naturaliter pronus¹ exsistens². Licet enim³ Dominus in suis ministeriis et verbi nuntiatione divini⁴ clericos⁵ sua voluit fungi⁶ legatione et honore ipsos magno gravavit, eorum tamen in⁷ hoc voluit condicionem facere meliorem, ut carnis ab eis stimulum et peccati fomitem removeret. Unde non credo, ipsos Deum maiori voluisse⁸ carnis abstinencia colligare⁹ et¹⁰ duplici eos sarcina fatigare¹¹. Quare igitur¹² magis clericus quam quilibet¹³ laicus castimoniam tenetur corporis conservare? Nec enim¹⁴ soli¹⁵ clerico corporalem credatis delectationem inhibitam, quum cuilibet etiam¹⁶ christiano praecipitur a Deo ab omni suum corpus immunditia custodire et carnis desideria penitus evitare. Ergo aequè laicum sicut et clericum vestra posset¹⁷ argutio¹⁸ remonere¹⁹. Nam proximum admonendi et eius ab erroribus animum revocandi non²⁰ tantum²¹ clericis a²² Deo creditur attributa potestas²³ sed²⁴ etiam cuilibet christiano a Domino ista²⁵ necessitas iniuncta probatur. Sic²⁶ enim²⁷

1) declitus *B* 2) *om. B* 3) *O*; sibi *T* 4) *CDZb*; diuina *T* diuinis *F* 5) *om. A* clericis *B* sua uol. clericos *VEb* uoluit clericum *H* 6) fungi-credo ipsos *om. H* 7) vite uoluit *B* 8) uol. carn. *om. B* 9) *add. B*: quam ceteros 10) nec *B* 11) *add. H*: non credo 12) *om. H* 13) *om. B* 14) etiam *B* 15) soli cum *E* solum cum *H* 16) *om. B* 17) possit *B* 18) argumentatio *F* 19) remouere *BVZ* remordere *Gb* 20) *om. B* 21) *om. C* 22) a *D. om. B* 23) *VHb*; *om. TE* 24) sicut *E* 25) *om. BEb* 26) Sicut *BGHb* 27) *om. B*

evangelicae veritatis disciplina¹ edicit²: „Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum³ inter te et ipsum solum“ etc. Non enim dixit: „Si peccaverit in clericum⁴ frater suus“⁵, sed generali est sermone locutus tradere volens singulis generale mandatum. Bene enim⁶ facit clericus et bene laicus, si ab omni saeculari⁷ delectatione absteineat et in bonis operibus proximorum corda confirmet. Confiteor tamen et negare non possum, quod clericus ex iniuncto sibi officio quadam specialitate tenetur, ut in⁸ divina domo⁹ vel populo¹⁰ adstante viam¹¹ veritatis annuntiet et¹² ad veram catholicam fidem plebem suam admonendo confirmet. Quod si negligenter omittat, aeterna nunquam poterit vitare¹³ supplicia, nisi¹⁴ forte poenitentiae delictum¹⁵ fructigeræ¹⁶ medicina¹⁷ contemperet¹⁸. Si vero in linguae opere suum recte gerat officium, ab¹⁹ hoc est onere liberatus. Nam²⁰ alia commissa crimina nequaquam in eo gravius²¹ quam in quolibet laico vindicantur²², quum ita[que²³]

¹) doctrina iubemur *E* discipl. doceamur *C* disc. docetur *D* disc. docemur *FH* ²) que dicit *O* ³) eum *O* ⁴) te *B* ⁵) tuus *CDZb* *add. A*: in te f. s. ⁶) igitur *VZ* ergo *Gb* ⁷) om. *E* ⁸) om. *H* ⁹) domino *H* ¹⁰) *O*; om. *T* ¹¹) via *A* illi vim *B* ¹²) et-confirmet om. *H* ¹³) euitare *O* ¹⁴) ubi *A* nisi-contemperet om. *B* ¹⁵) penitentiae debitam *A* debitum penitentiae *CD* delictum penit. *FZb* ¹⁶) om. *H* ¹⁷) medicinam *A* ¹⁸) *D*; contempnet *AC* condempnet *FZb* ¹⁹) ab h. e. opere absolutus *B* adiunitus absolutus. Nam *C* a deo inuito absolutus *D* ad innatus sibi legatione commissa erit penito absolutus *E* diunitus sibi leg. comm. erit p. abs. *F* admuatus sibi legatione commissa *H* ²⁰) Nam alia om. *H* ²¹) om. *H* ²²) iudicantur *DFHb* ²³) ita *BO*

carnis incentivo¹ naturaliter² instigetur³ sicut⁴ et reliqui universi mortales. Et hoc est⁵, quod evangelica clamat auctoritas; videns enim Dominus, suos clericos iuxta humanae naturae infirmitatem in⁶ varios⁷ lapsuros excessus⁸, ait⁹ in evangelio: „Super cathedram Moisi sederunt¹⁰ scribae et pharisaei; omnia, quaecunque dixerint, vobis servate et facite, secundum¹¹ autem opera illorum nolite facere“, quasi dicat¹²: „Credendum est dictis clericorum quasi¹³ legatorum Dei, sed quia carnis tentationi sicut homines¹⁴ ceteri supponuntur¹⁵, eorum non inspiciatis opera, si eos contigerit in aliquo deviare“. Sufficit ergo mihi, si altari¹⁶ assistens meae¹⁷ plebi Dei studeam verbum annuntiare¹⁸. Unde, si ab aliqua petam muliere amari, sub clericali me non potest praetextu repellere; immo inevitabili vobis necessitate probabo, quod magis¹⁹ in amore clericus quam laicus est eligendus. Clericus enim²⁰ in cunctis cautior et prudentior quam²¹ laicus²² invenitur²³ et maiori moderamine se suaque²⁴ disponit et competentiori mensura solitus est omnia moderari, et²⁵ quia cleri-

1) VZ; intentio Ab stimulo B 2) om. B 3) DHb; instigentur TCEF 4) quemadmodum B 5) om. A 6) om. E etiam in H 7) vanos A 8) add. D: sic me sibi dei studeam uerbum adnuntiare 9) ait enim H 10) Zb; sedebunt TF sedebant CD 11) sin autem A sed B 12) diceret B add A: et c. m. i. s. d. b. b. et s. q. c. q. dixerint suos servare .f. quasi dicat 13) tanquam BD 14) om. H 15) om. H 16) in domo diuina B 17) me AC om. BH cum unigeniti filii dei uerbum studeam nunciare D 18) denunciare Zb 19) potius B 20) Nam clericus B 21) om. B 22) laico B 23) reperitur B 24) suaque cuncta VEb 25) et etiam B

cus omnium rerum scientiae¹ habet scriptura² referente peritiam. Unde potior³ ipsius⁴ quam laici amor est iudicandus, quia nil in mundo tam necessarium invenitur, quam⁵ omnium industria rerum amorosum esse⁶ peritum. Et ideo, si alias me vestro dignum amore noveritis hac me causatione⁷ non recte⁸ potestis abiicere, quod⁹ me clericorum videtis¹⁰ militiae deputari.

Mulier ait: Miranda sunt plurimum¹¹ dicta vestra, quibus asseritis, non magis clericum quam laicum mundi voluptates exercendo puniri, quum in sacris scriptis¹² reperiatur¹³ insertum, quod¹⁴ quanto¹⁵ cuiusque¹⁶ maior¹⁷ est ordinis et dignitatis praerogativa viventis¹⁸, tanto maior est¹⁹ ipsius delinquentis occasus. Sed, etsi²⁰ non²¹ maius²² in clerici amore quam²³ laici ponamus versari delictum, aliud tamen est, quod vehementer²⁴ feminis clerici contradicit amorem. Nam, quum amor de sui natura corporis placabilem²⁵ et pulchrum quaerat ornatum hominemque²⁶ tempore congruo sua cunctis exigat²⁷ largiri paratum et contra rebelles animosum et omnimoda in²⁸ proelio strenuitate gaudentem et bellorum assiduo labori

¹)scientiam atque peritiam *B* ²)ipsa scr. testante *B* ³)potius *ADF* ⁴)ips. clerici *B* ⁵)sicut *B* ⁶)*O*; est *T* ⁷)causa *B* ⁸)rite *O* ⁹)scilicet quod *B* ¹⁰)uideritis *DZ* ¹¹)quam plurimum *H* ¹²)scripturis *BO* ¹³)reperitur *Z* ¹⁴)quia *A* ¹⁵)quando *A* ¹⁶)cuicumque *B* ¹⁷)maioris *A* maior-tanto *om.* *D* ¹⁸)*DEFb*; inuentis *AH* inuentus *BC* ¹⁹)*om.* *H* ²⁰)si *Zb* siue *F* ²¹)*CDE*; *om.* *TFH* ²²)maius est *A* equale sit *B* magis *FZb* ²³)veluti in *B* ²⁴)*om.* *H* ²⁵)placibilem *VHb* ²⁶)hominem *BD* ²⁷)*om.* *B* ²⁸)*om.* *H*

suppositum, clericus quidem muliebri apparet ornatu vestitus et¹ capite deformiter incedit² abraso, neminem³ potest largitatis praemiis adiuvere, nisi bona velit aliena surripere, et continuo reperitur otio deditus et ventris solummodo mancipatus obsequiis; et ideo, si adversus alicuius probitatis feminam aliquid de amore sit ausus exprimere, in ipso suae locutionis⁴ primordio prudenter debet ab ipsa muliere compesci⁵ et ignominiosam ac verecundam⁶ meretur⁷ pati⁸ repulsam, ut non solum ipse rubore perfusus⁹ ab huiusmodi¹⁰ cogatur illicitis abstinere, sed¹¹ alii similem¹² verentes ruborem timeant similia postulare. Multi enim magis¹³ propter mundanam verecundiam prohibita vitant atque nefanda committere quam propter aeternae mortis evitanda supplicia.

Homo ait: Verum est, quod dicitis, quod¹⁴ quanto maior alicuius dignitas invenitur, tanto maior est delinquentis occasus non quidem¹⁵ quo ad Deum sed quo ad male loquentis vulgi opinionem. Magis enim ad unius clerici modicum valde commissum¹⁶ universus populus concitatur et eius delictum exaggerat¹⁷ vitamque blasphematur, quam si mille de populo reperiantur immanissima¹⁸ scelera commisisse. Quod quare contingat, ad prae-

¹) om. B ²) O; decedit A incedens B ³) neminemque VHb
⁴) lectionis D ⁵) conspici A ⁶) uerecundiam AH ⁷) ei dare B
⁸) om. B ⁹) om. A perfusus Bb confusus VZ ¹⁰) huius ADE
¹¹) Verum et B sed etiam O ¹²) similiter B ¹³) om. B ¹⁴) quia O
¹⁵) om. D ¹⁶) male comm. D ¹⁷) exagitat BH ¹⁸) manissima A inmagissima C in maxima F grauissima H

sens vobis recitare subsisto¹. Muliebris autem indulta clericis cultura mihi nullatenus potest² esse nociva, quia talis secundum³ ordinem ab antiqua prudentia patrum mihi mandatur ornatus, ut habitu etiam⁴ et incessu ab aliis hominibus clerici distinguantur. Unde, si in⁵ re tam modica patrum praecepta subverterem sive mandata negligerem, nec vos credere deberetis⁶, me⁷ vestris⁸ quasi⁹ alienigenae¹⁰ maioribus obsecundare mandatis, et praeterea¹¹ mihi¹² possetis¹³ obiicere: „Vade, apostata, et tui¹⁴ ordinis¹⁵ manifeste¹⁶ transgressor existens“. Quod autem de largitate dixistis, ex magno videtur erroris fomite¹⁷ processisse. Nam, quum ab ipso veritatis auctore largitas universis praedicetur hominibus, et avaritiae¹⁸ prorsus cunctis sit inhibita via, nescio qua fronte vos¹⁹ quaeritis clericis²⁰ largitatis opera denegare, nisi de illis forte clericis vestros velitis interpretari sermones, quos mundo penitus et mundi rerum proprietati renuntiassse constiterit²¹. Sed nec in²² illis, veritate subtiliter inquisita, vestra videtur sententia veritate²³ subnixa. Proeliorum autem actus a Deo nobis²⁴ est interdictus

¹)postpono *B* ²)posset *VEb* ³)sec. originem ordinem *H*
⁴)et tonsura nec non etiam *D* ⁵)inter tam *H* ⁶)debeat *D*
⁷)nec *A* ⁸)om. *H* ⁹)quasi al. om. *B* qu. meis *H*
¹⁰)alienigene alieni genere *A* ¹¹)propterea *Bb* ¹²)iuste michi *O*
¹³)possitis *A* potestis *b* ¹⁴)om. *F* in *H* ¹⁵)ordine *H* ¹⁶)manifestus *H* ¹⁷)fonte *Z* ¹⁸)avaritia *H* ¹⁹)om. *BD* ²⁰)clericis-forte om. *B* clericis om. *E* ²¹)*CDZb*; consistit *A* constat *B* ²²)om. *DZb* ²³)veritati *TEFb* ²⁴)vobis *Ab*

et hoc ideo, ut a¹ sanguinis effusione manus² semper valeamus³ innocentes⁴ habere⁵, ne⁶ propter sanguinis effusionem ab⁷ eius ministerio repellamur indigni. Nam sanguinis⁸ effusione⁹ pollutus divino¹⁰ repellitur¹¹ ministerio. Unde rex David sanctissimus Domino templum aedificare non potuit, quia humanum effuderat¹² sanguinem; sed ab ipso Domino¹³ audivit: „Non aedificabis mihi templum, quia vir sanguinis es“. Nam si mihi haec ratio non obstaret, nil in orbe mihi¹⁴ resideret acceptius¹⁵ quam actus bellicos exercere et¹⁶ cordis audaciam demonstrare. Quod vero de ventris voluistis obsequio recitare, nulla potest¹⁷ mihi ratione nocere¹⁸, quia nec laicus potest nec clericus reperiri, masculus nec femina nec¹⁹ parvulus vel²⁰ adultus, qui ventris non inveniatur libenter inservire ministeriis. Sed, si illud²¹ immoderate²² ab aliquo fiat, coram Deo et omni homine tam laicis²³ quam clericis constat esse perniciosum et omnimoda reprehensione dignissimum. Nec enim propter otia multa²⁴, quibus clerici deputantur, est contra eos ventris ingluvies praesumenda. Nam²⁵ si propter otia magis in aliquo

¹) *om. AZ* ideo quod a *D* ²) manus-Nam sanguinis *om. D*
³) habeamus *FZb* ⁴) innoxias *FZb* ⁵) *om. H* ⁶) non *A* ⁷) ab-effusione
om. H ⁸) sanguine *B* ⁹) *CEFb*; *om. T* ¹⁰) a diuino *B* ¹¹) reperitur
O ¹²) effonderat *A* effunderet *B* ¹³) *om. H* ¹⁴) *om. H* ¹⁵) attentius
TDE ¹⁶) ut mei *B* ¹⁷) *om. B* ¹⁸) tacere *D* deterere *H* ¹⁹) *om.*
Hb ²⁰) nec *Hb* ²¹) istud *O* ²²) moderate *B* ²³) laycus quam
clericus *A* laycus quam clericis *B* clericis quam laycis *O*
²⁴) quibus-praesumenda *om. T* ²⁵) Nam-magis *om. T*

ventris obsequia praesumuntur, super omni¹ ratione viventi² de mulieribus³ talis esset⁴ omnibus praesumptio violenta, quum⁵ ipsae semper in⁶ continua et⁷ corporali quiete morentur. Immo magis contra feminas quam contra clericos vel laicos⁸ potest⁹ in hac parte inspecta veritate praefiniri¹⁰, quia ventri primo¹¹ mulier quam masculus contra Dei¹² mandatum legitur¹³ obsequia praestitisse et Dei praecepta propter gulam fuisse transgressa¹⁴. Immo nec ipse masculus ventris unquam ministerio deservisset, nisi forte¹⁵ primitus ab¹⁶ ipsa¹⁷ muliere fuisset nimia¹⁸ svasione compulsus et ipsa¹⁹ instigante deceptus.

Mulier ait: Si ex meis dictis vester sit²⁰ animus concitatus²¹, mihi soli debetis proverbialiter convitiosa rependere²², et pro unius offensa contra omnes non²³ decet vos mulieres generaliter desae-
vire²⁴. Nam, quod mulier primo fuit propter gulam divina transgressa mandata, hoc fecit daem-
onis calliditate decepta non quasi ventris appetitum cupiens refrenare, qui nullus erat, sed tanquam

1) *om. AC* super-ratione *om. B* omni quod *FZb* 2) *cum B* uiuenti [?] *C* mundus *F* uiuit *Zb* 3) *omnibus H* 4) *esse mulieribus H* 5) *quoniam B* 6) *et in B* 7) *om. B* 8) *alios masculos DFZb* 9) *pot.-masc. om. D* 10) *preferri B* *presumi O* 11) *CFZ*; *priori A* *prius BDb* 12) *dei etiam VHb* 13) *legi A* 14) *Cb*; *ipsam fuisset transgressam B* *transgressam ADFZ* 15) *om. H* 16) *om. H* 17) *ipsius mulieris B* 18) *initia A om. B* *inuita F* *nimia Hb* 19) *per ipsam inuestigantem deceptus B* 20) *om. O* 21) *conturbetur VZ* *concitetur b* 22) *CDEb*; *reperendere A* *allegare B* *reprehendere FH* 23) *om. A* 24) *deseruire AVb* *exclamare B* *diffinire Z*

stulta decipientis daemonis dicta¹ credendo, boni cupiens et mali Domino² prohibente³ scientiam possidere.

Homo ait: Quare ergo mulier primo⁴ fuit in cibi assumptione tentata quam masculus, quum maiori de masculo fuisset daemone⁵ victoriae reputatum, nisi quia proniorem ad gulae appetitui⁶ concedendum mulierem⁷ quam masculum⁸ praevidebat?

Mulier ait: Hoc ideo contigit⁹, quia mulieres omnia facilius credunt ex ipsa natura quam masculi. Innocentes enim inveniuntur et simplices et ideo credunt¹⁰ omni verbo¹¹. Unde videns daemon masculum non tam facilem¹² et proum omnia credere, quia callidus et dolosus in cunctis existit, suam ad¹³ mulierem voluit tentationem emittere¹⁴. Nam, si incepisset a viro tentatio¹⁵ et in eo omni¹⁶ prorsus caruisset effectum, suum viri exemplo mulier animum confirmasset.

Homo ait: Super praesenti articulo cito nobis¹⁷ disputandi materia non deesset, et ideo hac verborum altercatione dimissa ad principale mihi peto propositum responderi. Nam a vobis obiecta superius nullo¹⁸ mihi videntur¹⁹ iure contraria.

¹) dictis credens *B* ²) *O*; demone *A* dyabolo *B* ³) promittente *B*
⁴) prius *B om. H* ⁵) demonij *A* ⁶) *F*; appetitum *ct.* ⁷) mul. cognoscebat *B* ⁸) masc. abstinuisse *B* ⁹) contingit *ACEFb* ¹⁰) *om. A*
¹¹) *om. B* ¹²) facile et prone *D* ¹³) a muliere voluit tent. exordiri *DEF* a muliere tent. emisit *H* ¹⁴) *add. DEFb*: timens ne suam in uanum temptationem emitteret ¹⁵) temptationem *BF* ¹⁶) *om. DH* ¹⁷) *CD*; vobis *TFZb* ¹⁸) nulla *AC* ¹⁹) uidetur *A*

Mulier ait: Etsi forte vos propria merita constituent tali dignum amore, aliud¹ tamen viam vobis praecludit amandi. Est namque alius, tam probitate quam genere vobis coequalis nec in obsequiorum² voluntate dissimilis, qui servitiis solummodo petit amorem, lingua tamen³ illud⁴ indicare recusat⁵, qui⁶ etiam⁷ meritissime vobis in amore praefertur. Nam, qui spem suam totam⁸ atque fiduciam in meae⁹ fidei puritate disponit et importuna me non inquietat instantia, sed ex mea tantum liberalitate¹⁰ spem suam capere confidit effectum, magis apud me censetur id meritis¹¹ impetrare, quod¹² cupit, quam qui dictis¹³ expresse cordis mihi¹⁴ secreta vulgavit et totam¹⁵ spem suam in sermonis facundia collocavit¹⁶ magis scilicet de proprii sermonis nitore¹⁷ ac verborum duplicitate¹⁸ quam de mei arbitrii sinceritate confisus. Potius enim iudex illius litigatoris tenetur exprimere iura, qui nullius advocacy iuvatur¹⁹, sed totius²⁰ suae causae merita²¹ in iudicis voluit conferre clementiam²², quam qui prudentum patro-

¹) aliud-praecl. *O* alia tamen via vobis aditum praecludit *T*
²) obsequiis *CD* obsequii *FZ* ³) *om.* *DH* enim *C* uero *EFb*
⁴) istud *O* ⁵) non recusat *H* ⁶) quare *B* qui-praefertur *om.* *D*
⁷) *om.* *B* ⁸) totamque fiduc. *B* ⁹) in me est fidei *A* in me et in
fidei *B* in mei fid. *C* in mee fid. *DZb* ¹⁰) libertate *Z* ¹¹) *CDE*;
meritis *ct.* (censetur et maioribus meritis *B*) ¹²) illud quod *B*
¹³) *om.* *B* ¹⁴) michi sui *B* ¹⁵) tantam *H* ¹⁶) colloquit *A* ¹⁷) tutore
C iutore *D* ¹⁸) multitudine *B* ¹⁹) adiuuatur *H* ²⁰) potius *H*
²¹) *om.* *H* ²²) dementiam *A* et in iud. equalitate stare *B*

cinio fultus et multorum auxilio roboratus coram¹ litigaturus² accessit.

Homo ait: Vestra mihi³ penitus⁴ in⁵ hac parte videtur arguenda⁶ opinio. Quis enim sapiens dixerit⁷ unquam, potius mutum dignum impetrare, quod obscuris⁸ nititur corporis nutibus indicare, et id consequi debere, quod cupit, quam qui summo sapientiae verbo et ornatu⁹ linguae satagit postulare, quod eius desiderat animus¹⁰ possidere. Nam inter vulgaria¹¹ solet proverbia recitari: Non habeas mutum¹² in quacunque nave pro nauta¹³. Praeterea, quod¹⁴ cupio et instanter¹⁵ desidero¹⁶ postulare, omni videtur¹⁷ ratione permissum¹⁸, ipso etiam veritatis auctore testante¹⁹, qui dicit²⁰: „Petite et accipietis, pulsate et aperietur vobis“²¹. Talis enim excrevit²² consuetudo²³ per orbem, quod nedum silendo²⁴, verum etiam vix instantissime postulando possumus²⁵ impetrare quae-sita²⁶ vel plenarie consequi²⁷, quod optamus.

¹) coram iudice *B* coram eo *VEb* coram me iure *H* ²) litigationis *H* ³) *om.* *DH* ⁴) *om.* *B* ⁵) in hoc parum videtur *B* ⁶) arguere *B* ⁷) dixit *AFb* diceret *B* dixerit *CDZ* ⁸) multis oportet corporibus fatigationibus inueniri et multorum facundia sermonum acquiri quam qui in summo *B* ⁹) ornata lingua *O* ¹⁰) animo *FH* ¹¹) *BO*; vulgari *A* ¹²) *om.* *H* ¹³) pro nauta pro-rectam *A* pro nauta *B* proretam *CFH* prouectum id est ductum *D* proceram *E* ¹⁴) Praeterea petere quod cupis *VEb* Praet. quod cupis *H* ¹⁵) *om.* *B* ¹⁶) desiderio *A* quod desideras *O* ¹⁷) *om.* *D* ¹⁸) *VEb*; promissum *TH* ¹⁹) dicente *B* probante *H* ²⁰) qui dic. *om.* *B* ²¹) *om.* *A* ²²) exercuit *AH* exercetur *B* excreuit *V* extat *E* extitit *b* ²³) multitudo uel consuetudo *H* ²⁴) silentio *DH* ²⁵) possumus *ACb* ²⁶) *om.* *B* ²⁷) sequi *H*

Immo maioribus vobis argumentis ostendo, magis mihi quam praedicto tacenti deberi¹, quod peto. Nam illud mihi non obsequia tantum, sed etiam multa facit petitionis instantia debitum. Res enim pluries² quam² semel³ a quocunque petito carissimae videtur emptionis⁴ iure deberi⁵, et⁶ ideo⁷ meae potius quam suae debetis petitioni favere⁸, quia, quod peto, unica⁹ sibi, mihi vero¹⁰ duplici ratione¹¹ debetur. Sed nec unquam fuit, ut credo, in¹² mundo femina visa, quae huius rei¹³ largitionem non petentibus voluerit sponte offerre¹⁴, solito¹⁵ istud feminarum contradicente pudore.

Mulier ait: Ideo nautae recusant¹⁶ mutos¹⁷ nave deferre, quia turbationis instante periculo audire non possunt, quid sibi a sociis iniungatur agendum, nec aliis exprimere, quid sibi videatur¹⁸ utilitati navis¹⁹ expediens. Nam et muti labor²⁰ non debet²¹ suis meritis defraudari, quamvis, quod optat, eius sermo nullatenus valeat indicare, nec potest obstare introductum evangelici sermonis exemplum. Ille namque quo²² ad aeterni regis iudicium²³ iudicatur petere instanter et ad ostium

¹)debitum esse *O* ²)*om.* *O* ³)semel etiam *DEb* semel et *H*
⁴)emptonis *DF* ⁵)*add.* *D* multa verba de emptionis iure ⁶)ergo *B* ⁷)*om.* *B* ⁸)sanare *H* ⁹)solum un. *B* unico *O* ¹⁰)*BO*; michi uidetur uero *A* ¹¹)iure *O* ¹²)in mundo *om.* *O* ¹³)regi *H*
¹⁴)conferre *C* ¹⁵)cum sol. femin. pudori contradicat *B* ¹⁶)recusantur muti nauem *B* ¹⁷)multos *D* ¹⁸)*BC*; uidetur *ct.* ¹⁹)*om.* *Z* ²⁰)Nam et multi laborum *A* non etiam muti labores *B* Nam et multi labor *D* ²¹)*O*; debent *T* ²²)qui *B* ²³)sententiam *B*

propulsare indesinenter, cui propria merita suffragantur fideique puritate iuvatur. Si¹ enim potestatem² vultis³ coartare vocabuli et eius simpliciter attendere sonum, oportet⁴ instanti⁵ vos ratione⁶ asserere, mutis⁷ omnibus paradisi penitus introitum⁸ denegari⁹, quum¹⁰ nunquam valeant id, quod corde¹¹ petunt, articulatis vocibus indicare, naturalis¹² linguae officii sibi istud inhibente defectu. Quod autem dicitis, magis vos debere, quod petitis, impetrare, quia duplici¹³ vobis illud¹⁴ esse iure debitum¹⁵ enarratis¹⁶, non potest iusta ratione defendi. Illud¹⁷ enim verum esse asseritur in rebus, quae hominum mercimonio supponuntur; absit autem, quod aliquis¹⁸ unquam amorem¹⁹ pretii venalitate mercetur²⁰. Amor enim res est gratiosa et²¹ ex sola cordis nobilitate procedens et²² pura mentis liberalitate²³, et ideo cunctis debet gratis nullius scilicet²⁴ muneris interveniente figura largiri, quamvis²⁶ liceat amantes²⁶ solatiandi causa quibusdam se adinvicem²⁷ muneribus honorare. Si tamen muneris contemplatione

1) Sed *A* 2) uirtutem *B* 3) velitis *B* 4) et *A om. BO* 5) instanter *FH* 6) possetis rat. *B* oportet rat. *DFb* oporteret rat. *C* oportet *Z* 7) quod mutis *B* 8) introitus *B* 9) *O*; denegatur *T* 10) cum ipsi *P* quod ipsi *C* 11) *om. B* 12) naturae uel *H* 13) dupl. ratione *B* 14) illud-iure *om. B* 15) debetur *B* 16) ut narr. *B* 17) Nam quod dicitis silencijs nullam rem ab aliquo impetrari verum esse *B* 18) *om. H* 19) valeat am. *O* 20) exponat *B* mercari *O* 21) *om. Bb* 22) et-lib. *om. B* 23) liberalitate uel libertate *H* 24) *om. B* 25) Quamuis enim *VHb* Quam enim *E* 26) amantibus *BEV* am.-quibusdam *om. H* 27) invicem *B om. E*

solummodo amoris reperiantur vacare ministeriis¹, non verus² postmodum iudicatur sed falsificatus amor. Praeterea³ propter vestram petitionem, mea non⁴ debet suum liberalitas⁵ amittere meritum⁶ [liberalitas⁷], fieret⁸ quod quidem, si illud, quod quaeritis, vestra vobis faciat postulatio debitum; ubi enim aliquid ex debito postulatur, ibi suum liberalitas⁹ non agnoscit officium. Quod autem dicitur¹⁰, saepius¹¹ rem¹² petitam¹³ penitus esse¹⁴ comparatam, verum est quo ad petentem non autem quo ad possidentem. Nam, si aliquid ad solam cuiusque¹⁵ petitionem debitum iudicetur¹⁶, multis¹⁷ divitiae¹⁸ abundanter affluerent, quos perpetua detinebit¹⁹ egestas et iniqua fatigabit²⁰ inopia. [Ergo²¹ pulchre voluit²² auctor²³ proverbio²⁴ alludere. Nam, quum aliquis, ut rem quamlibet consequatur, pecuniam multam expendit²⁵ vel labore plurimo fatigatur, sic²⁶ de eo solet in vulgo narrari: „Homo iste rem illam care plurimum²⁷ comparavit; res tamen illa iure sibi nullo debetur“.] Sed nec illud nostris²⁸ potest sermonibus

¹) misterijs *O* ²) uerum *A* ³) Nec enim *B* ⁴) *om.* *B* ⁵) liberalitatis *A* liberalitas *BCD* ⁶) libertas *E* libertas suum amittere *FH* ⁶) debitum *H* ⁷) *om.* *BO* ⁸) fieret-debitum *om.* *H* ⁹) libertatis *H* ¹⁰) dicitis *B* ¹¹) *om.* *BO* ¹²) rem pluries quam semel petitam *B* ¹³) *om.* *A* ¹⁴) *om.* *A* ¹⁵) cuiusque rei *H* ¹⁶) iudicaretur *B* ¹⁷) *AH*; multi *B* multorum *VE* ¹⁸) *O*; diuitiis *T* ¹⁹) detinebat *BH* ²⁰) fatigat *A* ²¹) Et hoc est quod *B* ²²) illo proverbio solet exprimi cum aliquis *B* ²³) actor *AH* ²⁴) prov. uulgari *O* ²⁵) expendat *B* ²⁶) sic-narrari *om.* *B* ²⁷) nimium *B* ²⁸) uestris *TH* ²⁸) meis *C* nostris *DEF*

obviare, quod dicitis, mulieris¹ pudori obsistere, si ipsa suum offerat² non³ petitum amorem; mulieribus⁴ enim nullo reperitur iure negatum suum sponte cuilibet probo⁵ largiri amorem⁶. Potest ergo mulier, si ab aliquo provocetur amare⁷, eum ad suum pulchre et⁸ curialiter invitare⁹ amorem, si cognoverit virum¹⁰ illud ob aliquam non exprimere causam. Huic¹¹ autem¹¹ opinioni argumentum praestat validum Caroli Magni regis filia, quae ab Ugone Alverniae¹² expressissime postulavit amari; ipse tamen, quia alterius eiusdem regis filiae ligabatur amore, ipsam quidem recusavit amare nolens incestus scienter incurrere crimen. Ergo nulla mihi ratione negatur praedictum amare tacentem.

Homo ait: Gauderem plurimum, si vestra in hac¹³ parte¹⁴ a cunctis mulieribus comprobaretur¹⁵ opinio, quia satis exinde omnium hominum amare volentium labor esset attenuatus et eorum melior effecta conditio. In hoc tamen vobis consentire non possum, quod¹⁶ maiorem aliquis tantummodo¹⁷ tacendo¹⁸ quam sua vota sapienter et curialiter exprimendo¹⁹ mereatur honorem; nec²⁰ vestra inde

¹) mulierum *B* ²) off. sponte non petenti *DEF* sponte off. n. p. *C* sponte off. *H* ³) non petitum *om.* *B* non-spontе *om.* *H* ⁴) mul.-potest *om.* *B* ⁵) proprio *A* ⁶) *om.* *H* ⁷) amore *AC* ⁸) et cur. *om.* *B* ⁹) potest invitare *B* ¹⁰) ipsum *B* ¹¹) Et huic *B* ¹²) aluerine *T* aluernie *CDE om. F* animio *H* Alverme *b* ¹³) hoc *B* ¹⁴) *om.* *B* ¹⁵) comprobetur *A* ¹⁶) ut *O* ¹⁷) *om.* *BO* ¹⁸) silendo *B* ¹⁹) exprimatur *H* ²⁰) Sed nec *BO*

liberalitas suum perdit¹ officium², quia, quod de emptionis iure et amoris debito praenarravi³, non illud asserui quasi amorem vestrum mihi⁴ credens proprie⁵ debitum vel largitione⁶ dehonestandum⁷ pecuniae, sed vehementer excogitans, vestram mihi gratiam instanter petenti debere gratiosiore⁸ exsistere quam improvida taciturnitate silenti⁹.

Mulier ait: Instantia mihi vestra¹⁰ nimis importuna videtur¹¹, quae tam repente quaerit amoris consequi largitatem. Nam, etsi vos propria merita constituent omni¹² honore dignissimum, exigere non tamen debetis amoris¹³ repentina concessione ditari. Non enim alicuius debet¹⁴ femina¹⁵ probitatis nimis velociter amantis acquiescere voluntati; amoris enim¹⁶ cita¹⁷ et festina largitio contemptum parit¹⁸ amantis¹⁹ et optatum diu vilescere facit²⁰ amorem, et eiusdem per²¹ tempora multa perceptione dilata etiam²² simulatus purificatur amor, et omnis in eo removetur aerugo²³. Multis ergo femina debet prius argumentis viri percipere probitatem et eius liquido cognoscere fidem²⁴.

¹) *O*; perdat *T* ²) *add. B*: licet ex debito amorem postulauerim vestrum ³) preuariaui *A* preuariauit *H* ⁴) *om. B* ⁵) propter *B om. H* ⁶) largitionem *T* ambitione *O* ⁷) *O*; dehonestandam *T* ⁸) misericordiore *B* ⁹) silentii *D* petenti *E* ¹⁰) *om. H* ¹¹) *om. B* ¹²) omnium *B* ¹³) amore *A* ¹⁴) decet *VEb* ¹⁵) feminam *CDEb* ¹⁶) cum amoris *B* ¹⁷) cita nimis *O* ¹⁸) reddat *B* ¹⁹) amantem *B* ²⁰) faciat *B* ²¹) pro ipsa multa percept. *H* ²²) etiamsi simul. fuerit *B* ²³) *VEb*; origo *AH* fictionis remouetur origo *B* ²⁴) *add. O*: quam sui spem illi concedat amoris (amore *H*)

Homo ait: Aegroto, cui finalia¹ videntur² imminere praeludia³, assveta non debet ciborum⁴ diaeta servari vel medicina regularis adiungi; sed, quidquid eius desiderat appetitus assumere, quamvis regulariter sit eius⁵ infirmitati contrarium, misericorditer tamen⁶ hoc sibi⁷ sapiens consvevit medicus indulgere. Poenae igitur continuique dolores⁸, qui pro⁹ vestro mihi amore languenti mortem regulariter¹⁰ minantur amaram, me violenter cogunt huius mortis irregulatiter et importune remedia postulare; nec superius enarrata vos poterit defensare ratio¹¹, quam dixistis, indecens mulieribus esse, suum amorem alicui repente largiri. Nam talia responsa mulieribus debetis relinquere rusticanis, quae consveverunt suo¹² semper habere in ore: „Uno quidem ictu non inciditur¹³ penitus arbor“. Mulier enim sapiens et discreta rei¹⁴ petitae modificare¹⁵ indutias sagaciter¹⁶ consvevit, quia¹⁷, si minus¹⁸ provide¹⁹ animus suspendatur²⁰ amantis, et ipse graviter est²¹ mulieris²² percussus amore, abstinere se non potest amator ab ipsius loci frequentatione assidua et concupisci-

¹)funeralia *B* ²)*om.* *B* ³)pericula *B* ⁴)alterum [?] *A* ⁵)*add.* *CDH*: illud ⁶)*om.* *A* ⁷)*om.* *B* ⁸)labores *C* ⁹)*om.* *H* ¹⁰)irregulariter *CFHb* ¹¹)*AE*; tuitio *BDF* initio *C* municio *H* ¹²)suo semper in ore proverbiū istud retinere *B* ¹³)inscinditur *B* ¹⁴)spei *O* ¹⁵)modif. amorem nimis differat exhibere *D* modif. inducias debet *CEF* mod. deb. ind. *Hb* ¹⁶)sag. consv. *om.* *O* ¹⁷)Nam *B* ¹⁸)nimium *B* ¹⁹)*om.* *B* provide uel (et *F*) discrete *DF* prou. uel indiscrete *CZ* ²⁰)a muliere susp. *O* ²¹)sit *B* est *ct.* ²²)mulieribus *A*

bili oculorum aspectu. Unde saepe contingit, quod ex tali conversatione¹ amantium status a² vulgi detrectationibus turpiter diffamatur, et quandoque vix inceptus quasi³ perfectus divulgatur amor, et bonorum propositum impeditur⁴. Debet ergo mulier, cuius amor exigitur, moderate⁵ tempora⁶ prorogare petenti, si ipsum disponat amare.

Mulier ait: Poenas magnas et graves, quas dicitis imminere⁷, angustias patienter⁸ sustinere debetis propter bona, quae grandia postulatis⁹; non¹⁰ enim potest bonum plenarie cognosci nisi mali prius¹¹ percepta notitia. Quod autem dicitis, mulierem indutias debere sapienter modificare petenti, verum est, ubi mulier firmiter concepit¹² amare. Ubi autem ipsa plenum habet¹³ petentem non amandi¹⁴ propositum, pulchre debet atque prudenter et curialiter ipsum suo sermone reiiicere¹⁵ et eius animum nullius dicti asperitate turbare vel aliqua promissione suspendere. Ergo¹⁶, quum vos non amandi immutabilis mihi¹⁷ dispositio perseveret¹⁸, molestum vobis esse non debet, si ego recusem vos fallaci¹⁹ dilatione frustrare. Sed, ut²⁰ istud aegre²¹ vester non²² perferat²³

¹) conseruatione *D* ²) *Ab*; per v. detractationes *B* a v. detractationibus *F* a v. detractoribus *ct.* ³) pro perfecto . . . amore *B* ⁴) penitus imp. *Cb* ⁵) moderare *A* moderari *H* ⁶) tempora-amare *om.* *H* ⁷) vobis imm. *B* ⁸) *om.* *H* ⁹) postulastis *Z* ¹⁰) cum bonum non possit *B* ¹¹) primitus *O* ¹²) *O*; concipit *A* conceperit *B* ¹³) habuerit *B* ¹⁴) amare *A* ¹⁵) eiicere *H* ¹⁶) *om.* *H* ¹⁷) *om.* *B* ¹⁸) perseuerat *CFZ* ¹⁹) falsa *B* ²⁰) nec *B om F* ²¹) egre eger *A* ²²) *om.* *B* ²³) perseuerat *CH*

animus, non¹ amandi vobis edissero causam, quia scilicet² amori sum alterius colligata³ et indissolubilibus⁴ illigata⁵ catenis.

Homo ait: Dulcissima mihi saperet cuiuslibet angustia poenae, si aliqua indicia⁶ futuri boni perpenderem⁷. Sed quod⁸ dicitis, vos alterius amore ligari, credo, vos indubitanter petere fugam et loquendi vobis mihi penitus obstruere viam, quia mandatum tradit amoris, ne⁹ aliquis¹⁰ alterius idonee copulatam amori¹¹ scienter subvertat. Sed¹² quum¹³ istud nullius indicii valeam argumento praesumere¹⁴ rei huius¹⁵ non immerito alienus¹⁶ existens, non videor mandati transgressor amoris¹⁷. Sed, etsi in¹⁸ veritate cognoscerem, amori vos alterius obligari, et¹⁹ crederem, vos amori minus idonee²⁰ copulari²¹, si meis possem²² vos sermonibus a tali copula remove, nunquam ex hoc credo²³ amoris me²⁴ praecepta corrumpere sed eius fideliter parere mandatis; quia illud amoris praeceptum, de quo praesenti disputatione narramus, de idonee loquitur copulatis, [et hoc²⁵ ostendit²⁶ adverbium

¹) si non *BFH* ²) *om. BF* solum *H* ³) obligata *O* ⁴) indissolubilis *H* ⁵) alligata *BFb* colligata *E* ⁶) iudicia *DEb* iusticia *H* ⁷) impenderem *H* ⁸) ex eo quod *B* ⁹) nec *A* ¹⁰) *om. H* ¹¹) amore *A* ¹²) *om. B* ¹³) Cum tamen huiusmodi negotium nullius *B* ¹⁴) percipere *B* ¹⁵) ipsius *B* ¹⁶) exsisto incredulus et ideo non videor *CDZ* (ideo *om. H*) exsisto credulus et ideo non uid. *F* incredulus perseuero *b* ¹⁷) *add. B*: Si vestrum postulem amorem ¹⁸) *VEb*; *om. TH* ¹⁹) et-amori *om. B* ²⁰) idoneo *AO* ²¹) *om. B* ²²) non possem *A* ²³) crederem *B* ²⁴) *om. H* ²⁵) *om. B* ²⁶) possit *B* oportet *H*

idonee, quod¹ ibi² expressius exaratur³]. Minus⁴ autem idonee tunc femina copulatur amori, quum hominis probitas non aequaliter mulieris⁵ probitati respondet⁵, vel quum pura⁷ cordis non aequaliter⁸ utrinque⁹ procedit affectio¹⁰. Sed, etsi plenius scirem vos idonee¹¹ copulatam¹² amori, quamvis me amorem a vobis non deceret exposcere, amoris scilicet istud inhibente¹³ mandato¹⁴, mihi tamen, ut credo, licitum esset¹⁵ implorare¹⁶, ut ex vestra concessione¹⁷ mihi pro¹⁸ vobis¹⁹ cor bonum liceat habere, et ut vos mea laudabilia facta suscipiendo laudetis, et, si minus provide in aliquo deviavero, secreta me correctione²⁰ debeatis²¹ arguere. Ergo, si alicuius estis amore ligata, quod nullatenus credere possum, subtiliter disquirat prudentia vestra, an talis vobis amor exsistat idoneus.

Mulier ait: Fidem quidem²² huius plenarie facere veritatis nisi propria vobis assertione non²³ possum, quia nemini sui licet amoris pluribus aperire secreta, amoris²⁴ hoc²⁵ traditione docente. Unde credo esse penitus²⁶ inurbanum, vos²⁷ in

¹) ut *B* ²) *om. BH* ³) ipsius mandatum intelligatur *B* enarratur *FI* ⁴) Nam tunc minus idonee *B* ⁵) multis *A* ⁶) *O*; respondit *A* respondeat *B* ⁷) ex pura *B* ⁸) *om. B* ⁹) *FZb*; utrumque *A om. B* utrique *C* utriusque *D* ¹⁰) *O*; effectum *A* affectione uterque amor *B* ¹¹) idoneo *AO* ¹²) copulatas *D* ¹³) prohibente *B* ¹⁴) *om. A* ¹⁵) *O*; est *T* ¹⁶) explorare *B* ¹⁷) *O*; confessione *A* extra vestri amoris concessionem *B* ¹⁸) *om. B* ¹⁹) vestrum cor lic. hab. secretum atque bonum *B* ²⁰) correptione *CDZ* ²¹) arguere velitis *B* ²²) autem huius rei plena manifestarem veritate *B* ²³) indicare prohibitum esset *B* ²⁴) *om. H* ²⁵) hec [?] *A* hec *H* hac *b* ²⁶) etiam pen. *B* ²⁷) uobis de hac re parum proferre cum talia referendo meis *B*

hac parte dicere, meis vel alterius dominae fidem¹ non esse habendam sermonibus. Cor autem bonum habere² vobis largiri esset concedere nihil³, nam⁴ illud ex vestro⁵ solummodo procedit arbitrio; laudabiliter tamen⁶ a⁷ vobis facta libenter laudare promitto. Correctionis⁸ autem officium non⁹ assumam, quia illud amantibus dumtaxat debetur obsequium. Utrum¹⁰ autem idonee¹¹ copulentur¹² amori, non est cognoscere leve, nec¹³ multum decere videtur¹⁴, utrinque¹⁵ amore librato¹⁶ huiusmodi¹⁷ inquisitioni¹⁸ insistere, nisi nimia¹⁹ supradictorum appareat inaequalitas manifesta, et mulieris²⁰ in his admonitio non valeat aliquem sentire profectum. Deus igitur vobis tribuat, quod vestrae possit esse placitum²¹ voluntati, et inde nunquam²² aliquis probus²³ valeat sentire iacturam.

Quoniam tamen ex his, quae mecum adinvicem²⁴ contulistis, vos plurimum exercitatos²⁵ in amoris doctrina cognosco, super quodam amoris negotio vestrum exquiro consilium. Nam, quum mulier quaedam mirae probitatis industria²⁶ duo-

¹) sermonibus fides adhibenda non esset *B* ²) *om. H* habere et illud *B* ³) nil nichil *A* ⁴) nam-arb. *om. B* ⁵) *VE*; nostro *THb* ⁶) autem *Z* ⁷) vestra facta *B* ⁸) correctionis *FHb* ⁹) nolo assumere *B* non assumo *VZ* ¹⁰) utrum autem mulier *O* ¹¹) idoneo *CFb* ¹²) copuler *B* copuletur *O* ¹³) nec dicere multum licere videtur *B* ¹⁴) iubetur *D* ¹⁵) *VE*; utrumque *A* utrum *H om. b* utrinque-perfectum *om. B* ¹⁶) liberato *ACHb* ¹⁷) huius *ADE* ¹⁸) *Hb*; inquisitioni exquisitam *A* exquisitionem *VE* ¹⁹) vestra *H* ²⁰) muliebris *CDZb* ²¹) *DEF*; placidum *A* possit placere *B* beneplacitum *CHb* ²²) nullam *O* ²³) probet *H* ²⁴) *om. B* ²⁵) exercitatum *BF* ²⁶) *om. B*

rum amorem¹ petentium alterum vellet ex² propria³ electione repellere⁴ et alterum prorsus⁵ admittere, taliter in⁶ se ipsa amoris est partita solatia. Ait enim: „Alteri vestrum mei⁷ sit pars superior electa⁸ dimidia, et pars inferior sit alteri⁹ designata petenti“. Quorum uterque morae¹⁰ cuiuslibet intermissione reiecta¹¹ propriam sibi partem¹² elegit, et uterque potioem se partem¹³ elegisse fatetur¹⁴ et¹⁵ altero se digniorem in amoris perceptione pro¹⁶ dignioris partis electione contendit. Praenarrata vero mulier suum nolens¹⁷ improvide¹⁸ praecipitare arbitrium¹⁹, litigantium consensu²⁰, uter²¹ istorum sit potior in eo, quod postulaverat²², iudicandus, meo quidem²³ quaerit iudicio²⁴ definiri Quaero igitur²⁵, quis vobis²⁶ videatur in sua magis electione laudandus.

Homo ait: Quum a vobis²⁷ petam amari, et vos²⁸ mihi non amandi occasionem²⁹ rependitis³⁰, nulla debet inurbanitas reputari, si³¹ nocivam mihi causationem³² modis studeam³³ quibuslibet remo-

¹) amari *O* ²) *om. D* ³) ipsius *B* ⁴) expellere *A* ⁵) propter eius electionem *B* ⁶) industrie *B om. se ipsa* ⁷) tantum *Z* ⁸) data *B* ⁹) altera sit *H* ¹⁰) sine more *B* ¹¹) *O*; recta *A om. B* ¹²) partem-se *om. TH* ¹³) *EFb*; partem potioem *C* se partem *om. CD* ¹⁴) fateatur *A* ¹⁵) et quilibet *B* ¹⁶) propter . . . electionem *B* ¹⁷) volens *ACZb* ¹⁸) in inprovide *A om. B* provide *H* ¹⁹) iuditium ne vni potius quam alteri assentire videatur *B* ²⁰) unito consensu *V* mutuo consensu *Zb* ²¹) quis *BH* ²²) postulatur *C* postulat *D* postulatum *E* postulant *F* postulavit *Hb* ²³) *om. BO* ²⁴) consilio *O* ²⁵) *om. CZb* ²⁶) vobis quidem *H* ²⁷) a vob. quidem *VZ* ²⁸) *om. B* ²⁹) causam *BF* ³⁰) assignetis *B* ³¹) nisi *B* ³²) cautionem *A* conditionem *B* causationem [*?*] *CDF* causationem *Zb* ³³) studeatis *B* modis omnibus stud. remov. *H*

vere vel propriis illam irritare sermonibus. Praeterea ¹ nil ² amantis ³ alicuius *iuri* ⁴ cognoscitur derogari, si meos improvidos actus vestra velit coercere ⁵ prudentia. Studeatis igitur agere, quod debetis, quia nunquam a vos ⁶ amandi proposito ⁷ segregabor ⁸.

Ad ⁹ hoc petitis a me vobis ¹⁰ super ¹¹ eo consilium exhiberi, super quo neminem decet haesitare prudentem. Quis enim dubitat partis eminentioris solatii electorem inferiora praeferendum petenti? Quantum enim ad partis pertinet inferioris solatia, a ¹² brutis in nullo sumus ¹³ animalibus segregati, sed ¹⁴ eis ¹⁵ nos ¹⁶ hac parte ¹⁷ ipsa ¹⁸ natura coniungit. Superioris ¹⁹ vero partis solatia ²⁰ tanquam ²¹ propria ²² humanae sunt attributa ²³ naturae et aliis animalibus universis ab ipsa natura negata. Ergo inferioris partis elector tanquam canis ab amore repellatur ²⁴ indignus, et superioris tanquam ²⁵ naturae ²⁶ amplexator admittatur elector. Praeterea nullus unquam fuit superioris ²⁷ solatii fatigatus inventus vel ²⁸ eius

¹) *om. B* ²) *nec B nil-al. om. H* ³) *amanti D amantibus F*
⁴) *omn.: iuri* ⁵) *exercere A* ⁶) *vobis TCH* ⁷) *propositum B possum prop. VZ* ⁸) *segregabo B segregari VE* ⁹) *Super hoc quod B*
¹⁰) *neminem decet hesitare prudentem B* ¹¹) *nec consilii exhibitione dignum esse videtur B* ¹²) *a br. anim. nemo segregatus B*
¹³) *O; sunt A existit B* ¹⁴) *sed-coniungit om. B* ¹⁵) *eos A eius C*
¹⁶) *om. A* ¹⁷) *om. A* ¹⁸) *om. Hb* ¹⁹) *superioribus A sup.-al. om. E*
²⁰) *gaudia B* ²¹) *om. B* ²²) *CF; proprie ADH soli B* ²³) *attribute A* ²⁴) *est repellendus B* ²⁵) *superioris elector brachiis utrisque est amplectendus B* ²⁶) *O; om. T* ²⁷) *ex sup. partis solatijs B*
²⁸) *vel-satiatus om. H*

usibus satiatus; inferioris vero delectatio¹ partis² cito fastidit utentem³ et operis peracti poenitere cogit agentem⁴.

Mulier ait: Vestra multum in hoc iudicio videtur errare sententia et a veritatis tramite deviare⁵. Quaecunque⁶ enim homines interponunt⁷ solatia⁸ curis, ex eo, quod in parte latitat inferiori, sua semper initia sumunt, et eorum omnium inde procedit origo. Si enim sit aliqua mulier, cuius forma⁹ cunctis¹⁰ vigeat¹¹ in orbe praeclara, Veneris¹² autem operibus¹³ omnino reperiatur inutilis, eius nullus vellet¹⁴ solatia capere, sed tanquam immunda reprobaretur¹⁵ a cunctis¹⁶. Superioris autem delectatio partis nulla penitus esset, nisi partis esse intuitu inferioris assumpta et eius contemplatione porrecta. Et, si huic vultis¹⁷ resistere veritati¹⁸, necessitatis cogit¹⁹ ratio profiteri, duos masculos sibi adinvicem posse amoris solatia exhibere, quod satis esset narrare nefandum et agere criminisum. Sed et²⁰, si homo sit²¹ frigidus vel²² alias impotens ad Veneris opera peragenda repertus, nullas²³ affectat²⁴ carnis delectationes assumere, quia efficiens amoris causa in eodem²⁵ defecisse²⁶ co-

1) *O*; dilectio *T* 2) *om. B* 3) mentem *Hb* 4) egentem *C* 5) longius deuiare *B* 6) quaec. en. *O* quaecunque igitur *A* Nam quicumque *B* 7) se interp. *B* 8) solatiorum *B* 9) formam *A* 10) *O*; a cunctis *A* pre cunctis *B* 11) uiuat *C* 12) et veneris operibus *B* 13) *om. A* operi *O* 14) *O*; ualet *A* cupit *B* 15) reprobetur *A* reprobatur *BEb* reprobaretur *ct.* 16) *O*; multis *T* 17) velitis *B* 18) uoluntati *H* 19) uos cogit *O* 20) *om. CH* 21) *om. H* 22) vel-Veneris *om. B* 23) nullius *D* 24) affectet *B* 25) eo *O* 26) fecisse *H* defenssisse *D*

gnoscitur, quae in parte procul¹ dubio regnat² inferiori. Causa enim efficiente remota eius³ merito cessabit effectus. Nec obstat, sicut⁴ dicitis, nobis⁵ cum bestiis communicata⁶ natura⁷, quia illud est in rebus omnibus principale ac naturale censendum⁸, in quo aliquid rebus sui generis ministerio naturae concordat et reperitur unitum⁹. Sed nec eo¹⁰ vestra¹¹ potest firmari¹² sententia, quod dicitis, superiori homines non satiari solatio, inferiori vero¹³ cito fastidiri¹⁴ asseritis. Ille¹⁵ namque cibus a cunctis reiiciendus¹⁶ iudicatur, qui¹⁷ appetitum nunquam repellit edendi sed corpus invenitur absque nutrimenti virtute¹⁸ replere¹⁹ et eius²⁰ male²¹ occupare intrinseca; et econtra ille singulis²² esse debet cibus electus²³, qui corpus replet assumptus ac recreando²⁴ satiat digestusque²⁵ esurire²⁶ permittit. Praeterea²⁷ nemini debet in dubium devenire, quod partes²⁸ inferiores²⁹ digniores superioribus approbantur. Nam istud³⁰ in ipsis saecularibus³¹ videmus aedificiis evenire,

1) pr. dub. *om. C* 2) latitat *C* 3) ipsius *B* 4) quod *B* 5) vobis *AZb* 6) *CDE*; comitata *AH* communicatam *B* comittata *F* 7) esse naturam *B* 8) cessendum *A* consensum *H* 9) in atum *D* mutum *H* initium *b* 10) ex eo *C* ego eo *H* 11) nostra *DF* 12) infirmari *O* 13) *om. D* non fastid. *H* 14) *O*; fastidui *A* fastidium *B* 15) cum ille cibus *B* 16) reus *A* reprobus *O* 17) qui assumptus app. *VZ* 18) *om. B* 19) *D*; repellere *ct.* 20) ipsius *B* 21) *om. A* mala *H* 22) a singulis *H* 23) appetendus *B* 24) reiterando *H* 25) digestus quoque *B* 26) iterum esurire *D* iterum etiam esur. *CFZb* 27) *O*; plane *A* Plane igitur *B* 28) *add.*: semper *O* 29) superiores indigniores inferioribus esse probantur *B* 30) illud *BH om. F* 31) scolaribus *A*

quod in eis dignior pars fundamenta dicuntur¹. Idem² etiam contingere scimus in illis, quae terrae constat alimento nutriri, quod³ secundum partes inferiores adiudicantur⁴ hominibus. Immo⁵ amplius dico, quod⁶, quidquid agunt amantes, ad hoc solummodo tendunt, ut inferioris partis valeant potiri solatiis; ibi enim totus amoris completur effectus, ad quem cuncti principaliter moventur amantes, et sine eo nil⁷ nisi quaedam amoris iudicantur habere⁸ praeludia. Partis igitur⁹ inferioris elector sua magis est electione laudandus¹⁰, quasi¹¹ dignioris partis elegerit¹² fruitione gaudere, quam qui superioris partis voluit praeludia postulare.

Homo ait: Vere mentis¹³ laboraret ineptia¹⁴, qui hoc, quod dicitis, ex cordis deliberatione asserere vellet. Quamvis enim ad inferioris partis solatia quilibet principaliter tendat amator, et ibi sit amoris causa finalis, turpis tamen et inepta videtur nimis gestio corporis et plurimum feminae verendum, inferiora¹⁵ sine¹⁶ superioribus¹⁷ solatiis¹⁸ exercere. Immo¹⁹ inferioris delectationis impossibilis sine superiori videtur assumptio, nisi indecens corporis dispositio nimis inde ac verecunda²⁰ sequatur. Superioris autem solatia portionis²¹ commodissime ac curialiter et agentium utriusque salvo

¹) *add. CFZ*: uel uocantur ²) *Idem-hominibus om. B* ³) quia *O*
⁴) *abiudicantur A* ⁵) *om. B* ⁶) *BE*; quia *ct.* ⁷) *reliquum B* ⁸) *om. B*
⁹) *ergo BFb* ¹⁰) *iuvandus CFZb* ¹¹) quia *B* ¹²) *elegit B* ¹³) *mente B*
¹⁴) *inepta B inopia O* ¹⁵) *O*; *inferiorem A inferiorum B*
¹⁶) *CFZ*; *finem A ludum finalem B* si non *CD* ¹⁷) *pre superiorum B* ¹⁸) *solacia O* ¹⁹) *In ymo A* ²⁰) *uerecondia A* ²¹) *partis H*

pudore sumuntur, etiam delectatione inferiori ommissa. Immo¹ rationis istud² ordo poscit amandi, ut superioris primo³ partis aliquis ad multam instantiam lasciva solatia consequatur⁴, postmodum vero gradatim ad inferiora procedat⁵. Mulieres enim⁶ tantum⁷ sui corporis volentes facere quaestum et quae⁸ publico sunt Veneris mercimonio prostitutae⁹ inferioris tantum impetunt¹⁰ solatia partis et superiora cuncta contemnunt. Ergo praedictus¹¹ quasi naturalis est ab omnibus ordo sequendus, nec¹² proverbio teneamur¹³ antiquo: Non¹⁴ studeas a cauda equi¹⁵ ponere¹⁶ frenum. De cibo autem¹⁷ inductum¹⁸ non recte procedit exemplum, quia cibus, ut corpus satietur¹⁹, assumitur²⁰, illa vero ideo²¹ solatia exercentur, ut carnis semper delectatio crescat et amoris conservativa voluntas. Voluistis autem dictis vestris superioribus²² generaliter inferiora praeferre, sed superiores causas inferioribus esse praelatas, nemini sapientum licet²³ ulterius²⁴ dubitare. Nam coelum terrae, paradisos inferno et hominibus angeli praeferuntur. Sed²⁵ et superior hominis portio [scilicet²⁶

1) In mo *A* 2) ordo illud *H* 3) *O*; prime *A* om. *B* 4) sequatur *B* 5) procedit *A* 6) om. *B* 7) tamen *B* om. *C* tanti *H* 8) om. *B* proprie *H* 9) preste *B* prostrate *E* prostrati *H* 10) petunt *B* expetunt *O* 11) predictos quasi naturales *A* 12) ne *O* Et istis videtur assentire prouerbium antiquum dicens nec *B* 13) tangamur *O* 14) *O*; nec *T* 15) *Zb*; equis *DF* equo *C* om. *T* 16) imponere *CDZb* 17) vero *B* 18) a uobis ind. *O* 19) fouetur *H* 20) *O*; assumere *A* assumimus *B* 21) om. *B* 22) inferiora . . . superioribus pref. *B* 23) *O*; liceat *T* 24) om. *O* 25) Preterea etiam superior *B* 26) sc. caput om. *B*

caput] dignior in homine iudicatur, quia secundum faciem ad imaginem creatoris homo dicitur esse formatus, et¹ ibi² homo dicitur sepultus³ haberi, ubi⁴ caput requiescit humanum. Praeterea hominis cervice remota, cuius fuerit truncus, penitus ignoratur, et truncatam intuenti⁵ cervicem statim⁶ erit trunci notitia manifesta. Sed⁷ et ipsa, quae induxistis⁸, aedificia mundana ex superiorum partium⁹ non autem fundamentorum¹⁰ formositate laudantur, et ipsae arbores fructuum¹¹ productione et ramorum¹² ordinata dispositione suas meruerunt ab hominibus¹³ suscipere laudes. Vestra igitur in hac parte sententia recusata¹⁴ superioris partis ad amorem potius est admittendus elector.

Mulier ait: Licet opinio vestra multis videatur rationibus impugnari, quia tamen omnimoda¹⁵ cernitur aequitate iuvare et rationabili¹⁶ firmitate vallari, meo iudicatur arbitrio comprobanda et tanquam subnixa veritate¹⁷ sequenda. Sed adhuc me non piget super alio quodam negotio plenitudinis¹⁸ vestrae consilium explorare: Cuiusdam enim¹⁹ mulieris nobilis amator quum²⁰ in²¹ regiam

¹) *om. H* ²) *vbi H* ³) *secundum legis textum sepultus D*
⁴) *ut H* ⁵) *intuentes B* ⁶) *om. H* ⁷) *om. B* ⁸) *dixistis BCb* ⁹) *part. pulchritudine B* ¹⁰) *F; fundamentum A fundamenti BCDZb*
¹¹) *fructum AD ex fructuum BCFZb* ¹²) *CFH; minorum A et ramorum-disp. om. B amorum DEb* ¹³) *omnibus DZ* ¹⁴) *add. B: relinquatur et* ¹⁵) *omnimoda quod A omnim. quidem CDI omnim. quedam E quem omnimoda F omnino H* ¹⁶) *rationabili Cb*
¹⁷) *ueritati VEb* ¹⁸) *vestre prudentie cons. B* ¹⁹) *en. et consequenter H* ²⁰) *dum O* ²¹) *CDEb; reginam AH propter regiam B*

esset expeditionem profectus¹, falsis² inter omnes ferebatur³ rumoribus, ipsum⁴ decessisse; quo percepto et subtiliter inquisito consuetam et rationabilem gessit tristitiam, et quam pro mortuis credidit debitam amorosis⁵; deinde alii se copulavit amori. Post modica⁶ vero temporis⁷ elapsa⁸ curricula⁹ revertitur primus amator et solitos sibi quaerit exhiberi amplexus¹⁰; secundus¹¹ autem¹² exhiberi contradicit sibi¹³ amator. Dicit enim, quod secundus est¹⁴ amor perfectus¹⁵ atque libratus utrinque. Ergo¹⁶ neuter amantium suo¹⁷ sine culpa debet amore privari¹⁸. Nam et¹⁹, si primo praesente¹⁹ amoris instinctu mulier²⁰ alterius amatoris²¹ postularet²² amplexus, quamvis²³ talis amor alteri²⁴ existat iniuriosus, mulieris tamen qualis²⁵ qualis²⁶ poterit²⁷ excusatio esse²⁸, quod amoris hoc fecerit²⁹ incitatione compulsa. Amare etenim alibi nemo potest, nisi ubi³⁰ spiritus trahit amoris et voluntas

1) in longinquis valde partibus prouectus *B* 2) falsis postmodum *B* et falsis *H* 3) ferebantur *A* 4) *om.* *O* 5) amoris *A* 6) *O*; modicum *T* 7) tempus *A* 8) elapsum *B* 9) *om.* *B* 10) *om.* *B* 11) contradicit cum secundus *B* 12) autem-secundus *om.* *B* 13) exhib. sibi *om.* *H* 14) amor sit *B* 15) liberatus atque dicit enim quod secundus amor est perfectus atque libratus utrinque *A* liberato atque perfectus *B* perfectus atque libratus *O* (liberatus *Hb*) 16) quis igitur amantium *B* 17) *BO*; si *A* 18) *add.* *B*: Videtur enim primus fugiendus amator 19) Nam ipso absente *B* et primo pr. *D* 20) mulieris *B* 21) amoris *BZb* 22) postulauerat *B* 23) nec secundus est seruandus amator cum ipsius amor *B* 24) alt. amanti *B* 25) *om.* *B* 26) *DF*; *om. ct.* 27) ab hoc in iuria ipsum excusare potest *B* 28) *om.* *B* 29) fecerat *B* facit *H* 30) ubi ipsum *CFZ* ubi sp. ipsum *Db*

cogit¹, unde² merito et hic secundus amator debet in sua firmitate durare³.

Homo ait: Instantis quidem enodatio quaestionis ex⁴ mulieris potius⁵ pendet arbitrio vel⁶ voluntate quam ex regularis intellectu praecepti⁷ vel amoris speciali mandato. Credo namque, dominam illam, de qua praesenti confabulatione narramus⁸, recte agere, si se ipsam⁹ penitus priori restituat amanti, si¹⁰ quocunque tantum adversus eum vinculo¹¹ movetur¹² affectionis¹³. Quod si nullus adversus eum nec¹⁴ etiam modicus in ipsa spiritus movetur amandi, dico tamen adhuc¹⁵, ipsam suam violenter debere cogere voluntatem ad id petendum, quod maxima primitus aviditate suscepit et cordis desiderio comprobavit¹⁶. Summae¹⁷ namque sapientiae est, aliquem¹⁸ suum animum ab eo, cui errando consenserat, revocare. Nec istud¹⁹ iuste²⁰ poterit secundus amator iniuriae²¹ propriae reputare, quia nil sibi creditur deperire, si²², quod alterius est, †facti²³ fuerit consecutus errore²⁴, illud²⁵ errore²⁶ comperto²⁷ relinquat. Sed, si ipsa viderit, suam volun-

¹) *add. O*: amandi ²) merito igitur hic *B* unde merito hic *C*
³) manere uel durare *D* ⁴) tam ex *B* ⁵) *VZ*; *om. Tb* ⁶) vel vol.
om. B et vol. *H* ⁷) precepti *am. intellectu* uel eius *B* ⁸) narra-
uimus *AF* ⁹) ips. amanti pen. rest. primo *B* priori *om. A*
¹⁰) dummodo aliquo adv. eum vinc. moueatur amoris *B*
¹¹) nec etiam modicus spiritus *Hb* ¹²) mouere *D* ¹³) affect.-
mouetur *om. TZb* ¹⁴) nec-spiritus *om. C* ¹⁵) ad hoc [?] *D* et firmiter
asserō ad huc *H* ¹⁶) approbavit *B* ¹⁷) cum summe sap. sit *B*
¹⁸) *om. H* ¹⁹) iste *A* ²⁰) iure *D* ²¹) reputare sue miurie *B* ²²) cum
illud quod *B* ²³) *AO*; *om. B* ²⁴) errorem *CH* ²⁵) *om. B* ²⁶) err.
ipso *B* ²⁷) *O*; reperto *T*

tatem nullius coactionis sentire fomenta, et, extinctum adversus¹ amantem primum spiritum² reviviscere³ non posse, cognoverit, amantem potest servare secundum. Nam dicere, quod⁴ ad primum debeat⁵ praecise⁶ redire, nisi hoc faciat⁷ amoris⁸ compunctione svasa, esset asserere turpe et amoris praecepta fraudare⁹. Non¹⁰ autem¹⁰ mihi obstare potest regula, quam dixistis, neminem amore suo¹¹ debere sine culpa privari, quia primus¹² eam pro¹³ se introducit¹⁴ amator, qui suo¹⁵ sine culpa invenitur¹⁶ amore privatus. Praedictae igitur amoris regulae intellectum¹⁷ a iuris¹⁸ peritis amandi taliter¹⁹ subaudiri percepi²⁰, ut, quod dicitur „sine culpa“ intelligatur²¹ „vel sine alia²² iusta causa“. Ergo non potest recte procedere, quod dixistis, mulieri²³ licere²⁴ unius amore contempto alterius se amori coniungere, si²⁵ ad hoc amoris compunctione cogatur; sed si²⁶ aliquis eius²⁷ studeat subvertere fidem, eum curialiter²⁸ conetur reiicere²⁹; si³⁰ nimia fuerit³¹ instantis improbitas³², ultimo sibi

¹) versus *BHb* ²) amoris spir. *O* ³) reuixisse *E* reminiscetur *H*
⁴) ut *O* ⁵) *om.* *B* ⁶) precipue *B* ⁷) facit *B* ⁸) *om.* *A* ⁹) defraudare *D* ¹⁰) Nec enim *B* ¹¹) sine sua culpa *H* ¹²) primatus *D* ¹³) *VEb*;
per *T* posse *H* (*om.* se) ¹⁴) introduxit *BF* ¹⁵) sua *H* ¹⁶) reperia-
tur *B* ¹⁷) intellectus *A om.* *O* ¹⁸) a iuris *A* ab in arte *Vb* ab iure
E ab marte *H* ¹⁹) faciliter declarare percepi *B* ²⁰) percipi *A* per-
cepi *BD* concepi *C* precepi *EFb* preceptum *F* precepit *H* ²¹) in-
telligitur *AV* [*CF?*] *om.* *E* ²²) *om.* *D* aliqua *Z* ²³) *O*; mulieri multi
A mulieris *B* ²⁴) *O*; *om.* *T* ²⁵) et si *Z* ²⁶) et si *BZ* ²⁷) eius-cone-
tur *om.* *B* ²⁸) rationabiliter *H* ²⁹) debeat a muliere reici *B* eicere
VEb tacere *H* ³⁰) propter nimiam *B* Sed si *VHb* Sed et si *E*
³¹) fuer. inst. *om.* *B* ³²) ipsius improbitatem *B* probitas *FH*

loco respondeat¹, quod alterius se² iam colligavit³ amori, eius⁴ autem dictis corde non debet annuere nec eius narrationes⁵ recolere nec personae gestus imaginari, nec de eo⁶ saepius cogitare, ne propter mulieris defectum⁷ amoris⁸ pateat subintrandi materia et eius animum advertendi⁹. Nam, si ex assidua et immoderata de aliquo¹⁰ cogitatione cum¹¹ delectationis actuum imaginatione suam in muliere¹² amor non¹³ sumit¹⁴ originem, in aeternum novum alterius amorem non curabit appetere.

Mulier ait: Vestra mihi placent¹⁵ in utraque dubitatione responsa, quia omni videntur doctrinae¹⁶ sapientia¹⁷ roborari. Ut cunctis igitur ex¹⁸ confabulatione proluxa male suspicandi tollatur occasio, placet, ut hic sumat nostra¹⁹ disputatio²⁰ finem.

Homo ait: Placet mihi multum, quod asseritis. Sed²¹, postquam in hoc vestro paretur arbitrio, rogo²², ut²³ et vos primitus²⁴ in quodam²⁵ mihi sitis in respondendo benigna: utrum scilicet amator, qui ad aliam accessit feminam²⁶, non tamen

1) mulier resp. *B* responderet *D* 2) se iam *om. O* 3) obligatur *O* 4) Sed si probus aliquis mulierem viderit instantem et ipsius fidem modica turbatione vertendam eius dictis *B* 5) relationes *B* 6) ea *B* 7) defectum factum *A* factum *O* 8) amori *V* 9) et-advert. *om. B* advertendi *DEb* 10) aliqua *B* 11) et *VZ* 12) ipso *B* 13) *om. B* 14) sumpserit *B* 15) placet *A* 16) doctrina *B* 17) sapientie *TC* 18) *om. A* 19) uestra *AD* 20) dispositio *A* 21) ut antequam *B* postquam *VEb* Sed-arbitrio *om. H* 22) rogo tamen *O* 23) ut et *om. C* 24) *om. B* 25) in qu. michi negotio *B* in qu. m. dubio *O* 26) *add. B*: de amoris solatijs cum ea loquendo

ipsam amandi vel priorem¹ deserendi affectu, debeat amoris amissione puniri. Videtur², quod, quidquid unus facit³ amantium, si in eo facto amandi non est⁴ attenuatus⁵ affectus⁶, illud debet patienter tolerare coamans et sua ipsum increpatione⁷ corrigere.

Mulier ait: Nec⁸ ego quidem⁹ in¹⁰ hoc vobis ero avara¹¹ responso¹². Miror tamen, cur in hoc vestra potuit prudentia dubitare¹³, quum amoris evidenter¹⁴ regula¹⁵ doceatur¹⁶, quod amans pudicitiam tenetur¹⁷ amanti¹⁸ conservare¹⁹, unde non immerito ex ipsius rationabili intellectu²⁰ mandati²¹ conicio²², quod in articulo praesenti amans sit amoris amissione multandus²³, et sufficere²⁴ satis credo, istud esse²⁵ amoris mandato prohibitum. Credo²⁶ tamen coamanti licere, si velit²⁷, delinquentis excessibus indulgere²⁸.

Homo ait: Dura mihi plurimum videtur interpretatio vestra; tantae²⁹ tamen auctoritati timeo refragari. Sed adhuc inquietat³⁰ animum secunda dubitatio talis, utrum amoris amissione multetur amator, si ad³¹ aliam³² accessit³³ non³⁴ amandi

1) priori *B* 2) vid. enim *O* 3) faciat *B* 4) *om.* *O* 5) attenuatur *O* 6) effectus *A* 7) interpretatione *H* 8) Non *A* 9) *om.* *B* 10) in hoc *om.* *H* 11) auara amara *A* 12) responsio *A* respondendum *B* 13) errare *B* 14) euidencia *B* 15) *O*; *om.* *T* 16) doceamur *O* 17) debet *B* 18) coamanti *O* 19) seruare *BO* 20) intellecti *A* 21) *om.* *H* 22) *ADF*; iudico *B* conuicio *CEb* conuinxero [?] *H* 23) mulcendus *B* dignissimus *C* militandus *H* 24) *O*; sustinere *T* 25) *om.* *B* 26) Non tamen nego *O* 27) *DZb*; uelis posse *A* uelit posse *B* 28) *om.* *A* 29) tamen caute auctoritate *H* 30) meum inqu. *O* 31) *om.* *B* 32) eam *A* 33) accesserit amantem *B* 34) *om.* *BH* unde am. *E*

affectu, eius tamen nullum¹ habuit voluntas effectum. Videtur enim, quod ob tam² modicum excessum non debet³ tam gravem iacturam sustinere, quum aliter coamans nullam persenserit iacturam⁴.

Mulier ait: Et⁵ iste quoque⁶ meretur superiori⁷ sententia condemnari, nisi forte poenitudo spontanea delicti⁸ et⁹ secuta omnimoda fidei confirmatio delinquentis animum mitigent¹⁰ coamantis. Non enim iuxta praeceptum amoris castitatem videtur amanti servasse¹¹, cuius impudicus conatus mentem detegit impudicam.

Capitulum¹² VII: De amore clericorum.

Quoniam igitur in¹³ superioribus¹⁴ de tribus hominum gradibus scilicet plebeiorum, nobilium et nobiliorum tractatum constat haberi, et inter ipsius tractatus initia de nobilissimorum id est clericorum gradu mentionem recolimus habuisse, de ipsorum breviter

¹)non *H* ²)hunc exc. modicum *B* ³)debeat *BO* ⁴)*AB*; iniuriam *VEb* periuriam *H* ⁵)*T*; Sed et *VHb* et iste *om. E*
⁶)quidem *D* quecumque *E* quisque *F* queque *H* ⁷)superiore *A*
⁸)*om. B* ⁹)*om. A* et sec. *B* et *H* secuta et *VE* ¹⁰)mitigaret *Z* ¹¹)servare *DEF* ¹²)*om. AE* De amore monachorum et presbiterorum *B* de amore clericorum *CI* Cap. XII de amore clericorum *D* De amore *F* Explicit tractatus trium generum sc. plebeiorum nobilium et nobiliorum etc. Incipit ergo tractatus de Amore quarti gradus nobilissimorum qui est clericorum etc. *G* De Amore virorum nobilissimorum id est clericorum *H* De amore nom: clericorum *b* ¹³)*T*; *om. O* ¹⁴)superius *O*

tractemus amore, et¹, unde² quarti gradus nobilitas³ processit hominibus, videamus. Clericus ergo nobilissimus⁴ iudicatur ordinis praerogativa sacra-
crati, quam nobilitatem ex Dei constaf gremio processisse⁵ et divina clericis voluntate⁶ fuisse largitam, ipso eodem testante, qui dicit⁷: „Qui⁸ vos tangit, me tangit“, et „Qui vos tangit, pupillam mei oculi tangit“. Sed quo ad hanc nobilitatem ad⁹ amorem clericus spectare non potest¹⁰; hac¹¹ enim nobilitate inspecta clericus non¹² debet amoris operibusdeservire, sed omnem¹³ carnis delectationem tenetur¹⁴ penitus declinare et ab omni¹⁵ corporis inquinamento immaculatum se Domino custodire, cuius creditur gestare militiam Clerico igitur nobilitatem non sanguinis propinat origo, nec saecularis valet¹⁶ remove potestas, sed ex Dei gratia¹⁷ tantum concessa probatur et eo ministrante largita, et a Deo solo huiusmodi¹⁸ possunt nobilitatis pro sui¹⁹ tantum²⁰ excessibus privilegia denegari. Unde manifeste²¹ apparet, clericum, quantum ad clericalem pertinet claritudinem nobilitatis, amare non posse. Ideoque satis videretur²² ineptum, si secundum ipsius gradus dignitatem et ordinis nobili-

1) *om. H* 2) *unum D* 3) *nobilitatis A* 4) *om. A* 5) *habuisse aliter processisse B* 6) *uoluntatem A* 7) *dixit Z* 8) *Qui-me tangit om. A* 9) *om. H* ad am.-inspecta *om. E* 10) *debet pot. H* 11) *Nam hac nob. B* *hac nob. C* 12) *non-deservire om. B* 13) *omnis A* 14) *teneatur D* 15) *omnis A* 16) *eam valet B* 17) *sibi gratia O* 18) *huius BO* 19) *ipsius B* 20) *O; tamen T* 21) *manifestum B* 22) *videtur AE*

tatem de ipsius tractaremus¹ amore. Ab omnibus igitur clericus amoris actibus alienus exsistat, et² omnis corporalis immunditia eum relinquat³, alias enim sua speciali et a Deo sibi nobilitate largita merito privatus exsistat⁴. Quia vix tamen unquam aliquis⁵ sine carnis crimine vivit⁶, et clericorum sit⁷ vita propter otia multa⁸ continua et ciborum abundantiam copiosam prae aliis hominibus universis naturaliter corporis tentationi supposita⁹, si¹⁰ aliquis clericus amoris voluerit subire certamina, iuxta sui sanguinis¹¹ ordinem sive gradum, sicut superius edocet plenarie de gradibus hominum¹² insinuata¹³ doctrina¹⁴, suo¹⁵ sermone utatur¹⁶ et amoris studeat applicari militiae.

Capitulum¹⁷ VIII: De amore monacharum.

Sed¹⁸ sollicitus quaerere posses, quid de monacharum¹⁹ fateamur²⁰ amore. Sed dicimus, earum solatia tanquam animae pestem penitus esse vitanda, quia maxima²¹ inde coelestis sequitur indignatio

¹) tractemus *Eb* ²) vt *B* ³) derelinquat *O* ⁴) existet *CDZ*
⁵) *O*; *om. T* ⁶) *BO*; uiuerit *A* ⁷) *om. B* ⁸) multa et *B* ⁹) supp.
est *B* ¹⁰) Si ergo *B* ¹¹) generis *H* ¹²) *om. H* ¹³) *O*; insimi-
tatis *A* insinuatis *B* ¹⁴) doctrinam *A* ¹⁵) in suo *B* ¹⁶) nita-
tur *AE* uttatur *C* uitatur *Hb* ¹⁷) *Inscript. om. A* de amore mo-
nialium et religiosorum *RB* De amore monacharum *CFIZb*
Capitulum. XIII. de amore monacharum *D* ¹⁸) *SEt A* Et *BCZ*
Sed *DF* ¹⁹) monialium *B* ²⁰) fatemur *H* ²¹) maxime *H*

patris, et publica inde iura potenter¹ armantur et supplicia minantur² extrema, et totius ex hoc crescit in populo mortificativa³ infamia laudis. Immo et in⁴ ipsius praecepto monemur⁵ amoris, ne⁶ illius mulieris eligamus amorem, cuius de iure nuptias nobis⁷ interdicitur affectare. Sed, si aliquis sui ipsius et iuris utriusque contemptor, monialis quaerat amorem, ab omnibus meretur⁸ contemni et est tanquam detestabilis belua⁹ fugiendus. Non¹⁰ de ipsius potest fide¹¹ immerito¹² dubitari, qui¹³ propter momentaneae delectationis¹⁴ actus gladii¹⁵ non veretur incurrere crimen nec Deo vel hominibus fieri scandalum erubescit. Monacharum¹⁶ igitur penitus contemnamus¹⁷ amorem et earum solatia quasi¹⁸ pestifera refutemus¹⁹. Non autem haec dicimus, quasi monacha²⁰ non possit amari²¹, sed quia utriusque inde provenit damnatio mortis. Et ideo ad ipsarum sollicitationem pertinentia verba te volumus penitus ignorare. Nam tempore quodam quum quandam²² monacham²³ nobis pervenerit²⁴ opportunitas alloquendi, monacharum²⁵

¹)patenter *CGH* ²) *VZ*; minierantur *A* moriantur *B* minuuntur *b* ³)mortificata *TC* ⁴)*om. O* ⁵)mouemur *B* ⁶)ne idem *H* ⁷)vobis *A* ⁸)eius uita meretur *CZ* eius mer. uita *DFb* ⁹)bestia *Z* ¹⁰)Nam de ipsius fide potest non immerito *B* Non enim *O* ¹¹)fidei *CDZb* ¹²)merito *O* ¹³)quod [?] *A* quis *H* ¹⁴)detractionis *A* ¹⁵)grande *D* ¹⁶)Monialium *B* ¹⁷)condempnamus *O* ¹⁸)qu. pest. *om. O* ¹⁹)prohibemus *O* ²⁰)monialis *B* ²¹)amare *VEb* ²²)*BFH*; quadam *ACD om. Eb* ²³)*DFZb*; monacha *AC* monialem *B* ²⁴)peruenerat *B* prouenerit *CF* prouenit *E* ²⁵)monialium *B*

sollicitationis doctrinae non ignari facundo¹ artis eam² sermone coegimus nostrae³ acquiescere⁴ voluntati; et nos tanquam⁵ mentis caecitate⁶ prostrati et, quid deceret, nullatenus recolentes, quia⁷. „Quid deceat⁸, non videt ullus amans“ et iterum: „Nil bene cernit amor, videt omnia lumine caeco“, statim coepimus ipsius attrahi pulchritudine vehementi et dulciori facundia colligari. Interim tamen eam, qua⁹ ducebamur, vesaniam¹⁰ cogitantes a praedicta mortis¹¹ dormitione summo sumus¹² excitati labore. Et quamvis multum credamur¹³ in amoris arte¹⁴ periti et amoris praedocti¹⁵ remedia¹⁶, vix tamen eius novimus pestiferos¹⁷ laqueos evitare et sine¹⁸ carnis¹⁹ contagione²⁰ remove. Cave igitur, Gualteri²¹, cum monialibus solitaria²² quaerere loca vel opportunitatem desiderare loquendi, quia, si lascivis ludis locum ipsa persenserit aptum²³, tibi non crastinabit²⁴ concedere, quod optabis²⁵, et ignita²⁶ solatia praeparare, et vix unquam poteris opera Veneris evitare nefanda scelera²⁷ sinistra²⁸ committens. Nam

1) fatiando *A* facunde *C* 2) *om. B* 3) Vestre *A* uestre *Z*
 4) quiescere *A* 5) *om. B* 6) cecati cecitate *A* 7) et *H* 8) decet *O*
add. CF: aut non; *DZ*: decet aut quid non; *b*: et quid 9) *DF*;
 quam *TH* que *CEb* 10) uesamina *A* uesania *C* insaniam *H*
 11) uel amoris mortis *A* amoris mortis *B* 12) unius *H* 13) *VEb*;
 credamus *TH* 14) nos arte peritos *B* 15) noscentes *B* predicti *H*
 16) remedio *Hb* 17) pestiferas *A* 18) *om. B* et-remov. *om. D* evi-
 tare-carnis *om. H* 19) *O*; cordis *T* 20) contagia *B* contagio *O*
 21) gualterij *A* 22) solatia *A* 23) *O*; apertum *T* 24) *O*; curabit *T*
 25) operabat *H* 26) *O*; ignota *T* 27) sceleraque *B* et sc. funesta
 committes *CEF* et sc. fun. committere *Hb* 28) funesta *O*

quum nos, omni astutos ingenio et qualibet amoris doctrina vigentes¹, earum coegit² vacillare svavitas, qualiter sibi tua imperita³ poterit obstare⁴ iuventus? Amor igitur talis tibi⁵ sit fugiendus, amice.

Capitulum⁶ IX: De amore per pecuniam acquisito.

Nunc videamus, an interventu pecuniae vel alterius muneris verus possit amor acquiri. Verus igitur amor ex sola cordis affectione procedit⁷ et ex pura gratia et mera liberalitate⁸ conceditur. Pretiosissimum namque munus amoris nullius potest pretii aestimatione pensari⁹ vel argenti dehonestari¹⁰ substantia. Sed, si aliqua mulier avaritiae tanto detineatur ardore, ut muneris gratia se ipsam largiatur amanti, haec a nemine reputetur¹¹ amatrix sed falsificatrix amoris et immundarum mulierum prostibulis adiungenda¹². Immo magis istarum luxuria quam publico quaestu¹³ meretricantium¹⁴ est profananda voluptas¹⁵. Illae nam-

¹)predoctos ingens *B* uirentes *Vb* nitentes *Z* ²)cogit *FH*
³)imperitia *R* ⁴) *O*; *om. A* cauere *B* ⁵)tibi semper *VEb* semper sit tibi *H* ⁶)*Inscr. om. AE* Utrum uerus amor possit acquiri pecunia interueniente Sequitur de diuitiarum habundantia *B* de amore per pecuniam acquisito *Cb* Capitulum. XIII. de amore per pecuniam acquisito *D* De amore propter pecuniam acquisito *R F* Utrum interuentu pecunie amor verus acquiri possit *H* De amore pro pecunia acquisito *I* ⁷)prodiit *B* ⁸) *O*; libertate *T* ⁹)comparari *B add. O*; nec auri ¹⁰)dehonestare *B* ¹¹)reputatur *Hb* ¹²)adiungatur *D* ¹³) *O*; questui *T* ¹⁴)meretrucium *H* mercantium *ct.* ¹⁵)*VEb*; voluntas *TH*

que, quod suum est, agunt neminemque decipiunt, [etiam¹⁾] quum²⁾ earum sit intentio manifesta. Ista³⁾ vero, dum se dominas mentiuntur⁴⁾ egregias et omni urbanitate praeclaras, pro suo cogunt homines amore languescere et sub falsis velamentis amoris eos Cupidinis⁵⁾ sagitta pertactos⁶⁾ cunctis gaudent spoliare⁷⁾ divitiis. Homines⁸⁾ ipsarum specie fallaci decepti et nutibus⁹⁾ circumventi¹⁰⁾ dolosis et subdola et ingeniosa exactione coacti plura bona¹¹⁾ satagunt sibi largiri, quam possunt¹²⁾, et dulcius eis sapit, quod constat esse largitum, quam quod propriis habent usibus reservatum. Et ipsae quidem omnes habent exigendi modos¹³⁾; et quam diu hominem vident suae desiderii avaritiae posse¹⁴⁾ muneribus respondere¹⁵⁾, tam¹⁶⁾ diu dilectum sibi profitentur amantem et eius non cessant substantiam exhaurire et¹⁷⁾ usque¹⁸⁾ eliciendo corro- dunt. Eius vero defecta substantia et patrimonii exhausta virtute eis¹⁹⁾ contemptibilis et²⁰⁾ odiosus existit et ab ipsis tanquam apes infructifera reprobatur, et²¹⁾ illae²²⁾ manifeste incipiunt²³⁾ apparere, quod erant²⁴⁾. Qui vero²⁵⁾ ad talium conatur²⁶⁾

1) *om. BO* 2) *cum omnibus VEb tamen omnibus H* 3) *BO*; ille *A* 4) *mentiantur B* 5) *O*; cupidius *A* cupide *B* 6) *VHb*; pertractos *T* 7) *expoliare VEb explorare H* 8) *Hom. vero B Hom. enim O* 9) *nutib.-dolos. et om. B* 10) *circummutibus A* 11) *omnia bona A* 12) *poscant B possint FH* 13) *mores A* 14) *posse videre H* 15) *om. H* 16) *tam diu om. O* 17) *sed semper elic. B* 18) *usque ad sanguinem O* 19) *ipsis B ei VZ* 20) *pre omnibus VZ* 21) *et-erant om. B* 22) *illa O* 23) *incipit VEb incept H* 24) *erat O* 25) *om. VHb* 26) *conantur B*

amorem, impudicis debet¹ canibus computari² et nullius meretur auxilio sublevari. Cunctis igitur liquere hominibus debet, quod³ amor, qui munera quaerit, amor ab aliquo vocari non debet sed turpe scortum et luxuriantis ardor avarus, quem⁴ nullius posset satiare facultas nec alicuius quantumcunque divitis⁵ largitatis⁶ humanitas⁷ mitigare. Quilibet ergo marium soliditate⁸ firmati⁹ studere¹⁰ debent¹¹ talium declinare insidias et fraudes damni-feras evitare. Amans enim mulier semper¹² spernit et¹³ odit munera coamantis, et¹⁴ eius studet augmentare divitias, ut semper habeat, unde¹⁵ possit largiendo attollere¹⁶ famam, et nihil aliud¹⁷ ab eo sibi largiendum exspectat nisi svavissima solatia carnis, et ut eius¹⁸ inter omnes sua¹⁹† crescat fama laudanda. Suae namque mulier proficere substantiae credit, quod intuitu sui et acquirendae laudis gratia aliis a²⁰ coamante cognoverit erogatum. Immo etsi multa mulierem²¹ temporalium rerum²² cogat²³ necessitas, si amoris ipsa ducatur affectu, gravissimum sibi reputat coamantis attenuare substantiam. Coamans tamen

¹) deberet *H* ²) comparari *O* ³) quod amor [*spatium vacuum*] qui *A* quod cum amor mun. *O* ⁴) quam *A* ⁵) diuitiis *ACFZb* diuitis *BDGI* ⁶) largitas *D* humiditatem largitas *F* habundet largitatis *H* ⁷) *G*; humiditas *TZC* huitas *D* om. *F* ⁸) sol. firm. om. *B* ⁹) *O*; formidati *A* ¹⁰) studeant *H* ¹¹) debet *BCEF* om. *H* ¹²) om. *H* ¹³) et od. om. *H* ¹⁴) *O*; sed *T* ¹⁵) unde suam *H* ¹⁶) eius attoll. *B* ¹⁷) om. *Bb* ¹⁸) ipsius *B* ¹⁹) *AVEb*; om. *BGHI* [*sua gratia?*] ²⁰) om. *AE* ²¹) mulierum *H* ²²) om. *H* ²³) cogit *H*

pati non debet, ut aliquarum¹ ipsa rerum labore inopia², si³ quocunque potest auxilio suffragari⁴. Vehementer etenim⁵ ad verecundiam pertinet⁶ amatoris, si⁷ rerum ipse fertilitate beatus⁸ patiat⁹ur coamantem¹⁰ necessitate¹¹ aliqua detineri. Nec ad mulieris unquam noscitur pertinere¹² pudorem, si¹³ tempore opportunitatis instantis¹⁴ munera coamantis agnoscat¹⁵ et plenaria ipsius largitione¹⁶ fruatur. Sufficit¹⁷ ergo mulieri copiose divitiis abundanti, quod eius gratia aliis a suo, prout decet, largitur amante.

Mulier¹⁸, quam amoris respectu¹⁹ cognoveris affectare pecuniam, sit tibi penitus inimica et eam tanquam animal venenosum, quod cauda ferit et ore blanditur, evitare memento. Si enim tanta corporis te²⁰ petulantia cogat²¹, ut soldatas²² quaerere velis²³ feminas, magis tibi expedit cum mulieribus publice²⁴ in prostibulo commorantibus negotiari et earum pretio corpus parvo mercari quam sub amoris figmento ab aliqua se dominam²⁵ simulante meretrice more velle propriis exspoliari divitiis. In tali namque mercimonio ille

¹) aliqua ipsarum *Z* ²) inedia *VZ* ³) sed *B* ⁴) suffr. tenetur vehementer *B* ⁵) Nam *B* ⁶) pertineret *B* ⁷) *O*; si sit *T* ⁸) beatusque *B* habundet *O* ⁹) *om. O* ¹⁰) amantem *B* coamantem uero *VE* coam. ergo *H* ¹¹) necessitas ulla frangat *C* necess. ulla constringat *P* ¹²) detinere *A* ¹³) quod *B* ¹⁴) non inst. *B* ¹⁵) agnoscit *BCb* cognoscat *DH* ¹⁶) largitionis *A* largitate *O* ¹⁷) sufficiat *CFZb* ¹⁸) Mulier ergo *O* ¹⁹) aspectu *H* ²⁰) *om. A* te corp. *B* ²¹) cogitat *A* ²²) soldarias *C* solidarias *DEF* sordareas *H* ²³) *om. B* ²⁴) publicis *B* ²⁵) dom. esse *B*

dicitur¹ competentiori foro mercari, qui, quod optat, pretio minori consequitur. Vilius² enim venalitati res³ exposita comparatur, quam⁴ si venditor ab emptore rogetur. Heu, dolemus, quia dominarum honorabile nomen meretricio cernimus opere⁵ profanari. Universae igitur armentur⁶ dominae probiores, [si⁷], quum sua iura videant ab indignis feminis usurpari, et⁸ tam nefanda studeant scelera vindicare, ne tantae perditionis exemplum diutius per orbem valeat⁹ divagari¹⁰.

Non ergo te decipiat fallax cutis feminae circumspecta vel mulieris degenerantis origo, cuius priora¹¹ blandimenta omni melle sunt dulciora, quia¹² ipsius extrema plus felle vel absinthio reperiuntur amara. Quando enim vides mulierem¹³ alicuius benefacta recolere, qui¹⁴ suae plurima fuerit largitus amanti, vel eam videris alterius¹⁵ ornamenta¹⁶ laudare¹⁷ vel suarum rerum pignorationem¹⁸ esse factam¹⁹ queratur²⁰ vel²¹ sub aliqua verborum palliatione aliqua petat²² ornamenta²³, ab eius te plurimum oportet artibus praecavere; haec²⁴ enim non amare sed pecuniam haurire²⁵ desiderat. Sed, etsi aliud

¹) creditur *O* ²) Et vilis venal. *B* ³) *om. H* ⁴) quam res emptori a venditore negata *B* ⁵) *om. H* ⁶) domine amentur domine *A* ⁷) ut *B om. O* ⁸) *O; om. T* ⁹) ualeant *A* ¹⁰) denegari *A* diuulgari *B* deuagari *VE* diuagari *Hb* ¹¹) priora ornamenta bland. *H* ¹²) sed *D* et *Hb* ¹³) mulieres *A* ¹⁴) quia *CDZb* ¹⁵) alt. mulieris *O* ¹⁶) *O; ordinamenta T* ¹⁷) laudari *A* ¹⁸) in pign. *B* ¹⁹) *om. H* ²⁰) conqueratur *BH* ²¹) aut *B* ²²) sibi innuat *CDGZb* inueniat *F* ²³) orn. decet *A* orn. deesse *CDGZb* abesse *F* ²⁴) Nam hec *B* ²⁵) exhaurire *O*

tibi¹ super praesenti articulo non possit² facere fidem, amoris tamen regulae nobis³ doctrina demonstrat, amorem⁴ et avaritiam in uno simul hospitio cohabitare⁵ non posse⁶. Si⁷ enim amor largientis⁸ sola⁹ gratia derivetur¹⁰ et non gratis alicui concedatur, non erit amor sed fallax figmentum amoris atque profanum.

Licet ergo raro graciosus amor¹¹ valeat inveniri, quia multas ardor dehonestat avarus, studeas tamen summo labore coamantem quaerere talem, cuius fidem nec¹² magna superveniens inopia rerum nec adversitas¹³ iniqua¹⁴ consurgens¹⁵ tibi [eam¹⁶] possit facere alteratam. Nam, si captus fueris amore feminae cuiuscunque¹⁷ fallacis et ditari quaerentis, illius nunquam consequeris amorem, sed vulpino decipieris ingenio, quia, quum falsos tibi nutus¹⁸ extorquendi causa demonstrabit amoris¹⁹, venti²⁰ te aura ditabit inani²¹, largiendi sibi que²² tibi²³ provocabit ingenium. Et postea, quidquid in orbe carius²⁴ possidebis, videbitur tibi modicum pro impensi²⁵ nutus²⁶ fallacis²⁷ honore²⁸ conferre, et sic mulieris captus ingenio

¹) om. FH ²) posset H ³) CFH vobis TEb om. D ⁴) am. simul A⁵) cohabere A ⁶) possunt A ⁷) Sed A nec en. nisi E ⁸) largitionis B ex largientis O ⁹) om. B solummodo O ¹⁰) BZ; deriuatur ct. ¹¹) om. B ¹²) om. H ¹³) O; om. T' ¹⁴) O; in qua A aliquid aliud B ¹⁵) fidem subuertat alioquin non sequetur amorem H ¹⁶) om. BO ¹⁷) cuiusquam Ab ¹⁸) O; falso tibi nuptu A falso tibi impetu B ¹⁹) amorem B ²⁰) et venti . . ac largiendi B ²¹) invani A ²²) sibi BC igitur E ²³) penitus C tibi penitus P ²⁴) carnis BZ ²⁵) impensis AE ipsius B ²⁶) nutu A ²⁷) fallaci B ²⁸) om. B

ad inopiae compelleris litora navigare¹ et in² omnium devenire contemptum³. Nihil enim tam contemptibile cunctis per orbem constat hominibus, quam pro carnis opere Venerisque solatio propriam aliquem⁴ dissipare substantiam. Qualis ergo sit⁵ amor, qui pretii quacunque venalitate concedatur⁶, apertissime tibi potest ex pagina liquere praesenti. Unde hoc tibi praeceptum semper servabis⁷, amice, ut, quandocunque aliqua⁸ praesumptione cognoveris, mulierem solidorum esse coacervationi⁹ sollicitam, inter ipsa cognitionis¹⁰ initia illam sis evitare sollicitus et eius te insidiis nullatenus obligare. Nam, si¹¹ eius volueris obsecundare¹² sermonibus eiusque¹³ plenius agnoscere¹⁴ fidem, propria¹⁵ te invenies cogitatione frustratum, quia fidem eius et propositum nulla poteris¹⁶ indagatione cognoscere¹⁷, nisi quum plena fuerit cruoris hirudo et te semivivum divitiarum exhausto cruore dimittit¹⁸. Vix enim aliquius¹⁹ industria sapientis agnoscitur²⁰, quid gerat interius dolus fallentis amicae, quia tantis novit²¹ artibus suas fraudes et ingenio colorare²², quod vix unquam posset istud fidelis amatoris²³ ingenio

¹) diuagare *H* ²) *O*; *om. T* ³) *VHb*; contemptu *Tom. E* ⁴) aliquam *ACEFb om. H* ⁵) fit *B* ⁶) conceditur *BO* ⁷) *om. H* ⁸) ex al. *B* ⁹) congregationi *B om. H* ¹⁰) cogitationis *CZb* ¹¹) et si *CFHb* ¹²) confederacione *H* ¹³) ipsius *B* ¹⁴) agnoscendo *B* ¹⁵) propterea *H* ¹⁶) *O*; *om. T* ¹⁷) cognosces *B* ¹⁸) dimittat *BO* ¹⁹) al. posset *CDE* posset al. *FHb* ²⁰) cognoscitur *B* agnoscitur *VE* cognosci *Hb* ²¹) voluit *D* ²²) *O*; collocare *T* ²³) amator *H*

deprehendi¹. Maius² enim est avarae mulieris ingenium, quam antiqui fuerit hostis primi parentis animum callide³ subvertentis astutia. Unde te omni oportet ingenio praecavere, ne talis valeas mulieris insidiis supplantari, quia femina talis non amare sed tuis quaerit divitiis abundare. Si talium quidem correctioni vellemus insistere et earum⁴ vitam et facta recolere⁵, primitus nostrae vitae tempora pertransirent, quam⁶ scribendi materia nobis⁷ deficeret copiosa. Non autem haec asserimus quasi honorabilium⁸ volentes mulierum generi derogare⁹, sed¹⁰ earum cupientes arguere vitam, quae reverendi¹¹ mulierum coetus suis turpiter actibus non erubent¹² dehonestare¹³ militiam et sub amoris commento¹⁴ profanare. Absit enim, nos¹⁵ unquam velle vel posse laudabilium feminarum actibus insidiari¹⁶ vel eis in aliquo praesenti derogare¹⁷ libello, quia per eas ad benefaciendum mundus disponitur universus, et divitibus rerum abundantia crescit, egenorum¹⁸ abundanter¹⁹ inopiae providetur, et²⁰ ad viam²¹ rectitudinis reducuntur avari viamque²² largitatis cognoscunt²³. Immo²⁴ laudum decoratae²⁵ virtute²⁶ cuncta²⁷,

¹)deprehendere *H* ²)Non enim minus est cruore mul. *H*
³)callidum *H* ⁴)eorum *C* ⁵)recolimus *B* ⁶)antequam *D* ⁷)vobis *B*
om. C ⁸)honorabili *VEb* ⁹)derogari *CH* ¹⁰)*BO*; si *A* ¹¹)*O*;
reuererecondi *A* verecondi *B* ¹²)*VZ*; *om. A* non er. *om. B* ¹³)de
honestauere *B* ¹⁴)figmento prophanarunt *B* ¹⁵)vos *Ab* ¹⁶)in.
sinuari *D* ¹⁷)derogari *H* ¹⁸)et egen. *BO* ¹⁹)copiose et superabun-
dantly miserie prov. *B* ²⁰)et-cognoscunt *om. H* ²¹)uitam *D*
²²)viam *B* ²³)cognoscendo *B* ²⁴)Immo mulieres *B* Immo mulier *O*
²⁵)*B*; decorata *AO* ²⁶)virtutibus *B* ²⁷)cunctis *B*

quae in mundo bona fiunt¹, occasionem praestant² agendi. Haec igitur³, Gualteri⁴, quae opulenta tibi brevitatem notamus⁵, si assidua lectione perceris, facile⁶ non eris fallacis mulieris ingenio circumventus⁷.

Capitulum⁸ X: De facili rei concessione petita⁹.

Post haec videamus, an facilis petita⁹ rei concessio ad⁹ amorem valeat pertinere. Sed primo¹⁰ videamus, quae sit petita⁹ rei facilis concessio. Et¹¹ quidem petita⁹ rei facilis concessio tunc fieri asseritur, quando mulier nimia¹² carnis voluptate cogente facile¹³ se ipsam petenti largitur, hoc¹⁴ idem alii facile concessura quaerenti nullo¹⁵ in ea¹⁶ post¹⁷ peractum opus amoris radio¹⁸ permanente¹⁹ et nullo munere mediante. Talis qui-

¹) fuerit *AD* ²) nobis prestat *VE* prestat *Hb* ³) *CD*; ig. tua *T om. EF* inde *H* ⁴) Gualterij *A . G . CF* Galteri *E* Gualtere *H* ⁵) notauimus *B* ⁶) faciliter *B* ⁷) *add. B*: Et hec de acquisitione amoris per diuitiarum habundantiam ⁸) de facili re concessa amoris petita *A* De facile rei petite concessione *B* Quod facilis petite rei concessio amorem impediat *C* Cap. XV. de facili petite rei concessione *D* De facili concessione rei petite *E* (petite rei) *F* Vtrum mulier facile consensciens sit amanda *H* Cuius rei petitio ad amorem pertineat *b* ⁹) ad-concessio *om. H* ¹⁰) primitus *B* ¹¹) que tunc fieri *Bb* Facilis ergo rei petite concessio *VE* ¹²) nimis *H* ¹³) de facili *B* facilem *H* ¹⁴) In hac enim facilliter se ipsam concedente alicui petenti *B* ¹⁵) *O*; nulla *A* nullus *B* ¹⁶) *O*; eo *A om. B* ¹⁷) potest post *B om. CH* ¹⁸) radius *B* ¹⁹) permanere *B*

dem mulieris¹ te noli vinculis colligare², quia³ ipsius amorem nullius posses sollicitudinis arte lucrari. Nam, quum propter nimiam Veneris abundantiam huiusmodi⁴ mulier⁵ nullius⁶ se potest⁷ amoris vinculis colligare, sed multorum appetit libidine satiari, eius frustra quaeris amorem, nisi te in⁸ Veneris opere tam potentem⁹ agnoveris¹⁰, ut eius valeas libidinem saturare¹¹, quo tibi facilius esset aquis¹² penitus maria¹³ desiccare; unde merito credimus, ab ipsius tibi amore cessandum. Licet¹⁴ enim¹⁴ iuxta tuae voluntatis¹⁵ affectum¹⁶ eius plenarie potiaris amplexu, sua tamen solatia intolerabilis¹⁷ poenae occasio et¹⁸ multorum tibi erunt¹⁹ origo dolorum. Nam, quum amantium more ipsius affectaveris solitarius²⁰ sentire solatia et eam cognoveris alterius libidini commisceri et alium tibi adiunxisse participem²¹, quanta²² inde²³ tibi doloris amaritudo procedet²⁴, nullatenus posses²⁵ nisi expertus plenius erudiri²⁶. Ex²⁷ his ergo, quae diximus, tibi debet esse plenarie manifestum, quod, ubi facilis rei petita largitio reperitur, ibi amorem constat abesse²⁸. Nam, ubi feminam²⁹ tanta³⁰

¹) mulier *A* ²) obligare *VHb* ³) quia-colligare *om. E* ⁴) huius *AD* ⁵) *VEb*; mulieris *A* mulieres *B om. H* ⁶) nullis *BF* ⁷) *O*; possunt *T* ⁸) *O*; *om. T* ⁹) *om. H* ¹⁰) *om. D* cognovis *H* ¹¹) saciare *CEfb* ¹²) aquas *C* ¹³) marina *B om. C* ¹⁴) quoniam licet *B* ¹⁵) voluptatis *B* ¹⁶) effectum *E* ¹⁷) intolerabilium penarum *B* ¹⁸) et etiam *F* ¹⁹) *VHb*; erit *TE* ²⁰) *VZ*; solita *T om. b* ²¹) participem percipe *A* ²²) quantum *A* ²³) ex hoc doloris *B* ²⁴) procedit *Hb* ²⁵) *om. H* ²⁶) cognoscere *B* ²⁷) Et *A* ²⁸) obesse *A* ²⁹) *VE*; femina *TH* femine *b* ³⁰) tanta lib. *om. T*

libido debentat, quod unius se¹ non potest vinculis obligare² sed plurium³ desiderat voluptatibus commisceri, ibi amor locum⁴ sibi valet⁵ nullatenus invenire⁶. Amor enim verus tanto duorum corda dilectionis iungit affectu, quod aliorum non possunt desiderare amplexus, sed cunctorum tanquam horrenda student⁷ evitare solatia et mutuis⁸ se vicibus reservare. Et dicitur esse idem in femina facilis rei petita concessio⁹, quod in homine nimia¹⁰ voluptatis abundantia¹¹, quam constat ab amoris aula penitus¹² exsulare¹³. Qui enim tanta¹⁴ carnis voluptate vexatur, ut ex cordis affectu nullius se valeat amplexibus colligare, sed quamcunque¹⁵ videt, impudico animo concupiscit, hic¹⁶ quidem non amator sed adulterator¹⁷ vocatur amoris ac simulator¹⁸ et erit cane deterior¹⁹ impudico. Immo impetuosus meretur asinus iudicari, quem tanta corporis petulantia movet, ut unius²⁰ se non possit²¹ affectioni²² astringere²³. Ergo tibi evidenter apparet, quod nimiam voluptatis abundantiam prorsus teneris²⁴ abiicere et mulie-

1) *Vb*; femine *T* un. non pot. se *Z* 2) *VZ*; obligari *A* colligari *B* colligare *b* 3) *BEV*; plurimum *AH* plurimorum *b* 4) loc. sibi *O om. T* 5) ualeat *D* 6) inueniri *B* reperire *C* 7) studet *AF* 8) mut. tantum *B* 9) largitio *H* 10) nimie *B* 11) habundanti *A* habundantia *B* habundantia nominatur *O* 12) longius *B* 13) propulsare *B* 14) tante *H* 15) quascunque uidet eas imp. *O* 16) hijs *A* 17) *HEb*; adullator *A* adulter *B* adultator *H* 18) ac sim. *O*; ac similator *A* et assimulator *B* 19) *BZb*; deterius *AV* 20) nullius se possit *H* 21) posset *B* 22) affectione *BH* 23) constringere *BDF* 24) tenetur *H*

ris¹, in qua² facilem³ petita⁴ rei concessionem cognoveris⁴, amorem tibi non expedit postulare⁵.

Capitulum⁶ XI: De amore rusticorum.

Sed ne id, quod superius de plebeiorum amore tractavimus⁷, ad agricultores crederes esse referendum⁸, de illorum tibi breviter amore subiungimus⁹. Dicimus¹⁰ enim¹¹ vix¹² contingere posse¹³, quod agricolae in amoris inveniantur curia militare, sed naturaliter sicut equus et mulus¹⁴ ad Veneris opera promoventur¹⁵, quemadmodum impetus eis naturae¹⁶ demonstrat. Sufficit¹⁷ ergo¹⁸ agricultori¹⁹ labor assiduus et vomeris ligonisque²⁰ continua sine intermissione solatia. Sed, etsi quandoque, licet²¹ raro, contingat, eos ultra sui naturam amoris aculeo concitari, ipsos tamen in amoris doctrina non expedit erudire, ne, dum actibus sibi naturaliter alienis intendunt²², humana praedia, illorum solita fructificare²³ labore²⁴, cultoris defectu

¹) multorum *H* ²) *VEb*; quam *TH* ³) facile *A* ⁴) esse cognoveris *Vb* esse agnoueris *Z* ⁵) *add. B*: et hec de modis acquisitionis amoris dicta sufficiunt ⁶) De am. rust. *A*; De amore rusticorum et agricultorum *B* de amore rusticorum uel rusticarum *C* Cap. XVI. de am. rusticor. et rusticarum *D* De amore agricultorum *E* De amore rusticorum *R F* De amore Rusticarum *H* ⁷) narravit *D* narrauimus *CFZb* ⁸) *O*; ferendum *T* ⁹) subiungamus *H* ¹⁰) *O*; omnes *A* Nunquam *B* ¹¹) ergo *VZ* ¹²) aut vix *B* ¹³) *VHb*; posset *TE* ¹⁴) asinus *B* ¹⁵) permouentur *E* ¹⁶) naturale *A* ¹⁷) *TI*; sufficient *CD* sufficiat *FZb* ¹⁸) ergo sibi *VEb* ergo tibi *H* ¹⁹) agriculture *O* ²⁰) leguminisque *B* ²¹) *om. H* ²²) *AH*; intenderent *ct.* ²³) fructiferare *A* fructificarent *H* ²⁴) laboribus *B*

nobis facta infructifera sentiamus¹. Si vero et² illarum³ te feminarum⁴ amor forte attraxerit⁵, eas pluribus laudibus efferre⁶ memento, et, si locum inveneris opportunum, non differas assumere, quod petebas⁷ et violento⁷ potiri⁹ amplexu. Vix enim ipsarum¹⁰ in tantum exterius¹¹ poteris mitigare rigorem¹², quod quietos fateantur se tibi concessuras amplexus vel optata¹³ patiantur¹⁴ te habere solatia, nisi modicae¹⁵ saltem coactionis medela praecedat ipsarum opportuna¹⁶ pudoris¹⁷. Haec autem dicimus non quasi rusticanarum¹⁸ mulierum¹⁹ tibi svadere volentes amorem, sed ut, si minus provide ad illas provoceris amandum, brevi possis²⁰ doctrina cognoscere, quis tibi sit²¹ processus habendus.

Capitulum²² XII: De amore meretricum.

Si vero quaeratur, quid de meretricis²³ sentiamus²⁴ amore, dicimus omnes²⁵ meretrices penitus

1) sentiantur *D* 2) *om. B* ad *O* 3) *BH*; aliarum *A* illorum *VEb* 4) feminas *O* 5) *VE*; contraxerit *A* contraxit *B* traxerit *H* subtraxerit *b* 6) *CFGZ*; offerre *AD* exaltare *B* afficere *b* 7) *VEb*; petebis *A* petis *BH* 8) violenti *B* 9) potiori *A* perpotiri *F* 10) *O*; *om. T* 11) *O*; externis *A* *om. B* 12) ipsius rig *B* 13) *O*; oportuna *T* 14) fateantur *D* 15) monite *H* 16) *AD*; *om. B* opertiua *CEb* opertiua *H* operatiua *F* 17) remouens pudorem *B* prouideri *H* 18) rusticarum *D* 19) *om. B* 20) valeatis *B* posses *CFZ* 21) esset *B* foret *F* quis ibi sit *H* 22) De amor. mer. *BCHb* De amore meretricum vitando *A* Cap. XVII. de amore meretricum *D* Qualiter de amore meretricum senciamus *E* De amore meretricum. R. *F* 23) meretricum *CZb* 24) sententiamus *A* 25) *om. O*

esse vitandas, quia ipsarum¹ foedissima² commixtio est³, et incestus cum eis crimen semper fere committitur. Praeterea meretrix raro se alicui⁴ concedere consuevit, nisi primo⁵ fuerit muneris⁶ susceptione gavis. Immo etsi quando⁷ meretricem contingat amare, eius tamen amorem perniciosum constat esse hominibus, quia familiarem⁸ cum meretricibus conversationem habere ab omni sapientia reprobatur, et cuiuslibet inde⁹ fama suppressitur. Ad earum¹⁰ autem¹¹ capessendum¹² amorem doctrinam tibi non curamus exponere, quia, quocunque se affectu¹³ concedant¹⁴ petenti, haec semper sine precum instantia largiuntur; ergo¹⁵ ad hoc doctrinam postulare non debes¹⁶.

¹) quia quarum ipsarum *A* ²) fedidissima *C* fetidissima *Zb*
³) iudicatur *O* ⁴) aliter *H* ⁵) om. *V* ⁶) muneris premio *D* mun.
 primo *CFb* ⁷) quandoque *BO* ⁸) famulantem *H* ⁹) inde uiri *CFZb*
¹⁰) eorum *A* ¹¹) igitur *B* ¹²) *O*; compensendum *A* compescendum
B ¹³) effectum *Cb* ¹⁴) concedunt *B[?]F* ¹⁵) ergo merito *B* ¹⁶) add.
B: et hec de acquisitione amoris per sermonis facundiam
 dicta sufficiunt; *C*: Explicit lib. I. incipit II. Qualiter amor
 retineatur; *D*: Incipit liber secundus ad Galterium qualiter
 amor acquisitus retineatur; *H*: Finita secunda parte incipit
 tertia pars. Et primo qualiter amor sit conseruandus; *I*:
 Incipit liber secundus Qualiter amor retineatur; *Cod. Vindob.*:
 Explicit primus liber ad Galterium Incipit secundus. Qualiter
 amor retineatur.

Lib¹er secundus: Qualiter amor retineatur.

Capitulum² I: Qualiter status acquisiti amoris debeat conservari.

Quoniam igitur sufficienter superius a nobis est de amoris acquisitione tractatum³, non immerito subsequenter videndum⁴ et⁵ addendum⁶ est⁷, qualiter acquisiti debeat amoris status⁸ conservari. Qui suum igitur⁹ cupit amorem diu retinere¹⁰ illaesum, eum¹¹ sibi maxime praecavere oportet, ut amor extra suos terminos nemini propaletur, sed omnibus reservetur¹² occultus. Amor enim postquam ad plurium coepit¹³ devenire¹⁴ notitiam, statim naturalia deserit¹⁵ incrementa et

¹) lib.-retin. om. *TEFG*. ²) Qual.-cons. *A*; Qualiter amor acquisitus debeat conseruari *B* Qualiter amor consruetur *E* Qualiter status debeat conseruari amoris *F* (*De codd. CDHI v. supra*) ³) determinatum *B* narratum *O* ⁴) om. *CD* uidetur *FZb* ⁵) om. *BO* ⁶) om. *B* ⁷) om. *O* ⁸) om. *A* ⁹) itaque *O* ¹⁰) conseruare. *B* ¹¹) om. *B* ¹²) sit *H* ¹³) incipit *O* ¹⁴) peruenire *H* ¹⁵) *BO*; deseruit *A*

defectum prioris status agnoscit. Debet etiam¹ amator in cunctis se coamanti ostendere sapientem, moderatum moribusque² compositum et in nullo ipsius³ debet animum odiosis actibus irritare⁴. Sed et⁵ necessitatibus quisque tenetur occurrere coamantis⁶ et eius⁷ cunctis compatiendo⁸ laboribus et iustis eius voluntatibus⁹ obsequendo¹⁰. Sed¹¹, etsi quandoque minus sciatur ipsius iusta voluntas, ei tamen esse debet obsecundare paratus revocationis primitus admonitione praemissa. Praeterea, si aliquod¹² ineptum ab aliquo¹³ minus provide fiat, unde coamantis¹⁴ forte animus concitetur¹⁵, illico facie¹⁶ verecunda¹⁷ se male¹⁸ profiteatur egisse et¹⁹ occasionem animi praetendat²⁰ irati vel²¹ causam aliam²² assignet idoneam; quae illi possit²³ recte negotio confirmari. Ad²⁴ haec moderate quisque debet²⁵ inter homines²⁶ laudibus insistere coamantis, nec eam proluxa vel saepius iterata ipsum decet²⁷ memoria resonare et raro²⁸ etiam²⁹ debet ipsius frequentare viciniam. Immo³⁰ etsi ipse cum aliis commorando³¹ suam viderit

¹) FZb; enim TD om. C ²) in omnibusque DF in omnibus H moribus b ³) ipsius coamantis B ⁴) incitare A ⁵) in Fom. H ⁶) amantis B ⁷) eius etiam DF ⁸) compati B ⁹) voluptatibus A ¹⁰) obsequi B ¹¹) Sed-praemissa O om. T ¹²) aliquid CFZ ¹³) aliquo amante B ¹⁴) ipsius coam. B ¹⁵) concitatur B ¹⁶) faciem B ¹⁷) verec [desunt aliquot litterae] dam A verecondam ostendat et malum se profit. B ¹⁸) O; malum T ¹⁹) et ut B ²⁰) subpeditet B ²¹) O; om. T ²²) VZ; aliquam A aliquem B om. b ²³) posset BZ ²⁴) Amplius moderate B ²⁵) om. H ²⁶) omnes H ²⁷) debet DE ²⁸) VEB; merito T tanto H ²⁹) om. B ³⁰) Sed si B ³¹) spatiando aut commorando B

coamantem in aliarum collegio constitutam, ab omnibus debet corporis¹ nutibus² abstinere et eam quasi extraneam reputare, ne aliquis insidiator amoris male loquendi possit inde sumere³ modum⁴. Mutuos enim sibi nutus amantes exhibere⁵ non debent, nisi se⁶ ab omnium⁷ semotos insidiis⁸ recognoscant. Praeterea quisque placibilis⁹ debet esse ornatu¹⁰ amanti et suam moderate colere formam¹¹, quia corporis immoderata cultura taediosa¹² cunctis existit¹³, et naturalis inde sequitur¹⁴ contemptio formae. Valet etiam ad statum amoris conservandum largitas coamantis abundans; amatores enim omnes¹⁵ terrenas debent¹⁶ contemptui¹⁷ habere divitias et eas necessitatem habentibus¹⁸ erogare. Nil namque¹⁹ in amante laude dignius²⁰ approbatur²¹, quam si largitatis virtute reperiatur indutus²². Omnis namque probitas ex avaritiae admixtione supprimitur, et multa inter homines²³ toleratur²⁴ improbitas, si largitatis inveniatur pulchritudine decorari. Sed et, si talis sit amator, cui congruat bellatorem existere, studere debet, ut eius²⁵ cunctis appareat²⁶ animositas manifesta, quia plurimum cuiusque²⁷ probitati

1) corporibus *Zb* 2) viribus *E* 3) sibi sumere *VZ* 4) uiam *O*
 5) *om.* *H* 6) *om.* *CZ* 7) omnibus *B* hominum *Cb* omni *H* 8) *om.* *H*
 9) placibilis *Bb* 10) ornatus *O* 11) famam *A* 12) *om.* *H* 13) existit odiosa *H*
 14) consequitur *H* 15) *om.* *B* 16) *O*; debet *A* cunctas debent *B*
 17) contempni *AD* 18) patientibus *C* 19) enim *O* 20) *O*; dignus *T* dignum *H* 21) comprobatur *D* probatur *H*
 22) ornatus *B* inductus *DE* 23) omnes *H* 24) *VHb*; tollitur *A* tollitur *B* tollatur *E*
 25) ipsius *B* eis *H* 26) valeat apparere *B* 27) *O*; cuique *A* sue *B*

detrahitur¹, si timidus² proelior exsistat³. Debet etiam amator sua cunctis dominabus libenter semper ministeria exhibere et obsequia quoque⁴ praestare, multumve⁵ ipsum decet humilitatis praemiis exornari superbiae funditus evulsa radice. Multum etiam studere⁶ debet, talem se cunctis⁷ exhibere, ut neminem pigeat ipsius⁸ benefacta recolare, nullusque⁹ valeat iuste suis actibus invidere. Praeterea generali sit sibi¹⁰ regula¹¹ comprehensum¹², quod¹³, quidquid curialitatis ordo deposcit, eiusque doctrina svadet, illud non est ab amantibus omittendum sed sollicitiori¹⁴ studio faciendum. Retinetur¹⁵ quoque amor delectabilia et svavia carnis¹⁶ exercendo solatia, talia tamen et tanta, quae taediosa¹⁷ non videantur amanti. Sed¹⁸, quoscunque¹⁹ actus vel corporis gestus amator suae cognoverit esse placabiles²⁰ coamanti, eos pulchre et viriliter studeat exercere. Clericus vero laicalia sibi exercitia sive habitum non assumat; nemo enim alieni²¹ habitus assumptione vel gestus²² suo non congruentes²³

¹)detraheret *B* ²)*BCDZb*; timidus *A* invidus *F* ³)existeret *B* ⁴)*om.* *B* ⁵)ac multum *B* ⁶)quisque studere *O* ⁷)cuilibet *VEb* ⁸)ipsius libenter *O* ⁹)et nullus *BO* ¹⁰)tibi *BO* ¹¹)pro regula *B* ¹²)apprehensum *B* ¹³)quamquam curial. *H* ¹⁴)solitiori *A* solidiori *B* sollicitiori *CE*[?] solitiori *D* soliciiori *F* solliciiori *H* solertiori *b* ¹⁵)Debet etiam amator delectab. *B* ¹⁶)*VHb*; cautus *A* certus *F* carnis exhibere vel exercere solatia *B* ¹⁷)odiosa *B* ¹⁸)Sed et *CFZb* ¹⁹)quocunque *A* quousque *H* ²⁰)*B*; placabilis *A* placibiles *O* ²¹)*O*; alieni alicui *A* sapiens in alieni *B* ²²)gestuum *B* ²³)congruentium *B* congruenti *H*

ordini exercendo¹ suae² sapienti facile posset³ amanti placere. Praeterea omni⁴ conatu curare⁵ debet amator cum bonis assidue conversari et malorum societatem penitus evitare. Vilium⁶ namque consortio amatoris iuncta persona⁷ sui ipsius contemptum parit amanti. Haec autem ad utriusque sexus amantem pertinere cognoscas, quae de amoris tibi retentione narramus⁸. Sunt et alii forte quam⁹ plures modi, qui amoris possunt¹⁰ conservationi valere, quos attentus¹¹ diligensque¹² amator propria poterit investigatione cognoscere.

Capitulum¹³ II: Qualiter¹⁴ perfectus¹⁵ amor debeat¹⁶ augmentari¹⁷.

Qualiter autem perfectus amor valeat¹⁸ augmentari¹⁹, breviter tibi²⁰ curabimus indicare. Et²¹ quidem imprimis dicitur augmentari, si rarus et difficilis inter amantes visus interveniat et oculorum aspectus; quanto²² etenim²³ maior difficultas accedit²⁴ mutua²⁵ praestandi²⁶ ac percipiendi so-

¹) exercitio letatur amans sed non sapienti *B* exerc. *om.* *H*
²) si non sapienti sue sapientie *A* ³) possent hec *B* possit *E*
⁴) toto *B* ⁵) *O*; currere *A* laborare *B* ⁶) *O*; vilis vilium *A* vili *B*
⁷) persone *C* [?] ⁸) narrauimus *BFH* ⁹) q. pl. *om.* *D* ¹⁰) possent *B* ¹¹) attentius *AH* attenter *D* ¹²) ac diligens *B* diligens *DH*
¹³) Cap. II. libri secundi *D om. ct.* ¹⁴) de amoris augmento *DI*
¹⁵) *BFZb*; imperfectus *A om. CDI* ¹⁶) valeat *B om. VIb* possit *Z*
¹⁷) augmentari *A* augmentetur *CF* argumentari *E* argumentetur *b* ¹⁸) possit *H* ¹⁹) augmentari *A* ²⁰) *om.* *H* ²¹) Et amor quidem *VE* Amor quidem *Hb* ²²) Et quando *B* ²³) etiam *A om. B* ²⁴) *BO* accedit *A* ²⁵) in mutua *CFZb* ²⁶) praestando . . percipiendo *b*

latia, tanto¹ quidem maior aviditas et affectus crescit amandi. Crescit etiam amor, si unus amantium alteri se ostendat iratum; statim etenim² timet amans³ vehementer, ne perpetuo duret animus concitatus amantis. Amor⁴ praeterea tunc quoque⁵ sumit⁶ augmentum, quum alterum⁷ amantium zelotypia⁸ vera⁹ detentat¹⁰, quae quidem nutrix vocatur amoris. Immo et, si amans non zelotypia vera sed¹¹ turpi suspicione laboret¹², amor¹³ semper tamen inde cognoscit augmentum et sua fit¹⁴ virtute potentior. Quae autem vera sit¹⁵ zelotypia¹⁶, et quae suspicio turpis, in tractatu nobilioris et¹⁷ nobilis evidenter¹⁸ cognoscere poteris. Crescit¹⁹ quoque amor, si divulgatus fuerit, et eum durare contingat; nam amor non solet durare vulgatus²⁰ sed prorsus deficere consuevit, si²¹ fuerit propalatus. Praeterea, si coamantem²² somnium²³ repraesentet amanti, oritur inde²⁴ amor et ortus sumit augmenta. Sed et, si cognoveris, aliquem ad tuae amantis subversionem laborare²⁵, illico tibi sine dubio augmentatur²⁶ amor, et maiori²⁷ eam incipies affectione diligere.

¹) tanto-amandi *Oom. T* ²) enim *Bb* ³) coamans *B* alter uehementer timet amantium *VEb* amantium alter *H* ⁴) *om. H* ⁵) *om. BF* querit *E* suum *H* ⁶) suum *E* fuerit *H* ⁷) alter *B* ⁸) *CDEb*; zelotypia *AF* zelopica *B* ⁹) verba *B* ¹⁰) detentat-vera *om. Tb* ¹¹) sine *T* sed *b* ¹²) *VZ*; profert *B* laborat *A* laborent *b* ¹³) amor-augm. *om. B* ¹⁴) ex hoc fit virtus *B* in sua sit *VZ* ¹⁵) *om. B* ¹⁶) zelotypia *AFH* zelopina *B* ¹⁷) et nob. *om. A* et nob. femine *B* ¹⁸) *om. H* ¹⁹) Quandoque amor crescit *H* ²⁰) *add. B*: aut raro ²¹) si fuerit *om. BO* ²²) coam.-et si *om. B* ²³) sumpnum *A* sompnum *H* ²⁴) tamen *A* ²⁵) *B*; *om. A* lab. subuers. *O* ²⁶) augmentabitur *O* ²⁷) multo maiori *B*

Immo amplius tibi dico: etsi¹ manifeste cognoveris, quod alius² tuae coamantis fruatur amplexu, magis ex³ hoc eius incipies affectare solatia, nisi magnanimitas et cordis nobilitas ab hac⁴ te improbitate defendat⁵. Augmentare⁶ consuevit amorem mutatio facta vel facienda locorum, nec non correctiones⁷ et verbera⁸, quae a parentibus patiuntur⁹ amantes. Verberum¹⁰ namque¹¹ sive sermonis correctio non solum perfectum¹² crescere¹³ facit¹³ amorem, sed etiam nondum coepto¹⁴ perfectam existendi praestat originem. Valet autem¹⁵ ad amoris augmentum frequens cogitatio de coamante cum dilectione¹⁶ assumpta et oculorum cum timore secretus aspectus et actuum amoris exactio cum aviditate suscepta. Multam praeterea intensionem¹⁷ praestat amori gestus et incessus placibilis¹⁸ coamanti atque facundia pulchra loquendi svavitasque¹⁹ sermonis atque laudum²⁰ coamantis percepta relatio. Sed²¹ aliae sunt forte causae, quibus amor intenditur, quas tu ipse assidua poteris indagatione perquirere [et²²], si haec, quae notavimus²³, attentis auribus percepisti²⁴.

¹) quod si *BF* quod et si *CDEb* quia et si *H* ²) alter *B* aliquis *H om. F* ³) ex hoc *om. Z* ⁴) hac te *om. B* hac *om. E* ⁵) defenderit *B* ⁶) Augm. quoque *CDZb* Augm. etiam *F* ⁷) correctionem *A* ⁸) verba proterua *B* uerba *ct.* ⁹) potiuntur *A* sustinent *H* patiuntur *BEVb* pascuntur *I* ¹⁰) Verborum *omnes* ¹¹) ymo verborum *B* ¹²) perfecto *A* ¹³) crescit facere *B* crescere cogit *O* ¹⁴) incepto *B* percepto *C* ¹⁵) etiam *B* ¹⁶) dilectionis assumptione *B* delectatione ass. *H* ¹⁷) intensionem *BDEb* ¹⁸) placibilis *CF* ¹⁹) cum suauitate *B* ²⁰) laudati *H* ²¹) Sed et *VEb* ²²) *om. Bb* et-percep. *om. D* ²³) pre notauimus *CFZb* ²⁴) *O*; percipistis *A* perceperis *B*

Nam¹, quaecunque aliae ad² hunc articulum sunt causae valentes, ex his, quae diximus³, pendere videntur et suam ex eis originem sumunt.

Capitulum⁴ III: Qualiter⁵ amor minuatur.

Videamus ergo⁶, qualiter amor minuatur⁷. Minuit⁸ autem⁹ amorem solatia¹⁰ percipiendi¹¹ et amantem nimia videndi facilitas et copia multa loquendi, nec non¹² ineptus cultus et incessus amantis et¹³ repente superveniens inopia rerum. Amator¹⁴ enim inopia multa detentus tanta rei familiaris et necessitatis instantis cogitatione quasatur¹⁵, ut¹⁶ amoris non possit¹⁷ actibus inservire nec debita sibi incrementa¹⁸ praestare, et inde suos cuncti mores¹⁹ et vitam improbare nituntur, et omnibus contemptibilis et odiosus existit, et²⁰ neminem cognoscit amicum²¹, quia:

„Quum²² fueris felix²³, multos numerabis amicos,

Tempora²⁴ quum fuerint nubila²⁵, solus eris“.

Unde propter haec omnia, incipit²⁶ facies²⁷ et

¹) quia *O* ²) adhuc articulli *A* ³) dicimus *A* dixi *D* prediximus *CFZb* ⁴) Cap. III. *D om. ct.* ⁵) Qual. am. min. *BV* Inspiciendum est qualiter amor minuatur *A* De diminutione amoris *E* Qualiter amor diminuatur *H* Quibus modis amor minuatur *b* ⁶) *om. BE* igitur *H* ⁷) diminuatur *H* ⁸) *CDZb om. A* Minuunt *BF* ⁹) enim *BF* ¹⁰) et solatia *H* ¹¹) percipienda *A* ¹²) nec non et *VH* ¹³) atque repentina sup. *B* ¹⁴) Amor *CFZ* ¹⁵) *O*; quesatur *A* conquassatur *B* ¹⁶) quod *BH* ¹⁷) potest *B* ¹⁸) nutrimenta *BEVb* ¹⁹) amores *H* ²⁰) *O*; ut *A* ac *B* ²¹) *om. B* ²²) Dum *H* ²³) diues *H* ²⁴) tempore *B* ²⁵) nebula *B* ²⁶) *om. D* ²⁷) facies incipit eius *C* eius incipit fac. *FZb* facies et forma eius *D*

forma mutari, et eum somni requies derelinquit, et sic vix esse poterit, quod ipse penitus¹ non vilescat amanti. Minui quoque facit amorem de coamante percepta² infamia et avaritiae malorumque morum et omnis improbitatis audita relatio, nec non³ cum alia muliere facta commixtio, licet amandi⁴ affectus ibi desit. Minuitur etiam amor, si stultum et indiscretum suum mulier cognoscat amantem, vel si in amoris exactione ipsum viderit⁵ excedere⁶ modum vel de coamantis non cogitare pudore⁷ nec⁸ verecundiae⁹ ipsius velle ignorare¹⁰. Fidelis enim amator potius debet gravissimas amoris eligere poenas quam coamantis¹¹ verecundia¹² exactione potiri vel ipsius spreto rubore gaudere, quia¹³ non amator sed proditor appellaretur¹⁴, qui¹⁵ propriae solummodo¹⁶ considerat¹⁷ voluptatis¹⁸ effectum¹⁹ suae coamantis utilitate neglecta. Deminutionem quoque²⁰ patitur²¹ amor, si perpendat mulier, quod amator timidus existat in bello, vel verbi²² ipsum impatientem agnoscat aut superbiae vitio maculatum²³. Nil

¹) *om. C* ²) de percepta *A* ³) *om. B* ⁴) aff. ibi desit amanti *Zb* (amantis *H*) ⁵) *VEb*; uidet *A* non videt *B* uidit *H* ⁶) tenere *B* ⁷) pudorem *A* ⁸) *om. A* ⁹) *VHb*; *om. T* nec-amator *om. E* ¹⁰) *VH*; agnoscere *A* probitatem agnoscere *B* cognoscere *b* ¹¹) coamanti *CF* ¹²) *ACH*; verecundiam *E* vereconda *BDFb* ¹³) alias enim non *B* ¹⁴) appellatur *B* appellari meretur *O* ¹⁵) *O*; quippe solummodo *A* quia proprie solummodo *B* ¹⁶) *om. C* ¹⁷) desiderat *B* ¹⁸) uoluptatis *ACFZ* uoluntatis *BDb* ¹⁹) affectum *DF* ²⁰) *O*; quidem *T* ²¹) patet *A* ²²) *AD*; verborum *B* ubi *C om. F* si *Zb* ²³) maculari. *O*

enim congruentius in uniuscuiusque¹ persona² residere videtur amantis³ quam humilitatis ornatu vestiri et⁴ superbiae penitus nuditate⁵ carere. Minuit quoque frequenter amorem stulti vesanique prolatio⁶ verbi. Multi namque student in mulieris aspectu amentia⁷ verba proferre, se⁸ illi placere credentes, si⁹ fatuis et indiscretis¹⁰ sermonibus utantur¹¹; qui re vera mirabili deceptione falluntur. Plurima namque¹² sensus¹³ laborat inopia¹⁴, qui, dum stulta gerit¹⁵, se credit sapienti placere. Attenuat¹⁶ etiam amorem blasphemia in Deum vel suos sanctos¹⁷ illata et ecclesiasticae religionis irrisio et elemosynarum studiose pauperibus facta detractio. Praeterea violenter amor decrescere invenitur, si infidelis aliquis exsistat¹⁸ amico, vel si aliud¹⁹ firmiter ore fateatur²⁰ et aliud retineat fraudulenter in corde conceptum. Decrescit etiam amor, si ultra, quam deceat²¹, contingat amantem divitias congregare vel pro rebus modicis facile²² litigare. Multa praeterea tibi possemus²³ de amoris attenuatione narrare, quae tuae sollicitudini penitus derelinquimus²⁴ indaganda. Nam adeo te videmus negotiis omnibus²⁵ aliis derelictis amoris exercitio deditum et in amandi proposito con-

¹) BDZ; unicuique *A* cuiusque *CFb* ²) perardescere *B* ³) am. aspectu *B* ⁴) aut *B* ⁵) rusticitate *D* ⁶) probatio *A* ⁷) amantia *Zb* ⁸) *O*; sed *A* et *B* ⁹) sic *H* ¹⁰) serm. ind. *A* ¹¹) utuntur *CE* abundantur *DF* ¹²) quidem *B* ¹³) sensus defectione lab. *B* ¹⁴) *O*; om. *T* ¹⁵) gerat *B* ¹⁶) Attenuatur *A* ¹⁷) om. *B* ¹⁸) reperiatur *OG* ¹⁹) aliquid *H* ²⁰) fatetur *ACFZ* fateretur *Db* ore om. *H* ²¹) debeat *C* ²²) om. *H* ²³) possem *C* ²⁴) relinquimus *BCb* ²⁵) om. *H*

firmatum, quod¹ nil te poterit in amoris arte latere, quia in ea nil indiscussum² relinques. Hoc tamen te nullatenus volumus ignorare, quod, postquam incipit amor evidenter decrescere, cito deficit, nisi aliquo sibi remedio succurratur³.

Capitulum⁴ IV: Qualiter finiatur amor.

Breviter⁵ de amoris deminutione discusso tractatu⁶, qualiter ipse amor finiatur, subsequenter tibi curamus annectere. Et⁷ imprimis quidem amor finem agnoscit, si unus coamantium⁸ alteri frangat vel conetur frangere fidem, vel si in fide⁹ catholica deprehendatur¹⁰ errare. Finitur quoque amor, postquam evidenter fuerit propalatus atque inter homines divulgatus. Sed et¹¹, si alteri coamantium necessitates maximas patienti et¹² †opportunitate¹³ plurima laboranti abundans manus alterius non succurrat¹⁴ amantis, amor consuevit inde plurimum indignari et ignominiosum capere finem. Finitur quoque amor novo superveniente amore, quoniam affectioni¹⁵ nemo se potest colli-

1) quare *B* quia *E* 2) discussum *H* 3) *BO*; seccuretur *A*
 4) Si amans frangit fidem coamanti qualiter finiatur amor *A*
 Qualiter finitur amor *B* Qualiter finiatur amor *C* Capitulum. IIII.
 qualiter amor finiatur *D* Qualiter amor finiatur *ZIb* Qualiter
 amor finiatur .*R. F* 5) Breuiter autem *VHb* 6) tractatum *B*
 7) *om. Hb* 8) amantium *CZb* 9) fidei catholice depr. errore *O*
 10) deprehenditur *H* 11) *O*; *om. T* 12) *om. H* [*fortasse scribendum*: et inopp.] 13) inopia *BH* et-labor *om. I* 14) *BO*; se-
 curat *A* 15) *O*; affectione *T*

gare¹ duorum. Amoris praeterea inaequalitas, fraudulenta cordis et² dolosa duplicitas perpetuo fugare solet amorem. Amator³ namque dolosus ab omni meretur femina recusari et nullis ad⁴ hoc debet meritis adiuvari⁵, quia, quantalibet⁶ sit aliquis probitate praeclarus, et quantalibet⁶ sapientia decoretur, si fraudulento⁷ in amore versetur ingenio, ab ipsius amoris meretur curia propulsari⁸. Amor enim duos quaerit fidei unitate coniunctos et voluntatum⁹ identitate¹⁰ concordēs, alii¹¹ autem quolibet¹² amoris merito¹³ defraudantur et¹⁴ in amoris curia extranei reputantur. Sed et superveniens foederatio nuptiarum violenter fugat amorem, ut quorundam amatorum¹⁵ manifesta doctrina docetur¹⁶. Praeterea, si aliquo¹⁷ fortuito eventu contingat¹⁸, ut alter amantium ad Veneris impotentiam deducatur, amor¹⁹ inter eos postea durare non potest, sed²⁰ illos penitus derelinquit. Amorem etiam²¹ fugat et odit furor alteri superveniens coamanti et timor repentinus exortus. His tibi breviter et in²² summa notatis, amice, alios finales

1) obligare *VHb* 2) cordi sed *A* cordi et *B* cordisque *VE* cordi que *H* 3) *VEb*; Amor *TH* 4) ad hoc *om. CF* 5) iuvare *B* 6) quantacumque *B* 7) fraudulentus *B* 8) improbari et omni in ea penitus honore privari *O* 9) *V*; voluntatem *A* voluntatis *BZb* 10) indempnitatem *A* indampnitatem *B* idempnitatem *O* 11) alias *O* 12) quilibet *B* 13) defraudantes merita *B* 14) *O*; *om. T* 15) *O*; amicorum *T* 16) docemur *O* 17) ab al. *B* 18) *O*; contingent *A* contingeret *B* 19) *BO*; amorem *A* 20) sed-derel. *om. C* 21) et *A* 22) *BO*; ad *A*

modos amoris¹ tibi relinquimus² explorandos. Non enim tuo prorsus³ otio volumus indulgere nec te penitus exonerare labore⁴.

Hic tamen quaerere posses, utrum finitus amor valeat resumere vitam⁵. Et, si quidem amoris defectus provenerit⁶ ex alicuius ignorantia facti, sine dubio reviviscere potest; si vero ex coamantis delicto procedat vel ipsius naturae defectu, eum aliquando revixisse⁷, memores⁸ minime⁹ sumus, hoc¹⁰ tamen non¹¹ impossibile iudicamus¹², nisi¹³ forte ubi¹⁴ naturae defectus occurrat. Sed, si quandoque contingat, amorem reviviscere, non¹⁵ tamen eum credimus amantium pura penitus fide vallari¹⁶.

Capitulum¹⁷ V: De notitia mutui amoris.

His ita dispositis et brevi satis eloquio peroratis ad mutui amoris habendam notitiam tracta-

¹) *om. B amandi F* ²) *derelinquimus B* ³) *om. H* ⁴) *add. B*: Sequitur dubium vtrum finitus amor valeat resumere vitam ⁵) *uires CZb* ⁶) *peruenerit AFH* ⁷) *reuiuissse E tenuisse H* ⁸) *non recolimus O* ⁹) *min. sum. om. O* ¹⁰) *et quidem imposs. B* ¹¹) *O; om. T* ¹²) *reputamus B* ¹³) *nisi-occur. om. B* ¹⁴) *om. C* ¹⁵) *talem tamen non O* ¹⁶) *add. B*: Et hec de amoris fine breuiter dicta sufficiunt ¹⁷) *Inscriptionem om. A* De notitia amoris mutui *B* De notitia mutui amoris *CI* Capitulum Vm de notitia mutui amoris *D* De mutuo amore *E* Explicit liber primus. Incipit secundus de remedio amoris et prior de notitia mutui amoris. *R. F* Qualiter amor in suo coamante cognoscitur *H* Qualiter notitia mutui amoris habeatur *b*

tum superioribus adiungamus, quem cunctis amanti-
bus utilem credimus et opportunum. Nihil enim
est¹ magis amantibus necessarium quam indubi-
tate² cognoscere, qualis sit erga eos coamantis³
affectus. Nam, si in hac parte aliquo decipiantur⁴
errore, ex tali amore non magnum consequuntur
honorem et facile inde possunt maximam sustinere
iacturam. Pluribus ergo modis amans potest fidem
coamantis⁵ cognoscere et eius explorare propositum.
Si enim videris⁶, amantem occasiones⁷ in coaman-
tem requirere⁸ varias⁹ vel falsa impedimenta oppo-
nere¹⁰, de ipsius non diu¹¹ speres amore gaudere.
Similiter si videris¹², coamantem sine causa in so-
lita tibi exhibendo solatia tepidari¹³, eius fidem
vacillare cognoscas. Sed¹⁴, si coamantem cogno-
veris¹⁵, se ultra solitum, ut eam non videas, ab-
sentare, eius¹⁶ non est firmum¹⁷ in veritate pro-
positum¹⁸. Sed et, si studeat internuntio¹⁹ se²⁰
celare²¹ fidei²², te²³ sine dubio valida relinquit in
unda et te subterfugit²⁴ amare. Praeterea, si per-
penderis²⁵, coamantem a solitis per nuntium visi-
tationibus abstinere, vel²⁶ eius fidelem internuntium²⁷

¹) om. H ²) indubitanter BCDb ³) amantium B amantis DFb
⁴) CDZb; recipiantur A recipiatur B decipiat F ⁵) in coa-
mante H ⁶) uides CZb ⁷) vanas occasiones H ⁸) exquirere O
⁹) om. H ¹⁰) apponere E componere VHb ¹¹) om. H ¹²) uides CZb
¹³) trepidari F ¹⁴) Sed et si O ¹⁵) agnoueris VEb ¹⁶) eius te D
¹⁷) om. O ¹⁸) amandi prop. O ¹⁹) DHb; interdum nuntio T
internuntium CF internuncios E ²⁰) te H ²¹) abscondere B
²²) fidei CFZ fidem b ²³) om. H ²⁴) subterfuga A ²⁵) perpendas B
²⁶) uel inter eius A ²⁷) nuntium A

et specialem in eo, quod referre solebat, cognoveris esse remissum vel tibi quasi alienum¹, eam tibi² subversam credere debes [amantem³]. Sed et, si inter ipsa delectationis opera⁴ in svavia⁵ praestando solatia tibi magis solito permanserit onerosa⁶, vel tua sibi cognoveris solatia taediosa, eius te destitutum amore⁷ non dubites. Praeterea, si ipsa tibi forte insolita convicia⁸ pendat⁹ vel aliqua¹⁰ exigit, quae non consueverat¹¹ exigere, vel eam videris in praestando vel¹² petendo solatia solito¹³ tardiores, scias, quod amor¹⁴ tuo brevi est duratura momento. Sed et, si ipsam¹⁵ agnoveris¹⁶ tecum vel cum¹⁷ quolibet¹⁸ alio saepe alterius et¹⁹ indiscrete²⁰ facta²¹ recolere, vel ipsius sub cuiusque²² calliditatis ingenio attente vitam moresque disquirere, eam²³ scias de amore alterius cogitare. Praeterea, si cognoveris, coamantem ultra, quam consueverat²⁴, corporis inservire culturae, aut ipsa in tuo crescit amore aut de alterius est amore sollicita. Mulier autem²⁵, quae in sui coamantis aspectu pallescit, in vero procul dubio consistit amore. Ad haec qui coamantis fidem atque affectum²⁶ vera cupit inda-

¹) *B*; alienus *A* alienus existat *D* alienus existit *CFZb*
²) eam tibi *omn.* ³) amanti *CFZb* ⁴) *O*; tempora *T* ⁵) et suavia *H*
⁶) horrosa *A* honerosa *DE* ⁷) amorem *A* ⁸) vitia *T* convicia *O*
⁹) impendat *B* contendat *C* ¹⁰) si *H* ¹¹) consuevit *O* ¹²) vel petendo
om. C ¹³) *VEb*; solita *T om. H* ¹⁴) in amore *O* ¹⁵) *om. B* ¹⁶) co-
 gnoveris *DFb* ¹⁷) *om. AF* ¹⁸) cuilibet *A* ¹⁹) *AF*; *om. ct.* ²⁰) in-
 discreta *CFZb* ²¹) facit *A om. E* ²²) cuiuscunque *V* ²³) eum *A*
²⁴) consuevit *VZ* consueverit *b* ²⁵) *om. A* ²⁶) *CDEb*; aspectum
T effectum *F* factum *H*

gatione cognoscere, cautissime et subtiliter¹ simulare debet amanti, quod alterius concupiscat amplexus, et eius ultra² solitum incipiat frequentare viciniam. Ob quam rem si suam cognoverit³ coamantem animo turbari⁴, eam vero⁵ credat⁶ in amore firmatam⁷ et in eo constantissime solidari⁸. Nam, quum unus amantium [aspiciatur⁹] novi¹⁰ amoris amplexibus enutrir¹¹ vel de eo quomodo libet¹² cogitare suspicatur¹³ amantem, statim in corde et animo vehementer incipit¹⁴ iaculari et intolerabili quodam zelo intrinsecus vulnerari. Cuius animi dolorem intrinsecum¹⁵ eius statim evidenter incipit facies indicare. Sed et simulatae indignationes¹⁶ quandoque pulchre inter amantes sibi locum possunt vindicare. Nam, si unus amantium alteri se ostendat iratum et. ob aliquam causam se indignatum demonstrat¹⁷ amanti, eius manifeste poterit cognoscere¹⁸ fidem. Verus¹⁹ enim amans semper pavidus pertimescit, ne perpetua sit indignatio coamantis, et ideo, licet quandoque indigno²⁰ coamanti coamans se²¹ ostenderit²² indignatum, talis quidem modico tempore

¹)uerisimiliter *O* ²)more solito incip. vic. non fr. *B* ³)nouerit *B* agnouerit *VE* ⁴)conturbari *DZb* ⁵)*O*; uere *T* ⁶)credit *H* ⁷)creatum *H* ⁸)solidatam *B* ⁹)*T*; om. *O* ¹⁰)non *Z* in *F* non in *b* ¹¹)*BCZb*; enutari [?] *A* decoretur *D* om. *F* decoratus *I* ¹²)quolibet *CEF* ¹³)suum susp. *DZ* suum suspicare uiderit *F* ¹⁴)inspiciat *B* ¹⁵)*BDF*; intrinseca secum *A* intrinsecus *CZb* ¹⁶)indagationes *E* indignatione *H* ¹⁷)demonstret *CH* ostendit *Eb* ostendat *F* ¹⁸)agnoscere *VFb* amanti agnoscere *H* ¹⁹)verax *O* ²⁰)propter indignationem coam. *B* indignatio *CH* ut indignatio *D* indignato *EFb* ²¹)se etiam *VE* ²²)ostendere *CZb*

poterit durare commotio, si verus inter eos amor esse¹ dignoscitur². Ex talibus quidem indignationibus dilectionis vinculum vel amoris non credas attenuari substantiam, sed exinde omnis in eo purificatur aerugo³. Praeterea, si unus amantium sit super⁴ rerum coamantis exactione sollicitus, nisi⁵ ad hoc summa fuerit⁶ propriarum⁷ rerum egestate compulsus⁸, talis quidem, etsi se confingat⁹ amare, longe tamen¹⁰ est ab amantium dilectione remotus, quia non amare sed alienis¹¹ abundare curat¹² divitiis.

Sunt fortassis et¹³ alii quam plures modi, qui ad mutui amoris habendam notitiam possunt valere doctrinae, quos ex his, quae praedixi¹⁴, lector assiduus facillima poterit indagatione cognoscere.

Capitulum¹⁵ VI: Si unus amantium alteri fidem frangat amanti.

Si unus amantium alteri fidem frangat amanti¹⁶, si quidem¹⁷ vir fuit ille, qui fregit, et hoc novi

¹)interesse *H* ²)dignoscatur *B* ³)origo *THI* erugo *VEb*
⁴)semper *D* ⁵)ubi *A* nisi *BO* ⁶)om. *H* ⁷)om. *O* ⁸)non compuls.
B ⁹)*CDE*; contingat *T* contigat *F* fingat *H* fingant *b* ¹⁰)add.
eius animus *B* ¹¹)alien. inhinat *C* al. iniat *D* al. uult *FI*
al. inhibeat *H* al. inhiat *Eb* ¹²)om. *O* ¹³)om. *B* ¹⁴)diximus *H*
¹⁵)Si unus amantium alteri frangat amanti *A* Quid sit facien-
dum amanti fidem suo coamanti frangenti *B* Quid iuris sit si
unus coamantium alteri fidem frangat *C* Capitulum. VI. si
unus alteri fidem fregerit *D* Si unus amantium alteri fidem
frangat *E* De fractione amoris .R. *F* Si unus amantium alteri
fidem frangit amoris *G* De amatoribus frangentibus fidem ama-
tricibus *I* Qualiter puniri debet vir qui fidem mulieri frangit
coamanti *H* Quid unus amantium agere debeat altero fidem
fallente, si vir fuerit *b* ¹⁶)om. *H* ¹⁷)om. *O*

peregit amoris intuitu, prioris¹ efficitur penitus² indignus amore atque ipsius³ frustrandus amplexu, quia in eo prioris spiritus deficit amoris. Nam impossibile prorsus viva ratione probatur, ut⁴ assidua et immoderata de muliere cogitatio sumpta novo⁵ originem non praestet amori⁶ veteremque⁷ funditus non expellat. Ipsius enim amoris naturali ac generali traditione docemur, neminem posse vere⁸ duplici amore ligari. Talis ergo amator, si solitos requirat amplexus et prioribus⁹ exigat gaudiis honorari, a prioris aula penitus excludatur amantis et longe quasi¹⁰ abiiciatur incognitus, quia nulla super hoc sibi possunt opitulari servitia, nisi mulier sibi velit¹¹ exsistere gratiosa.

Sed videamus, an mulier, si talem¹² admittat amantem, in suo sit laudanda proposito. Et certe¹³ hoc cupio mulieribus¹⁴ indicare, quod multum¹⁵ probitati feminae videtur derogari, si talem ulterius admittat amantem, qui novum fuerit expertus amorem; omni¹⁶ namque misericordia iudicatur¹⁷ indignus, qui tanti honoris accepti obliviosus¹⁸ et ingratus exsistens¹⁹ de alterius²⁰ non erubuit amplexibus cogitare. Quid enim²¹ in hoc²² saeculo alicui potest²³ gratius exhiberi quam optatae

1) priori *D* 2) *om. C* 3) ipsius coamantis prime *B* 4) quod *B*
 5) *O*; *om. T* 6) am. ipsius *B* 7) vet.-naturali *om. CZb* 8) *om. D*
 9) prioris *CZb* 10) *ACEF*; abiiciatur quasi *BDb* quasi incogn. abitiatur *H* 11) uellet *A* 12) talem iterum *VZ* 13) cunctis *O* 14) mulierum cetibus *O* 15) plurimum *O* 16) suum *H* 17) uideatur *A* videtur *b* 18) obliuiosus extitit *H* 19) et *H* 20) alterius mulieris *VEb* alt. non erub. mulieris *H* 21) omni *A* 22) *om. H* 23) posset *VEb*

mulieris [divitiis¹] amore potiri? Si vero mulier, ut² saepissime solitum est evenire, a praefati deceptoris amore suam³ non possit⁴ avertere mentem, et ille in novo persistat amore, firma sit veritate secura, quod⁵ diuturnas⁶ valde sustinebit angustias, antequam optatum capiat ipsius voluntas⁷ effectum. Raro etenim⁸ contingere solet, ut recente⁹ amore admissio¹⁰ ad primum facile¹¹ reducatur amator¹², quia vix unquam amor reviviscere posset¹³ extinctus. Huic autem mulieri meum non possum¹⁴ denegare¹⁵ consilium: Si oberrantem igitur mulier talis¹⁶ tenere¹⁷ cupit amantem suum¹⁸, ei studeat celare propositum et animi¹⁹ cogitationem penitus occultare ac cauta²⁰ illi simulatione demonstret, quod ex amoris turbatione²¹ ipsius non sit animus concitatus, sed patienter, quod agit²² amator, ac quiete se tolerare confingat²³; et si perpenderit²⁴, eum per suam deambulare²⁵ viciniam, ad²⁶ loca²⁷ visionis more solito non accedat, sed²⁸ ei se penitus absentare laboret²⁹. Sed, si ex hoc ingenio nullum sibi mulier cognoverit afferi³⁰ profectum³¹, cautissime

¹) diutius *B om. O* ²) ut alicui *H* ³) suam-amore *om. O* ⁴) potest *A* possit *BG* ⁵) *om. B* ⁶) diuturnas *CFGH* ⁷) voluptas *A* ⁸) enim *CZb* ⁹) redeunte *CFZb* ¹⁰) dimisso *CDHb* diuiso *EF* ¹¹) *om. O* ¹²) amorem *C* amator *Cm* amatorem *b* ¹³) possit *B* potest *Gb* ¹⁴) possem *H* ¹⁵) den. cons. *T* consilium retardare *O* ¹⁶) talem *F* ¹⁷) reuocare *O* ¹⁸) si tamen *H* ¹⁹) *O*; ei *A* eius *B* ²⁰) tantam ei simulationem *B* ²¹) perturbatione *H* ²²) agat *H* ²³) contingat *A* ²⁴) perpenditur *A* ²⁵) ambulare *CH* ²⁶) et ad *H* ²⁷) uisitationem loca *H* ²⁸) *om. CZ* sed-lab. *om. F* ²⁹) contendat *CDEb* concordet *H* ³⁰) afferre *A* ³¹) propositum *Cb*

figat, se de alterius viri amplexibus cogitare, ut antiqua recolens¹ amator et gaudiosa solatia, quae plurima consveverat aviditate suscipere, nunc extraneis exhiberi zelum in mente resumat amoris, et eius animus incipiat priora praecordialiter affectare solatia. Quod si nec istis ingeniis amor² valeat revocari deperditus, saniori³ consilio mulier sibi⁴ poterit providere, si⁵ conetur penitus⁶ ipsius oblivisci⁷ et amoris⁸ illius penitus⁹ memoriam declinare. Supradictis igitur¹⁰, ut supra¹¹ dixi, medellis sapienter¹² adhibitis, si nulla exinde vulnera¹³ meliorationis¹⁴ fomenta resenserint¹⁵, recte atque provide facit mulier, si pro tali esse desinat amore¹⁶ sollicita, quia in tali tempestate optatas nunquam inveniet¹⁷ ancora ripas. Est igitur quam plurimum a¹⁸ mulieribus praecavendum talibus se amatoribus obligare, quia non vera¹⁹ gaudia ex tali consequentur²⁰ amore sed innumerosis²¹ angustiis et infinitis doloribus exponuntur. Ergo, quum aliqua postulatur²² amari²³, antequam²⁴ suum largiatur amorem, totis suis viribus elaboret postulantis mores et²⁵ fidem agnoscere, ut nil in eo penitus

¹)recolores *B* ²)amator *O* ³)sanius sibi mul. pot. provid. consilium *DFHb* sanius igitur *etc. C* sanius enim *etc. E* ⁴)sibi mul. non *B* ⁵)quam quod *B* ⁶)ipsum pen. obl. *H* ⁷)obliviosa *B* ⁸)amatoris *CEfb* ⁹)prorsus *B om. O* ¹⁰)enim *VEb om. H* ¹¹)statim dixi *B* predixi *O* ¹²)adhib. diligenter *H* ¹³)vulnerationis *C* ¹⁴)*BDFb*; *om. C* melioratio *A* mellis curationis *E* melicomotus *H* ¹⁵)resumpserint *DEFb* resumpserit *CH* ¹⁶)amare *A* ¹⁷)inueniat *H* ¹⁸)*om. O* ¹⁹)uite *CZb* iure *D* rite *F* ²⁰)consequuntur *CFZb* secuntur *D* ²¹)innumerabilibus *B* ²²)postulat *B* ²³)amare *O* ²⁴)anteq. ipsa *VEb* ²⁵)et agn. fidem *CDEb*

derelinquat incognitum¹, quia post peractum² incaute³ negotium, serotinum est sapientis desiderare consilium vel tarda poenitudine castigari. Caveat itaque⁴ mulier fallacis amatoris insidiis supplantari, quia⁵ quam⁶ plurimi non amari sed solam⁷ quaerunt⁸ exercere libidinem vel suas de⁹ mulieribus¹⁰ in coetu laudes referre. Qui etiam, antequam a muliere sui valeant laboris percipere fructum, omnia videntur in svavitate sermonis recta¹¹ fide¹² proponere et puro corde narrare; post fructum vero laboris assumptum tergiversantur amanti, et occulta¹³ primitus¹⁴ cordis incipit duplicitas apparere, et misera¹⁵ simplexque¹⁶ ac nimium¹⁷ credula mulier letaliter¹⁸ se reperit fallacis amatoris ingenio circumventam.

Quid ergo, si¹⁹ vir fidem frangit²⁰ amanti²¹ non renovandi²² amoris intuitu, sed quia sic eum compulit ulterius²³ non reversura voluptas? Quid enim²⁴, si loci opportunitas feminam²⁵ ei²⁶ representavit incognitam, vel quid, si meretricula vel²⁷ cuiuscunque²⁸ famula tempore Veneris²⁹ incitantis huic, de quo³⁰ loquor, occurrat³¹ amanti³², num-

¹) infinitum *D* ²) actum *CZb* ³) om. *B* ⁴) ergo *Hb* ⁵) quid *A*
⁶) om. *O* ⁷) solum *B* ⁸) queretur *A* ⁹) *O*; in *T* ¹⁰) mulierum cetu
B ¹¹) *BO*; recte *A* ¹²) fidem *A* ¹³) *BO*; occulti *A* ¹⁴) penitus *D*
¹⁵) *O*; miseria *A* om. *B* ¹⁶) simplex *BFH* ¹⁷) nimis *O* ¹⁸) *CDEb*;
legaliter *A* illegaliter *B* immortaliter *F* lettiliter *H* ¹⁹) si vir *O*
renouandi *A* est si vir *B* ²⁰) fregerit *B* fregit *O* ²¹) om. *H*
²²) *VHb*; reuocandi *AE* noui *B* ²³) amplius *B* ²⁴) si enim loci *A*
etiam si loci *B* enim si loci *O* ²⁵) om. *H* ²⁶) om. *A* ²⁷) om. *H*
²⁸) alicuius *B* ²⁹) veneris desiderij *B* ³⁰) *O*; om. *A* de-loquor om. *B*
³¹) occurrit *D* ³²) *VEb*; amandi *TH*

quid ob hoc coamantis¹ debet amore privari, si secum lusit² in herba? Et segura quidem possumus³ responsione docere, quod ob hoc amator suae coamantis non iudicatur indignus amore⁴, nisi saepius forte cum⁵ pluribus tales⁶ ipse⁷ committat excessus ita scilicet, ut nimia de eo voluptatis abundantia praesumatur. Sed et, si, quamcunque⁸ feminam noverit⁹, ad suam fuerit consecutus instantiam vel data opera fuerit suo labore lucratus, priori¹⁰ iuste meretur amore privari, quia¹¹ violenter praesumitur¹², eum novi¹³ amoris id¹⁴ intuitu peregissee, maxime ubi¹⁵ pro nobili vel alias¹⁶ femina honorabili oberraverit¹⁷.

Sed quaeres¹⁸ forte, quid sit¹⁹ mulieri agendum²⁰, si²¹ suus dilectus amator pro alterius mulieris amplexibus²² licentiam ab ipsa precetur²³. Et firmiter quidem tenemur asserere, mulierem nullatenus debere²⁴ licentiam concedere²⁵ coamanti, ut alterius mulieris fruatur amplexu. Immo debet pleno sibi ore negare alterius se mulieris amplexibus exhibere. Sed, si hanc²⁶ fuerit²⁷ mulier²⁸ largita²⁹

¹) suo *O* ²) luserit *B* ³) *O*; possumus *A* possemus *B* ⁴) suo am. *H* ⁵) uel cum *CDE* uel etiam cum *F* ipse vel cum *H* saepius vel forte cum *b* ⁶) talis *B* ⁷) om. *C* forte *H* ⁸) quemcunque *A* ⁹) nouiter *BEb* ¹⁰) prioris *CZb* ¹¹) qui *A* ¹²) presumit *A* ¹³) om. *B* ¹⁴) om. *O* ¹⁵) nisi *A* ¹⁶) *A*[?] *BF*[?] *Z* alia *CD* quadam *G* ¹⁷) *B*; aborruit *A* laborauerit *C* laborauit *P* ¹⁸) que res *A* quereres *B* que vis *H* queris *VEb* ¹⁹) om. *D* ²⁰) agend.-precetur om. *A* ²¹) *B*; ubi *O* ²²) *B*; amore *O* ²³) *B*; consequitur *O* ²⁴) om. *B* ²⁵) om. *H* ²⁶) alterius *B* ²⁷) usus *A* amplexibus usus *B* ²⁸) adeo frustra prist. requ. am. ac si istud mulier *A* adeo frustra prist. requ. am. quamuis isti mulier *B* ²⁹) fuerit largita *B*

licentiam, si¹ amator quidem ea² licentia fuerit usus³, adeo frustra⁴ pristinum requirit amorem, ac⁵ si istud nulla impetrata licentia peregrisset. Quamvis⁶ enim mulier talia concedendo manifeste in amore delinquit⁷, eius tamen excessus amatoris non potest excusare⁸ malitiam aut obumbrare delictum. Si vero amator indulta⁹ sibi studuerit¹⁰ uti licentia, eius tamen non habuerit¹¹ conatus effectum, non potest ob hoc¹² sibi mulier solita¹³ denegare solatia, quum¹⁴ et hic mulieris denotetur excessus, et¹⁵ utrinque iuste¹⁶ valeant crimina compensari¹⁷.

Nunc autem discutiamus¹⁸ veterem errorem, et¹⁹, si mulier fidem frangat amanti, quid fieri debeat, videamus. Et antiqua quorundam voluit praedicare sententia, ea penitus esse²⁰ in muliere fallente servanda, quae sunt in fallaci amatore narrata. Cuius²¹ sententiae licet veteris²² non

¹) si-licentia *om. B* ²) indulta sibi *O* ³) usus-istud *om. A*
usus-amorem om. B ⁴) *om. C* ⁵) et puniri debeat ac si nulla *B*
⁶) Et quamvis mulier *B* ⁷) deliquit *Cb* delinquat *F* delinquerit *E*
⁸) *O*; resusare *T* ⁹) ind. sibi *om. H* ¹⁰) *B*; studuit *AO* ¹¹) habuit
BO ¹²) *om. A* ¹³) assueta solacia denegare *O* ¹⁴) Cum etiam hic
B tamen et hic *H* ¹⁵) quare utriusque *B* et utriusque *Cb* ¹⁶) *O*;
iusta *A om. B* ¹⁷) *add. C*: Quid fieri debeat mulieri fidem uiolenti;
G: Quod mulier agere debet si fidem frangit amanti;
H: Qualiter puniri debet mulier que fidem frangit amanti Et
circa istam materiam multe terminantur questiones; *I*: De
amatricibus frangentibus fidem amatoribus; *b*: Quaestio IV.
Quid fieri debeat si mulier fidem frangat amanti ¹⁸) distituamus
utrum veterem discutiamus *A* ¹⁹) ut *O* ²⁰) *om. H* ²¹) cuiusmodi
sententia licet *B* ²²) veteris et ipsa senectus sit veneranda
nullatenus tamen est approbanda *B*

est veneranda senectus, quia maximum nobis propinat errorem. Absit enim, quod tali unquam¹ profiteamur mulieri esse² parcendum, quae duorum non erubuit libidini sociari³. Quamvis enim⁴ istud in masculis toleratur⁵ propter usum frequentem et sexus privilegium, quo⁶ cuncta⁷ in hoc saeculo etiam naturaliter verecunda conceduntur hominibus liberius peragenda, in muliere⁸ tamen propter verecundi⁹ sexus pudorem adeo iudicatur¹⁰ esse nefandum, quod, postquam mulier plurimum se voluptati¹¹ commiscuit, scortum quasi reputatur immundum et reliquis¹² dominarum choris associari a¹³ cunctis iudicatur indigna. Unde si mulier ad priorem revertatur¹⁴ amantem, satis amatori creditur verecundum, si ulterius ipsius utatur¹⁵ amplexu; nam segura potest veritate cognoscere, quod amor in ea nullatenus perseverat. Quare igitur¹⁶ in ea suum ponit¹⁷ affectum?

Sed dices¹⁸ forte: Adeo talis mulieris amore languescit amator, quod eius nullis¹⁹ potest artibus oblivisci vel suam ab ea retrahere mentem; huic²⁰ ergo, magister, liberationis praesta²¹ reme-

1) *om. H* 2) *om. B* 3) *satiari B* 4) *om. O* 5) *tolleretur O* 6) *quo-peragenda om. B* 7) *contracta A* 8) *mulieribus O* 9) *uerecundie F* *verecundum H* 10) *vindicantur A* *iudicantur H* 11) *P; voluntati CT* 12) *rel.-associari om. O* 13) *a cunctis tanquam omni mulieris honore repelli iud. indigna O (om. E: repelli)* 14) *reuertitur C* 15) *fruatur BHb* *perfruatur VE* 16) *ergo FZb* 17) *amplius non ponat B* 18) *diceres B* *dicere posses F* 19) *BDF; nullus A non CZb* 20) *huic igitur magistri H* 21) *prestat CEFb* *prestet H*

dium! Sed non¹ gaudeat Andreas² de eo, quod magis cupit in orbe, sine quo etiam diu non potest³ corporali vita beari, si⁴ suum unquam ediderit homini⁵ tam infortunato⁶ remedium. Magis⁷ enim videtur hominum⁸ utilitatibus expedire, si proprio illum relinquamus⁹ arbitrio et eius tanquam mortui vulnera negligamus¹⁰ intacta, quam¹¹ amoris eum remedia¹² doceamus. Qui enim in¹³ tantum¹³ ab hominum firmitate degenerare¹⁴ cognoscitur, ut talium¹⁵ mulierum vincatur¹⁶ affectu, omni penitus remedio iudicatur indignus et est homine defuncto deterior. Talem igitur hominem tali dignum muliere repertum tali¹⁷ semper¹⁸ placet amore gaudere¹⁹.

Sed quid, si mulier extraneo praestet oscula viro aut ipsum suscipiat amplectendo lacertis²⁰ sibi nulla alia concedendo²¹? Et²² huic volumus digna increpatione occurrere, et dicimus quidem, quia²³ turpiter agit femina, si alicui extraneo sui osculi vel amplexus munera²⁴ praestet, quum haec indicia²⁵ semper credantur amoris et in signum futuri amoris soleant²⁶ hominibus exhiberi²⁷.

1) quid *B* 2) talis *B* 3) possunt *E* 4) si-edid. *om. B* 5) nec hominis *B* 6) *O*; tam fortunato *A* fortunati *B* 7) euenire nam magis vid. *B* Magis-arbitr. *om. H* 8) *om. A* nobi shominum *B* publicis hominum *ct.* 9) relinquimus *A* 10) dimittamus *CZb* 11) quamuis *H* 12) remedium *H* 13) interim *H* 14) recedere *B* 15) *O*; *om. T* 16) imitatur *A* 17) *om. B* tibi *b* 18) semp. tibi *B om. CZb* 19) *add. G*: Qualiter mulier turpiter agat si alicui extraneo prestat oscula etiam sibi aliam nullatenus concedens 20) lateris *H* 21) concedens *O* 22) Certe *B* 23) quod *BGH* 24) *BO*; muniri *A* 25) inductiua *CDHb*. inconductiua *E* adductiua *F* 26) solent *B* soleat *H* 27) *add. G*: Utrum mulier uel amator nouum possit licenter petere amorem

Utrum autem mulier vel amator novum¹ licenter² petat³ amorem, praesenti opere tibi non laboramus⁴ exponere⁵, quia sive licite sive minus licenter⁶ istud agatur, postquam novi quisquam radio fuerit pertactus⁷ amoris, violenta⁸ cogitur attractione propriis motibus⁹ obedire tanquam¹⁰ alieno subiectus arbitrio. Scio tamen mihi quandoque fuisse consulenti rescriptum¹¹, quod verus amans nunquam potest amorem exoptare novitium, nisi primitus ob certam¹² iustamque¹³ causam prioris cognoverit advenisse¹⁴ defectum¹⁵. Quam regulam nostri¹⁶ quidem experimento cognoscimus esse verissimam. Nam et nos¹⁷ excellentissimi amoris concitamus aculeis, quamvis inde¹⁸ nullum sumpsimus nec speramus¹⁹ assumere fructum. Nam tantae altitudinis cogimur²⁰ amore²¹ languescere, quod nulli licet²² exprimere verbo, nec supplicantium audemus iure potiri, et sic demum compellimur²³ proprii corporis sentire naufragia. Sed quamvis in tanta sumus²⁴ audacter²⁵ et improvide tempestatis unda prolapsi, de²⁶ novo tamen

1) tunc nouum *B* 2) *O*; *om. T* 3) *O*; pateat *A* querat *B* 4) laboremus *A* studebo *C* 5) exprimere *A* 6) licite *B* diligenter *C* 7) *VE*; pertractus *TGH* tactus *b* 8) uiolenter *H* 9) *CDEb*; moribus *TFH* 10) tam *A* 11) *O*; respectum *TG* 12) *VEb*; obiectam *T* obsectam *H* 13) nesciam [*?*] *H* 14) amoris adv. *BC om. H* 15) defectui *B* 16) *VHb*; *om. T* tamen *E* 17) nos omnes *H* 18) tamen *Z* 19) *O*; spectauimus *A* exspectamus *B* 20) *om. H* 21) amor *H* 22) liceat *BD* 23) compellemur *B* 24) *ADB*; sumus *BCFH* si nimis *E* 25) improvide et minus sapienter *B* 26) quod de nouo *A*

amore cogitare non possumus¹ vel alium liberationis² modum exquirere³.

Sed⁴, quum diligens indagator inveniariis amoris, non sine causa quaerere⁵ posses, an purum amorem cum una possit⁶ aliquis muliere servare ac⁷ cum altera retinere mixtum⁸ sive communem. Et irrefragabili⁹ tibi auctoritate monstramus¹⁰, neminem posse taliter duabus mulieribus cordis dilectione coniungi. Licet enim purus et mixtus diversi videantur amores, recte tamen¹¹ intuentibus purus amor quo ad sui substantiam idem cum mixto iudicatur amore et ex eadem cum ipso cordis affectione procedit. Eadem¹² est in illis amoris substantia, sed varius est modus atque respectus amandi¹³, ut in exemplo tibi poterit liquere praesenti. Videmus¹⁴ enim aliquando¹⁵ aliquem purum bibendi vinum habere¹⁶ appetitum, et eidem postmodum¹⁷ aquam solam vel mixtum cum ea¹⁸ bibere¹⁹ vinum similiter²⁰ svadet²¹ appetitus; quamvis²² huic sit varius appetendi respectus, ipsius tamen appetitus²³ substantia eadem et²⁴ invariata

1) possimus *H* 2) laboracionis *H* 3) *add. inscript. G*: Vtrum purus amor cum una valeat muliere servuari et cum altera tenere communem 4) Si tamen dil. *B* Sed si dil. *E* si dil. *F* 5) forsitan querere *P* 6) valeat *B* 7) et *B* An *CDEb om. H* 8) mixtum sive *om. O* 9) infragabili *H* 10) demonstramus *H* 11) enim *H* 12) Eadem est enim *Vb* eadem quia enim est *E* eadem enim est *H* 13) amantis *D* 14) Nam ubi alicui primitus purum *VEb* Nam si alter primitus purum *H* 15) quandoque *B* 16) habere-eidem *om. O* 17) postm. uero *DFb* 18) aqua *H* 19) vinum bibendi *P* 20) *om. VEb*; simil.-appetendi *om. H* 21) suaserit *VEb* 22) Et sic quamvis *B* Qu.-appetitus *om. E* 23) *add. H*: quamvis huic sit variato appetendi respectu ipsius appetitus 24) *om. CD*

consistit¹. Sed² et, ubi aliqui fuerint diu puro³ amore coniuncti, postea vero mixto si⁴ placet⁵ amore gaudere⁶, eadem in istis⁷ perdurat substantia amoris, licet modus⁸ et forma atque respectus sit varius amandi.

Sed quaeres⁹ forte, Gualteri¹⁰, si¹¹ mulier sit repellenda, quae violenter attracta alterius¹² se voluptati¹³ commiscuit. Dicimus ergo, quod nemini iusta ratione poterit imputari, quod violenta coactione commisit, nisi¹⁴ postmodum illi rei priora iterando consenserit¹⁵.

Sed quaeris¹⁶, an peccet illa mulier in¹⁷ amoris praecepto, quae alteri dominae, quam¹⁸ amor scit¹⁹ idonee²⁰ copulatam²¹, novum svadet amorem. Et ex rationis quidem necessitate compellimur²² enarrare, nemini licere²³ feminam amor²⁴ idonee copulatam²⁵ sibi vel alii sollicitare²⁶.

Nunc autem quaerere posses, utrum mulier, quae falsitatis errore²⁷ prolapsa indigno se prae-buit amatori, licite valeat novi amoris solatia

¹) *om. Z* ²) sic et si sibi *C* Sic et igitur *E* Sic et si *F* Sed et si sibi *b* ³) p. am. *om. C* ⁴) sibi *VEb* ⁵) placeat *O* ⁶) gaudent *B* ⁷) *O*; istos *A* inter istos *B* ⁸) modus Gualterij *A* ⁹) quereres *BH* queris *DEb* ¹⁰) Gualterij *A* . G. *CE* Qualiter *H* ¹¹) an *O* ¹²) alteri *ACb* ¹³) voluptatibus *B* uoluntati *CFG* ¹⁴) nisi forte *VHb* alii forte *E* ¹⁵) *add. inscr. G*: Utrum peccet illa mulier in amore qui alium ydonee copulatum amore petit amari ¹⁶) quereres *B* ¹⁷) in-precepto *om. B* ¹⁸) quamuis *B* ¹⁹) *V*; sit *TZb* ²⁰) idoneo *AO* ²¹) copulata *Bb* ²²) compelitura *A* compelluntur *H* ²³) licet *H* ²⁴) amoris *T* amor²⁵) alterius *O* ²⁵) obligatam *O* ²⁶) *add. inscr. G*: Vtrum liceat mulieri nouum amantem accipere que per errorem se indigno copulauit ²⁷) credere errore *A*

postulare et amatorem frustrare priorem. Et¹, si mulier quidem² tali errore prolapsa indigno³ se obligavit⁴ amanti, omni debet inniti⁵ labore⁶ improbum coamantem bonis⁷ moribus reformare et a male⁸ consvetis penitus revocare. Quod⁹ si videat¹⁰ mulier¹¹, quod coamantis improbitas suo non valeat mitigari¹² labore, eum licite potest et sine reprehensionis¹³ timore dimittere et ab eius se penitus retardare¹⁴ amplexibus. Idem¹⁵ credimus¹⁶ in amatore dicendum, qui erroris¹⁷ umbra deceptus improbo se minus provide¹⁸ obligavit amori¹⁹.

Sed²⁰ consules²¹ me forsitan, an, si unus coamantium, amoris nolens²² ulterius²³ vacare solatiis, alteri²⁴ se subtraxerit²⁵ amanti, fidem videatur²⁶ infringere coamanti. Et nullo istud praesumimus²⁷ ausu narrare, ut²⁸ a saeculi non liceat delectationibus abstinere, ne nostra²⁹ videatur³⁰ doctrina ipsius Dei³¹ nimis³² adversari mandatis. Nec esset enim credere tutum, non debere quem-

¹) Vel mulier tali *B* Et similiter quidem tali *H* ²) *om. C* ³) et indigno *B* ⁴) prebuit *H* ⁵) *om. B* ⁶) lab. studere *B* laborem *H* ⁷) in bonis mor. *VEb* in bonis operibus *H* ⁸) malis *BCZb* ⁹) Dicimus enim quod *B* ¹⁰) viderit *BDG* uideres *C* uideret *F* videns *Z* ¹¹) mul. quod *om. H* ¹²) mitigare *BCH* ¹³) rationis *CEb* meroris *H* ¹⁴) recordare *A* ¹⁵) Et istud *B* Idem etiam *O* ¹⁶) cred. etiam *B* dicimus *D* ¹⁷) amoris *B* ¹⁸) *om. CZb* obl.-unus *Cm* ¹⁹) *add. inscr. G*: Vtrum mulier volens alterius vacare solaciis fidem frangere videatur amanti ²⁰) Sed si *A* ²¹) consulitis *B* ²²) *D*; volens *ct.* ²³) alterius *BO* ²⁴) priori *B* alterius *D* ²⁵) subtraxit *VEb* ²⁶) videtur *H* ²⁷) *VZ*; possumus *Tb* ²⁸) *AD*; aut *F* quod *ct.* ²⁹) vestra *H* ³⁰) uideamur *CDEGb* ³¹) dei omnipotentis *B* ³²) nimium *O*

quam Deo potius quam mundi voluptatibus inservire. Sed si novo postmodum se coniungat amori, dicimus, quod dominarum iudicio ad prioris coamantis est reducendus¹ amplexus, si prior coamans² istud postulare voluerit.

Sed dices³ forsitan: Ergo illi amoris obviabitur⁴ regulae, quae dicit, amorem non esse propalandum⁵. Cui taliter respondemus obiecto: Dicimus⁶ enim, quod coamantium personis exceptis tribus aliis potest amor licite propalari personis. Nam permittitur amatori sui amoris secretarium invenire idoneum⁷, cum quo secrete valeat de suo solatiari amore, et qui ei⁸, si⁹ contingerit¹⁰, in amoris compatiatur¹¹ adversis. Sed et amatrici similem conceditur secretariam¹² postulare. Praeter istos internuntium¹³ fidelem de communi possunt habere consensu, per quem amor occulte et recte semper valeat gubernari. Praedicti ergo secretarii de communi amantium¹⁴ voluntate dominas tenentur¹⁵ adire, ubi¹⁶ tale¹⁷ emergerit negotium, eisque¹⁸ recitare, quod¹⁹ contingit, amantium, qui litigant²⁰, personis²¹ penitus non expressis²².

¹) deducenda *Cb* est-coam. *om.* *E* deducendus *FG* ducenda *H*
²) coamantis *A* ³) dices *B* ⁴) obviabatur *D* ⁵) pluribus prop.
O ⁶) dicendo quod coam. *B* ⁷) *om.* *C* ⁸) *O*; eius *T* ⁹) *om.* *T* ¹⁰) *D*;
om. *B* contingerit *ct.* ¹¹) compatiaris *A* ¹²) secretarium *Cb* ¹³) etiam
intern. *O* ¹⁴) coamantium *Bb* ¹⁵) tumentur *B* ¹⁶) ibi *C* nisi *FH*
¹⁷) talem *AD* ¹⁸) eiusque *H* ¹⁹) *om.* *H* ²⁰) legant *H* ²¹) *om.* *H* ²²) *add.*
inscr. G: Vtrum mulier videatur frangere amanti fidem si usque
ad 2^m uel 3^m gradum in amore processit et quartum gradum
nititur amanti denegare

Hic¹ non immerito etiam quaeri² posset, quum amor spei tantum largitione nutritur³ vel usque ad secundum vel in⁴ tertium gradum sua porrexit⁵ initia, sed⁶ mulier promissum frustravit amorem, an dicatur amanti frangere fidem. Et firmiter credimus esse tenendum, ut⁷, si mulier alicui spem sui largiatur amoris vel alia sibi amoris primitiva concesserit⁸, et ipse tali non reperiatur indignus amore, magna⁹ mulieris iudicatur offensa, si diu sperata denegare contendat¹⁰. Non enim probam decet feminam sua quaecunque¹¹ sine causa retardare¹² promissa, sed, si penitus petentem¹³ non exaudire disponat, spem¹⁴ vel alia primitiva non largiatur amoris, quia pro maxima sibi fallacia reputatur, si, quod sibi¹⁵ pepigerit, neglexerit adimplere. Turpissimum etenim in femina iudicatur, si de ipsa¹⁶ non curet¹⁷ exspectare promissa; nam talia meretricum consuevit fallacia cogitare¹⁸, quae in cunctis suis actibus atque sermonibus sunt expositae falsitati et omnia in cordis duplicitate confingunt.

Unum¹⁹ te volumus specialiter in meretrice notare, quod, si quandocunque²⁰ ipsam miraculose contingat amare, suo non potest coamanti

¹)Hic uero non *D* ²)querere posses *C* ³)nutriatur *B* ⁴)*om.* *VHb* ⁵)porrexerit *B* ⁶)si *VEb* similiter promissum *H* ⁷)quod *B* ⁸)*B*; concessit *ct.* ⁹)*VHb*; magis *AE* quod magis *B* ¹⁰)*O*; contingerit *A* contendit *B* ¹¹)*om.* *H* quacunque *EFb* ¹²)tardare *CZb* ¹³)*om.* *C* ¹⁴)specie *H* ¹⁵)*om.* *BO* ¹⁶)ipsius *B* se ipsa *CEfb* ¹⁷)curat *BCZb* ¹⁸)ostendere *B* iudicare *F* ¹⁹)Unum autem *P* ²⁰)quandoque *B*

frangere fidem; et hoc quidem Campaniae comitissam¹ ex quibusdam suis dictis sensisse cognovimus, quod² idem eam credimus retulisse³, quia illius, qui meretricem⁴ venatur, voluit⁵ turpedinem⁶ denotare et ipsius punire⁷ scientiam⁸. Nam, qui tam immundo se copulavit⁹ amor, nullis¹⁰, quum adversa patitur¹¹, amoris¹² meretur privilegiis adiuvari¹³ sed¹⁴ patienter tolerare tenetur¹⁵, quum¹⁶ ei scienter se copulavit¹⁷. Istud¹⁸, quod hic de meretricibus indicamus, non solum eas, quae in prostibulis¹⁹ commorantur, attingit²⁰ sed etiam omnes, quae pro cuiuscunque muneris expectatione se²¹ largiuntur amanti²².

Quaeris²³ etiam, Gualteri²⁴, si duo coamantes puro²⁵ concorditer amore fruuntur, postmodum²⁶ alter petit mixtum²⁷ vel communem, an liceat

1) comitissa *Zb* 2) et hoc idem *B* quod ideo *O* 3) constituisse *O* 4) mer. non erubuit venari *B* meretricis amorem *O* 5) voluerit *A* 6) turpitudinem *BO* 7) preuenire *E* 8) sententiam *IHb* 9) copulaverit *A* 10) *O*; nullius *T* 11) patitur *BC* 12) amatoris meretur priv. et auxiliis *B* 13) subleuari *B* 14) sed cuncta *B* 15) *add. O*: eam meretricias libidines (*om. H*) exercentem (exercere *D*) quam primo meretricum cetibus adnumerari cognoverat (cognoverit *H*) 16) et eius se (*om. CE*) scienter cop. amor *VE* et eius se sapienter cop. amor *H* 17) copulaverit *B* 18) illud autem quod *O* 19) prostibulo *BGH* 20) attingunt *A* contingi attingit *H* 21) se ipsas *O* 22) *add. inscr. G*: Si duo amantes diu pure fuerint usu amore et alter ipsorum petit exercere communem an liceat alteri reluctari 23) quereres *B* Que queris *CHb* Quod queris *E* 24) Gualterij *A* Gualteri *BDFb*. Gl. *C* Galteri *E* Gualtere *GH* 25) puro diu *O* 26) et postm. *H* 27) exercere communem *O*

alteri reluctari¹. Ad hoc igitur² te volumus penitus edoceri³, quod, licet purus amor potius quam mixtus⁴ sive communis sit cunctis hominibus eligendus, non tamen uni licet amantium sui coamantis rebellem⁵ exsistere voluntati, nisi forte inter amoris⁶ initia⁷ concorditer pepigerunt⁸, quod nunquam mixto⁹ fruerentur¹⁰ amore, nisi libera utriusque¹¹ voluntas et plena concordia postulare¹². Sed quamvis¹⁴ talis conventio¹⁴ colligavit amantes, ut¹⁵ non liceat amatori ultra nisi plena concordia postulare, non tamen recte agit mulier, si sui coamantis in hoc parere voluntati recuset, si¹⁶ ipsum viderit in sua persistere voluntate¹⁷. Singuli namque tenentur amantes in amoris¹⁸ exercendo solatia cunctis inter se mutuis voluntatibus obedire¹⁹.

¹)refutari *CH* refutare *EF* confutari *b* ²)ergo *A* ³)edocere *B*
⁴)*O*; mixtum *A* mixtis *B* ⁵)rebellis *FH* ⁶)amatoris *A* ⁷)uitia *A*
⁸)pepigerint *BE* ⁹)communi *O* ¹⁰)fruetur *H* ¹¹)vterque *H*
¹²)postularent *C* ¹³)quamuis ubi. *CDZb* quamuis non *F* ¹⁴)com-
mixtio *H* ¹⁵)*om. O*; scilicet quod *B* ¹⁶)dummodo *B* ¹⁷)uol. priori
B ¹⁸)am.-solatia *om. B* ¹⁹)*add. B*: Et hec de frangentibus fidem
amantibus suis

Capitulum¹ VII: De variis iudiciis amoris.

Nunc igitur ad amoris varia procedamus iudicia²:

I.

Quidam³ dum cuiusdam dominae immoderate⁴ ligaretur amore, tota mentis intentione pro ea coepit esse sollicitus; mulier autem, quum istum videret⁵ pro suo amore sollicitum, ipsum penitus recusavit amare. Sed, quum eum⁶ cerneret nihilo minus sui amoris sollicitudine detineri, die quadam sibi talia verba proposuit: In veritate cognosco, pro meo amore te diutius laborasse, sed nullo quidem tempore⁷ ipsum poteris impetrare, nisi primitus te firma mihi volueris sponsione ligare, te cunctis in perpetuum meis obedire mandatis, et, si in aliquo contraires, te velle⁸ meo⁹ penitus amore privari. Cui¹⁰ taliter respondit amator: Absit, domina mea, quod unquam¹¹ in tantum ef-

¹) *Nulla inscr. in A* Sequitur quedam varia iudicia et diversi casus sepius in amore contingentes *B* De variis iud. am. *C* Cap. VII. de amoris variis iudiciis *D* De iudiciis amoris *EF* Incipit amoris iudicia vtrum peccavit amator uel ne an preceptum fuit a domina sua ne auderet de ipsa inter alijs laudare ferre que visus est domine sue (*deest alqd.*) corrigere *G* De priuatis Iudice amoris *I* De Iudicijs amoris ubi terminantur multe questiones *H* De multis et variis iudiciis amoris *b* ²) Nunc-iud. om. *B add. A*: De quodam amatore repudiato amari a sua amatrice ³) Quidam ergo miles dum *C* Quidam ergo dum *P* ⁴) om. *H* ⁵) pro sui amore viderit esse soll. *B* uiderit *C* ⁶) enim *A* ⁷) temporis *H* ⁸) uelles *B* ⁹) om. *D* ¹⁰) Cui tal. om. *H* ¹¹) nunquam *H*

ficiar errabundus¹, ut² tuis in aliquo deprehendar³ obviare mandatis, et ideo⁴, quod postulas, tanquam mihi gratissimum impendo⁵ libenter. Quod quum factum esset⁶, illi⁷ mulier in continenti mandavit, ut ulterius pro suo non laboraret amore, nec de⁸ ea inter aliquos⁹ auderet¹⁰ laudes efferre¹¹. Quod quamvis gravissimum¹² foret¹³, sustinuit tamen patienter amator. Sed¹⁴, quum quadam die praefatus amator in quarundam dominarum cum aliis militibus resideret aspectu, suos audiebat commilitones¹⁵ de sua domina turpia valde¹⁶ loquentes et eius famae contra ius et¹⁷ licitum suis inique¹⁸ sermonibus detrahentes¹⁹. Quod²⁰ quum graviter prius²¹ sustineret²² amator et eos in praedictae famae dominae cerneret detrahendo diutius immorari, in²³ sermonis increpatione aspere²⁴ contra eos²⁵ invehitur et eos viriliter coepit de maledictis arguere et suae dominae defendere famam. Quum²⁶ praefatae istud dominae per-

¹)furibundus *B* ²)nec *H* ³)reprehendar *H* ⁴)hoc *CZb* ⁵)pro-mitto *B* impetendo *D* ⁶)esse *D* ⁷)mulier ei *B* ⁸)dum *D om. H* ⁹)aliquas *B* ¹⁰)audiret *D* ¹¹)referre *CFZb* ¹²)ingratissimum *CFZb* ¹³)sibi fuerit *VEb* sibi ingrat. fuit *H* ¹⁴)Contingit ut cum quadam die *A* Contigit vero postea quod quadam die *B* Sed dum die quadam *D* Sed cum die quadam *CFZb* ¹⁵)com-milites *H* ¹⁶)*om. A* turpia male *B* turpia ualde *CFb* turp. domina ualde *D* ualde turpia *E* turp. loqu. valde *H* ¹⁷)*DG*; illicitum *ACFZb om. B* ¹⁸)iniquis *CFZb* ¹⁹)*BG*; *om. A* derogantes *O* ²⁰)Qui *Fb* Quid *D* ²¹)primitus *O* ²²)sust. in animo (in an. sust.) *O* ²³)*om. B* ²⁴)aspera *B* ²⁵)*om. Ab* ²⁶)Cum istud autem *VEb* Cum ist. etiam ad *H*

veniret¹ ad² aures, eum suo³ penitus dicit amore privandum, quia⁴ eius insistendo laudibus contra eius mandata venisset.

Hunc vero⁵ articulum Campaniae comitissa suo taliter explicavit iudicio. Ait enim, quod talis domina nimis in suo fuit mandato severa, quae ipsum⁶ non erubuit iniqua sententia suppressere, qui penitus⁷ se illius subiugavit arbitrio, et cui spem sui porrexit amoris, quum eum⁸ sibi⁹ sponsione ligavit, quam¹⁰ nulli¹¹ probae feminae licet sine causa frustrare. Nec enim in aliquo praedictus peccavit amator, si suae dominae blasphematores iusta correctione conatus¹² est¹³ arguere. Nam, quum¹⁴ iste ideo tali se sponsione ligavit, ut facilius eius¹⁵ posset impetrare amorem, iniuste¹⁶ videtur mulier tali eum ligasse¹⁷ mandato, ut¹⁸ pro¹⁹ suo ulterius²⁰ amore non deberet²¹ esse sollicitus.

II²².

Ad²³ hoc: quidam alius quum optimi amoris frueretur amplexu, a suo²⁴ petiit amore licentiam

¹) deuenisset *VEb* ²) *om. H* ³) *om. A* ⁴) quasi *A* ⁵) *B*; uere *A* autem *O* ⁶) illum *B* ⁷) prorsus se ipsius *B* ⁸) enim *H* ⁹) sui *A* qui *H* ¹⁰) quem *AH* ¹¹) nulle *H* ¹²) *TCG*; cognatus *D* coactus *FZb* ¹³) sit *CDZb* fuit *F* ¹⁴) *om. B* ¹⁵) impetraret am. *O* ¹⁶) *O*; iniuste enim *T* ¹⁷) lig. amorem mand. *H* ¹⁸) quod *B* ¹⁹) *om. H* ²⁰) alterius *H* ²¹) *TG*; debeat *O* ²²) De quodam amatore qui accepit licentiam a sua amatrice plectendi quandam amatricem *A* Aliud iudicium *B* Vtrum peccauit amator qui a domina sua licenciam petiit alteri potiri amplexibus nec tamen ipse ulla solacia sumpsit *G* Quaestio I *b* ²³) Item quidam *Vb* Item quidem *Z* ²⁴) sua. amante *B*

ut alterius mulieris sibi liceat¹ potiri amplexibus. Qui tali accepta licentia recessit et diutius quam consueverat a prioris² dominae cessavit solatiis. Post mensem vero elapsam ad priorem dominam redit³ amator dicens, se nulla cum alia domina solatia praesumpsisse⁴ nec sumere⁵ voluisse sed suae⁶ coamantis voluisse⁷ probare constantiam. Mulier autem eum quasi indignum repellit a⁸ suo amore, dicens⁹ ad amoris sufficere privationem tali[s]¹⁰ postulata et impetrata licentia. Huic autem mulieri reginae Alinoriae¹¹ videtur obviare sententia, quae super hoc negotio taliter consulta respondit. Ait enim: Ex amoris quippe agnoscimus¹² natura procedere, ut falsa¹³ coamantes saepe simulatione confingant¹⁴, se¹⁵ amplexus¹⁶ exoptare¹⁷ novitios¹⁸, quo¹⁹ magis valeant²⁰ fidem et constantiam percipere coamantis. Ipsius ergo²¹ naturam offendit amoris, qui suo coamanti propter hoc retardat²² amplexus vel eum recusat amare, nisi²³ evidenter cognoverit²⁴, amantem²⁵ sibi fidem fregisse.

¹)liceret *B* ²)prioribus *A* ³)*AEF*; redijt *ct.* ⁴)sumpsisse *BG*
⁵)presumere *H* ⁶)que *H* ⁷)intendens *B* solacia vol. *H* ⁸)*om.* *A*
⁹)dic. hunc *H* ¹⁰)tali *H* ¹¹)almore *ADI* alinore *B* alinorie *C* alinorie *F* alamanie *EG* reginae-retardat amplexus *om.* *H* [*Spatium vacuum c. trium versuum*] Almonae *b* ¹²)cognouimus *B* cognoscimus *O* ¹³)falsi *C* ¹⁴)inter se conf. *B* ¹⁵)scilicet se *A*
¹⁶)amorem *B* ¹⁷)ulterius exopt. *B* ¹⁸)noluisse *B* ¹⁹)ut *B* ²⁰)vacant *A* ²¹)igitur *VEG* ²²)solitos retard. *VEG* ²³)ubi *A* ²⁴)agnouerit *VZ* ²⁵)amantem fid. non fregisse *B* fidem sibi a coamante confractam *CZb* (*om.* sibi *b*) fidem perceptam sibi a coam. constructam *DF* (confractam *F*)

III¹.

Quum² duo essent viri tam genere quam vita et moribus, etiam³ aliis, per omnia coaequales⁴ eo excepto, quod opulentia rerum⁵ dissimili respondet eventu, dubitatum constat a multis⁶, quis eorum sit potius eligendus amator. Et exstat⁷ inde⁸ dictum⁹ Campaniae comitissae dicentis¹⁰: Non esset asseveratio¹¹ iusta, si¹² nobilis et decora paupertas opulentiae¹³ postponatur incultae. Immo nobilis etiam opulentia rerum non inepte egestati decorae postponitur¹⁴, si mulieris amor opulentiae¹⁵ petatur; femina etenim rerum¹⁶ fertilitate¹⁷ beata¹⁸ laudabilis¹⁹ inopem²⁰ sibi nec- tit²¹ amorem quam divitias multas habentem. Nihil enim²² magis cunctis bonis hominibus debet esse onerosum, quam si²³ probitas²⁴ egestatis tenebris obscuretur vel alia²⁵ necessitate quacunque labore²⁶. Merito igitur mulier opulenta laudatur, si opulentia rerum omissa coamantem quaerat egenum, cui²⁷ sua valeat²⁸ opulentia subvenire²⁹.

1) De duobus viris equalibus genere moribus quorum unus erat ditior alio et qui petebant amari a quadam que ellegit ditio- rem *A* De duobus Amantibus in qualibet preter scilicet in divitiis quis magis sit eligendus *etc. G* Quaestio II *b* 2) Sed cum *O* 3) et ceteris *CEfb* et cetera *H* 4) exequales *A* 5) *add. O*: in utris- que 6) mulieris *A* muliere *B* 7) est *BZ* restat *CI* 8) *V*; ante *A om.* *B* actum *E* tale *H* 9) *VEb*; editum *A* edictum *B* iudicium *H* 10) tale dic. *B* sic d. *H* 11) assertio *B* 12) quod *B* 13) op. rerum non inepte ege- stati *H* 14) postponatur *H* 15) opulencie *H* 16) *om. B* 17) felicitata *B* facilitate *H* 18) *om. B* 19) laudibus censetur potius beata si inopem sibi annectat amorem *B* 20) *om. H* 21) nectat *C* 22) *om. CFZ* 23) quod *B* 24) sua prob. *H* 25) *om. O* 26) laborat *B* 27) *O*; cum *T* 28) possit *VEb* posset *H* 29) egeno subv. *B*

Nihil enim est, quod in tantum¹ utriusque sexus amanti² pertinere videatur³ ad laudem, quam si⁴ plenarie, sicut potest, necessitatibus coamantis occurrat. Sed, si mulier inopiae obscuritate⁵ gravetur⁵, licentius⁶ opulentis⁷ admittit⁸ amorem, quia, utroque coamantium in egestatis⁹ unda reperto¹⁰, eorum erit amoris procul dubio constantia brevis. Inopia namque verecundiam summam probis cunctis adducit¹¹ hominibus et eos in varias¹² cogitationum deducit angustias et in¹³ somni etiam vehementer quiete fatigat et inde consequenter¹⁴ fugare consuevit amorem.

IV¹⁵.

Alia¹⁶ sic quidem occurrit quaestio talis: Duo erant in omnibus et per omnia coaequales, qui simul et¹⁷ aequaliter omni¹⁸ modo [his] servire¹⁹ coeperunt, qui²⁰ etiam postulant²¹, et instanter, amari; quaeritur²² ergo, quis in isto sit praeferendus amore. Sed eiusdem comitissae monitis²³ edo-

1) tantis *A* 2) amanti *DH* 3) videtur *BH* 4) quod *B om. D*
 5) grauitate obscure *H* 6) *om. B* licencijs *H* 7) opulencie *H* 8) non debet admittere *B* 9) eg. unda *O*; egestate unda *A* egestate nuda *B* 10) cooperto *H* 11) adducit angustiis *B* homin. *om. H* 12) varijs *H* 13) *om. B* 14) conspicienter *A* 15) De duobus viris equalibus in omnibus postulant amari a quadam muliere qui debebat amari ait quod ille qui prius petit prius debet amari *A* Aliud dubium *B* De duobus coamantibus equalibus quis magis sit eligendus amator *G* Quaestio III *b* 16) Sed ecce duo *O* 17) *om. ACFZb* 18) omn. m. hijs *A om. B* penitus *O* 19) viri inceperunt domine seruire *B* 20) a qua *B* 21) instanter postulabant amari *B* 22) *CFZb*; quare *A* Quero *B* Querunt *D* 23) doctrina *B* dictis *E*

cemur, ut¹ in tali eventu² prior petitor potius mereatur audiri³; si vero postulationes⁴ eorum⁵ tempore videantur⁶ aequales, non immerito [in⁷] mulieris confertur arbitrio, ut amatorem⁸ illum studeat de⁹ duobus eligere, quem magis interior animi¹⁰ exigat¹¹ explorata voluntas¹².

V¹³.

Miles quidam dominam suam immoderate¹⁴ amabat et eius plenarie fruebatur amplexu, ipsa tamen eum dilectione mutua non amabat. Hic¹⁵ ab ea divertere quaerit, mulier vero ipsum in pristino retinere¹⁶ cupiens statu eiusdem¹⁷ voluntati contradicit.

Huic negotio tale dedit comitissa responsum: Improba nempe¹⁸ satis¹⁹ intentio mulieris iudicatur, quae amari quaerit et ipsa recusat amare. Stultum²⁰ est enim, aliquem²¹ illud ab aliis non²²

¹)quod *B* ²)*TG*; dubitationum euentu *O* ³)exaudiri *B*
⁴)*CDZb*; postulatōres *TF* ⁵)*om. B* ⁶)accesserint equali *B*
⁷)*TG*; *om. O* ⁸)amorem *B* ⁹)e *CFb* ex *Z* ¹⁰)eam *A* ¹¹)exigit *O*
¹²)*add. A*: uel res forte decernatur uel alias fieri et non immodicis causis oculata conspiciamus fide; *B*: uel alias fieri potest. In modicis enim causis oculata non conspiciamus fide
¹³)De quibusdam non amantibus *A* Aliud dubium *B* De quadam domina commilitem suam mutua dilectione non amabat *G*
Quaestio IV *b* Ad hec (huc *H*) eidem gloriose Comitisse forma talis adducitur iudicanda *OGI* ¹⁴)immoderanter *CDGZ* ¹⁵)quare hic *B*
Miles *O* ¹⁶)retinere cup. actu *A* ret. statu cup. *B* statu retin. contendit *G* amore retin. contendit *O* ¹⁷)*add B*: amator; eiusd. contrad. *om. O* ¹⁸)*Vb*; namque *TH* nampe *E* ¹⁹)*om. H* ²⁰)stultus enim est *O* ²¹)qui *O* ²²)*om OGIb*

reverenter¹ exigere, quod² ipse aliis penitus dene-
gat exhibere.

VI³.

Insurgit etiam dubitatio talis: Iuvenis quidam⁴
nulla probitate decorus et miles adultus⁵ omni
probitate iucundus amorem ab eadem muliere de-
poscunt. Contradicit⁶ quidem⁷ iuvenis, se prae-
ferendum adulto⁸, quia, si postulatum fuerit conse-
cutus amorem, ex tali⁹ posset igitur¹⁰ morum pro-
bitatem assumere, et si per eam¹¹ ad morum
probitatem improbitas reducatur¹², laus esset¹³
mulieri non modica.

Huic¹⁴ taliter. Alinoria¹⁵ regina respondit:
Licet¹⁶ probet iunior, ab¹⁷ amoris perceptione
se¹⁸ ad morum posse¹⁹ ascendere probitatem,
minus²⁰ provide agit mulier, si improbitatem prae-
eligat²¹ amare, maxime, quum vir bonus ac mo-
rum cultura refulgens ab ea petit²² amorem. Posset

¹) irreuerenter *GI* rev. Iconatur *O* ²) quod-exhib. *om. DF*

³) De quodam millite et de quodam adulto sententia[?] in amore *A*
Alia questio *B* De non probo iuvene milite et probo milite sed
adulto quis magis sit eligendus *G* Quaestio *V b* ⁴) quidem *T* ⁵) ad-
ulter *DF* ⁶) Dicit *B* contendit *VEb* concedit *H* ⁷) autem *B* que *H*
quidam *DG* ⁸) adultero *DF* ⁹) post ex tali amore *CFZb* ex tali
amore *DG* ¹⁰) *om. BO* ¹¹) eum scilicet amorem *B* ¹²) reduceretur *H*
¹³) erit *B* et laus-modica, si per eam-reducatur *O* ¹⁴) Huic autem
DFb ¹⁵) almorina *AIVZ* alinore *B* Alamanie *G* Almona *b* ¹⁶) Lic.
pr. Jun. *T* Licet non probus iunior *O* (minor *FGZb*) ¹⁷) ob-per-
ceptionem *Cb* ab amore perceptionem *H* ¹⁸) sed *B* per dominam
sapientem *O* ¹⁹) ualeat *O* ²⁰) minus tamen *VEb* nimis tamen *H*
²¹) preelegit *O* ²²) petat *B*

enim propter merita improbi viri¹ evenire, ut² exoptata³ bona percipiendo meliorationis⁴ improbitas fomenta non caperet⁵, quia non semper iactata⁶ producunt semina fructum.

VII⁷.

Ad⁸ eiusdem reginae arbitrium defertur⁹ hic alius¹⁰ eventus amoris¹¹. Quidam quum ignoranter¹² se¹³ agnatae copulasset amori, ab ea discedere comperto crimine quaerit. Mulier vero amoris vinculo colligata in amoris observantia ipsum¹⁴ retinere contendit, asserens, crimen penitus excusari, quasi¹⁵ ab initio coepissent¹⁶ amori sine culpa vacare¹⁷.

Cui negotio taliter regina¹⁸ respondit: Satis¹⁹ illa mulier contra fas et licitum certare²⁰ videtur, quae sub erroris²¹ cuiuscunque velamine incestuosum studet tueri amorem²². Omni enim tempore incestuosis et damnabilibus²³ tenemur actibus invidere, quibus etiam²⁴ ipsa iura humana poenis novimus²⁵ gravissimis obviare.

1) uiri forte hominis *A* viri forte hoc non *B* forte hom. *O* 2) videlicet quod ex bona optata perc. *B* 3) exopt. etiam *O* 4) melioratoris *H* 5) caperent *H* capiat *VEb* 6) *AH*; iactu *B* iacta *VEb* 7) De quodam viro vollens discedere ab amore cognate sue *A* Alius casus *B* De eo qui agnate se ignoranter copulauit amori utrum discedere liceat uel ne *G* Quaestio VI *b* 8) Ad-defertur *om.* *F* 9) portatur arb. *O* 10) litis[?] *H* 11) talis *B* 12) ignorans *H* 13) *om.* *H* 14) ipsam *H* 15) quia *B* quare *Z* 16) inceperunt *B* incepisset *CFH* inceperunt *DEGb* 17) uitare *A* 18) prefata regina *D* 19) Satis enim *D* 20) *VEb*; errare *T* creature *H* 21) errore *H* 22) amori *C* 23) dampnabilis *A* 24) autem *A* et *FH* 25) non minus *H*

VIII¹.

Quum² domina quaedam satis³ idoneo copularetur amori, honorabili postmodum [sine culpa⁴] coniugio sociatur⁵ et suum coamantem subterfugit amare et solita sibi⁶ solatia negat. Sed huius mulieris improbitas Narbonensis⁷ Mengardae dominae taliter dictis arguitur: Nova superveniens foederatio maritalis non recte priorem excludit amorem, nisi forte mulier omnino⁸ penitus desinat amori vacare et ulterius nullatenus amare disponat.

IX⁹.

Quidam¹⁰ a praefata¹¹ postulavit¹², ut ei faceret manifestum, ubi maior¹³ sit dilectionis¹⁴ affectus¹⁵: inter¹⁶ amantes an¹⁷ inter coniugatos. Cui eadem domina philosophica consideratione respondit. Ait enim: Maritalis affectus¹⁸ et coa-

¹) De quodam amatrice que relinquit amatorem suum ideo quod accepit maritum suum *A* Alia questio *B* Quod mulier causa coniugii suum non potest repellere amantem nisi ulterius amari non disponat *G* Quaestio VII *b* ²) Ad hec cum *OGI* ³) siue puella ydoneo satis *OI* siue p. yd. *G* ⁴) sine c. *T om. OGI* [*error sine dubio ex voce q. e. copulata exortus, quum scriba aliquis: siue copl'ta addidisset*] ⁵) soc. et *T* copulata *C* sociata *P* ⁶) sibi penitus *O* sibi postmodum *G* ⁷) nerbonensis mengarde *A* Narbonensis Mengarde *B* mingarde nanborensis *C* mingarde nerbonensis *D* mingarde narbonensis *EFGI* nungarde Nebonensis *H* ⁸) omni *O* ⁹) An inter amantes vel inter coniugatos sit maior dilectionis effectus, sententia *A* Alia dubitatio *B* Quaestio IIX *b* ¹⁰) Quidam igitur *DFZ* Quidam ergo *b* ¹¹) eadem domina *O* ¹²) *AVE*; postulabat *BH* postularat *b* ¹³) amor *FZ* ¹⁴) delectationis *H* ¹⁵) effectus *AH* ¹⁶) scilicet aut inter *B* an inter *VHb* ¹⁷) *O*; et *A* aut *B* ¹⁸) effectus *A*

mantium vera dilectio penitus iudicantur esse diversa¹ et ex motibus² omnino differentibus suam sumunt originem. Et³ ideo inventio⁴ ipsius sermonis aequivoca⁵ actus comparisonis⁶ excludit et sub diversis ea facit speciebus adiungi⁷. Cessat enim collatio⁸ comparandi⁸ per⁹ magis¹⁰ et minus inter¹¹ res aequivoce sumptas¹², si ad commune¹³ nomen, cuius respectu dicuntur aequivocae, comparatio referatur.¹⁴ Non enim competens esset¹⁵ comparatio talis¹⁶, si diceretur, nomen¹⁷ corpore simplicius¹⁸ esse vel propositio¹⁹ magis dictione²⁰ composita.

X²¹.

Idem ab eadem domina sub²² tali forma quae-sivit: Mulierem²³ quandam, quae primo fuerat uxor et nunc a viro manet divortio interveniente

¹) aduersa *A* ²) amoribus *AF* moribus *BGZb* motibus *CD*
³) Et ideo *O*; Et omni *A* Sed omnis *B* ⁴) equiuocata inuentio sermonis propter actum comp. excluditur *B* immerito *C* intentio *H* ⁵) equiuocata *A* ⁶) comparisonem *H* ⁷) poni *B* ⁸) *O*; comparatio comparandi *T* ⁹) que *H* ¹⁰) maius *B* ¹¹) ubi uoces *CEIb* nisi uoces *FH* ¹²) sumpte *H* ¹³) *TEG*; ad communem nomen *C* ad actionem nomen *D* a commune nomen *F* aditione[?] *H* ¹⁴) reffertur *A* ¹⁵) erit *TG* esset *O* ¹⁶) *om. B* ¹⁷) Homo hic magis pulcher est quam asinus quia alia de causa pulchritudo attenditur in homine quam in asino *B* (*om. nomen-compos. B*) ¹⁸) simpliciiis *C* simplicibus *H* ¹⁹) proposito *AFZb* ²⁰) dillectione *A* dictione *C*[?] *DGHb* deesse *E* decore *F* ²¹) Aliud dubium *B* Quod amor sit postmodum inter illos non posset sed matrimonio contracto adinuicem sit alia causa defunctus *G* Quaestio IX *b* ²²) subtili forma *H* ²³) mulier quedam *BFG*

disiuncta, qui maritus fuerat, ad¹ suum instanter invitat amorem. Cui domina praefata respondit²: Si aliqui³ fuerint qualicunque⁴ nuptiali foedere⁵ copulati⁶ et⁷ postmodum quocunque modo reperiantur⁸ esse divisi⁹, inter eos penitus¹⁰ nefandum¹¹ iudicamus esse¹² amorem.

XI¹³.

Quidam¹⁴ vir bonus et prudens ab aliqua domina petit amorem; postea vero accedit vir alius probior eo et ab eadem instanter petit amari. Quis ergo alteri¹⁵ praefertur amandus? Hanc autem litem¹⁶ taliter Narbonensis¹⁷ Mengarda¹⁸ definit: In¹⁹ mulieris confertur arbitrium²⁰, quem potius velit bonum an meliorem exaudire petentem.

XII²¹.

Aliud etiam iudicium tale procedit amoris: Quidam satis idoneo copulatus²² amori, alterius dominae instantissime petit amorem quasi alterius mulieris cuiuslibet destitutus amore; qui etiam²³

¹) eam ad *B* ²) *om. A* ³) alicunque *A* ⁴) fuer. qual. *O om. T*
⁵) federa *H* ⁶) sociati *VZ* ⁷) *om. BH* ⁸) reperiatur *B* rapiantur *H*
⁹) diuersi *H* ¹⁰) aut *OGI* ¹¹) *add.* aut uerecondum *OGI* ¹²) *om. OGI*
¹³) *Hoc iudicium om. CFIZ* Alius casus fortuitus *B* De bono
amori petenti et meliori sententia quis magis sit eligendus *etc.*
G Quaestio X *b* ¹⁴) Sed ecce quidam uir *D* ¹⁵) alterius *A* ¹⁶) licet
A ¹⁷) narbonensis *AD* ¹⁸) Mingarda *D* ¹⁹) *om. B* ²⁰) arbitrio *B*
²¹) De pena illius qui prima amante relicta alterius domine
acquisiuit amorem postmodum vero petit a dominam primam
reuerti *G* Quaestio XI *b* ²²) copularetur *H* ²³) *om. B*

iuxta sui desideria cordis plenarie consequitur, quod multa sermonis instantia postulabat¹. Hic autem fructu² laboris assumpto prioris dominae requirit amplexus et secundae tergiversatur³ amanti. Quae igitur super⁴ hoc viro nefando vindicta procedet⁵? In hac quidem re comitissae Flandrensis⁶ emicuit⁷ sententia talis:

Vir iste, qui tanta⁸ fraudis fuit machinatione versatus utriusque meretur amore privari et nullius probae dominae⁹ debet ulterius¹⁰ amore gaudere, quum impetuosa credatur¹¹ in eo regnare¹² voluptas, quae penitus amoris¹³ est inimica, ut in capellani¹⁴ doctrina manifestius¹⁵ edocetur. Mulier autem nullatenus sibi debet ad¹⁶ verecundiam reputare, quum quaelibet mulier, si mundi laudes optat¹⁷ habere, vacare teneatur amori, et¹⁸ interiorem¹⁹ hominis fidem et eius intrinseca cordisque²⁰ ne mini sit facile perscrutari²¹ secreta²², et ideo in palliatione sermonis multa²³ saepe²⁴ reperiatur sapientia²⁵ circumventa. Si tamen iste ad priorem non redit amantem sed in secundae amatricis

¹)postulavit *BZ* ²)si cum *H* ³)tergiuersantur *A* ⁴)*O*; sub *T* ⁵)procedit *GH* ⁶)*CGb*; flandransis *E* fraudensis *TDH* frandrensis *F* ⁷)emanavit *O* ⁸)tante *FZ* ⁹)femine *O* ¹⁰)alterius *D* ¹¹)creditor *H* ¹²)regenerare *F* ¹³)*om. H* ¹⁴)*O*; capitulani *A* ut superiori doct. *B* ¹⁵)manifestus *A* ¹⁶)hoc ad *B* ¹⁷)optet *B* ¹⁸)sed *B* ¹⁹)interioris *B* ²⁰)cordis que *T* cordisque *CDI* cordis *GZ* cordis quod *Fb* ²¹)perscrut. debet *B* ²²)secr.-sermon. *om. B* ²³)in ista *A* multa sermonis palliatione et secreta explorare inquisitione antequam ipsius largiatur amorem ne tantis habitis indignationibus amantis rep. *B* ²⁴)*om B* ²⁵)circum fallatijs *B*

studet¹ amore persistere, non habet unde prior contra istam queratur² amatrix, si³ partum tueri studet⁴ amorem et⁵ aliam⁶ potius quam se ipsam patitur callida deceptione frustrari.

XIII⁷.

Affertur⁸ aliud tale iudicium: Miles quidam quum omni⁹ hominum probitate careret et ideo ab omni femina reprobaretur amari, a quadam domina tanta improbitate¹⁰ postulavit¹¹ amorem, quod ei spem de suo amore est largita. Quae domina in probis moribus¹² propria taliter doctrina suum confirmat¹³ amantem, oscula etiam et lacertorum ei largiendo amplexus¹⁴, quod amans iam dictus ad summam per eam est morum probitatem deductus et omni probitate¹⁵ laudandus. Quo in probitatis norma solide confirmato et¹⁶ qualibet curialitatis decorato virtute, alia quaedam domina ipsum ad suum instanter invitat¹⁷ amorem, cuius et ipse miles fuit obediens penitus voluntati, prioris scilicet dominae largitatis oblitus.

¹) studeat *B* ²) conqueratur *B* querat *D* ³) nisi *B* ⁴) studeat *B* ⁵) et-frustr. *om. B* ⁶) alia *AI* aliis *F* ⁷) Aliud iudicium *B* Quod prior amatrix suum possit amantem a cuiuslibet alterius mulieris amore reuocare quem sui industria in probitate decoravit *G* Quaestio XII *b* ⁸) Aff. quoque *O* ⁹) omni hom. prob. *TZFGb* prob. hom. *D* probitate *C* ¹⁰) *ADEFGb*; cum tanta imp. *B* in probitate *C* probitate *H* ¹¹) postulabat *B* ¹²) in omnibus *A* in cunctis probis operibus *B* in bonis moribus *O* ¹³) confirmavit *BO* ¹⁴) complexus *D* ¹⁵) probitate decore *BH* probitatis decore *CEfb* bonitatis decore *D* ¹⁶) *O*; *om. A* et in *B* ¹⁷) petit *B*

Super¹ hoc autem articulo adsunt² nobis Flandrensis³ comitissae responsa. Ait enim: Laudandum videtur a cunctis, ut prior amatrix suum coamantem ex cuiuslibet⁴ mulieris valeat amplexibus revocare, quem⁵ ipsa per sui laboris industriam de improbitatis⁶ imo⁷ ad summum curialitatis⁸ ac probitatis⁹ culmen¹⁰ adduxit. Jus enim¹¹ ac rationem in homine illo mulier habere creditur, quem ipsa¹² morum probitate destitutum sua reddidit¹³ providentia [probum¹⁴] atque laborum sollicitudine probiorem simul¹⁵ et morum consideratione compositum.

XIV¹⁶.

Quaedam¹⁷ domina, quum¹⁸ suus¹⁹ in²⁰ ultramarina²¹ coamans²² expeditione maneret, nec de propinqua ipsius reditione confideret, immo²³ quasi ab omnibus eius desperaretur²⁴ adventus, alium sibi quaerit amantem. Quidam vero secretarius

1) Similiter *H* 2) *B*; aliter non desunt sed assunt *A* non desunt *CDGb* unde sunt *E* desunt *F* non desinit *H* non desiit *I* 3) *ACGZb* fraudensis *BDF* 4) cuilibet *A* 5) quam *ACH* 6) improbitate *B* improbatissimo *E* de probitatis *H* 7) iugo *D* uicio *Fb om. BE* imo-summum *om. H* 8) et cur. *H* 9) ac prob. *om. H* 10) *O*; cultum *T om. G* 11) est *A om. CFZ* 12) ipsa sua *A ipsa omni OG* 13) reddit *Ab* 14) *om. O* 15) *om. O* 16) Alius casus *B* Vtrum liceat mulieri nec non mulier amorem appetere que post biennium litteras uel nuncios non accepit ab amante absente *G* Quaestio XIII *b* 17) Item quedam *O* 18) dum *VEGI* 19) eius amator *O* 20) *om. B* 21) *VEb*; ultra maria *T* ultra marinis *H* 22) legitima de causa *B* diutius *O* 23) sed *O* 24) *VHb*; disperatur *A* desperabatur *B* separaretur *E*

prions amantis nimium condolens de mulieris fide mutata¹ novum sibi contradicit amorem. Cuius mulier nolens assentire consilio tali se defensione² tuetur. Ait enim: Si³ feminae, quae morte viduatur amantis, licet⁴ post biennii metas alium sibi⁵ amatorem appetere, multo magis ei⁶ debet mulieri licere, quae vivo [et⁷ ultra] viduatur amante et⁸ quae nullius nuntii vel litterae⁹ ab amante transmissae¹⁰ potuit¹¹ a praefato¹² tempore visitatione gaudere¹³, maxime ubi non deerat copia nuntiorum. Quum igitur¹⁴ super hoc negotio longa esset utrinque¹⁵ assertione certatum¹⁶, in arbitrio Campaniae comitissae conveniunt, quae hoc quidem certamen tali iudicio definivit¹⁷: Non recte agit amatrix, si pro amantis absentia longa suum derelinquat¹⁸ amorem, nisi primitus ipsum in suo defecisse amore vel amantium fregisse fidem manifeste cognoscat, quando¹⁹ scilicet amator abest necessitate cogente, vel²⁰ quando est²¹ eius absentia ex causa dignissima laude²². Nihil enim maius²³ gaudium in²⁴ amatrix²⁵ debet animo²⁶ concitare, quam si a remotis partibus laudes de

¹)subversa *O* ²)defensionem *H* ³)si licet *GZ* scilicet *Fb*
⁴)*om. FGZb* ⁵)sibi-app. *T* (eligere *B*) amare *O* ⁶)*O*; ei decenio
A illi *B* ⁷)et ultra *A* decennio ab amante *B* ⁸)et-amante
om. B ⁹)scripture *O* ¹⁰)transiuit *B* transmississe *C* ¹¹)Pot. enim
B. ¹²)longo *O* ¹³)sua exultasse vel litterarum transligatione *B*
¹⁴)*om. H* ¹⁵)utriusque *BDG om. CH* ¹⁶)*O*; certarum *A* tandem *B*
¹⁷)diffinit *Ab* ¹⁸)*TDb*; derelinquit *ct.* ¹⁹)et maxime quando ama-
tor *B* ²⁰)vel propter causam laude dignissimam *B* ²¹)*om. A* ²²)lau-
dis *D* ²³)magis *H* ²⁴)*om. B* ²⁵)coamantis *B* ²⁶)animum exultare
quam *B*

coamante percipiat, vel si ipsum in honorabilibus magnatum coetibus laudabiliter immorari cognoscat¹. Nam quod² litterarum vel nuntiorum visitatione abstinuisse narratur, magnae sibi potest prudentiae reputari, quum nulli extraneo ei liceat hoc aperire secretum. Nam, si³ litteras emisisset⁴, quarum tenor⁵ esset⁶ portitori celatus, nuntii⁷ tamen pravitate vel eodem in⁸ itinere mortis eventu sublati facile possent⁹ amoris¹⁰ arcana diffundi.

XV¹¹.

Insurgit etiam alius¹² eventus amoris¹³: Amator quidam, quum proeliando viriliter¹⁴ oculum vel alium sui corporis amisisset ornatum, quasi indignus ac taediosus a sua coamante repellitur, et soliti sibi denegantur amplexus. Huic autem feminae¹⁵ Narbonensis¹⁶ dominae sententia¹⁷ contradicit¹⁸, quae taliter super¹⁹ hac figura²⁰ respondit: Omni honore mulier censetur indigna, quae ob deformationem²¹ solito²² belli contingentem²² eventum, et quae solet²³ viriliter evenire

¹)cognoscant *H* ²)quidem *E* quidam *H* ³)et si *CDZb*
⁴)transmisisset *B* ⁵)tenorem *B* ⁶)portator non esset zelatus *B*
⁷)propter ipsius pravitatem *B* ⁸)*om. ACFHb* ⁹)potuissent *B*
possit *H* ¹⁰)*BO; om. A* ¹¹)Alius casus *B* Quod nulla mulier de
iure possit repellere amantem quod bellando aliquod sui corporis
amisit ornatum *G* Quaestio XIV *b* ¹²)*A*; al. talis ev. *BDEFG*
dubitatio talis siue alius euentus *CZb* (alienus *b*) ¹³)*om. B* ¹⁴)viriliter
H ¹⁵)domine *H* ¹⁶)nerbonensis *AD* Nebonensis scilicet *H*
¹⁷)sententie *H* ¹⁸)dicit *H* ¹⁹)*ADG*; sub *ct.* ²⁰)forma *CFZb*
²¹)difformitatem *BDFGZb* ²²)solitam *B* ²³)contingere *B* contin-
gentis *H* contingente *AVEb* ²³)solis uiril. solet *O* et specialiter
solet evenire viriliter pugnantibus *B*

bellantibus, coamantem suo iudicavit¹ amore privandum. Hominum² enim audacia maxime mulierum concitare consuevit amorem et eas in amandi proposito diutius enutrire. Quare igitur membrorum deformitas, quae naturaliter ex audacia ipsa inevitabili procedit eventu, amoris damno afficere³ debet amantem⁴?

XVI⁵.

Alia⁶ deducitur in medio⁷ dubitatio talis: Miles quidam, dum⁸ pro cuiusdam dominae laboraret amore, et ei non esset penitus opportunitas copiosa loquendi secretarium in hoc sibi quendam facto de mulieris assensu adhibuit, quo mediante uterque alterius vicissim facilius valeat agnoscere voluntatem et suam⁹ ei secretius¹⁰ indicare, et per quem etiam occultius¹¹ amor inter eos possit perpetuo¹² gubernari. Qui secretarius, officio legationis¹³ assumpto, sociali fide confracta, amantis¹⁴ sibi nomen assumpsit ac pro se ipso¹⁵ coepit sollicitus esse. Cuius¹⁶ praefata domina inurbane coepit¹⁷ fraudibus assentire. Sic¹⁸ tandem cum ipso complevit amorem et¹⁹ eius universa

¹) iudicat *H* ²) Hom.-amantem *om. CZ* ³) non aff. *FGb* ⁴) *add.* *b*: et haec Dominae Narbonensis sententia venit multipliciter corroboranda ⁵) Alia questio *B* De quodam secretario et quadam domina in ipsum consentiente et pena eorum *G* Quaestio XV *b* ⁶) Deducitur quoque in med. *O* ⁷) *add.* uestra *DF* iterum *Cb* termini *Z* ⁸) cum *B* ⁹) sua *CFZb* ¹⁰) *add.* *B*: dilectionem ¹¹) *om. B* ¹²) ulterius *CFZb* ¹³) relationis *A* legationis *BO* (relationis *mutatum in* legationis *B*) ¹⁴) coamantis *T* ¹⁵) ipso tantum *O* ¹⁶) Cui *ADG* ¹⁷) incepit *DFZ* ¹⁸) Sic quod *B* ¹⁹) ut *A*

vota peregit. Miles autem pro fraude sibi facta commotus¹ Campaniae comitissae totam² negotii seriem³ indicavit et de ipsius et⁴ aliarum dominarum iudicio nefas praedictum pōstulat⁵ iudicari⁶, et⁷ eiusdem comitissae ipse fraudulentus collaudavit arbitrium. Comitissa vero⁸, sexagenario accersito⁹ sibi numero dominarum, rem tali iudicio definivit: Amator¹⁰ iste dolosus, qui¹¹ suis meritis dignam reperit mulierem, quae tanto facinori non erubuit assentire, male¹² acquisito fruatur amore, si placet¹³, et ipsa tali digna fruatur amico. Uterque tamen in perpetuum a cuiuslibet alterius personae maneat segregatus amore, et¹⁴ neuter¹⁵ ad dominarum coetus vel militum curias ulterius devocetur¹⁶, quia ipse¹⁷ contra militaris ordinis¹⁸ fidem commisit, et illa contra¹⁹ dominarum pudorem turpiter secretarii²⁰ consensit amori.

1) commoditus *H* 2) *CDZb*; tantam *T* totius *F* 3) turbationem *B* 4) *O*; *om. A* ac *BG* 5) *TDG*; postulavit *ct.* 6) vindicari *BG* 7) et-arbitrium *om. B* 8) *om. A* 9) *CFHb*; acquisito *T* arcessito *D om. E* 10) amor *A* 11) *CFHb*; quia *TD* quid *E* 12) malo *EF* in alio *H* 13) placeat *B* 14) et-devocetur *om. H* 15) *n. eorum VEGb* 16) *TDG*; non uocetur *CEF* convoce-
tur *b* 17) et ipse *CFGZb* 18) ordinem *A* 19) turp. et contra dom.
p. *O* 20) sec. cons. amorem *B* in sec. cons. amore *CF* in sec.
cons. amorem *Db* in sec. cons. amori *E*

XVII¹.

Ad haec²: dum³ quidam miles mulieris cuiusdam ligaretur⁴ amore⁵, quae amoris⁶ erat alterius obligata, taliter ab ea spem est⁷ consecutus amoris, ut⁸, si quandoque contingeret, eam sui coamantis amore frustrari, tunc praefato militi sine dubio suum⁹ largiretur amorem. Post¹⁰ modici temporis lapsum mulier iam dicta in uxorem se praebuit¹¹ amatori. Miles vero¹² praefatus spei sibi largitae fructum postulat exhiberi; mulier autem¹³ penitus¹⁴ contradicit asserens, se sui coamantis non esse amore frustratam. Huic quidem negotio taliter regina¹⁵ respondit: Comitissae Campaniae obviare sententiae non audemus, quae suo¹⁶ iudicio definivit, non posse inter coniugatos amorem suas extendere¹⁷ vires. Ideoque laudamus, ut praenarrata mulier pollicitum praestet amorem.

XVIII¹⁸.

Quidam¹⁹ miles intima turpiter et secreta divulgavit amoris. Cuius²⁰ excessum in²¹ castris

¹) Alia dubitatio *B* Quod mulier accepto amante in coniugium[?] sit eius amore frustra *G* Alia questio *H* Quaestio XVI *b* ²) hoc *H* ³) cum *H* ⁴) vinculo ligar. *B* ⁵) *O*; *om.* *T* ⁶) amoris *CEF* amore *H* ⁷) esse *A* ⁸) quod *O* ⁹) *om.* *H* ¹⁰) Post mod. vero *BG* Post uero mod. *D* ¹¹) praehibuit *A* ¹²) autem *B* ¹³) *om.* *B* ¹⁴) pen. vero *B* ¹⁵) Alinore regina *B* Alamanie regina *G* Almorie regina *H* Regina almorie *I* ¹⁶) firmo *O* ¹⁷) exercere *H* ¹⁸) *Deest hoc iudicium in CFZI* Aliud iudicium *B* Constitutio dominarum in Guasconia de eo qui secreta diulgavit amoris *G* Quaestio XIII *b* ¹⁹) Preterea secretarius quidam intima *D* Preterea secr. quid. archana *G* ²⁰) cuius-amoris *om.* *B* ²¹) in amoris excessu mil. *D* in exercitu amoris mil. *G*

omnes militantes amoris postulant severissime¹ vindicari, ne tantae praevaricationis² exemplum impunitatis inde sumpta occasione valeat in alios derivari. Dominarum igitur curia in Guasconia convocata³ de totius curiae voluntatis⁴ assensu perpetua fuit constitutione⁵ firmatum, ut ulterius iste omni amoris spe frustratus exsistat et in⁶ omni dominarum sive militum curia contumeliosus⁷ cunctis ac contemptibilis perseveret. Si qua vero mulier haec dominarum ausa fuerit⁸ temerare⁹ statuta, suum ei puta¹⁰ largiendo amorem, eidem semper maneat¹¹ obnoxia poenae et omni probae feminae maneat¹² exinde penitus inimica.

XIX¹³.

His¹⁴ etiam adiungitur¹⁵ et¹⁶ aliud non inepte¹⁷ iudicium: Miles quidam dum¹⁸ cuiusdam dominae postulare¹⁹ amorem, et ipsum²⁰ domina²¹ penitus²² reniteretur²³ amare, donaria ei²⁴ quaedam²⁵ miles satis decentia misit²⁶, et oblata mulier²⁷ alacri vultu et avida mente suscepit²⁸. Postea²⁹

¹)sepissime *Tb* seuerissime *DG* [*fort. scribendum: sae. vissime*] ²)*add. DG: uel perditionis* ³)congregata *b* ⁴)*om. D;* voluntate ac consensu *B* ⁵)consecutione *B* ⁶)*om. B* ⁷)cunctisque contumel. ac contempt. *B* ⁸)fuit *G* ⁹)temerari *D* ¹⁰)videlicet *B* ¹¹)*om. b* ¹²)*om. G* ¹³)*Deest hoc iudic. in CFZI alia questio B* De domina que dona militis recipiebat et tamen eum amare nolebat *G* Quaestio XLIX *b* ¹⁴)hic *D* ¹⁵)adducitur *G* ¹⁶)etiam hoc *D* et hoc *G* ¹⁷)ineptum *B* ¹⁸)cum *BG* ¹⁹)postulabat *G* ²⁰)*DGb; ipsa T* ²¹)*om. B* ²²)*om. Ab* ²³)recusaret *BG* renueret *b* ²⁴)*om. D* ²⁵)*om. BG* ²⁶)atulit *DG* ²⁷)munera *B* ²⁸)mulier suscepit *B* ²⁹)*Ab*; Sed postea in *B* Postmodum vero in *DG*

vero in amore nullatenus mansvescit sed ¹ peremptoria sibi negatione ² respondit ³. Conqueritur miles, quasi ⁴ mulier amori congruentia suscipiendo munuscula spem sibi dedisset amoris, quam ei sine causa conatur auferre. His autem ⁵ taliter regina ⁶ respondit: Aut mulier munuscula intuitu amoris ⁷ oblata recuset aut munere ⁸ compenset ⁹ amoris aut meretricum sustineat patienter coetibus aggregari ¹⁰.

XX ¹¹.

Fuit ¹² etiam a regina quaesitum ¹³, quis ¹⁴ magis esset ¹⁵ eligendus amor, an ¹⁶ scilicet ¹⁷ iuuenis viri an in aetate provecti. Quae mirifica quidem subtilitate respondit. Ait enim: Viri ¹⁸ scientia et probitate atque morum laudabili compositione ¹⁹ bonus vel melior ²⁰ amor non autem aetatis ratione distinguitur ²¹. Naturali tamen instinctu aspectu ²² libidinis masculi ²³ iuniores ²⁴ aetate ²⁵ avidius solent ²⁶ mulieris ²⁷ adultae libidini ²⁸ commisceri ²⁹ quam iuenculae, quae sit coaetanea sibi; aetate ³⁰ vero provecti iuencularum potius affectant amplexus ³¹ osculaque suscipere

¹) et *B* ²) negotiatione *A* ³) respondet *D* ⁴) quod quasi *G* ⁵) igitur *G* ⁶) Alinore regina *B* Regina Alamanie *G* ⁷) om. *A* ⁸) munera *T* aut suscepta munere *D* aut suscepta munera *G* oblata-amoris om. *b* ⁹) recompenset *G* ¹⁰) congregari *G* ¹¹) Aliud dubium *B* Vtrum iuuenis aut in etate provectus sit eligendus amator *G* Quaestio XIX *b* ¹²) Quidam *b* ¹³) ques. predicta *H* quaesivit *b* ¹⁴) cuius *BD* ¹⁵) est *H* ¹⁶) om. *G* aut *H* ¹⁷) om. *B* ¹⁸) iuris *F* ¹⁹) compos. ornati *B* ²⁰) melior est *B* ²¹) amor est distinguendus *B* ²²) aspectu *FZ* respectu *b* ²³) *O*; masculini *T* ²⁴) minoris *BCEfb* ²⁵) etatis *B* ²⁶) assolent *VZ* ²⁷) mulieri *CFZ* ²⁸) se lib. *B* ²⁹) commiscere *B* ³⁰) Masculi vero etate *B* ³¹) *O*; amorem *T*

quam aetate¹ mulieris adultae. Et econtra²: Mulier sive sit iuvenula sive in aetate adulta³ magis amplexus appetit et solatia iuniorum⁴ quam provectorum⁵ virorum. Quod quare contingat⁶, physialis potius videtur inquisitio rei.

XXI⁷.

Quaesitum quoque fuit a Campaniae comitissa, quas res deceat amantes a coamantibus oblatas accipere. Cui⁸ taliter inquisitioni comitissa respondit: Amans quidem⁹ a coamante haec¹⁰ licenter potest accipere¹¹ scilicet¹²: orarium¹³, capillorum ligamina, auri argentique coronam, pectoris¹⁴ fibulam¹⁵, speculum, cingulum, marsupium, lateris¹⁶ cordulam, pectinem, manicas¹⁷, chirothecas, anulum, pyxidem¹⁸, species¹⁹, lavamenta²⁰, vascula, repositoria, vexillum causa memoriae, et, ut generali sermone loquamur, quodlibet²¹ datum modicum²², quod ad corporis potest²³ valere²⁴ culturam vel aspectus amoenitatem, vel quod potest coaman-

¹) etatis *B* ²) contra *A* econverso *F* ³) prouecta *D* ⁴) *O*; iuuenum *B* iuuenorum *A* ⁵) prov. etate *OGI* ⁶) contingit *A* ⁷) Quae res deceat amator suae amatrici largiri vel ab ea recipere. Incipit tractatus *A* Questio de muneribus amantium *B* Quas res deceat amantes a coamantibus suscipere *Gb* (coamantes, recipere *b*) Quas res deceat amantes a coamantibus oblatas accipere *I* ⁸) cuius *H* ⁹) quidam *H* ¹⁰) licenter hoc *H* ¹¹) suscipere *CDZ* ¹²) *om. H* ¹³) *TD*; orarium [?] *F* orallum *G* ornatum *CZb* ¹⁴) *om. H* ¹⁵) fimbriam *H* ¹⁶) laterisque *CEfb* lacertisque *H* ¹⁷) *om. B* ¹⁸) *om. BH* ¹⁹) *om. E* ²⁰) *om. B* ²¹) *OI*; omne licet *A* omne *B* ²²) *C*; sit mod. *A* quamvis mod. *B* ²³) *om. H* ²⁴) valet *H*

tis afferre memoriam, amans poterit¹ a coamante percipere, si tamen dati acceptio omni videatur² avaritiae suspicione carere³. Hoc tamen singulos volumus amoris milites edoceri, quod⁴, si amans a coamante anulum amoris causa susceperit⁵, ipsum⁶ in sinistra manu et in⁷ minuto⁸ debet digito collocare et anuli gemmam ab interiori manus parte semper portare⁹ absconsam, et hoc ideo, quia sinistra manus a cunctis¹⁰ magis consuevit tactibus inhonestis et turpibus abstinere, et in minuto¹¹ digito prae cunctis¹² digitis mors fertur hominis et vita manere, et quia singuli tenentur amantes¹³ suum amorem retinere secretum¹⁴. Similiter¹⁵: si visitationis¹⁶ inter se amantes utantur¹⁷ epistolis, propriorum¹⁸ nominum etiam¹⁹ scriptione abstineant. Praeterea, si ob aliquam causam ad dominarum devenerint amantes iudicia, amantium personae nunquam debent iudicantibus indicari sed²⁰ sub indefinita eis prolatione²¹ proponi²². Sed²³ et mutuas sibi invicem missas epistolas proprio non debent²⁴ insignire²⁵ sigillo, nisi forte habuerint²⁶ secreta sigilla, quae²⁷ nulli nisi²⁸ sibi et²⁹ suis sint

1) potest *BG* 2) videtur *Hb* 3) gaudere *C* 4) *om. A* 5) *TDG*; suscepit *CEfb* susciperet *H* 6) *om. E* ut sinistra *H* 7) *om. H* 8) minimo *VEG* [?] minori *Hb* 9) portare tenetur *O* 10) semper a cunct. *Db* 11) minimo *O* 12) ceteris *O* 13) *om. H* 14) *add. B*: Ideo anuli gemmam in manus interiori parte absconsam portabunt 15) *O*; Si mulier *A* Sed *B* 16) visitatorijs *B* visitationes *H* 17) utantur-iudicia *om. B* 18) suorum *O* 19) etiam scr. *A* inscriptione *O* 20) sed et *H* 21) ratione *C* propalatione *D* probacione *H* 22) probari *CF* 23) *om. B* 24) debet *A* 25) insigniri *VZ* 26) habeant *B* 27) quod *H* 28) *VHb*; *om. TE* 29) *om. A*

secretariis manifesta, et sic semper illaesus conservabitur amor.

Capitulum¹ VIII: De regulis amoris.

Nunc² ad amoris. regulas accedamus³. Regulas autem⁴ amoris⁵ sub multa tibi⁶ conabor ostendere brevitatem, quas ipse rex amoris ore proprio dicitur protulisse et eas scriptas cunctis amantibus direxisse. Nam⁷ quidam Britanniae miles dum solus causa videndi Arturum silvam⁸ regiam⁹ peragraret¹⁰ et ad eiusdem¹¹ [domini¹²] silvae fuisset interiora deductus, iuvenula quaedam mira¹³ pulchritudine decorata, ornato¹⁴ residens in¹⁵ equo in¹⁶ capillorum ligatura¹⁷ inopinate sibi¹⁸ occurrit, quam

¹) *D*; Regulle amoris *A* De milite britanico qui regulas amoris ex regis arturi curia secum portavit *B om. C* De regulis amoris *EF* Ubi inuente fuerunt amoris regule et quomodo *H* Qualiter amoris Regule fuerunt inuente *Ib* (fuerint *b*) Qualiter Brito accessit ad curiam regis Arturi pro accipitre qui dicebatur sub aurea partica residere et ipsum accipitrem cum regulis amoris cuidam sue domine reportavit Britaniam *G* ²) Nunc autem *FZb* ³) *TH*; procedamus *ct.* ⁴) tibi *H* ⁵) *add. O*: Gualteri ⁶) *om. H* ⁷) *add. G*: Nam cum quidam Britanie miles a quadam domina postularet amari tale ab ea meruit audire responsum quod nunquam suum posset lucrari amorem nisi prius eidem domine victoriorum reportaret accipitrem qui dicebatur in Arturij Curia super aurea pertica residere qui miles ab eadem domina accepta licencia discessit et dum solus causa videndi Arturum et pro delicto accipitre reportando siluam regiam ⁸) per syluam *H* regem siluam *B* ⁹) *BQ*. reginam *A* ¹⁰) peragerat *B* ¹¹) *om. H* ¹²) Regie *B om. O* ¹³) mire pulchritudinis *CFZb* ¹⁴) et orn. *O* ¹⁵) *om. A* ¹⁶) capillos ligando proprios *B* ¹⁷) sibi *H* ¹⁸) *VEb*; *om. A* militi *B*

miles festinanti verbo salutat¹, et² ipsa curiali sermone respondit³. Ait⁴ enim puella: Quod quaeris, Brito⁵, nulla poteris sollicitudine reperire, nisi nostro⁶ fueris suffragatus iuvamine. — Quo audito repentino⁷ coepit eam⁸ rogare sermone, ut ei puella⁹ narraret, ob quam causam ipse¹⁰ veniret, et sic postea crederet, quod puella¹¹ dicebat. Cui iuvenula dixit¹²: Cuiusdam Britanniae dominae dum¹³ postulares amorem, ipsa dixit tibi, quod¹⁴ eius nunquam posses amorem lucrari, nisi ei¹⁵ primitus¹⁶ victoriosum¹⁷ reportares accipitrem, qui¹⁸ in Arturi¹⁹ curia super aurea dicitur pertica residere. — Quae omnia Brito firma responsione²⁰ fatetur²¹. Ait²² ergo puella: Accipitrem, quem²³ quaeris, habere non posses²⁴, nisi²⁵ primitus in Arturi palatio proeliando convincas²⁶, quod²⁷ dominae gaudes pulchrioris amore quam eorum aliquis, qui in curia, demorantur Arturi; palatium vero intrare non posses, nisi²⁸ primo custodibus chirothecam demonstrares accipitris. Sed chirothecam non est habere possi-

1) salutavit *H* 2) Cui curiali *H* 3) respondet *A*[?] *CF* puella respondit *H* 4) Ait-puella *om. O* 5) *om. H* 6) meo *H* 7) eam brito cepit *O* 8) importuno *VE* in oportuno *H* oportuno *b* 9) *om. H* 10) *om. D* 11) ipsa puella *B* ei puella *C* 12) *om. CEFb* respondit *H* 13) cum *VZ* 14) quam *A* 15) *O*; et *T* 16) prius *B* 17) *DF*; victoriosam *T* victoriosissimum *CZb* 18) *O*; que *T* 19) regis Arturi *B* arturij *CH* 20) sermonis resp. *H* 21) fateretur *H* 22) igitur puella *H* 23) quam *B* 24) potes *B* 25) nisi pallacij *H* primitus-nisi *om. H* 26) coniunctas *A* 27) quod qui in curia demorantur arturi palatium vero intrare non posses domine gaudes pulchrioris amore quam eorum aliquis et nisi primo custodibus *A* 28) et nisi *A* nisi palatij primo *VEb*

bile, nisi¹ contra duos milites pugnando fortissimos in duplicis² pugnae agone³ obtineas.

Cui Brito respondit⁴: Cognosco⁵, me in hoc labore non posse proficere⁶, nisi mihi vestrae⁷ manus⁸ auxilia porrigatis. Ideoque me vestro dominatui volo subiicere, supplici⁹ a vobis orationis¹⁰ affatu deprecans, ut vestra in hoc facto mihi iuvamina porrigatis¹¹, et ut de vestro mihi concedatis¹² assensu, quatenus vestrae dominationis intuitu licenter valeam amorem¹³ mihi dominae pulchrioris adscribere¹⁴.

Cui iuvenula dixit: Si tanta tibi esset cordis audacia, ut ea, quae diximus, non timeas perscrutari, posses a nobis, quod¹⁵ postulas, impetrare.

— Cui Brito respondit: Si mihi volueritis¹⁶ postulata concedere, omnia mihi successus prosperitatis optata¹⁷ cognoscerem¹⁸.

Cui iuvenula dixit¹⁹: Sit ergo, quod quaeris, tibi plenaria²⁰ securitate largitum²¹. — Sic²² tandem ei²³ osculum porrexit amoris et equum illi, super quo residebat, exhibuit atque subiunxit. — Hic equus²⁴ ad omnia te optata loca²⁵ perducet; te autem oportet sine omni²⁶ trepidatione proce-

¹) nisi primo *O* ²) duplici *H* ³) agitatione *H* ⁴) *om. Hb* ⁵) cogn. igitur *VZ* cogn. ergo *b* ⁶) *O*; perficere *T* ⁷) vestras *B* uestra *CFZb* ⁸) *om. CFZb* ⁹) simplici *A om. H* supplici *ct.* ¹⁰) *om. H* ¹¹) concedatis *B* ¹²) tribuatis *B* ¹³) amoris *OG* ¹⁴) *add. VEGb*: nomen ¹⁵) que *CEfb* ¹⁶) uolueris *D* ¹⁷) opt. esse *B* ¹⁸) *T*; cognoscent *VH* cognosceret *E* ¹⁹) *om. CEFb* respondit *H* ²⁰) plena *VHb* plurima *E* ²¹) concessum *B* ²²) Eidem et osc. *H* ²³) et *O* ²⁴) *om. CFZb* ²⁵) *om. B* ²⁶) omni mora trep. *H*

dere ac tibi repugnantibus cum audacia summa resistere. Hoc autem¹ studeas diligenti² memoria conservare³, ut de duobus prioribus, qui chirothecam defendunt⁴, assumpta victoria ab eis chirothecam non accipias, sed eam⁵ tu ipse ex aurea columna pendentem accipias; alias enim in proelio non posses palatii obtinere nec, quod desideras, adimplere.

Quibus ita peractis sua Brito induit arma et⁶ commeatu accepto coepit deambulare per silvam⁷. Tandem⁸ per agrestia⁹ nimis atque ferocia¹⁰ loca decurrens ad fluvium quendam¹¹ devenit¹², qui mirae latitudinis atque¹³ altitudinis erat unda profundus, et¹⁴ cuius prae nimia sublimitate¹⁵ riparum cuilibet denegabatur¹⁶ introitus. Iuxta ripae tamen extrema¹⁷ diutius ambulando devenit ad pontem, qui tali erat forma compositus. Pons quidem erat aureus et in duabus utrinque¹⁸ ripis¹⁹ capita tenens; medium vero pontis residebat in aqua et saepius vacillando procellarum videbatur²⁰ unda submersum²¹. Ab illo²² autem capite, unde Britonis erat accessus, miles quidam²³ residebat in²⁴ equo, qui ferocis erat aspectus. Quem Brito urbano satis

¹) Hec tamen *H* hoc tamen *VEb* ²) cum dil. *B* ³) reseruare *H*
⁴) def.-chiroth. *om. A* ⁵) eum *AD* alias enim-adimpl., nisi tu ipse-
acc. *H* ⁶) *om. A* ⁷) silvas *B* ⁸) et tandem *BF* ⁹) angustiosa *B*
¹⁰) ferarum *O* ¹¹) *om. O* ¹²) venit *H* ¹³) atque-erat *om. H* erat atque
alt. *VEb* erat et *B* ¹⁴) *om. B* ¹⁵) subtilitate *H* ¹⁶) denegatur *O*
¹⁷) *om. D* ¹⁸) utriusque *BH* ¹⁹) ripis utriusque finis *B* ripis parti-
bus *Zb* ²⁰) pons videb. *B* ²¹) *DFZ*; submersus *ABCb* ²²) alio *A*
²³) *om. H* ²⁴) in equo *om. H*

verbo salutat¹, sed² ipse resalutare³ Britonem⁴ contempsit. Ait enim: Quid quaeris, armate Brito, ex tam longinquis partibus absens?

Cui Brito respondit: Fluvium per pontem transire laboro.

Cui pontanus ait: Immo quaeris mortem, quam nullus hic potuit⁵ extraneus evitare. Si tamen retro⁶ velis abire armaque cuncta dimittere, tuae iuventuti misericorditer indulgebo, quae te in aliorum rura⁷ et extranea regna improvida simplicitate deduxit.

Cui Brito respondit: Si arma deponerem⁸, nulla tibi foret⁹ digna¹⁰ victoria laude¹¹, si¹² armatus repellas¹³ inermem; sed¹⁴, si armato poteris transitum¹⁵ prohibere communem, tunc¹⁶ gloriosa¹⁷ esset¹⁸ tibi victoria iudicanda. Nam, si pacificus mihi non patuerit pontis ingressus, viam aperire non nisi gladio¹⁹ conabor. -- Pontanus vero hoc audiens²⁰, quod iuvenis gladio transitum postulabat, coepit fremere dentibus et magno²¹ furore versari²² et²³ ait: Male huc te, iuvenis²⁴, Britannia misit, quia in hac solitudine gladii morte peribis, nec tuae unquam dominae huius regni scies redicere nova. Heu tibi, miser Brito, qui²⁵ non es veritus ad²⁶ feminae cuiuscunque²⁷ svasum

¹)salutavit *H* ²)et *H* ³)salutari *H* ⁴)om. *O* ⁵)pot. unquam *D* ⁶)recto *CD* ⁷)iura *O* ⁸)ponerem *H* ⁹)esset *O* ¹⁰)om. *BZ* ¹¹)laudanda *B* om. *H* ¹²)cum *B* ¹³)repelleres *B* ¹⁴)Sed etiam si *D* ¹⁵)pontis transitum *CEfb* ¹⁶)om. *Z* ¹⁷)gloria *A* ¹⁸)tibi erit *H* ¹⁹)gladio mediante *CDZb* ²⁰)audito *O* ²¹)immani *C* in ani *D* nimio *Eb* in manu *F* maxime *H* ²²)uexari *O* ²³)Ayt enim *B* ²⁴)iuvenis unicum *Cb* iuven. unicus *EF* iuven. amicum *H* ²⁵)quia *Z* ²⁶)de *E* a *FH* ²⁷)certumque *FZ* certum *b*

tuae mortis appetere loca—, et cogens contra Britonem calcaribus equum ipsum¹ acuto coepit impetere gladio et crudeli verberatione concutere, quin² etiam³ Britonis clipeo vehementer alliso per eius lateris⁴ carnem sibi viam gladius transeundo⁵ peregit binas⁶ etiam plicas loricae⁷ confringens, sicque sanguis⁸ coepit⁹ abundanter vulneris emanare¹⁰. Iuvenis vero vulneris¹¹ dolore pertactus¹² versus pontis militem lanceae direxit¹³ acumen¹⁴ et eius¹⁵ acriter pugnando perforavit intrinseca et ipsum ex equo turpiter¹⁶ prostravit in herbam. Cui quum vellet caput Brito¹⁷ penitus amputare, humillima¹⁸ utens prece¹⁹ pontanus veniam a Britone meruit impetrare quaesitam. Ex altera vero fluminis parte quidam stabat immensae magnitudinis homo, qui, quum²⁰ vidisset pontanum a Britone superari et eundem Britonem²¹ pontis transitum cerneret ascendisse²², pontem [scilicet²³] aureum tanta coepit fortitudine agitare, quod saepissime sub²⁴ aquis²⁵ non poterat apparere submersus. Brito vero plurimum²⁶ super equi bonitate confisus in pontis transitu²⁷ viriliter procedere non desistit, qui post multi²⁸ laboris angustias

¹) ipsum que *A* ²) qui *omn.* ³) *O*; *om.* *T* ⁴) lacerti *E* ⁵) transjendo *A* ⁶) *om.* *H* ⁷) *O*; *om.* *T* ⁸) sanguinis *Z* ⁹) coep. ab. *om.* *B* ¹⁰) eman.-vuln. *om.* *B* ¹¹) *om.* *CZ* ¹²) *VZ*; pertractus *T* peractus *b* ¹³) *O*; duxit *T* ¹⁴) *O*; acutum *T* ¹⁵) eum *H* ¹⁶) *om.* *H* ¹⁷) *Br.* *pen.* *om.* *H* ¹⁸) humilius *H* ¹⁹) deprecatione *O* ²⁰) dum *H* ²¹) *om.* *C* ²²) abscondisse *D* ²³) *om.* *O* ²⁴) *om.* *B* pons sub *O* ²⁵) equus poterat apparere subm. *B* ²⁶) perplurimum *DFH* ²⁷) transitum *H* ²⁸) *om.* *H*

plurimasque submersiones¹ per equi conamina² tandem³ est ad⁴ pontis extrema deductus ibique pontis agitatore suffocavit⁵ in aqua⁶ et sibi⁷ proprii lateris, prout melius potuit⁸, vulnera⁹ colligavit¹⁰.

Post haec¹¹ Brito per prata coepit equitare pulcherrima et post decem stadiorum iter in pratum devenit amoenum, ubi omnia florum genera redolebant. In hoc autem prato erat palatium mira dispositione compositum, rotundum¹² scilicet et omni formositate decorum. Ex nulla tamen palatii parte potuit conspiciere portam vel habitatorem¹³ quemcunque¹³ videre; ac¹⁴ in eisdem pratis mensas invenit argenteas et super¹⁵ illis omnia ciborum potusque¹⁶ genera praeparata et albissimis circumventa¹⁷ gausapibus. In eodem vero¹⁸ prato iucundo¹⁹ concha²⁰ residebat argenti purissima, in qua sufficienter equi potus et pabula consistebant. Equo igitur ad pastum appulso omni palatium circuevit ex parte; sed, quum domus ingressum indiciis nullis posset agnoscere locumque cerneret penitus habitatione²¹ vacare, edendi appetitus † inequitate²² compulsus²³ ad mensam accessit

1) sui submers. *D* 2) iuuamina *H* 3) tamen *H* 4) *om.* *H* 5) captum suffoc. *O* 6) *O*; aquam *T* 7) *om.* *H* sibi ipsi *B* 8) poterat *B* 9) *om.* *C* 10) collocavit *CFHb* 11) hoc si *H* 12) rot. scil. *om.* *CFZb* 13) *O*; habitationem quamcunque *T* (quacunque *A*) 14) Sed et in *CZ* Sed in *DF* 15) *O*; sub *T* 16) ac potuum *B* 17) circumfulta *VEb* circumfulta *H* 18) quoque *VEb* modo *H* 19) *D*; rotundo *AZ* rotunda *B om.* *C* iocunda *Fb* 20) genta *H* 21) habitatore *CD* 22) in equitate *A* in quietate *B* inequitatione *O* [*legendum videtur*: iniquitate] 23) impulsus *H*

et inventum avidissime coepit assumere cibum. Et statim adhuc modico [tempore¹⁾] ab eo²⁾ comestionis assumpto porta velociter est aperta palatii, quae sui apertura conquassatione tanta resonuit, quod quasi tonitrua videbantur ex propinquis partibus orta, et confestim per eandem exiit portam homo quidam staturae³⁾ similis giganteae⁴⁾ cuprinam ponderis immensi clavam manibus gestans, quam velut festucam sine labore⁵⁾ corporeis⁶⁾ instrumentis agitabat; qui etiam discumbenti⁷⁾ iuveni dixit: Quis tu tantae praesumptionis homo⁸⁾, qui ad haec⁹⁾ regia¹⁰⁾ veritus non es accedere loca¹¹⁾, et in regia mensa militum tam¹²⁾ audacter et irreverenter stipendia¹³⁾ sumis¹⁴⁾?

Cui Brito respondit: Cunctis abundanter regia¹⁵⁾ debet esse exposita mensa¹⁶⁾, nec cibum regiumque¹⁷⁾ potum decet alicui denegari. Nam et mihi licet de stipendiis, quae militibus sunt parata¹⁸⁾, praesumere, quia militaris sola me¹⁹⁾ cura detentat, meque per has partes militaris²⁰⁾ labor exagitat. Duplici ergo ratione inurbane conaris regiam²¹⁾ mihi contradicere mensam.

His ostiarius ita respondit: Licet ista sit regia mensa, non tamen in ea decet, discumbere quem-

1) mod. tempore *A* modicum *H* 2) ab eo *om. CFH* 3) statura *H* 4) gigantis *B* giganti *F* gygante *H* 5) laboribus *H* 6) corp. instr. *T* manibus *Vb* veribus *E om. H* 7) discumbens *H* 8) *om. H* 9) hoc *H* 10) regna *A* regia *B* regum *V* regnum *Z* 11) *om. H* 12) *om. D* 13) *om. B* 14) sedes *B* 15) regis *O* 16) *om. H* 17) regumque *H* 18) preparata *E* aperta *H* 19) victoria detentat *H* 20) mil. tantum *O* 21) regina *A* regis *H*

quam¹ nisi² illos, qui huic sunt palatio deputati, qui etiam neminem ulterius transire permittunt, nisi primitus pugnam cum palatii custodibus committat et vincat. Nam, si aliquis hic pugnando succumbit³, nullum sibi posset⁴ esse remedium. A mensa ergo resurgens⁵ ad propria remeare festina vel ultra pugnando transire⁶ ac⁷, quae tui causa fuerit adventus, mihi veraciter indicare⁸.

Cui Brito ait⁹: Ego quidem chirothecam quaero accipitris, et haec¹⁰ fuit mei¹¹ adventus occasio. Chirotheca vero¹² accepta¹³ ulterius transire¹⁴ contendo¹⁵ et in Arturi¹⁶ curia accipitrem victor¹⁷ assumere. Ubi est¹⁸ dictus¹⁹ palatii custos ad ulteriora²⁰ mihi loca contradicturus accessum?

Ostiarius vero respondit: O stulte²¹! Quanta te ducit²² insania, Brito! Prius enim mortuus decies reviviscere²³ posses quam ea²⁴, quae asseris, obtinere²⁵. Et ego quidem sum ille palatii custos, qui tua te faciam penitus opinione frustrari et tua²⁶ iuventute Britanniam viduari²⁷. Tanta enim sum fortitudine potens, quod vix ducenti meliores²⁸ Britanniae milites²⁹ possent³⁰ irato mihi resistere.

¹) quemcunque *H* ²) sed. illos tantum *B* ³) succumbat *O* ⁴) uite posset *VEb* ⁵) resurge *B* ⁶) transire oportet *B* ⁷) ac que tui *DFH*; atque tui *AC* Et que tui *BEb* ⁸) indica *B* ⁹) sic ait *BZ* ¹⁰) hoc *A* hic quidem *H* ¹¹) nostri *A* ¹²) *om.* *CFZ* ¹³) accepto *AD* ¹⁴) *om.* *Z* ¹⁵) intendo *B* ¹⁶) arturij *AC* ¹⁷) assumere nitor *H* ¹⁸) est igitur *B* est ergo *VEb* ¹⁹) *CFZb*; dicti *TD* ²⁰) *VEb*; altiora *T* ultiora *H* ²¹) fatue *O* ²²) deducit *H* ²³) reminiscere *Z* ²⁴) ista *O* ²⁵) obt. valeres *B* ²⁶) in tua *H* ²⁷) *VEb*; viduare *TH* ²⁸) milites *H* ²⁹) *om.* *H* ³⁰) possint *E* possunt *H*

Cui Brito respondit: Quamvis te asseras¹ multa² fortitudine³ potentem, tamen tecum⁴ cupio committere pugnam, ut cognoscere⁵ valeas, quales producit⁶ Britannia viros; licet non congruat, militem cum pedite proeliari.

Huic ostiarius ait: Video, quod tuae fortunae⁷ eventus ad haec te loca voluit adducere morti, ubi plus quam mille⁸ mea⁹ dextra trucidavit. Et licet non militantium sim¹⁰ numero deputatus, tecum tamen cupio equitante¹¹ pugnare, quia, si peditis virtute succumbes¹², non immerito crederis qualis qualis¹³ militis audacia¹⁴ superandus¹⁵.

Cui Brito sic ait: Absit, quod unquam eques cum pedite certem; nam¹⁶ peditem quemque¹⁷ decet cum pedite¹⁸ committere pugnam —, et arma sumens viriliter in obstantem irruit¹⁹ hostem, cuius clipeum ensis²⁰ ictu modica laesione damnavit. Palatii vero custos multam²¹ incitatus²² ad iram exigua Britonis statura contempta²³, tanta²⁴ aëneam clavam ferocitate vibravit, quod Britonis clipeus vi penitus est concussionis²⁵ attritus, atque Brito fuit²⁶ magno timore²⁷ perterritus.

¹)asseris *H* ²)*om.* *H* ³)virtute *O* ⁴)totum *D om.* *H* ⁵)agnoscere *O* ⁶)ducit *B* producat *DF* ⁷)fortitudinis *GLb* ⁸)mille viros *DF* ⁹)mea iam *CEb* mea manus *F* ¹⁰)sum *H* ¹¹)*O*; equitate *T* ¹²)*AE*; succumbas *BHb* succumbens *V* ¹³)*DF*; *om.* *TCEb* equalis *G* qualis sit *H* ¹⁴)aud. possit *B* ¹⁵)superari *B* ¹⁶)nec *B* ¹⁷)*CDZb*; quemquam *T* quemcunque *F* ¹⁸)*O*; milite *T* ¹⁹)corrui *CFZb* ²⁰)sui ensis *BVb* sui *Z* ²¹)*D*; multum *T om.* *CFZb* ²²)concitatus *O* ²³)contentus *H* ²⁴)tantam *H* ²⁵)concussione *H* ²⁶)*om.* *B* ²⁷)*O*; tremore *T*

Cogitans vero custos Britonem ictu secundo perimere feriendi causa iterum arma levavit in altum. Sed, antequam arma in Britonem reprimere¹ posset², velocissime³ Brito et occulto ingenio ense⁴ custodem in brachio percussit, eius⁵ dextram amputatam⁶ simul cum clava emisit in terram⁷, et, quum eum penitus interimere vellet, exclamavit custos et⁸ ait: Numquid te solum inurbanum⁹ militem dulcis Britannia duxit, quoniam¹⁰ victum¹¹ gladio perimere quaeris¹²? Nam, si meae volueris parcere vitae, quod quaeris, modico te¹³ faciam labore lucrari, ac sine me nil¹⁴ poteris impetrare.

Cui Brito ait: Vitam tibi, ostiarie, indulgebo, si id¹⁵, quod promittis, volueris adimplere.

Ait ergo¹⁶ custos: Si modicum expectare velis, chirothecam tibi festinanter¹⁷ dabo accipitris.

Cui Brito respondit¹⁸: Latro¹⁹ hominumque²⁰ deceptor! Nunc veraciter agnosco, quod me decipere quaeris²¹. Si²² tuam cupis igitur²³ defendere vitam, locum mihi²⁴ studeas²⁵ solummodo indicare, ubi vestra²⁶ chirotheca reponitur.

Custos vero Britonem in palatii secreta²⁷ de-

¹)imprimere *B* ²)potuit *B* ³)uelocissimo *BDZ* ⁴)ense-reperc. (percussit *CFZb*) *O*; ensem in custodis brachio rep. (brachium *B*) *T* ⁵)sic quod eius *B* ⁶)amputata *H* ⁷)herbam *O* (herba *H*) ⁸)et ait *om.* *C* ⁹)et inurb. *CZ* ¹⁰)qui *VHb* quod *E* ¹¹)mecum *H* ¹²)velles *Z* ¹³)*om.* *Hb* ¹⁴)nichil penitus *CZb* ¹⁵)*om.* *O* quod prom. *C* que prom. *DFZb* ¹⁶)ei *D* ¹⁷)*om.* *O* ¹⁸)dixit *VE* ait *H om. b* ¹⁹)Haa latro *O* ²⁰)hominum deceptor *CFZb* ²¹)uolis *VEb* vis *H* ²²)Sed si *B* ²³)*om.* *B* ergo *Zb* ²⁴)*om.* *CFZb* ²⁵)solummodo indicare labora *B* ²⁶)*CZb*; uester *ADF* nostra *B* ²⁷)secretiore *CDEb* secretoria *F* secretaria *H*

duxit, ubi aurea columna pulcherrima residebat, quae universam palatii congeriem sustinebat, in qua etiam quaesita¹ chirotheca pendeat. Qua² viriliter apprehensa³ et in sinistra manu⁴ firmata⁵ ingens rumor, ululatus et clamor nemine viso per singulas palatii partes resonare coepit: Heu, heu, nobis invitis⁶ hostis victor cum praeda recedit.

Et⁷ egressus de palatio stratum⁸ ascendit equum arreptoque⁹ itinere ad amoenitatis loca devenit, ubi alia erant prata pulcherrima omnique ornata decore, in quibus¹⁰ palatium aureum consistebat¹¹ optima dispositione compositum. Erat enim palatii longitudo cubitorum sexcentorum, latitudo vero ducentorum. Tectum autem et exteriora cuncta palatii erant argentea, interiora vero aurea quidem¹² omnia et pretiosis¹³ ornata lapidibus. Palatium etiam variis multum erat receptaculis distinctum. In digniori vero parte palatii in aureo throno rex sedebat¹⁴ Arturus¹⁵, et circa eum residebant dominae pulchriores, quarum mihi non potuit esse numerus manifestus, et¹⁶ stabant coram eo milites multi¹⁷ et¹⁸ decori aspectus. In ipso¹⁹ namque²⁰ palatio²¹ erat aurea pertica pulchra ni-

¹)quesitus *A* ²)Quo *AVE* qua *BHb* ³)apprehenso *ADF*
⁴)sinistro latere *C om. DFH* sinistro brachio *Eb* ⁵)*BH*; fir-
mato *ct.* ⁶)inuitis *AD* inv. hostis *om. B* inuitis *CFZb* ⁷)*om. H*
⁸)statim *BDb* ⁹)arrepto *FH* ¹⁰)in qu. erat *O* ¹¹)*om. O* ¹²)quid.
erant *VE* erant *H* ¹³)preciosa *H* ¹⁴)residebat *D* ¹⁵)*Art.-resid.*
om. D ¹⁶)Adstabant et coram *O* ¹⁷)infiniti *CZb* ¹⁸)*om. DF* et
decoris asp. *C* ¹⁹)ipsius *H* ²⁰)uero *P om. C* ²¹)palatij ingressu *O*

mis atque formosa¹, in qua optatus² residebat accipiter, et³ ibi prope duo canes accipitris ligati iacebant. Sed, antequam ad praedictum posset devenire⁴ palatium, obstabat antemurale⁵ quoddam munitissimum ad palatii † nituram⁶ adstructum⁷, ad cuius custodiam milites erant duodecim⁸ fortissimi deputati, qui neminem ulterius pertransire sinebant⁹, nisi chirothecam demonstraret¹⁰ accipitris, vel nisi gladio pugnando vellet assumere¹¹ viam. Quos quum vidisset Brito, chirothecam eis festinanter ostendit accipitris¹². Qui ei aperto itinere dicunt: Haec quidem¹³ via non est tuae vitae salubris sed penitus¹⁴ inductiva doloris. — Brito autem quum ad interiora palatii pervenisset¹⁵, regem salutavit Arturum. Qui, quare venisset, diligenter a militibus interrogatus¹⁶ dixit¹⁷, se causa reportandi¹⁸ accipitrem accessisse. Cui unus de militibus curiae ait: Ob quam causam accipitrem accipere¹⁹ quaeris? Cui Brito respondit²⁰: Quia dominae gaudeo pulchrioris amore²¹ quam aliquis istius curiae miles. — Cui ille²² respondit: Ergo, ut²³

1) decora *C* 2) optata *B* 3) et prope eam duo *B* et ibi prope canes duos *C* et ibi prope perticam *I* et ibi prope accipitrem *G* 4) deuen. brito *B* peruenire *CEFb* perueniri *D* uenire *H* 5) anumerabile *B* muras *C* mirabile edificium *G* 6) nituram *A* iuncturam *B* tutamen *CDZ* turrim *F* tutelam *b* 7) *VE*; astrictum *Tb* astratum *H* 8) undecim *H* 9) permittebant *B* 10) demonstrat *A* 11) accipere *B* 12) *om. B* 13) quidam uia *D* quedam vie *H* 14) tui penitus *O* 15) deuenisset *H* 16) requisitus *O* 17) Brito dixit *B* 18) *D*: deportandi *C* portandi *ct.* 19) capere *O* 20) *om. Bb* Cui-resp. *om. C* 21) amorem *H* 22) miles ait *O* 23) antequam *B*

accipitrem valeas reportare, primo te oportet istud, quod asseris, pugnando tueri. — Et ait Brito: Libenter! Et clipeo competenti Britoni¹ praeparato, armati² ambo constituti³ sunt intra palatii munimina, et⁴ compulsis⁵ calcaribus⁶ equis⁷ sibi invicem vehementer occurrunt et confractis clipeis lanceisque disruptis sibi gladiis repugnando⁸ resistunt ac ferri⁹ vestimenta conscindunt. Post diutinam¹⁰ ergo luctam¹¹ palatii miles bino Britonis ictu summo ingenio in capite sine intermissione percussus tanta coepit oculorum turbatione¹² gravari, quod nihil poterat penitus visu percipere. Quod persentiens¹³ Brito insultum audacter¹⁴ et velociter fecit in¹⁵ eum atque¹⁶ victum ipsum prostravit de equo. Et apprehenso¹⁷ accipitre simulque et¹⁸ canibus aspiciens vidit chartulam conscriptam, quae aurea catenula praedictae inhaerebat¹⁹ perticae colligata, de qua quum²⁰ diligenter exquireret, tale promeruit audire responsum: Haec²¹ est²² [enim²³] chartula²⁴, in qua regulae scribuntur amoris, quas²⁵ ipse amoris rex ore²⁶ proprio amatoribus²⁷ edidit. Hanc²⁸ te asportare²⁹ oportet et

1) *om. H* bruto inpreparato *C* brito imperato *F* 2) *om. H*
 3) preparati *A* parati *BG* sunt constituti *O* 4) *BO*; *om. A* 5) equi calc. compulsi *B* compulsi calc. equis *b* 6) *om. H* 7) equi *A om. B* 8) pugnando *B* oppugnando *O* 9) ferro *B* 10) diuturnam *BDF* 11) luctantiam *D* 12) perturbatione *CFZb* 13) percipiens *H* 14) audacem *D* 15) in eum *om. H* 16) ad quod ipsum pr. victum *H* 17) apprehensa *B* 18) *om. BZ* cum *Vb* 19) adherebat *B* 20) dum *B* 21) hanc *O* 22) etiam *O* 23) *om. O* 24) cartulam *C* cartam *DFZ* chartam *b* 25) quas etiam *O* 26) ore pr. *om. O* 27) cunctis amat. *CZb* 28) *om. O* 29) *VEb*; aportare *A* apportare *B* portare *H*

regulas¹ amantibus indicare, si pacificum volueris accipitrem reportare. — Qua etiam sumpta et abeundi curialiter accepta licentia ad silvae dominam modico temporis spatio sine alicuius² contradictione reversus est. Quam in eodem quidem nemoris loco repperit³, in quo primitus eam⁴ ambulando dimisit⁵. Quae quidem de accepta victoria non mediocriter gaudens Britonem abire dimisit⁶ et ait: De licentia mea recede⁷, carissime, quia dulcis te Britannia quaerit. Rogo tamen, ne gravis tibi videatur abscessus⁸, quia quodocunque ad haec volueris solus⁹ accedere loca¹⁰, me semper poteris habere praesentem. — [Qui¹¹ osculo assumpto atque ter decies repetito Britanniam versus gaudens iter direxit amoenum. Postmodum vero regulas, quae in charta reperiuntur¹² adscriptae¹³, conspexit, et eas iuxta superioris responsi tenorem cunctis amatoribus¹⁴ divulgavit.] Sunt¹⁵ autem regulae tales¹⁶:

1) eas *O* 2) aliquibus contradictionibus *H* 3) reperijt *AVH*
 4) *om. H* 5) dimiserat *O* 6) permisit *H* 7) recedens *C* recedas *FZb*
 8) *CDHb*; absensus *A* recessus *B* accessus *EF* 9) *om. CFZb*
 10) *om. H* 11) Qui-divulgavit *Tom. ct.* 12) scripte *B* 13) reperiēbantur *B* 14) amantibus *B* 15) Videamus ergo regulas quae in carta reperiuntur ascripte sunt autem *C* de regulis amoris. Videamus ergo regulas amoris, quae in carta reperiuntur ascripte Sunt autem *DEF* (*om. amoris EF*) 32 regule amoris ponite. Videamus ergo regulas amoris quae in capite reperiuntur ascripte etc. Sunt autem *G* Quae et quot sunt Regule amoris. Videamus ergo regulas quae in carta reperiuntur. Sunt autem *H* Iste sunt regulae Amoris. Videamus ergo regulas quae in charta reperiuntur ascriptae. Sunt autem *b* 16) *add. A*: Regulle sunt hec

I. Causa coniugii ab amore non est excusatio recta.

II. Qui non zelat¹, amare non potest.

III. Nemo duplici potest amore ligari².

IV. Semper³ amorem⁴ crescere vel minui constat⁵.

V. Non est sapidum, quod amans ab invito sumit coamante⁵.

VI. Masculus non solet nisi plena pubertate amare.

VII. Biennalis viduitas pro amante defuncto superstiti praescribitur amanti.

VIII. Nemo sine rationis excessu suo debet amore privari.

IX. Amare nemo potest, nisi qui⁶ amoris svasione compellitur.

X. Amor semper consuevit ab avaritiae⁷ domiciliis⁸ exsulare⁹.

XI. Non decet amare, quarum pudor est nuptias affectare.

XII Verus amans alterius nisi sui¹⁰ coamantis ex affectu non cupit amplexus.

XIII. Amor raro consuevit durare vulgatus¹¹.

XIV. Facilis perceptio contemptibilem reddit amorem, difficilis¹² eum carum facit haberi.

XV. Omnis consuevit amans in coamantis aspectu pallescere.

¹) celat VZ ²) largiri H ³) Semper-coamante om. B ⁴) amor CZ
⁵) potest CZ ⁵) amante O ⁶) quod CZb ⁷) auaricijs H ⁸) domici-
 bus B ⁹) exulari BH ¹⁰) sue Db ¹¹) diuulgatus H ¹²) In CEF
 verba q. s. diff.- haberi a prioribus intervallo separantur.

XVI. In repentina¹ coamantis visione cor² contremescit amantis³.

XVII. Novus amor veterem compellit abire.

XVIII. Probitas sola quemque⁴ dignum facit amore.

XIX. Si amor minuatur, cito deficit et raro convalescit.

XX. Amorosus⁵ semper est timorosus.

XXI. Ex vera zelotypia⁶ affectus semper crescit amandi.

XXII. De coamante suspicione percepta zelus⁷ et affectus crescit amandi.

XXIII. Minus dormit et edit, quem⁸ amoris cogitatio vexat.

XXIV. Quilibet amantis⁹ actus in coamantis cogitatione¹⁰ finitur.

XXV. Verus amans nil bonum¹¹ credit nisi, quod cogitat¹² coamanti¹³ placere.

XXVI. Amor nil posset¹⁴ amori denegare.

XXVII. Amans coamantis solatiis satiari non potest.

XXVIII. Modica praesumptio cogit amantem de coamante suspicari sinistra.

XXIX. Non solet amare, quem nimia voluptatis abundantia vexat.

¹) In rep. quoque *CI* ²) *om. EGH* ³) amans *EGH* ⁴) quemcunque *H* ⁵) amoros.-timoros. *om. B* ⁶) *CDEGb*; zelotopia *AFHI* zelopina *B* ⁷) zelus inde *V* zelet inde *Z* De-amandi *om. Gb* ⁸) quam *D* ⁹) coamantis *A* Quilibet -finitur *om. I* ¹⁰) cognitione *E* ¹¹) beatum *O* ¹²) cogitet *VEb* ¹³) *ADF*; amanti *ct.* ¹⁴) potest *B*

XXX. Verus amans assidua sine intermissione coamantis imaginatione¹ detinetur.

XXXI. Unam feminam nil prohibet a duobus amari et a duabus mulieribus unum².

Has autem regulas, ut³ dixi, secum Brito prae-fatus adduxit et ex parte regis amoris illi dominae, pro cuius amore tantas⁴ fuerat⁵ passus angustias cum ipso repraesentavit accipitre. Quae etiam⁶ ipsius militis agnita⁷ fide plenaria⁸ ac eiusdem⁹ strenuitatis audacia plenius intellecta labores illius suo remuneravit amore, et curia dominarum plurimarum atque militum convocata¹⁰ regulas prae-dictas patefecit amoris et eas singulis amantibus sub¹¹ regis amoris¹² interminatione¹³ firmiter conservandas¹⁴ iniunxit. Quas quidem universae curiae plenitudo suscepit et sub amoris poena in perpetuum conservare promisit. Singuli etiam, qui ad curiam vocati¹⁵ convenerant, regulas iam dictas in scriptis reportaverunt et eas per diversas¹⁶ mundi partes cunctis amantibus¹⁷ ediderunt¹⁸.

¹) ymagine *D* ²) *om. H*; in *B* regula amoris, quae est XIV, non nisi post XVIIam legitur. In *G* hic est ordo: I, II, V, VI, III, IV, VII—XIV, sequitur pars ulterior XIVae, deinde XV—XXI; deest XXII; reliquae eundem ordinem servant ac supra ³) ut d. *om. O* regulas *om. H* ⁴) tanta *Z* ⁵) fuerit *AGb* ⁶) domina *B* ⁷) *O*; habita *T* ⁸) *om. O* ⁹) eius *Hb* ¹⁰) conuitata *H* ¹¹) *om. B* ¹²) *BVb*; *om. A* amore *Z* ¹³) precepto *B* ¹⁴) seruandas *O* ¹⁵) conuocati *BE* ¹⁶) diuersi *B* ¹⁷) amatoribus *A* ¹⁸) transmiserunt *B*; *add. A*: Explicit liber acquirendi amoris hic; *F*: Explicit liber . II. de remedio amoris. Incipit tertius de contemptu amoris; *H*: Finitis capitulis tertie partis Incipit Quarta pars et ultima que est de fuga Amoris; *Cod. Vindob.*: Et sic est finis Deo laus et gloria trinis. Sequitur liber de reprobatione amoris ad Gualterium.

Liber¹ tertius: De reprobatione amoris.

Si haec² igitur, quae ad nimiam tuae petitionis³ instantiam⁴ vigili cogitatione⁵ conscripsimus, Gualteri⁶ amice⁷, attenta curaveris⁸ aure percipere, nil tibi poterit in amoris arte deficere. Nam propter nimiae dilectionis affectum tuis penitus cupientes⁹ annuere¹⁰ precibus confertissimam plenamque amoris doctrinam in hoc tibi libello edidimus. Quod nos ideo fecisse cognoscas, non quod amare tibi vel alicui hominum¹¹ expedire credamus, sed ne nostram in aliquo valeas arguere tarditatem; immo totam illius credimus deperire¹² utilitatem,

¹) Incipit liber remedij seu derelinquendi amorem *A* Liber de reprobatione amoris *B* Caput ultimum de reprobatione amoris quod est multum nobile et utile cuique *D* Incipit liber de reprobatione amoris *G* Primo fugiendus est amor quia est contrarius diuino mandato *H* De amoris reprobatione et quare amor mulierum sit euitandus *I* Tractatus de amoris reprobatione cum prima ratione contra amorem *b* ²) *om.* *B* Si haec *om.* *CFZb* ³) mentis *H* ⁴) constanciam *H* ⁵) mente *CFZb* ⁶) Gualterij *A* ⁷) uenerande amice *O* (*am. om. E*) *am. karissime G* ⁸) si uolueris *CFZ* ⁹) cupiens *H* ¹⁰) abnuere *D* innuere *H* uiuere *F* ¹¹) homini *B* ¹²) penitus deperire *CD* deperire penitus *FH*

qui suos in amore labores expendit. Taliter igitur¹ praesentem lege libellum², non quasi per ipsum quaerens amantium tibi³ assumere vitam, sed ut eius⁴ doctrina reffectus et mulierum⁵ edoctus ad⁶ amandum animos provocare⁷ a tali⁸ provocatione⁹ abstinendo praemium consequaris aeternum et maiori ex hoc apud Deum merearis¹⁰ munere gloriari. Magis enim¹¹ Deo placet, qui opportunitate non utitur concessa peccandi, quam cui delinquendi non est attributa potestas.

Sapiens ergo quilibet amoris¹² cunctos pluribus¹³ ex causis actus¹⁴ tenetur abiicere et eius semper¹⁵ obviare¹⁶ mandatis et imprimis¹⁷ ea¹⁸ scilicet¹⁹ ratione²⁰, cui nulli resistere fas est. Nullus enim posset²¹ per aliqua benefacta Deo²² placere, quousque voluerit amoris inservire ministeriis²³. Odit namque Deus et utroque iussit testamento puniri, quos²⁴ extra nuptiales actus²⁵ agnoscit Veneris operibus obligari vel quocunque voluptatis genere detineri. Quod²⁶ ergo bonum ibi poterit inveniri, ubi²⁷ nihil nisi contra Dei geritur²⁸ voluntatem? Heu, quantus inest dolor, quantave nos cordis amaritudo detentat, quum dolentes assidue

1) ergo *Bb* enim *CE* 2) tabellam *b* 3) *om.* *Z* 4) per eius doctrinam *B* 5) mulieris *H* 6) *O*; *om.* *A* ad am. *om.* *B* 7) valeas prov. et tu *B* 8) talibus *B* 9) *om.* *B* 10) valeas *B* 11) *om.* *H* 12) amores *BH* 13) pl. ex causis *om.* *CFZb* 14) *om.* *BZ* 15) nunquam *CFZb* 16) obedire *CFZb* 17) *om.* *Z* 18) in ea *A om.* *CE* si ea *H* 19) *om.* *BFZ* 20) tibi ratione hoc ostenditur *B* 21) potest *B* 22) *om.* *H* 23) misterijs *O* 24) quis *H* 25) *om.* *CFZb* 26) Quid *BEb* 27) *O*; *om.* *T* 28) geratur *B*

cernimus¹ propter turpes et² nefandos Veneris actus hominibus³ coelestia denegari! O miser⁴ et insanus ille⁵ ac⁶ plus quam bestia reputandus⁷, qui pro momentanea carnis delectatione gaudia derelinquit aeterna et⁸ perpetuae⁹ gehennae flammis¹⁰ se mancipare laborat! Cernas ergo, Gualteri¹¹, et acuto mentis disquiras ingenio, quanto sit praeferendus honore, qui coelesti rege contempto eiusque neglecto mandato pro mulierculae cuiusdam affectu antiqui hostis non veretur se vinculis alligare. Nam, si voluisset Deus sine crimine¹² actus fornicationis¹³ exerceri, sine causa praecepisset¹⁴, matrimonia celebrari, quum magis per illum modum quam per matrimonia Dei posset populus multiplicari¹⁵. Cuiuslibet igitur¹⁶ hominis satis est admiranda stultitia, qui pro vilissimis Veneris † amplectendo¹⁷ terrenis hereditatem amittit aeternam, quam ipse Rex coelestis cunctis hominibus proprio sanguine recuperavit amissam. Immo ad summam scimus verecundiam pertinere viventis¹⁸ et Dei omnipotentis iniuriam, si carnis illece-

¹)cernamus *B* cernimus hominibus *CFZb* ²)et nef. *om.* *CFZb*
³)*om.* *CFZb* ⁴)quam miser ac vesanus *B* ⁵)*om.* *H* ⁶)immo *D*
⁷)reput. est *B* ⁸)et-laborat *om.* *H* ⁹)semper eterne *B* ¹⁰)*O*;
 flatus *A* flatibus *B* ¹¹)Gualterij *AF* ¹²)certamine *D* sine cr. *om.*
FZb ¹³)fornicatorios *B* fornicarios *CDEb* ¹⁴)precep. dominus
CEfb dom. non pr. *Db* pr. deus *H* ¹⁵)augmentari *B* ¹⁶)*om.* *A*
¹⁷)amplexibus et terrenis solatiis momentaneis hereditatem *B*
 [error hic aliquis latet; omnes autem cdd. excepto *B* consentiunt
 [ACDEFH]; additur in *b*: gaudiis] ¹⁸)nobis et ad viuentis
 ac dei *B* iuventutis *O*

bras¹ et corporis voluptates secutus² ad Tartareos iterum laqueos elabatur³, ex quibus laqueis pater ipse⁴ coelestis semel⁵ eum⁶ unigeniti filii sui sanguinis effusione salvavit⁷.

Praeterea constat, amatoribus rationem quoque obstare secundam. Nam ex amore proximus laeditur⁸, quem ex mandato divino quisque tanquam se ipsum iubetur⁹ diligere. Immo et sine legis iussu mundana¹⁰ scilicet¹¹ inspecta¹² utilitate proximos¹³ amare tenemur¹⁴; nemo enim¹⁵ modico etiam¹⁶ tempore proximorum posset necessitate carere¹⁷.

Tertia quoque ratio amorem cunctis evitare svadet. Nam exinde¹⁸ unus ab altero divertitur amicus, et inimicitiae inter¹⁹ homines capitales insurgunt, nec non et homicidia malave multa²⁰ sequuntur. Nullus enim tanto dilectionis alicui vel amicitiae vinculo colligatur, si cognoverit, ipsum pro suae uxoris vel filiae vel propinquae instanter esse amore sollicitum, quin²¹ statim contra²² ipsum incipiat²³ odii livore moveri et indignationis

¹) illecebrosas *CFZ* ²) secuti *B* ³) labarum *B* ⁴) ille *B* ⁵) *om.* *B* simul *CFZ* scilicet *b* ⁶) *D*; cum *ct.* ⁷) nos, salv. *B* *add. H*: Quod Amor fugiendus est quia Inde proximus leditur ⁸) enormiter leditur *CDZb* ⁹) tenetur *B* ¹⁰) mandata *H* ¹¹) si *b* sed *B* ¹²) inspectata *B* ¹³) proximus *A* ¹⁴) debemus *B* ¹⁵) etiam *CEFb* et *H* ¹⁶) *om. CFZb* ¹⁷) *add. H*: Quod Amor fugiendus est quia unum ab alio diuertitur amicum et Inde Inimicitie capitales insurgunt et quia animam cum corpore fedat ¹⁸) ex eo *B* ex ipso *D* ¹⁹) inter hom. *om. C* ²⁰) multaue mala *CFZb* ²¹) quem [?] *A* quin *BE* qui *VHb* ²²) contra ips. *om. B* ²³) non incip. *VHb*

venena concipere. Sed, qui propter obsequia carnis honorem praetermisit¹ amici², sibi tantum vivere creditur³, et ideo tanquam humani generis inimicus ab omni videtur homine deserendus et ad instar bestiae venenosae⁴ fugiendus. Quid enim⁵ tam necessarium tamve⁶ utile hominibus⁷ invenitur⁸ quam⁹ amicos habere securos? Nam, Cicerone testante, non ignis neque aquae¹⁰ usus videtur in tantum hominibus necessarius quantum amicorum solatia. Nam, si¹¹ unus inter cunctos homines alicui reperitur¹² amicus, super omni thesauro pretiosior¹³ invenitur; nihil enim¹⁴ in orbe tantum¹⁵ valet¹⁶, quod vero¹⁷ possit¹⁸ comparari amico. Multi tamen nomine¹⁹ vocantur amici, qui nominis vacuantur effectum, quia ipsorum amicitia temporis opportunitate²⁰ resolvitur. Verus autem amicus in amici adversitatibus fidelior invenitur et efficitur in omni²¹ turbatione²² constanter. Huic autem²³ sententiae proverbium illud alludit²⁴ antiquum:

„Quum²⁵ fueris felix, multos numerabis amicos,

Tempora quum²⁶ fuerint nubila, solus eris“.

Quid ergo²⁷ valeat vel prosit²⁸ amicus²⁹, elo-

¹) pretermittet *CEF* pretermittit *DHb* ²) amanti *H* ³) *CDZb*; credit *T* querit *F* ⁴) uenose *H* ⁵) est *D* ⁶) ac tam *B* ⁷) *om. C* ⁸) reperitur *B* ⁹) sicut *B* ¹⁰) aqua *AVH* ¹¹) *om. H* ¹²) reperitur *B* repertus *VHb* ¹³) ei pretiosior *O* ¹⁴) *om. D* ¹⁵) tam *VHb* tanti *E* ¹⁶) valoris *E* ualens *Hb* ¹⁷) *om. BF* ¹⁸) potest *B* ¹⁹) *om. D* ²⁰) importunitate *b* ²¹) cause *A* ²²) conturbatione *D* ²³) tamen *Z* ²⁴) elludit *A* ²⁵) Si *CFH* ²⁶) si *VE* ²⁷) igitur *VE* ²⁸) possit *CFZb* ²⁹) fidus am. *C* uerus am. *DFZb*

quens tibi Tullius in amicitiae libro demonstrat. Unde¹ amicitiae² utilitate atque opportunitate percepta manifeste cognoscere³ poteris, qualis⁴ vel quantus inter homines sit⁵ reputandus, qui amicitiam carnis voluptati luxuriando postponit.

Alia quoque ratio crimen nobis contradicit amoris. Nam, quum omnia crimina ipsam animam tantum de sui soleant⁶ inquinare⁷ natura, istud crimen solum⁸ animam simul⁹ cum corpore foedat, ergo super omnibus¹⁰ est criminibus evitandum, unde non immerito evidenter¹¹ divina clamat auctoritas, crimen nullum esse gravius fornicatione repertum.

Sed¹² alia quoque ratione amor¹³ fugiendus¹⁴ videtur. Qui amat enim, vehementi quadam servitute ligatur et¹⁵ quasi¹⁶ omnia¹⁷ suo¹⁸ nocitura timet¹⁹ amori, et eius animus pro modica vehementer²⁰ suspicione gravatur, et cor suum²¹ interius graviter²² iaculatur. Omnem namque²³ extraneorum collocutionem vel deambulationem aut insolitam commorationem amans in coamante ex amoris zelo timescit, quia: „Res est solliciti plena timoris amor“. Nil enim²⁴ facere vel cogitare

¹) unde in *D* ²) amici *C* ³) agnoscere *H* ⁴) qualis ille *BD*
⁵) sit ille *CFH* ⁶) solebant *A* solet *H* (*om.* de sui) ⁷) coinquinare *B* ⁸) *om.* *B* ⁹) *om.* *C* ¹⁰) omnibus hominibus *D* ¹¹) divina evidenter *D* evid. *om.* *BCFZb* ¹²) *om.* *O* ¹³) *om.* *H* ¹⁴) fug. esse *H* ¹⁵) suo namque quasi omnia *VE* sua namque omnia *H* ¹⁶) *om.* *H* ¹⁷) crimina *A* ¹⁸) *om.* *O* ¹⁹) communiter timet *H* ²⁰) nimiaque *H* namque *CEF om. b* ²¹) *om.* *O* ²²) *om.* *O* ²³) enim *BD om. CFZ* ²⁴) Nil enim amator *B*

audet, quod modice¹ voluntati² adversetur³ amanti, quia⁴ semper timet amans, ne sui voluntas atque fides alteretur amantis, et⁵ hanc cogitationem amanti⁶ non potest vigilia neque somnus auferre. Quem⁷ enim⁸ vere⁹ gladius pertingit amoris, de coamantis¹⁰ cogitatione¹¹ continua sine¹² intermissione quassatur¹³ nullisque divitiis¹⁴ nullove¹⁵ in hoc saeculo tantum posset honore beari vel aliqua¹⁶ dignitate, quantum si¹⁷ iuxta¹⁸ proprii¹⁹ animi voluntatem suo recte fruatur amore. Nam, etsi mundum universum lucretur amator, sui²⁰ autem amoris detrimentum vel²¹ aliquod patiatur adversum, omnia tamen pro summa²² reputaret²³ inopia, nihilque²⁴ sibi credit²⁵ [ad²⁶] egestatem posse nocere, donec suae voluntati bene concordaverit²⁷ amor, omniaque²⁸ timet amans²⁹ agere vel narrare, unde quacunque ratione coamantis animus concitari posset³⁰ ad iram vel qualibet³¹ occasione³² moveri. Quis ergo tam fatuus reperitur et amens, qui conetur³³ illud³⁴ appetere, quod

¹) parum *B* mod. quoque *VZ* ²) *om. B* ³) aduersatur *B* ⁴) quia-amantis *om. Cb* amanti *T* ⁵) et-amanti *om. B* ⁶) *om. CFZb* ⁷) *O*; quam *A* que *B* ⁸) *om. B* ⁹) verus *B om. F* ¹⁰) coamante *B* ¹¹) cogitationem *B* ¹²) de qua cogitatione sine *B* ¹³) uexatur *C* ¹⁴) *O*; diuinis *T* ¹⁵) nulloque *BC* ¹⁶) alia *H* ¹⁷) sibi *A* ¹⁸) *O*; *om. T* ¹⁹) *D*; proprii cum voluntate *A* cum propria voluntate *B* propriam uoluntatem *CFZb* ²⁰) et suus amor detrim. *B* ²¹) aliquod patiatur uel *H* ²²) *O*; sua *T* ²³) sibi rep. *O* reputabit *B* ²⁴) *O*; nisi que *A* nihilque-amor *om. B* ²⁵) *O*; crederetur *A* ²⁶) *om. O* ²⁷) recordauit *A* concordauit *CDb* concordauerit *FZ* ²⁸) *CFZb*; omnia quoque *AD* aliqua *B* ²⁹) Amator *B* ³⁰) possit *CFZb* ³¹) aliqua *B* quacunque *H* ³²) ratione *B* ³³) vellet *B* ³⁴) ad illud *A*

tam feroci servitute¹ cogit hominem alienae se² potestati subiicere et alterius in cunctis penitus arbitrio colligari. Praeterea, etsi ex amore quandoque non offendatur³ amicus, quia forte in⁴ extraneam personam extenditur amor amici, mutuas tamen amicitiae vices agnoscere non posset amicus, donec in amico verus dominabitur⁵ amor. Quem enim amoris iacula tangunt⁶, nil aliud cogitat nec sibi utile credit nisi coamanti placere⁷ et eius semper ministeriis inservire, et in amore neglectum vel amissum sibi male⁸ compensat amicum. Sibi ergo⁹ et coamanti suae tantum miser¹⁰ ille vivere iudicatur¹¹, qui aliorum omnium utilitatem et amicitiam negligendo eam¹² in unius mulieris¹³ amore¹³ compensat, et¹⁴ ideo non¹⁵ immerito ab omni videtur negligendus amico, immo penitus¹⁶ ab omni homine declinandus¹⁷.

Alia iterum¹⁸ ratio inimica videtur amori¹⁹. Nam ex amore detestabilis procedit egestas, et ad inopiae carcerem devenitur. Amor²⁰ hominem inevitabili quadam²¹ necessitate constringit danda indifferenter et non danda praestare, quod quidem non est largitas, sed prodigalitas ab antiqua prudentia nominatur, quam²² divina scriptura docente

¹) *O*; servituti *T* ²) *cm. H* ³) offenditur *CH* ⁴) *CDZb*; ad *F* dum in *T* ⁵) dominatur *B* ⁶) tangit *H* ⁷) placeret *H* ⁸) parum *B* ⁹) *O*; ergo uero *A* igitur *B* ¹⁰) mis. ille *om. CFZb* ¹¹) creditur *C* ¹²) *om. H* ¹³) amoris mulieris *H* ¹⁴) et id. *om. B* ymmo *H* ¹⁵) non-immo *om. H* ¹⁶) pen. est *FZ* est pen. *Cb* ¹⁷) detrahendus. Quod Amor est fugiendus quia ex eo egestas omnium inopia procedit bonorum *H* ¹⁸) igitur *H* ¹⁹) amoris *A* amor *H* ²⁰) Cum amor *B* amor quedam *C* amor enim hom. *D* amor enim quadam *FZ* (quedam *H*) ²¹) *om. CFZb* ²²) que *B* quod *O*

vitium¹ constat esse mortale, cui² sufficere nulla³ posset abundantia rerum, et ideo quemlibet irreverenter⁴ ad egestatis⁵ ima deducit, et sic per fas et nefas homines angit⁶ accumulare⁷ divitias, unde suum paupertas⁸ pascit amorem et suum in⁹ saeculo conservare possit honorem illaesum¹⁰. Qui enim plurimis consuevit abundare¹¹ divitiis multisve¹² suae carnis et mundi gaudiis¹³ delectari, si ad inopiae postmodum tenebras elabatur¹⁴, totus sibi mundus videtur¹⁵ obscurus, nullumque veretur¹⁶ committere crimen, ut fortunam divitiarum recuperare possit amissam, per quas prioribus valeat gaudia similia celebrare, nec¹⁷ excogitari posset¹⁸ in mundo nefas, quod committere dubitaret amator, si propter illud ad rerum opulentiam reducatur¹⁹ egestas, unde suum possit²⁰ enutrire amorem. Cave ergo²¹ talem²² antecedentem quaerere causam, cuius²³ commode non possis²⁴ evitare sequentia.

Videas etenim²⁵, quis reputetur²⁶ homo post latrocinia, rapinas²⁷ furtive aliaque nefanda com-

1) *O*; vnum *A* crimen *B* 2) cum *B* 3) tali nunquam *B* 4) *om.*
H 5) ad egestatem conducit *B* 6) *ADEF*; augit *B* audet *H* agit
Cb 7) annullare *A* annihilare *B* accomulare *F* cumulare *CDZb*
 8) *om.* *D* 9) in hoc sec. *FZb* 10) *om.* *B* 11) *om.* *H* 12) multisque
Bb mulierisque sue *D* multis sue *E* 13) deliciis *H* 14) *O*; elabe-
 tur *A* ceciderit *B* 15) videbitur *B* factus videtur *V* 16) verebitur
B 17) nec enim *CD* 18) possit *Bb* 19) reduci posset *B* deueniret *F*
 20) valeret *B* posset *FZ* 21) igitur *DEF* 22) *om.* *O* 23) ut possis
 euitare sequ. *O* 24) *O*; possit *A* posses *B* 25) *O*; igitur *B* ergo
A 26) reputatur *B* 27) *om.* *B*

missa, et qua fronte valeat inter homines commorari, qui praedictorum vitiorum reperitur¹ crimine² reus. Sed et³ quid⁴ magis contemptibilem⁵ quemlibet⁶ reddit hominibus⁷, quam si aliquis pro mulieris⁸ amore⁹ obscura cogatur inopia laborare¹⁰.

Est et¹¹ alia satis¹² ratio potens, quae cuilibet obstat¹³ amanti, quia cunctis amor in¹⁴ vita poenam intolerabilem praestat hominibus et maiores in immensum poenas post mortem facit subire defunctos. O, quam mirabile debet¹⁵ cunctis illud sapere¹⁶ bonum, quod viventibus poenam sine intermissione promittit et morientibus cruciatus¹⁷ minatur aeternos¹⁸, illamque amantibus universis¹⁹ spondet hereditatem, quam in tenebris exterioribus sitam²⁰ evangelica²¹ Scriptura demonstrat, ubi scilicet fletus et stridor dentium erit! Si volueris²², Gualteri²³, consiliis acquiescere meis²⁴, talia bona quidem aliis sumenda relinquant²⁵. Quas autem poenas vivendo patiuntur²⁶ amantes, licet plurimum²⁷ sit superius enarratum, tamen non

1) videtur *B* 2) crimen *BH* 3) *om.* *H* 4) quis *A* 5) contemptibiles *B* 6) *om.* *B* 7) homines *B* 8) muliere *B* 9) *om.* *B* 10) *add.* *H*: Quod Amor fugiendus est quia magnas penas viuentes post mortem maiores subire facit defunctos; *F*: De pena que uenit propter amorem 11) *O*; enim et *A* enim *B* 12) *VEb*; cunctis *A om. BFH* 13) constat *C* 14) *om.* *A* 15) diebus *H* 16) superare *Z* apparere *b* 17) *om.* *Z* 18) eternas *E* eternis *H* 19) pro uniuersis *CFH* 20) *om.* *B* sicut *DF* 21) deus in euang. *B* 22) Si vol. ergo *Cb* 23) Gualtieri *A* 24) nostris *B* 25) relinques *BDb* 26) patiantur *B* 27) *om.* *H*

mihi¹ videtur, quemquam posse plenius erudiri², nisi fuerit magistra³ experientia eruditus⁴.

Alia quoque intenditur⁵ ratione, amorem penitus esse vitandum, quia honestas et continentia carnis inter ipsas adnumerantur⁶ virtutes; ergo⁷ et⁸ eius contrarium, luxuria scilicet⁹ et¹⁰ carnis voluptas, necessario inter¹¹ vitia computantur¹². Est igitur ab¹³ omni prorsus¹⁴ homine fugiendus¹⁵, quia nil magis cupiunt homines in orbe degentes¹⁶ quam nomen inter gentes habere laudabile, ac famam¹⁷ per orbem plurimum¹⁸ divulgari. Famam vero suam nemo poterit conservare lucidam vel illaesam vel bonum nomen inter homines possidere, nisi virtutum fuerit ornatu vestitus. Virtutum autem nullus posset¹⁹ ornamenta tenere, si²⁰ minimi quoque²¹ vitii nigredine maculetur²². Nam virtus et vitium „non bene²³ conveniunt nec in una sede morantur“. Immo amplius procedere volo, quod²⁴ tam in sene quam in iuvene, tam in clerico quam in laïco, tam in pedite quam in milite, tam in femina quam in masculo castitas et honestas ac corporalis²⁵ laudatur integritas et

1) *om. H* 2) *doceri B edoceri O* 30) *DE*; magna *T* gratia *C* mea gratia *F* ingrā *H* 4) *add. F*: Ratio ut nullus amet; *H*: Quod Amor fugiendus est quia generat Infamiam 5) ostenditur *O* 6) annumeratur *BFH* 7) *om. H* 8) *om. O* 9) *om. DH* 10) carnis-que *D* 11) inter vitia *om. B* 12) computatur *B* 13) ab hominibus *H* 14) penitus *CFZb* 15) fugiendum a boni homine pro hijs fugiendum *A* euitandus amor *B* 16) viuentes *B om. H* 17) fama *O* 18) bonam *B* plurima *O* 19) potest *B* 20) qui *B* sed *H* 21) *om. B* 22) maculatur *B* 23) possunt in eodem habitaculo permanere *O* 24) quia *BEV* 25) corporis *CDb*

carnis corruptela damnatur. Nec¹ enim² aliquis tam altissimae feminae lucrari posset amorem, quod³ eius inde fama inter bonos⁴ ac prudentes in omni curia non capiat summa ratione defectum. Quare ergo⁵ petis amorem, si apud Deum et homines inde reprobis inveniris⁶ atque blasphemus? Certe non ob aliud, nisi ut cum Deo mundi valeas amittere famam.

Mulier quoque⁷ si amoris coeperit⁸ inservire ministeriis⁹, nullo sibi modo reputatur¹⁰ ad laudem, etiam si a stirpe¹¹ regis ametur. Immo, quamvis in masculis propter sexus¹² audaciam amoris¹³ vel luxuriae tolleratur¹⁴ excessus¹⁵, in mulieribus¹⁶ creditur damnabile crimen, et eius inde¹⁷ fama supprimitur, et ab omni sapientia¹⁸ meretrix illa¹⁹ iudicatur immunda et contemptui prorsus habetur²⁰.

Alio quoque modo²¹ iterum reprobamus amorem. Recte namque intuentibus et vestigantibus rem diligenter²², nullius criminis notatur excessus, qui ex ipso non sequatur amore. Nam constat homicidium et²³ adulterium inde²⁴ saepius provenire; periurium quoque provenit inde, quia saepe

¹)Nec-amorem *O om. T* ²)*om. CH* ³)quare cuiuslibet inde *B*
⁴)probos uiros *Vb* bonos uiros *E* probos *H* ⁵)igitur *BEV*
⁶)inueniaris *Bb* inueneris *VZ* ⁷)enim *B* ⁸)cepit *ACmb* inceperit
BDF ceperit *Z* ⁹)misterijs *O* ¹⁰)*O*; reputetur *A* reputabitur *B*
¹¹)filio *C* ¹²)*CD*; amoris *T om. FZb* ¹³)*O*; am. vel *om. T*
¹⁴)tolleratur *A* tolleretur *BVEb* tolletur *H* ¹⁵)*om. H* ¹⁶)in
mul. tamen *BD* ¹⁷)infamia suppr. *H* ¹⁸)sapiente *B* ¹⁹)ipsa *D*
²⁰)*add. F*: Racio qua reprobatur amor; *H*: Quod amor fugien-
dus est propter mala que ex eo sequuntur ²¹)modico *H om.*
D ²²)diligunt *A* ²³)*om. H* ²⁴)*om. BE*

in proditione¹ et amoris² intuitu iuramenta praestantur, quae non iuramenta, sanctorum patrum hoc regulis indicantibus, sed potius periuria reputantur³. Quod furtum etiam ex amore proveniat, septima⁴ ratio de amoris reprobatione⁵ superius enarrata demonstrat. Sequitur inde⁶ quoque⁷ [et] testificatio falsi; non⁸ est aliquod mendacii genus, quo amoris necessitate exigente⁹ non mentiantur amantes. Ira quoque et odium similiter¹⁰ exinde provenire¹¹, satis omnibus est manifestum. Sed et¹² constat, incestus inde maxime¹³ provenire; non enim reperitur aliquis adeo divinis¹⁴ eloquiis eruditus¹⁵, si maligno spiritu concitante amoris aculeis incitetur¹⁶, qui contra mulieres cognatas¹⁷ sibi et affines ac Deo dedicatas¹⁸ feminas sciat unquam frena continere luxuriae, et hoc satis per assidua experimenta videmus. Idolorum etiam¹⁹ servitus manifestissime²⁰ provenit ex amore, et hoc²¹ sapientissimi Salomonis demonstrat exemplum²², qui²³ mulierum²⁴ amore²⁵ ad deos non est veritus accedere alienos ac tanquam²⁶ bestia-

1) *B*; perditione *AO* et *om. Z* 2) amatoris intuitu *C* amatoris interitu *DFZb* 3) iudicantur *BZ* 4) quinta *H* [*dici debuit: sexta*] 5) exprobratione *H* 6) etiam *B* 7) qu. et *C* qu sed etiam *D* queque et *AE om. B* quoque *F* quidem *H* et quaeque *b* 8) non enim est *BCEF* non est enim *D* 9) cogente *B* 10) furtiliter *H* 11) *VEb*; proueniunt *Tom. H* 12) *om. CFZb* 13) maximos *B* crimina max. *D* 14) diuitijs eloqu. *AZ* (eloquens *E*) diuitijs et el. *B* 15) eradicatus *H* 16) instigetur *VHb* infligetur *E* 17) agnatas *AD* 18) dicatas *CIZ* 19) namque *Tom. H* 20) manifeste *O* 21) hoc nobis *O* 22) auctoritas siue exemplum *Zb* 23) quia *AC* 24) mulieris *BH* 25) *BO*; facto *A* 26) tam *C*

lis¹ sacrificia mutis² idolis ministrare³. Sed⁴, si ei hoc potuit evenire, quem Deus prae omnibus aliis sapientiae voluit⁵ maturitate⁶ ac moderatione gaudere, quae poterit nos defensare tuitio, qui eius comparatione rudes credimur⁷ et quasi sub alterius disciplina degimus⁸. Nam, ubi viride⁹ cognoscis¹⁰ arescere¹¹ lignum, ibi aridum¹² adustione¹³ consumitur¹⁴.

Sed et alia ratio insidiari plurimum videtur amori. Quum enim¹⁵ ex amore mala cuncta sequantur, nullum penitus hominibus¹⁶ inde video procedere bonum, quia delectatio carnis, quae inde multa¹⁷ aviditate suscipitur, non est de genere boni, immo constat, esse¹⁸ damnable crimen, quae etiam in coniugatos ipsis vix cum¹⁹ veniali²⁰ culpa sine²¹ crimine toleratur²², propheta testante, qui ait: „Ecce enim [et²³] in²⁴ iniquitatibus conceptus²⁵ sum, et in peccatis concepit²⁶ me mater mea“.

Amorem²⁷ praeterea tali argumento confundimus: Amor enim²⁸ non solum facit homines coe-

1) bestialissimus *B om. C* 2) mutuis *A* multis *F* mutus *H*
 3) immolare *O* 4) Sed si *O*; Sed et si *T* 5) uoluerit *A* 6) maturacione gaudere *B* 7) credimus *C* 8) degemus *TZD* deregemus *C* degimus *F* 9) *VHb*; *om. TE* 10) *B*; cognosces *ACZb* cognoueris *D* noueris *F* 11) ardescere *H* 12) humidum *B* 13) adust. festina *O* 14) *add. F*: Ratio que insidiatur amori; *H*: Quod Amor fugiendus est quia nullum bonum sequitur ex eo 15) etenim *R* 16) *O*; omnibus *A om. B* 17) cum multa *O* 18) eam esse *VEb* causa esse *H* 19) tum *B* 20) *VZ*; uenialis *A* venialis sit *B* 21) sine cr. *om. B* 22) tollatur *Z* 23) *om. BO* 24) *EFb*; *om. TCDH* 25) conc.-mea *om. B* etc. *CH* 26) *add. H*: Quod Amor fugiendus est quia aufert seculares honores 27) Amorem ergo *CEfb* *A* Morem igitur *H* 28) *om. B*

lesti hereditate privari, sed etiam¹ huius saeculi penitus subducit honores. Clericus enim adeo nullus invenitur² generosus vel tanta prosapia clarus, si amoris noscatur vacare ministeriis³ et carnis voluptatibus inservire, qui ecclesiasticos facile consequatur honores; immo acquisito meretur⁴ penitus honore privari et multa inter homines infamia denotari. Laïcus etiam⁵ nemo posset tanta honestari prudentia vel probitate laudari, si constet, eum carnis vitio maculari, qui prioris famae praeconia non amittat et quolibet⁶ honoris officio⁷ minus⁸ reputetur idoneus. Mulier quoque quantumcunque⁹ nobilis, prudens atque decora, si eius animus quantumcunque¹⁰ sciatur alicui¹¹ fuisse ligatus¹² amore, ab omni homine contemptibilis iudicatur, et eius copulam probus quisque recusat¹³.

Ad haec: Amator quilibet ad omnia tardus reperitur et piger, nisi sint talia¹⁴, quae ad¹⁵ usum pertinere videantur¹⁶ amoris. Negotia namque¹⁷ amarus sua nec ullius curat amici¹⁸, nec, si aliquis ei¹⁹ de²⁰ quocunque facto²¹ loquatur, ipsius dictis intentas²² adhibet²³ aures, nec precantis²⁴

¹) om. H ²) om. H ³) misteriiis V H b ⁴) mer. pen. om. H ⁵) D; enim ct. ⁶) ad quodlibet D ⁷) officium D ⁸) B b; min. mitius A min. non V Z ⁹) quantumcunque sit nob. C quamcunque sit D H b quantumque sit E quantum sit nobilis quantumque prud. F ¹⁰) quandoque D H quamcunque b om. F ¹¹) alicuius B O ¹²) ligata A ¹³) recuset D add. H: Quod Amor fugiendus est quia hominem ad omnia alia reddit pigrum ¹⁴) ad talia B ¹⁵) usui pertinere B ¹⁶) videntur B b ¹⁷) quidem B ¹⁸) om. B ¹⁹) eidem D Z ²⁰) om. H ²¹) facto alio a suo amore B ²²) intentus H ²³) adhibere A ²⁴) loquentis uel prec. B

solet ad plenum verba percipere, nisi aliquid¹ de² suo referendo³ loquatur amore. Tunc etenim, si continuo⁴ secum uno mense loquatur⁵, non⁶ unum iota de omni⁷ fabulatione dimitteret⁸. Tanta namque aviditate suscipit verba de coamante relata, quod assiduitate quoque⁹ multa loquendi eius nunquam fatigatur¹⁰ auditus¹¹.

Praeterea¹² ipsum Deum sine omni dubitatione castitatis et¹³ pudicitiae caput esse scimus atque¹⁴ principium; diabolus vero amoris et luxuriae auctorem esse, scriptura referente cognovimus. Et ideo auctoris¹⁵ quoque¹⁶ ratione tenemur¹⁷ in perpetuum pudicitiam conservare et castitatem¹⁸, luxuriam penitus evitare¹⁹, quia²⁰, quod diabolo auctore²¹ constat esse perfectum, nihil posset hominibus parare²² salubre²³ nec aliquid²⁴ conferre laudandum. Quod autem Deo auctore²⁵ perficitur, malum nullo modo posset sortiri effectum vel quidquam hominibus parare²⁶ sinistrum. Sciatis²⁷ ergo²⁸, quod²⁹ mentis caecitate laborat, qui Dei obsequiis dere-

¹) *BD*; aliqui *A* aliquis *ct.* ²) sibi de suo *O* ³) referret amore *F* referat loquendo am. *H* ⁴) continue *BD* ⁵) loqueretur *B* loquatur amicus *D* ⁶) non minimum de *B* nec unum iota de *D* ⁷) tota *B* ⁸) verbum dim. *B* amitteret *O* ⁹) *om.* *B* ¹⁰) fatigaretur *BD* ¹¹) *add.* *H*: Quod Amor fugiendus est propter auctorem suum scilicet dyabolum. ¹²) primum *A* ¹³) *VEb*; *om.* *TH* ¹⁴) atque pr. *om.* *H* ¹⁵) dei auctoris *B* ¹⁶) *om.* *B* ¹⁷) debemus *B* ¹⁸) castitatis *A* carnis *O* ¹⁹) euitando *B* ²⁰) et *H* ²¹) *om.* *AH* ²²) parere *A* imparere *C* prestare *H* ²³) salubrum *H* ²⁴) *om.* *B* ²⁵) constat auctore perfectum *B* ²⁶) *CDb*; impare *A* importare *B* prepare *E* apparere *F* prestare *H* ²⁷) Scias *B* Satis *D* ²⁸) igitur *H* ²⁹) *om.* *D*

lictis diaboli¹ satagit servitiis inhaerere. Diabolus enim suis militibus multa² promittit atque³ svavia, postmodum⁴ eis⁵ nimis⁶ solvit amara et promissis semper⁷ contraria facit⁸, quoniam ipse ab initio mendax fuit⁹ et in veritate non stetit. Quin¹⁰ etiam retributionem miserabilem¹¹ consvevit sibi servientibus exhibere. Qui enim plura sibi obsequia praestat, maiores ab¹² eo meretur poenas recipere¹³ et maiores perpeti¹⁴ cruciatus; et econtra: Qui maiores sibi facit offensas, eum¹⁵ sibi¹⁵ magis cognoscit esse subiectum. Sed¹⁶ [et] quoque ipse diabolus similis esse¹⁷ latroni asseritur¹⁸ suum viatori¹⁹ securum spondenti ducatum, qui praemio ducatus accepto ipsum ad loca hostium deducit ductumque relinquit ac cum ipsis hostibus spolia²⁰ sortitur²¹ et praedam. Nam eodem modo diabolus suis militibus et post eum ire volentibus dulcia proponit atque svavia et eos quodam modo reddit de impunitate ac longa vita securos, postmodum²² praemio²³ sui ducatus accepto, id²⁴ est²⁴ peccatorum eis²⁵ aere²⁶ firmiter obligatis, ad insidiarum

1) *O*; diabollo *A* dyabolicis *B* 2) militiam *A* dulcia *O* 3) *om.* *B* 4) postm. vero *BCD* 5) *O*; eius *A* ipsa *B* 6) vertit in nimium amara *B* 7) *om.* *H* 8) *O*; facti *A* contraria sunt facta *B* 9) non fuit *B* 10) et sic retr. *B* qui etiam retr. *VZ* quia et. r. *b* 11) mirabilem *D* 12) a deo *H* 13) accipere *O* 14) perpetui *C* perpetuo *D* perpetit *H* 15) *O*; se alij *A* se illi *B* 16) Sed et quoque ipse *TZC* Sed et ipse quoque *DF* Sed et ipse *b* 17) est *B* 18) *om.* *B* 19) uiatori uiationi *A* uiatorem *H* 20) prodictionis (perdit. *D*) spol. *VEb* prodictione spol. *H* 21) sortitur patitur *A* sortitur et predam partitur *B* 22) postm. uero *O* 23) primo *H* 24) idem *H* 25) *O*; *om.* *T* 26) *VH*; ire *TE om. b*

eos¹ loca deducit, id² est ad mortem, ubi daemonum hostiles hominibus insidiae praeparantur, et eos in hostium derelinquit insidiis et cum hostibus spolia partitur³ et praedam, quia ipsos suae fraudis ingeniis⁴ ad Tartara et⁵ [cum⁶] daemonum potestatem⁷ deductos cum aliis Tartareis potestatibus⁸ statutis poenis affligit⁹. Deus autem non¹⁰ sic, sed pro bonis promissis atque svavibus optima nobis et¹¹ svavissima solvit, quin¹² ipse est via, veritas et vita, et ideo non immerito uberiori¹³ solutione¹⁴ sua nobis promissa persolvit, et¹⁵, quicumque illius¹⁶ se vult comitatui¹⁷ plena fide committere, nullius hostis patietur insidias sed ad optata loca securus et ad gloriam deducetur aeternam. Merito ergo quisque tenetur amorem luxuriaeque¹⁸ actus abiicere et corporis¹⁹ pudicitiam penitus²⁰ amplexari²¹

Amor praeterea inextricabiles²² consuevit hominibus et²³ mortales guerras parare ac perpetuae pacis foedera remove. Saepe quoque²⁴ urbes magnas et egregias arcesque²⁵ munitas et castra²⁶

¹)eum *C* eis *D* eius *H* ²)scilicet ad *B* ³)patitur *A* parat *H*
⁴)ingenio *B* ⁵)om. *B* ⁶)om. *CFZb* ⁷)potestate *TDEb* potestates *CFH* ⁸)principibus *B* ⁹)aufugit *A* affligitur *H* ¹⁰)nullo modo[?] *A*
¹¹)et sv. *CDHb*; et suaui *AF* atque dulcissima *B* atque suavis-
sima *E* ¹²)quoniam ipsa *B* ¹³)liberiori *D* ¹⁴)*D*; satisfactione *B*
promissione *ct.* ¹⁵)Sed *CFZb* Sed et *D* ¹⁶)*O*; om. *A* ipsius *B*
¹⁷)comunicatui *A* ¹⁸)et lux. act. *D* atque actus lux. *H* ¹⁹)cordis
B ²⁰)prorsus *B* ²¹)add. *H*: Quod Amor fugiendus est quia
Mortales guerras parat ac perpetue pacis federa remouet
²²)inexcogitabiles *B* inexcusabiles *E* ²³)om. *Z* ²⁴)etiam *B* ²⁵)ai-
cesque-et om. *B* arcesque tutissimas et castra munita *D* ²⁶)ca-
straque *B*

tutissima subvertit et multam divitiarum fortunam sine possidentis largitione ad egestatis infortunia ducit¹ multosque² cogit commissum luere crimen, quos peccatum nec sui nec parentum potest [ulla³] ratione contingere⁴.

Plus etiam mali potest ad haec⁵ in amore notari. Amor enim inique matrimonia⁶ frangit et cogit sine causa ab uxore avertere⁷ virum, quos Deus lege⁸ data firmiter non posse statuit ab homine separari. Ait enim Scriptura⁹: „Quos Deus coniunxit, homo non separet¹⁰“. Immo iam plures novimus¹¹ coamantium, eos amore¹² cogente in uxoris¹³ interitum cogitare ac eas¹⁴ crudelissima trucidatione necare, quod cunctis constat scelus esse nefandum. In hoc enim saeculo nihil debet aliquis homo tanta affectione diligere quanta uxorem, quae legitimo est sibi iure coniuncta¹⁵. Nam cum viro carnem unam Deus¹⁶ indicavit uxorem et aliis cunctis relictis uxori iussit adhaerere maritum¹⁷. Ait enim: „Propter hoc relinquet¹⁸ homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una [persona¹⁹]“. Praeterea²⁰ cum uxore sine crimine libidinem superamus²¹ et

¹)deducit CFZb ²)multosque-contingere om. B ³)om. O
⁴)add. H: Quod Amor fugiendus est propter fracta matrimonia que per eum sunt ⁵)huc BCFZb ⁶)numina A ⁷)advertere AC auertere B diuertere Db abuertere E vertere H om. F ⁸)in lege B ⁹)om. O ¹⁰)separat B ¹¹)agnouimus D cognovimus b ¹²)om. A ¹³)ux. proprie B ¹⁴)om. FZ ¹⁵)CFZ; conuineta TDb ¹⁶)om. H ¹⁷)marito B uxorem... marito b rel. ux. om. C ¹⁸)relinquit DEF derelinquid H derelinquet b ¹⁹)om. O ²⁰)O; om. T ²¹)D; separamus ct.

incentiva¹ luxuriae² absque animae macula removemus, prolemque legitimam ex uxore cognoscimus, quae nobis viventibus³ et morientibus digna solatia praestat, et in ea Deus ex⁴ nobis sibi poterit agnoscere fructum. Sed et, licet quandoque proles ex fornicatione⁵ sequatur, tamen patri nulla⁶ potest afferre solatia, quum ab eius etiam hereditate pellatur. Immo filii⁷ ex fornicatione⁸ progeniti parentis⁹ ignominia referente Scriptura dicuntur. Sed nec ipsi Deo tales filii¹⁰ creduntur accepti, sicut evidenter videtur nos sacra Scriptura docere, quae dicit: „Adulterorum filii abominabiles sunt Deo“.

Quum igitur omnia sequantur ex amore nefanda, nullumque¹¹ inde bonum evenire cognoscatur¹² sed infinitas¹³ hominibus procedere poenas, cur, stulte iuvenis, quaeris amare et te Dei gratia et aeterna hereditate privare? Carissime ergo¹⁴ discas¹⁵ amice et¹⁶ corporis pudicitiam conservare atque carnis voluptates animi superare¹⁷ virtute et tuum¹⁸ vas immaculatum Domino¹⁹ custodire. Nam, etsi tanto carnis ardore vexeris, ut corporis continentia nimis res videatur²⁰ difficilis, si [merito²¹] mihi²² volueris consulenti parere, et²³ continentiae

¹)intentiam *B* ²)luxuria prolis *B* ³)om. *D* ⁴)ex nobis om. *B* ⁵)informacione *H* ⁶)nunquam *B* ⁷)om. *D* ⁸)informacione *H* ⁹) *O*; peremptis *T* ¹⁰)sibi *H* ¹¹) *O*; nullum *T* ¹²)*CFZb*; cognoscitur *TD* ¹³)inf. in *E* inf. inde *Hb* ¹⁴)igitur *BCDE* om. *F* ¹⁵)addiscas *CZb* om. *F* ¹⁶)om. *BO* ¹⁷)separare *F* ¹⁸)uteri *H* ¹⁹)dominus *H* ²⁰)vid. esse *O* ²¹)om. *O* ²²)mihi tamen *VZ* ²³)om. *BO*

carnis sine¹ mora et² pudicitiae tibi facilis erit amplexus, et carnis voluptatem³ sine magna poteris difficultate repellere: Nunquam ergo te ad delectationem⁴ carnis tua te cogitatio ducat, loca etiam, tempora et⁵ personas, quae causam valeant inducere voluptatis et occasionem libidinis concitare semper penitus evitare memento. Sed, si⁶ loci opportunitas et rei non speratus eventus ad carnis opera mulieris te repraesentatione⁷ compellat, statim voluptatem viriliter compescere⁸ cura et opportunitatis instantis⁹ loca dimittere¹⁰. Sed¹¹, si te¹² coeperint carnis incentiva vexare, cave, ne voluptatem sequatur effectus, vel rei te valeat inquinare¹³ consensus. Nam [et¹⁴], si in luxuriae conflictu paucis vicibus constans reperiaris et victor, raros vel nullos postmodum ab¹⁵ ea patieris¹⁶ insultus. Res enim talis¹⁷ luxuria est, quam¹⁸ persequendo vincimur¹⁹ et²⁰ fugiendo fugamus. Ergo, si haec, quae dicuntur, cordis²¹ volueris aure²² percipere, facile tibi erit luxuriae motibus obviare. Absit enim, hominem²³ tanta²⁴ nobilitate²⁵ generis decoratum tantave²⁶ probitate refulsum Veneris

1) sine m. *om.* *BO* 2) et-carnis *om.* *H* 3) uoluptates *CFZb*
 4) *TD* (dilectionem *A*); delectationis loca deducas *CFZb* 5) personamque causam *H* 6) *om.* *A* 7) ex repr. *B* 8) compensere *A*
 9) *om.* *B* incipe post signum illud loca dim. *H* 10) dimitte *B* 11) Sed et si *D* 12) te repente *C* rep. te *D* 13) coinquinare *B*
 14) *om.* *O* 15) ab ea *om.* *B* 16) paciaris *Hb* 17) *om.* *H* 18) qua
A 19) *O*; uincimus *A* acquirimus *B* 20) et eam *VZ* 21) *O*; corde
T 22) et aure *B* 23) *om.* *H* 24) tanto nobilitatis genere *B* 25) al-
 titudine *D* 26) tantaque *H*

posse contagio maculari et¹ fornicando² mulieris³ admixtione⁴ foedari⁵ vel ipsius labe foedissima⁶ inquinari⁷. Mulieris enim qualitatem⁸ sive statum districtius agitare⁹ nil¹⁰ foedius¹¹ vel magis taediosum reperitur¹² in orbe.

Sed haec¹³ omittamus ad praesens, ne qualitercunque¹⁴ credamur¹⁵ in eis accusare naturam, et quia cuilibet sunt manifesta prudenti. Sola enim haec ad praesens est¹⁶ intentio nostra amorem tibi penitus dissuadere ac¹⁷ corporis te pudicitiam admonere¹⁸. Quod si potentia cooperante¹⁹ divina pro nostra poterimus²⁰ voluntate perficere²¹, nil nobis²² in hac vita posse gratius evenire cognoscas, quia corporis pudicitia et²³ abstinencia carnis res²⁴ est, quam apud Deum et homines expedit cunctis habere et eam modis omnibus conservare, quin²⁵ ea neglecta nullum in homine bonum posset esse perfectum plene²⁶. Et, si aliquis in se ipso²⁷ illam²⁸ constat habere, multi per eam in homine excessus operiuntur²⁹, et varia quoque crimina tolerantur. Nam, si homo pudicus inveniatur et largus, nullius detractionibus posset³⁰ de facili³¹

¹) uel *O* ²) fornicacione *H* ³) *om.* *H* ⁴) commixtione *BH* ⁵) *om.* *C* ⁶) fetidissima *CZb* ⁷) coinquinari *B* ⁸) qualitate siue statu *O* ⁹) ag. si volueris *B* agitato *D* ¹⁰) muliere nil *D* ¹¹) fetidius *FH* ¹²) reperies *B om.* *H* ¹³) hoc *B* ¹⁴) *P*; qualicunque *TC* ¹⁵) *DEb*: credamus *TCFH add. B*: ratione ¹⁶) *om.* *A* ¹⁷) ac penitus *H* ¹⁸) amouere *BH* ¹⁹) te cooper. *H* ²⁰) poteris *B* ²¹) percipere *C* proficere *H* ²²) vobis *BH* ²³) *om.* *AH* ²⁴) res est *om.* *H* ²⁵) *D*; et *C* quia *ct.* ²⁶) *om.* *C* ²⁷) ipsum *A* ²⁸) illa *A* eam *D* ²⁹) perimuntur *D* opprimuntur *E* experiuntur *F* aperiuntur *H* ³⁰) eius fama posset *D* ³¹) facile *O om.* de

vulnerari vel eius laudibus derogari. Sapiens ergo eris, si istud studeas magno¹ adipisci labore, quod cuncta bona², quae in homine inveniuntur, exornat³ et multos per sui⁴ potentiam in quolibet occultare novit excessus. Ne⁵ mireris, quod⁶ dixi⁷ pudicum, addidi quoque: et largum; nam sine largitate omnis in homine virtus mortua⁸ videtur⁸ et laudis infructuosa iacere, Iacobi apostoli auctoritate⁹ testante: „Omnis¹⁰ fides sine operibus mortua est¹¹“. Sic et omnis sine largitate virtus nulla¹² putatur¹³.

Alia quoque¹⁴ ratio evidenter¹⁵ videtur arguere amantes. Nam ex amore et Veneris opere corpora¹⁶ debilitantur humana, et ideo homines efficiuntur¹⁷ in bello minus¹⁸ potentes. Debilitantur¹⁹ homines ex amore²⁰ triplici satis rationabili causa; nam ex ipso Veneris opere, ut physicalis monstrat²¹ auctoritas, corporis plurimum potentia minoratur, sed²² propter amorem corpus minoris²³ cibi et potus assumptione²⁴ nutritur, et ideo non immerito debet esse potentiae brevioris. Praeterea

1) summo quoque *D* 2) *om. Zb* 3) exornant *H* 4) suam *DH*
 5) Nec *BD* 6) quia *B* quod cum *CD* 7) diximus p. et addidimus largum *B* 8) m. iudicatur *D* nulla reputatur *E* et-putatur *om. E*
 9) sic enim Iacobi *D* auct. test. *om. H* 10) quo te omnis *H*
 11) iudicatur *D* 12) mortua est et reputatur *B* 13) reputatur *BC add. H*: Quod Amor fugiendus est propter debilitates corporis que sequuntur ex eo et veneris opere 14) quidem *B* 15) *om. B*
 16) corda *H* 17) eff. minus *BO* 18) nimis *A om. BO* 19) Debil. enim *Bb* Debil. autem *D* 20) *om. B* ex am. *om. F* 21) demonstrat *DFHb* monstrabat *C* 22) sed et *DFb* 23) minore *F* minori *H*
 24) assumpsit *H*

tollit amor etiam¹ somnum et omni² solet hominem privare³ quiete. Sed ex privatione somni sequitur in homine digestio mala et⁴ corporis debilitatio multa; et⁵ hoc ex ipsa nominis somni rationabili⁶ physicali possumus⁷ definitione⁸ cognoscere. Est enim somnus, ut ait Iohannicius⁹, quies animalium¹⁰ virtutum cum intensione naturalium; ergo privatio somni nil aliud est nisi¹¹ animalium virtutum fatigatio cum diminutione¹² naturalium. Quarta¹³ dici potest ratione¹⁴ non¹⁵ inepte, corpora hominum debilitari. Nam propter peccatum¹⁶ omnia dona Dei credimus¹⁷ in homine minorari, et tempora vitae hominis abbreviari¹⁸. Quum igitur¹⁹ hominibus magnum sit corporis potentia donum²⁰ atque praecipuum²¹, non²² recte agis, si talia tibi²³ assumere quaeris, per quae hoc praecipuum²⁴ munus²⁵ in²⁶ te valeat quacunque ratione deficere²⁷ vel quomodolibet attenuari. Ex amore autem non solum haec²⁸ praedicta²⁹ sequuntur³⁰, sed ex³¹ eo quoque corporis aegritudo

¹) *om. O* ²) *O*; ideo *T* ³) *breuiare H* ⁴) *om. H* ⁵) *Ex hoc etiam F Et ex hoc H* ⁶) *om. C* rationabiliter *DE* rationabile *F* irrationabili *H* ⁷) *possimus A* ⁸) *distinctione H* ⁹) *incantius A ut-Ioh. om. B iohannicius CH ioannicius EFb iheromus [?] D* ¹⁰) *animalibus A* ¹¹) *in animalibus uirtutumque A* ¹²) *intensione C* ¹³) *Tertio B* Quarta quoque *D* ¹⁴) *O*; *om. T* ¹⁵) *om. D* ¹⁶) *peccata B* ¹⁷) *creduntur D* ¹⁸) *obuiare C breuiari Eb* ¹⁹) *ergo Db* ²⁰) *donum dei B* ²¹) *principium A* ²²) *non - praecip. om. H* ²³) *om. D* ²⁴) *principium A* ²⁵) *minus A* ²⁶) *uite ual. DZ* ²⁷) *differre H* ²⁸) *incommoda D* ²⁹) *dicta H* ³⁰) *sentiantur D* ³¹) *om. H*

procedit. Nam ex mala¹ digestionē interius turbantur humores, et inde febres et aegritudines infinitae nascuntur². Somni quoque amissio cerebri et mentis saepissime³ alterationes inducit, unde homo efficitur amens et furiosus. Sed⁴ nimia diei et noctis cogitatio, quam universi habent amantes, inducit cerebri quoque⁵ defectum, et aegritudines corporis inde procedunt. Sed⁶ memini, me quodam tempore in dictis quibusdam physicalibus invenisse, quod propter Veneris opera homines tempore breviori senescunt, et ideo te ad non⁷ amandum precibus admonere⁸ contendo⁹.

Alia quoque ratione te non amare compello, quia sapientia propter¹⁰ amorem suum in sapiente perdit officium. Nam, quantumcunque sit aliquis sapientia plenus¹¹, si ad¹² Veneris opera deducatur, nescit habere modum vel sua sapientia motus luxuriae moderari¹³ aut actus mortiferos refrenare. Immo magis sapientes¹⁴ insanire¹⁵ dicuntur¹⁶ amore et ardentius carnis voluptates¹⁷ implere¹⁸, quam qui minori scientia gubernantur. Sed et¹⁹ magis sapientes²⁰ viri, postquam in amore delinquant,

¹) nulla *A* ²) procedunt *D* ³) om. *B* ⁴) Sed et *Vb* ⁵) om. *B* quandoque *VH* ⁶) Sed et *O* ⁷) *D*; deum *TCH* eum *EF* om. *b* ⁸) *CDB*; amonere *A* disponere *B* amorem *E* aminore *F* amovere *H* ⁹) *O*; om. *A* cura *B* add. *F*: Ratio ad idem; *H*: Quod Amor fugiendus est quia per eum sapientia suum perdit officium ¹⁰) propter-sapientia *O* om. *T* ¹¹) plenius *A* ¹²) om. *A* ¹³) *O*; moderare *T* ¹⁴) sapientiores *B* ¹⁵) insaniunt *B* om. *C* ¹⁶) *DG*; om. *TEF* uidetur *C* solent *H* videmus *b* ¹⁷) voluptatis *ACE* ¹⁸) *VEb*; impellere *A* implent *B* adimplere *GH* ¹⁹) et mag. om. *B* ²⁰) sapientiores *B*

luxuriae¹ † contemnere solent excessus, quam² qui modica sunt scientia fulti. Quis enim Salomone maiori³ fuit sapientia plenus, qui tamen sine modo luxuriando peccavit et amore mulierum⁴ alienos⁵ deos non timuit⁶ adorare. Sed et quis⁷ maior aut⁸ sapientia clarior est David propheta reperi- tus, qui tamen innumerabiles habuit concubinas⁹, uxorem¹⁰ male concupivit Uriae et eam adulte- rando¹¹ stupravit¹² virumque ipsius¹³ tanquam perfidus¹⁴ homicida necavit. Quis ergo mulierum¹⁵ amator suam sciret cupidinem moderari¹⁶, si in viris tanto sapientiae dogmate¹⁷ fultis pro mulie- rum amore¹⁸ sapientia suum non¹⁹ novit officium nec modum potuit luxuriando servare²⁰.

Amatores iterum alia ratione confundimus. Amorem²¹ namque mutuuum, quem in femina quae- ris, invenire non poteris. Non enim aliqua unquam dilexit femina virum nec amanti mutuo se novit amoris vinculo colligare. Mulier [quoque²²] nam- que²³ quaerit in amore ditari, non autem coa- manti placita²⁴ solatia exhibere; nec istud debet

1) magis lux. *B* lux. minus *G* 2) quam qui *om.* *H* 3) fuit magis sap. *H* 4) mulieris *BH* 5) *O*; alios *T* 6) intinuit *A* 7) *BD*; qui *ct.* 8) est *H* 9) uxores et concubinas *VZ* 10) uxorem namque *B* 11) *O*; adornando *A* adorando *B* 12) *E*; strupavit *ADF* uiolavit *B* strupavit *C* supprimit *H* 13) *add.* *DFZ*: uriam; *C*: urie 14) per- fidum homicidam *B* 15) mulieris *B* 16) moderare *BCH* 17) dogm. sapientia *om.* *A* 18) affectione *D* 19) *om.* *A* 20) conseruare *B om.* *H add.* *F*: Racio ad idem; *H*: Quod amor fugiendus est propter mutuuum amorem seruare qui in femina non reperitur propter vitia inferius nominata in mulieribus naturaliter reperta 21) Ama- torem *H* 22) *om.* *O* 23) *om.* *B* 24) *VH*; placida *TEb*

aliquis¹ admirari, quum de natura procedat. Nam et mulieres omnes de sexus generali natura tenacitatis et avaritiae vitio maculantur et pecuniae quaestui² et lucris attentae sunt vigilique aure³ sollicitae⁴. Mundi namque partes plurimas circuivi ac diligenti examinatione disquirens aliquem reperire non potui, qui mulierem aliquam se asserat⁵ invenisse, quae sponte non⁶ oblata⁷ instanti postulatione non exigat⁸, et si oblata⁹ vel exacta plenaria¹⁰ munera non¹¹ agnoscat¹², quae ab amore non retardet incepto. Sed, etsi mulieri¹³ substantiam largitus fueris infinitam, si tantum in soliti¹⁴ muneris te viderit¹⁵ praesentatione¹⁶ remissum vel ad inopiam te iam devenire¹⁷ cognoverit¹⁸, incognitum te quasi¹⁹ alienigenam reputabit et in omnibus sibi eris²⁰ taediosus atque nocivus. Sed et²¹ nulla posset femina reperiri, quae tanta tibi affectione iungatur vel tanta constantia²² solidetur, si aliquis²³ ad eam quaecunque²⁴ munera offerendo²⁵ accedat, quae suo fidem servet²⁶ amor²⁷. Tantus enim in mulieribus ardor

¹)quis *H* ²)*O*; questu *T* ³)cura *D* ⁴)intente uel soll. *ACEF* soll. vel intentae *b* ⁵)asserebat *B* asseret *C* assereret *DFZb* ⁶)*B*; om. *AVZb* ⁷)add. *D*: recuset vel non oblata ⁸)exegit *B* ⁹)obl. vel om. *B* ¹⁰)*D*; plenarie *ct.* ¹¹)om. *H* ¹²)cognouerit *B* cognoscat *H* ¹³)*P*; multi *A* multis *BC* ¹⁴)in-soliti *TDFHb* in soli *C* in solius *E* ¹⁵)vid. esse *B* ¹⁶)representa-tione *A* ¹⁷)deuenisse *CEfb* uenisse *D* ¹⁸)contingerit *A* ¹⁹)et quasi *B* quasi et *CFH* ²⁰)erit *A* eius *H* ²¹)om. *H* ²²)*O*; substantia *T* ²³)alius *VEb* ²⁴)quicunque *D* quemcunque *H* ²⁵)*BF*; conferendo *ct.* ²⁶)seruat *B* ²⁷)amanti *B* amatori *H*

avaritiae manet, quod larga munera rerum omnia penitus in eis castitatis claustra¹ dirumpunt. Nam et², si manu velis aperta venire, nulla te mulier eo³, quod petis, vacuum permittet abire. Ac, si largas rerum promissiones omittas, ad mulieres nihil postulaturus accedas, quia, etsi regio decoreris honore, si nil tamen⁴ attuleris, nil penitus apud eas⁵ impetrare valebis, sed earum verecundus repelleris⁶ ab aula. Nam ob avaritiam fures omnes sunt mulieres et loculos reperiuntur habere. Nec invenitur femina tanta generis altitudine decorari vel dignitatis⁷ et rerum fertilitate⁸ beari, cuius pudorem oblatio non frangat argenti, et quam degeneris et abiectae quoque⁹ personae subvertere non possit larga et abundans copia rerum; et hoc ideo, quia nulla reperitur femina dives, sicut nec ebrio¹⁰ unquam satis potasse videtur. Nam, etsi terra simul et aqua penitus verterentur¹¹ in aurum, vix posset¹² mulieris avaritia mitigari¹³.

Ad haec mulier omnis non solum naturaliter¹⁴ reperitur¹⁵ avara¹⁶, sed etiam invida et aliarum maledica¹⁷, rapax, ventris obsequio dedita, inconstans, in sermone multiplex¹¹, inobediens et

¹) castra *H* ²) *om.* *H* ³) eum *H* ⁴) *om.* *B* t.-nil *om.* *C* ⁵) eam *H* ⁶) pelleris *O* ⁷) dignitate *H* ⁸) facilitate *CE* felicitate *DFZb* ⁹) *om.* *B* ¹⁰) ebrius *D* ¹¹) uerteretur *ACZ* ¹²) possit *H* ¹³) *add.* *H*: Hec sunt vicia in mulieribus inuenta quibus fugiende sunt et earum amor; *I*: De vitiis que insunt mulieris a natura ¹⁴) *om.* *B* ¹⁵) *om.* *H* ¹⁶) auaricia *H* ¹⁷) maledicta *AEB* ¹⁷) multum *B*

contra interdicta renitens¹, superbiae vitio maculata et² inanis gloriae cupida, mendax, ebriosa, virlingosa³, nil secretum servans, nimis luxuriosa, ad omne malum prona⁴ et hominem cordis affectione⁵ non amans⁶.

Est autem mulier avara, quia non excogitatur in mundo nefas, quod ipsa audacter interveniente munere non committat⁷, nec⁸ cuiquam⁹ necessitatem¹⁰ patienti sua novit¹¹ abundantia subvenire. Facilius enim posses de individuo adamante¹² ungue¹³ praecidere quam humano ingenio quidquam ex reposito mulieris peculio de ipsius voluntate praesumere. Sicut enim Epicurus summum bonum in ventris¹⁴ esse¹⁵ credit obsequio, ita¹⁶ mulier¹⁷ huius mundi laudes¹⁸ in¹⁹ divitiis credit et²⁰ rerum tenacitate finire. Nec enim²¹ mulier aliqua²² tam simplex et fatua reperitur, quae propria²³ non noverit tenacitate avida custodire et aliena summa²⁴ ingenii subtilitate lucrari. Immo simplex quidem mulier in unius venditione gallinae abundantiori cautela procedit quam sapientissimus iurisperitus in castri alienatione maioris. Sed et nulla mulier in tanto cuiquam amoris zelo con-

1) laborans *B* 2) *om. P* 3) bilingosa *E* bilinguis *I* ac linguosa *H* bilinguosa *b* 4) *add. H*: augurijs et diuinationibus utens 5) *om. A* 6) *add. Am*: De avara muliere; *F*: Avara *GHb*: De auaritia mulierum 7) committeret *B* 8) *CDH*; si *TF* non *E* sed et *b* 9) quisquam ei *B* 10) necessitati *A* necessitate *D* 11) nouerit *B* 12) diamante *B* ad.-repos. *om. E* 13) frustrum *B* in igne *Hb* 14) in uentre *A* 15) *om. H* 16) vanas *H* 17) mul. omnis *D* 18) *O*; laudibus *T* 19) *VHb*; et *TE* 20) *O*; in *T* 21) *om. D* 22) *om. Z* 23) propria bona *B* 24) summi *B*

iungitur, quae toto mentis ingenio non laboret coamantis substantiam exhaustire. Et haec non¹ reperitur regula fallax sed omni² exceptione carere³.

Invida quoque mulier omnis generali regula invenitur, quia semper mulier in alterius feminae pulchritudine zelo⁴ consumitur⁵ et rerum felicitate privatur. Nam et, si propriae filiae mulier⁶ intelligat pulchritudinem commendari, vix erit, quod invidiae zelus⁷ ipsam⁸ interius⁹ non adstringat¹⁰. Et multa convicinarum [et¹¹] mulierum inopia et earum inordinata paupertas sibi videtur opulentia affluens et abundans copia rerum, unde mulierem tantummodo sexum proverbium antiquum voluisse¹² credimus sine omni exceptione notare¹³, quod ait¹⁴:

„Fertilior seges est¹⁵ alienis semper in agris¹⁶, vicinumque pecus grandius¹⁷ uber habet“.

Sed vix contingere¹⁸ posset¹⁹, quod una mulier [in²⁰] morum probitatem²¹ vel pulchritudinis formam²² laudaret alterius²³, et, si laudare contingat in uno, in alio statim detractionis verba subiunget, quae praemissas valeant²⁴ suppressere laudes²⁵.

¹) in omni [?] non *H* ²) omni inuenitur *B* ³) *add. H*: Quod Mulier est Invida; *b*: De invidia mulierum ⁴) invidie zelo *CFZb* ⁵) zelo-quod *om. D* ⁶) *om. B* ⁷) zelo *B* celus *D* ⁸) ei *B* ⁹) *om. B* ¹⁰) astringatur *B* ¹¹) *om. BDF* ¹²) notasse *B* ¹³) *om. BZ* ¹⁴) agit *A* ¹⁵) *om. D* ¹⁶) aruis *C* ¹⁷) *O*; grandis *T* ¹⁸) contingetur *H* ¹⁹) *om. H* ²⁰) alteram in *CD om. H* ²¹) probitate *TCDb* probitatis *E* probitatem *FH* ²²) *FZb*; famam *A* forma famam *B* forma *CD* ²³) *om. CD* ²⁴) valeat *BEF* ²⁵) *add. Am*: De maledicta muliere; *H*: Quod Mulier est Maledica; *b*: De mulieribus maledicis

Et ideo¹ non immerito sequitur, mulierem esse maledicam², quia ex invidia tantum et odio maledicta³ sequuntur. Non voluit unquam mulier haec in⁴ se frangere iura⁵ sed penitus intacta servare. Nec enim facile posset⁶ femina reperiri, cuius unquam noverit⁷ parcere⁸ lingua vel⁹ detractiois verba tacere. Et in hoc mulier omnis suas per omnes¹⁰ credit attollere laudes et propriam accrescere famam, si aliarum insistat¹¹ laudibus derogare, quae res manifeste cunctis demonstrat, modicum in mulieribus dogma¹² vigere. Cunctis enim per mundum constat hominibus et est quasi generalis¹³ regula omnibus firmum¹⁴, detractiois verba¹⁵ detractoris¹⁶ tantum laedere¹⁷ famam et eius opinionem gravare¹⁸. Nec propter hoc¹⁹ mulieres maledicere cessant et laudes inquietare bonorum, ideoque firmiter credimus asserendum²⁰, nullam penitus mulierem sapientiae dogma tenere. Nam et omnia, quae solent sapientes habere, mulieri²¹ sunt penitus aliena, quia omnia temere²² credit²³ et laudibus propriis²⁴ libenter insistit et cetera sapientiae contraria gerit, quod laboriosum esset nobis²⁵ per singula enarrare²⁶.

¹)om. Z ²) O; maledictam T ³)maledica H ⁴)D; infra ct. [fortasse scrib.: intra] ⁵)in ira H ⁶)possit A ⁷)nouit H ⁸)om. B cuiquam parc. D ⁹)om. BF ¹⁰)universas B omnia O ¹¹)BO; instat A ¹²)sapientie dogma D ¹³)generali Vb ¹⁴)firmam B firma H ¹⁵)verbis B ¹⁶) O; om. T ¹⁷)laudem Z ¹⁸)grauare propriam B ¹⁹)VEb; om. A aliquem B hec H ²⁰)esse dicendum B ²¹) O; mulieribus T ²²)tenere AH ²³)credit mulier B ²⁴)om. AC ²⁵)vobis A ²⁶)add. Am: De Rapaci muliere; H: De rapacitate mulieris; b: De rapacitate et gulositate mulierum

Rapacitatis quoque vitio mulier quaelibet inquiritur, quia mulier omnis non solum aliis sed etiam sibi bene iuncto¹ marito suis totis elaborat² viribus universa sibi³ bona surripere et rapta nemini profutura⁴ servare. Tanta⁵ enim in muliere avaritia dominatur, quod nunquam credit, se contra⁶ divinae⁷ vel humanae legis⁸ statuta⁹ venire, sed¹⁰ cum aliena quaerit¹¹ iactura ditari. Immo¹² nemini¹² largiri et omnia tam iuste quam iniuste acquisita magno studio reservare, summam¹³ credit mulier esse virtutem et ab omnibus tanquam bonum esse laudandum, et ab hac quoque regula non excipitur¹⁴ ulla quoque regina¹⁵.

Ventris etiam¹⁶ mulier in tanto manet obsequio, quia nulli rei mulier erubesceret assentire, si fuerit de splendido cibo secura, nec tanta¹⁷ sibi posset¹⁸ esse copia cibi¹⁹, si appetitus eam inquietat²⁰ edendi, quod²¹ unquam speret, se²² posse plenarie²³ saturari²⁴, vel²⁵ quod in mensa petat habere²⁶ sodalem, sed in cibi assumptione occulta quaerit semper et nimis²⁷ latentia loca et extra

¹) uicto *D* uincto *CEfb* ²) *O*; elaborare *A* elaboraret *B* ³) *om.* *BDH* ⁴) pro utilitate servare futura *B* ⁵) Et tanta avaritia in muliere *H* ⁶) *om.* *H* ⁷) divina uel humana *CEF* ⁸) *om.* *TEF* ⁹) *VEb*; statura *A* statum *B* stature *H* ¹⁰) et *B* si *O* ¹¹) *BCF*; querat *ct.* ¹²) et neminem *B* ¹³) et hoc summam *B* ¹⁴) excipitur *B* ¹⁵) *Am*: de lecatzia muliere; *F*: Ventris obsequio dedita; *H*: Quod mulier est ventris obsequio dedita; *b*: De mulierum ventris ingluviae ¹⁶) *D*; enim *B* et enim *ct.* ¹⁷) *O*; *om.* *T* ¹⁸) poterit *H* ¹⁹) cop. cibi sufficiens *B* ²⁰) inquinat *H* ²¹) quia nunquam sperat *B* ²²) se saciari posse *H* ²³) *om.* *BH* ²⁴) *om.* *H* ²⁵) nec in m. petit *B* ²⁶) *om.* *B* ²⁷) magis *B* minus *CE om.* *D*

ordinem libenter solet assumere cibum. Sed¹, licet alias mulierum sit sexus semper avarus² et omni rerum tenacitati³ suppositus, omnia tamen, quae habet, avidissime in ciborum lecacitate consumit, nec fuit quandocunque⁴ femina visa, quae non⁵ in gulae vitio tentata succumberet⁶. Et haec omnia possumus⁷ in Eva prima mulierum⁸ cognoscere, quae, licet manu divina sine hominis fuerit facto⁹ plasmata, nil tamen magis vetitum¹⁰ timuit assumere cibum, et pro ventris ingluvie de Paradisi meruit habitatione repelli. Si ergo illa femina, quae¹¹ sine crimine fuit divina¹² manu creata, vitia non potuit¹³ compescere¹⁴ gulae, quid erit in aliis, quas in peccatis mater concipit¹⁵ in alvo, nec unquam¹⁶ sine crimine vivunt? Sit¹⁷ ergo¹⁸ tibi pro generali regula¹⁹ definitum, quod [in²⁰] nihilo²¹ facile poteris in²² muliere carere²³, si saepius curaveris eam splendida mensa cibare²⁴.

Inconstans etiam mulier regulariter invenitur, quia nulla mulier tanta super aliquo negotio²⁵ soliditate firmatur, cuius fides modica svasione cuius-

1) Sed et *BCDHb* 2) amarus *A* 3) *F*; tenacitate *ct.* 4) *vmquam* *B* *quecunque* *E* 5) nunc *A* 6) subcumbet *A* 7) possumus *A* 8) muliere *BEb* 9) facta *BEb* 10) uentum *A* 11) *om. H* 12) diuina-crimine *om. E* 13) poterat *B* 14) compensere *A* 15) concepit *BO* 16) nunquam *A* 17) si *A* 18) igitur *CH om. E* 19) *om. E* 20) *om. BO* 21) non *B* 22) *om. H* 23) *om. A* aliquo carere *B* 24) *Am*: de Inconstanti muliere; *H*: Quod Mulier est Inconstans; *b*: De inconstantia mulierum 25) *om. F*

que¹ non efficiatur in brevi spatio² alterata. Est etenim³ mulier tanquam cera liquescens, quae semper est formam novam parata suscipere et ad sigilli⁴ cuiuslibet impositionem⁵ mutari. Sed nec ulla⁶ posset mulier te facere⁷ tanta promissione securum, cuius voluntas et propositum non inveniatur brevi momento circa promissa mutari. Nec horae spatio in eodem statu cuiusque⁸ mulieris animus perseverat, unde non immerito Marcianus ait: „Age enim, rumpe⁹ moram¹⁰, quia¹¹ varium et mutabile semper femina“. — Non ergo speres de quacunque mulieris sponsione gaudere, nisi rei primitus sis perceptione securus. Et ideo non expedit, in¹² mulierum sponsione civilia iura servari, sed ad earum promissiones semper venias cum sacco paratus. Nam illud proverbium antiquum¹³ omni videtur exceptione carere in feminis, scilicet¹⁴:

„Tolle moras, semper nocuit differre paratis¹⁵“. Sed mulieres omnes cuncta, quae dicunt, in cordis¹⁶ scimus duplicitate narrare¹⁷, quia semper alia corde gerunt, quam ore¹⁸ loquantur¹⁹. Nullus²⁰ posset homo tanta mulieris²¹ familiaritate

¹)alicuius *B* ²)penitus *D* tempore *F* ³)enim *BDZb* ⁴)signi *CFZb* significationem *D* ⁵)impressionem *B* impremissionem *D* ⁶)illa *H* ⁷)*VHb*; *om. AE* reddere *B* ⁸)cuiuslibet *Hb* ⁹)et rumpe *B* ¹⁰)moras *Db* ¹¹)*om. Eb* ¹²)*om. H* ¹³)*om. H* ¹⁴)saltem *B om. H* ¹⁵)*add. Am*: de non confidenti muliere; *H*: Quod Mulier est in sermone multiplex; *b*: De mulieris versipellis ¹⁶)corde *AE* ¹⁷)variari *B* variare *E* versari *b* ¹⁸)lingua *D* in ore *H* ¹⁹)*TEF*; loquantur *CDHb* ²⁰)Nullius *A* ²¹)*O*; *om. T*

vel affectione gaudere, qui eius posset¹ animi secreta cognoscere, vel qua sibi fide loquatur. Mulier enim neminem confidit amicum et² quemlibet credit penitus deceptorem, et ideo ipsa semper in deceptionis animo perseverat et cuncta, quae loquitur, in duplicitate cordis enarrat et³ mentis plica fatetur. Nunquam ergo te reddas⁴ in mulieris promissione vel iureiurando⁵ securum, quia nulla manet fides in muliere⁶, sed tuae mentis propositum studeas mulieri semper servare⁷ occultum⁸, et tua sibi noli aperire secreta, [et⁹] ut sic artem arte deludas et eius valeas excludere fraudem. Samson enim, cuius cunctis satis probitas est manifesta, quia mulieri sua¹⁰ non¹¹ novit celare secreta, ab ea¹² in¹³ cordis duplicitate deceptus¹⁴ ab inimicorum legitur exercitu superatus¹⁵, et ab eisdem captus corporis virtute et oculorum simul est visione privatus. De mulieribus quoque aliis infinitis percipimus¹⁶, quae suos viros et amatores eo, quod eis sua non noverunt occultare secreta, turpiter¹⁷ in sermonis duplicitate prodidisse leguntur¹⁸.

¹)possit *B* ²)sed *B* ³)et-fatetur *om. B* ⁴)credas *E* ⁵)*DEF*; jusiurando *ACH* in(eius *b*)juramento *Bb* ⁶)*add. B*: Vnde quidem metrista de mulieribus loquens ayt non vides quod nulla fides est in muliere crede mihi si credas ei tu decipere ⁷)celare *B* ⁸)*om. B* ⁹)et ut *ACE* ut *BFb* ut etiam *D* et *H* ¹⁰)sue *Hb* ¹¹)aliter[?] noluit cel. *C* ¹²)*om. H* ¹³)*om. D* ¹⁴)decept. est et *B* deductus et *b* ¹⁵)separatus *A* ¹⁶)percepimus *BP* ¹⁷)*om. H* ¹⁸)loquuntur *H add. Am*: de inhobedienti .m.; *Fm*: Inobediens; *H*: Quod Mulier est Inobediens; *b*: De inobedientia mulierum

Inobedientiae quoque¹ vitio mulier quaelibet inquinatur, quia nulla in orbe adeo sapiens et discreta femina vivit, si ei rei cuiusque interdicitur abusus², quae contra vetitum toto corporis³ non conetur⁴ adnisi⁵ et contra⁶ interdicta venire. [Unde⁷ illud sapientis eloquium sine omni exceptione locum sibi meruit in feminis invenire, scilicet⁸:

„Nitimur in vetitum cupimus⁹ semperque negatum¹⁰.]“ Sed et legitur, quod vir quidam sapientissimus fuit exosam habens uxorem¹¹. Qui¹² causa criminis evitandi eam nolens¹³ propria interimere manu, sciens¹⁴, mulierem¹⁵ libenter in¹⁶ vetita niti¹⁷, vas pretiosissimum¹⁸ praeparavit¹⁹ et in eo vinum optimum et²⁰ odoriferum cum veneno mixtum apposuit et ait uxori: „Uxor dulcissima, cave, ne vasculum praesens attingas, nec²¹ de hoc liquore quomodo-libet²² praelibare praesumas, quia res est venenosa et humanae contraria vitae. — Mulier vero vetita mariti contemnens, quum nondum²³ procul abisset²⁴, de inhibito²⁵ liquore praesumpsit²⁶ et sic est penitus interempta veneno. Sed quid ista referimus²⁷, quum maiora²⁸ noverimus? Nonne

¹) vero *B* ²) usus vel abusus *B* ³) corp. conamine non laborat *B* ⁴) *VEb*; *om.* *T* labore con. *H* ⁵) *VE*; ad iussum *A om.* *B* ad iussa *H* ⁶) *om.* *B* ⁷) unde-invenire *CD om. ct.* ⁸) scil.-negata *om.* *B* ⁹) cupimusque semper *E* ¹⁰) *Z*; novatum *A* negat. *Vb* ¹¹) mulierem *B* ¹²) quia *A* ¹³) volens *Z* ¹⁴) sciensque *CDZ* sciens quod *b* ¹⁵) mulieres *B* ¹⁶) vetita experiri et contra interdicta laborare vas pr. *B* ¹⁷) *O*; uti *A* ¹⁸) *add.* *CD*: aureum ¹⁹) paravit *H* ²⁰) *om.* *H* ²¹) ut *B* ²²) quolibet *FZ* ²³) *O*; non de *T* ²⁴) maritus abiss. *D* ²⁵) inhib. modicum *CD* ²⁶) sumpsit *B* gustare praesumpsit *H* ²⁷) referamus *E* ²⁸) maiori *A* satis maiora *CD* etiam nov. maiora *b*

etenim¹ mulier Eva prima, quae manu quoque² fuit formata divina, et³ inobedientiae⁴ vitio deperiit⁵ et gloriam immortalitatis amisit suaeque culpa cunctos successores suos ad mortis deduxit interitum? Si vis ergo, mulierem⁶ facere⁷ quidquam, ei praecipiendo contraria obtinebis⁸.

Superbia quoque muliebrem consuevit maculare sexum. Mulier enim superbiae concitatione⁹ accensa nec linguae nec manus novit scelera vel convicia¹⁰ continere, sed omnia nefanda irata audacter committit. Sed et, si quis vellet iratam compescere¹¹ mulierem, inani¹² se labore fatigat¹³, quia, si¹⁴ manibus eam teneat¹⁵ pedibusque ligatam¹⁶ et cuiuslibet eam generis cruciatu adstringat, ipsam non posset¹⁷ a malo proposito revocare vel eius animi superbiam mitigare. Sed ad modicum satis et levis occasionis¹⁸ verbum, immo quandoque pro nihilo, cuiuslibet¹⁹ mulieris accenditur ira, et in²⁰ immensum eius superbia crescit, nec unquam recolere possum, quod aliquis feminam potuerit²¹ quamcunque²² videre, quae suam noverit superbiam cohibere. Et ab his²³ regulis nulla femina reperitur excepta.

¹) enim *D* ²) *om. B* ³) *om. O* ⁴) inobediente *A* ⁵) periit *O*
⁶) muliere *A* a muliere *B* mulierem *O* ⁷) fieri *B* ⁸) *add. Am:*
 de superba muliere; *Fm:* Superba; *H:* Quod mulieres superbie vitio maculantur; *b:* De superbia mulierum ⁹) *VEb;*
 concitationis *TH* ¹⁰) *V;* uitia *TZb* ¹¹) compellere *B* ¹²) *BO;*
 immuni *A* ¹³) fatigaret *H* ¹⁴) et si *B* ¹⁵) *om. Z* ¹⁶) *om. H* ¹⁷) *CDZb;*
 posses *F* posse *A* possit *B* ¹⁸) occasione *H* ¹⁹) *om. B* ²⁰) in
 mensum *B* incessu *E* incesso *H* ²¹) *DEFb;* poterit *TC* (*Com:*
 al. potuerit) *om. H* ²²) quantumcunque *H* ²³) *om. H*

Praeterea omnis mulier alias contemptui videtur habere, quod ex sola constat superbia provenire. Nullus enim nisi ex superbiae supercilio alium contemnere posset. Mulier praeterea¹ quaelibet², non tantum iuvenula sed etiam senex et decrepita, summo studio elaborat propriam extollere formam, quam rem ex superbia procedere sola³, sapientis⁴ patenter⁵ verba demonstrant, qui ait: „Cunctis inest fastus, sequiturque⁶ superbia⁷ formam“. Unde manifeste patet, mulieres non posse mores egregios plenarie possidere, quia, ut ait⁸:

„Inquinat⁹ egregios adiuncta superbia mores“¹⁰.

Vana¹¹ gloria feminam¹² detentat quoque¹³ vehementer, quia mulier aliqua reperiri non posset in mundo, quam¹⁴ super omnia laus¹⁵ non delectet humana, et quae verba cuncta de se ipsa¹⁶ prolata non credat ad suas pertinentia¹⁷ laudes. Quae etiam in Eva prima femina posset culpa notari, quum cibaria vetita sumpsit, ut boni et mali posset¹⁸ habere scientiam. Sed et nulla mulier invenitur ex tam infimo genere nata¹⁹, quae se non asserat egregios habere parentes et

¹)enim *H* ²)*om.* *H* ³) *O*; solet *T* ⁴)ut sap. *A* sap.-formam *om.* *B* ⁵)potenter *H* ⁶)se quemque *A* ⁷)superbie *A* ⁸)ut ait sapiens *B* autor [?] ait *C* ut ait ovidius *D* ⁹) *O*; Inquinas *A*[?] *B* ¹⁰)*add.* *Am*: de vana gloria; *Fm*: Vana gloria; *H*: Quod mulier vanam gloriam cupit; *b*: De vana gloria mulierum ¹¹)Vana quidem *B* Vana etiam *O* ¹²)feminas *B* ¹³)*om.* *BH* quamcunque *C* quamque *DEF* ¹⁴) *O*; que *T* ¹⁵)*CD*; laudem... humanam *AFb* in laude... humana *B* quia-laus *om.* *E* laudem non delectatam humanam habere *H* ¹⁶)*om.* *Hb* ¹⁷)pertinere *H* ¹⁸)possit *B* ¹⁹)propagata *O*

a¹ magnatum stipite derivari, et quae se² omni iactantia non extollat³. Et haec sunt, quae vana⁴ gloria tanquam propria quaerit⁵.

Mendax etiam femina quaelibet reperitur, quia non est femina vivens⁶, quae falsa non simulet et mendacia⁷ ingenio non componat audaci. Nam et pro⁸ re modica satis⁹ mulier millies¹⁰ iurando mentitur¹¹ et pro brevissimo¹² lucro infinita mendacia fingit¹³. Immo mulieres¹⁴ sua cuncta mendacia tueri arte laborant et sub ornata falsitate aliarum consverunt falsum componere crimen. Nec¹⁵ posset homo tam violentas contra mulierem praesumptiones habere, quod ipsa suum profiteatur¹⁶ excessum, nisi fuerit in ipso crimine deprehensa¹⁷.

Est etiam¹⁸ omnis mulier ebriosa, id est vinum libenter potando assumens. Non est enim mulier aliqua, quae cum centum in die commatibus¹⁹ erubescat²⁰ optimum [caritative²¹] potare falernum. Nec²² erit totiens meri potatione refecta²³, quae

¹) *om. H* ²) *om. B* ³) *extollatur B* ⁴) *magna H* ⁵) *add. Am:* de mendaci .m.; *Fm:* Mendax; *H:* Quod Mulier est Mendax; *b:* De mulieribus mendacibus ⁶) *in mundo B* ⁷) *mendosa H* ⁸) *om. H* ⁹) *FZb;* fari *A om. B* ualde *CD* ¹⁰) *om. H* ¹¹) *mentiretur B* ¹²) *paucissimo B* ¹³) *fingeret B* ¹⁴) *mul. omnes O* ¹⁵) *Non A* ¹⁶) *profitetur C* profiteretur *DEFb* fateretur *H* ¹⁷) *add. Am:* de ebriosa .M. que bibit vinum bonum libenter; *Fm:* Ebriosa; *H:* Quod mulier est ebriosa; *b:* De ebrietate mulierum ¹⁸) *enim B et C* ¹⁹) *coamatoribus H* ²⁰) *erubesceret B* ²¹) *AVE om. B* caritative *H* caritatem *b* ²²) *nec enim B* ²³) *re-ferta H*

vina¹ iterum allata² recuset³; vinum tamen ver-
sum⁴ sibi maxime⁵ reputat inimicum, et aquae
potus plurimum⁶ consuevit ei⁷ esse nocivus. Sed,
si vinum sanum sine aquae admixtione reperiatur,
magnam⁸ suae substantiae vellet potius sustinere
iacturam, quam de illo ad corporis sufficientiam
non gustaret⁹, unde nulla¹⁰ est mulier, quae sae-
pissime ebrietatis vitium¹¹ non incurrat¹².

Est et¹³ omnis femina¹⁴ virlingosa¹⁵, quia
nulla est, quae suam noverit a maledictis com-
pescere linguam, et quae pro unius ovi amissione
die tota velut canis latrando non clamaret¹⁶ et
totam pro re modica viciniam non¹⁷ turbaret.
Immo mulier cum aliis commorando nunquam
alicui ad loquendum vellet cedere locum, sed suis
semper dictis nititur dicenda committere¹⁸ et in
suo diutius sermone durare, nec unquam posset
sua¹⁹ lingua vel spiritus fatigari loquendo. Saepe
etiam mulieres videmus plurimas, quae propter
aviditatem loquendi solitariae²⁰ commorantes intra²¹
se ipsas ad verba moventur et²² expressa voce
loquuntur. Sed etiam cunctis mulier audacter lo-
quendo resistit et nullius unquam posset²³ ac-

1) vinum . . . allatum *B* 2) oblata *CD* 3) recusat *B* 4) mixtum
B ubi sumit *H* 5) maximum *O* 6) *om.* *H* 7) sibi *B om. D* 8) *om.*
H 9) gustare *B* 10) non *B* 11) vinum *AE* uicia *C* 12) *add. Am*:
de verilingosa . *M.*; *H*: Quod Mulier est linguosa; *b*: De mu-
lieribus virlingosis 13) *om. B* etiam *VEb* 14) mulier *H* 15) lin-
guosa *C* (*add. Cm*: uir) *IZ*; *add. D*: al'. bislinguosa 16) clamet
D 17) *om. B* 18) coniungere *CD* 19) sui *BFZ* 20) sollicitare *H*
21) inter se *A* in se *F* mira se *H* 22) *om. FH* 23) possit *B*

quiescere dictis, sed in¹ omnibus semper² suam nititur praeferre³ sententiam⁴.

Praeterea nulla novit mulier aliquid occultare secretum. Quanto⁵ enim aliquid secretius iniungitur⁶ mulieri servandum, tanto avidius illud cunctis indicare laborat. Nec potuit⁷ usque ad haec tempora femina⁸ inveniri⁹, quae aliquid sibi in secreto positum reservaret¹⁰ occultum, quamvis illud sit magnum, vel¹¹ inde videatur¹² alicui mortis interitus evenire. Quidquid enim secretum alicuius¹³ fidei mulieris iniungitur, eius¹⁴ penitus videtur¹⁵ urere intrinseca, nisi primitus iniuncta sibi¹⁶ damnose secreta¹⁷ revelet. Nec posses¹⁸ illud in feminis evitare¹⁹ quasi²⁰ iuxta superiorem regulam eis²¹ praecipiendo contraria, quia mulierem quamlibet plurimum delectat novarum confabulatio rerum. Secretum ergo tuum ab omni studeas femina custodire²².

Luxuriosa est etiam omnis femina mundi, quia mulier quaelibet, quantumcunque²³ sit dignitatis²⁴ honore praeclara, si aliquem, licet vilissi-

¹) *om. B* omnium opinioni *CD* ²) *om. Zb* ³) *presentare H* ⁴) *add. Am*: est autem in [?] secreta omnis . m. ; *Fm*: Secretorum propalans; *H*: Quod mulier secretum non servat; *b*: De mulieribus relatricebus ⁵) cum aliquid *H* ⁶) adiungitur *AEF* ⁷) potui *O* ⁸) feminam *O* ⁹) inuenire *O* ¹⁰) servaret *BO* ¹¹) vel licet inde *B* ¹²) timeatur *CD* ¹³) alicui *ACFb* alicuius *Z om. BD* ¹⁴) *om. B* ei *CE* ¹⁵) ureret intrins. *H* ¹⁶) sibi extraneis *BO* ¹⁷) archana *CD* ¹⁸) posset *FZb* ¹⁹) euitari *Zb* ²⁰) tamen *E* nisi *Hb* ²¹) *om. H* ²²) *add. Am*: de luxuriosa . m. ; *Fm*: Luxuriosa; *H*: Quod Mulier nimis est luxuriosa; *b*: De luxuria mulierum ²³) quantocunque *DZ* ²⁴) dignitas *A*

mum et abiectum, noverit in Veneris opere potentem¹, illum² a suo concubitu non repellit, nec est aliquis in opere Veneris potens³, qui etiam⁴ cuiusvis⁵ mulieris posset quomodolibet⁶ mitigare libidinem⁷.

Praeterea nulla mulier tanta fidei puritate colligatur amico vel manet unita⁸ marito, quae alium non admittat amantem, maxime⁹ quum quis pecuniosus accedit¹⁰, ubi quidem mulieris luxuria¹¹ cum avaritia summa notatur. Sed nulla in hoc saeculo¹² commoratur¹³ in tantum mulier constans vel quacunque sponsione ligata, si voluptatis accedat amator et eam ad Veneris voluptates sapienter et¹⁴ instantanter invitet, quae post multam saltem instantiam petentis¹⁵ velit abiicere preces vel ab¹⁶ eius se importunitate¹⁷ tueri. Et¹⁸ haec quidem regula pro¹⁹ nulla reperitur femina fallax. Videas ergo, qualis sit mulier reputanda, quae in rerum felicitate posita et honorabili amico vel optimo [est²⁰] honorata marito alterius appetit voluptatibus commisceri. Ideo istud mulier²¹ agit²², quia nimia ipsam luxuria vexat²³.

¹)prepotentem *DFb* potentem-Veneris *om. C* ²)talem *B* ³)ita potens *B* adeo potens *P* ⁴)*om. BH* ⁵)vnus *B* ⁶)*om. B* quemlibet *CH* (*Cm*: quomodo) quolibet *E* ⁷)*add. Am*: de in pura . m.; *Fm*: Prona ad mala ⁸)iuncta *DH* iniuncta *E* ⁹)*om. H* ¹⁰)*CDZb*; accedat *TF* ¹¹)luxuriam *A* ¹²)*om. H* ¹³)moratur *D* ¹⁴)et inst.*om. D* ¹⁵)*O*; penitus *T* ¹⁶)a petentis se *B* alterius se *b* ¹⁷)*O*; *oi* portunitate *A* oportunitate *B* ¹⁸)a qua quidem *H* ¹⁹)*om. H* ²⁰)*om. B* ²¹)omnis mul. *O* (*m. o. H*) ²²)ait *DH* ²³)*add. Am*: Est prona . M. ad omne malum; *H*: Quod Mulier est ad omne malum prona; *b*: De maliciis earundem

Est quoque¹ ad omne malum femina prona. Quodcunque² maius est in hoc³ saeculo nefas, illud omnis mulier sine timore pro levi occasione⁴ committit, et mulieris animus ad omne malum pro modica cuiusque⁵ svasione facile inclinatur⁶. Praeterea nulla vivit in hoc femina mundo, non etiam imperatrix neque regina, quae totam vitam suam more gentilium non consumat auguriis et variis divinationum haruspiciis⁷ [et⁸], dum vivit, mente credula non insistat, et quae assidue artis mathematicae⁹ infinita maleficia non committat. Immo nullum opus mulier facit¹⁰, in cuius principio dies non exspectetur et hora, et cui ars malefica non praestet initium. Nam¹¹ etiam non ducitur, nec defuncti obsequia¹² celebrantur, nec semina trahuntur ad agrum, nec habitatio nova patietur¹³ ingressum, nec quidquam aliud datur suo initio, nisi muliebre prius¹⁴ procedat¹⁵ augurium, et nisi¹⁶ istud¹⁷ magicis feminarum praesagiis¹⁸ approbetur. Unde sapientissimus Salomon malitias cunctas et scelera mulieris¹⁹ agnoscens de ipsius vitiis et improbitate²⁰ generali fuit sermone locutus. Ait enim²¹

¹) enim *B* ²) quia quodc. *DF* quod quodc. *C* quod maius *E*
³) *om. DH* ⁴) causa *B* ⁵) cuiuscumque *B* ⁶) *add. Am*: de auguriosa
. M.; *H*: Quod Mulier auspicijs varijs diuinationum augurijs more
gentilium utitur ⁷) auspicijs *O* ⁸) *om. CDb* et-committat *om. B*
⁹) *O*; matemacitate *A* ¹⁰) agit *CD* ¹¹) Non enim marito datur nec *B*
Nam uxor etiam non ducitur *O* ¹²) exequia *H* ¹³) hospitis pa-
tietur *D* ¹⁴) primitus *CD* ¹⁵) *om. B* ¹⁶) *om. B* ¹⁷) *om. H* ¹⁸) *O*;
piagis *A* piagijs *B* ¹⁹) mulierum *B* ²⁰) improbitatibus *B* ²¹) *om. A*

„Femina nulla bona“. Cur igitur, quod est malum, Gualteri, tam avide quaeris amare¹⁾?

Mulier siquidem²⁾ hominem cordis affectione non amat, quia nulla est, quae marito vel fidem servet amico, et cuius³⁾ fides non inveniatur alio superveniente vacillans. Nescit enim mulier aurum vel argentum aut alia sibi oblata munera reicere neque sui corporis solatia petita⁴⁾ denegare. Sed⁵⁾, quum sciat femina, nihil⁶⁾ in tantum coamantis animum aggravare, quantum si de ipsa sui⁷⁾ corporis solatia largiatur, videas⁸⁾, quanta mulier hominem cordis affectione peramet⁹⁾, quae¹⁰⁾ propter auri vel argenti aviditatem extranei¹¹⁾ vel peregrini se¹²⁾ committit arbitrio et coamantis animum non erubescit tanta confusione turbare¹³⁾ ac propriae fidei ornamenta dirumpere. Sed nulla praeterea femina tanto¹⁴⁾ posset coamanti¹⁵⁾ dilectionis vinculo colligari, si munerum¹⁶⁾ ipsa¹⁷⁾ semper suffragia non agnoscat, quae circa solita non incipiat tepidare¹⁸⁾ solatia et suo coamanti non fiat cito peregrina. Neminem ergo videtur decere prudentem feminae se affectui obligare, quia nemini mutuum servat amo-

1) *add. H*: Quod Mulier cordis affectione hominem non amat; *b*: De infidelitate et aviditate mulierum 2) similiter *CD* enim *F* 3) eius *Hb* 4) postulanti *B* 5) Sed-largiatur *om. B* sed *om. H* 6) *O*; *om. A* 7) cuiquam *C* cuiquam sui *DEFb* 8) vide igitur *B* videas igitur *F* 9) permanet *B* amat *CD* peramat *E* 10) *O*; *om. A* cum *B* 11) suum corpus extr. *CD* 12) *om. CD* 13) per-turbare *BH* 14) tante *B* 15) coamantis *BH* 16) *O*; *om. T* 17) ipsa mulier *A* mulier ipsa *B* 18) *VZ*; trepidare *Tb*

rem, et constat, ipsam tot¹ supra dictis² et tam validis rationibus reprobendam³.

Amor praeterea ratione⁴ alia satis videtur odibilis, quia saepius inaequalia pondera portat et eam semper⁵ cogit amare, quam nulla posset homo⁶ sollicitudine obtinere, quia mutuum illa non sentit amorem, quum amoris non instigetur aculeis. Non est ergo illius⁷ arbitrium eligendum, qui te cogit instant⁸ illud toto mentis ingenio postulare, quod ipse⁹ idem¹⁰ tibi facit penitus denegari. Nam, si amor iustus¹¹ vellet moderator haberi, id solum ad¹² amandum cogeret amatores, quod statim vel post dignos labores eos mutua vice diligeret; quod quum non faciat, merito¹³ videtur eius militia¹⁴ recusanda. Non enim¹⁵ illius videtur amanda societas, qui te producit ad bellum et inito¹⁶ proelio transit ad hostes et tuitionis¹⁷ eis arma ministrat¹⁸. Non expedit ergo, venerande amice, tuos in amore consumere dies, quem tot¹⁹ superius improbatum rationibus constat. Nam, si te facit²⁰ regis²¹ gratia²² carere coelestis et omni²³ te penitus²⁴ vero²⁵ privat amico et huius saeculi

1) *om. H* 2) *rationibus supradictis et tam val. argumentis B*
 3) *add. H: Quod Amor fugiendus est propter inequalitatem ipsius; b: De amore penitus vitando* 4) *ratione satis iusta C*
ratione alia satis iusta DFb satis alia iusta ratione H 5) *quem-*
que sepe C sepe quemque D sepe EFb cepit H 6) *om. C*
 7) *ipsius O* 8) *om. B* 9) *ipsa B* 10) *eadem [?] B* 11) *iuste A* 12) *om. B*
 13) *non immerito H* 14) *malicia BCZb* 15) *om. A* 16) *mixto C*
 17) *tutioris A* 18) *ministret H* 19) *toto A* 20) *faciat B facis EF*
 21) *O; regni T* 22) *gloria B* 23) *in omni H* 24) *om. BF* 25) *om. Cb*

cunctos¹ subducit honores, omnisque famae laudabilis per eundem supprimitur aura, ac sui voracitate divitias devorat² universas, et ex eo, sicut superius narratur, mala cuncta sequuntur³, cur stulte quaeris⁴ amare, vel⁵ quod inde posses acquirere⁶ bonum, quod tibi valeret tot incommoda compensare? Nec id, quod quaeris in amore praecipuum, scilicet ut vice mutua diligaris, sicut superius edocetur, nullo posses⁷ obtinere labore, quia nulla femina mutuum rependit⁸ amorem. Si cuncta igitur, quae in amore versantur⁹, vigili curaveris mente perquirere¹⁰, clara poteris veritate cognoscere¹¹, quam inevitabili¹² quisque ratione¹³ tenetur amorem totis¹⁴ viribus evitare et eius penitus calcare mandata¹⁵.

Haec¹⁶ igitur nostra¹⁷ subtiliter et fideliter examinata¹⁸ doctrina¹⁹, quam²⁰ tibi praesenti libello²¹ mandamus insertam²², tibi duplicem sententiam propinabit²³. Nam in prima parte praesentis libelli tuae simplici et iuvenili annuere petitioni volentes ac²⁴ nostrae quidem in hac parte parcere nolentes²⁵ inertiae²⁶ artem²⁷ amatoriam,

¹) cuncto *A* ²) deglutit *B* ³) sequantur *H* ⁴) queras *A* ⁵) vel compensare *om.* *H* ⁶) percipere *VEb* ⁷) poteris *CD* ⁸) rependit *A* ⁹) vers. precipua *Zb* ¹⁰) disquirere *CD* ¹¹) agnoscere *H* ¹²) inevitabiliter *B* ¹³) *O*; *om.* *T* ¹⁴) cunctis *D* ¹⁵) *add. D*: finale capitulum et conclusio libri; *H*: Hic Epilogat auctor; *b*: Conclusio libri ¹⁶) *H* ¹⁷) vestra *AD om.* *H* ¹⁸) examinatis *H* ¹⁹) veritate *E om.* *H* ²⁰) que *H* ²¹) libro *B* ²²) inserta *AE* incerta *H* ²³) propinabunt *H* ²⁴) ac-inertiae *om.* *B* ac-nolentes *om.* *Z* ²⁵) volentes *Cb* ²⁶) in herentem *A* ²⁷) artis amatorie *BHb*

sicut nobis¹ mente avida postulasti, serie² tibi plena dirigimus et competenti ordinatione dispositam³ delegamus, quam si iuxta volueris praesentem exercere⁴ doctrinam, et sicut huius libelli assidua tibi lectio⁵ demonstrabit, omnes corporis voluptates pleno consequeris effectum, Dei tamen gratia, bonorum⁶ consortio atque virorum laudabilem amicitia iusta manebis ratione⁷ privatus, tuamque famam non modicam facies⁸ sustinere iacturam, nec⁹ facile huius¹⁰ saeculi consequeris honores. In ulteriori¹¹ parte libelli tuae potius volentes utilitati consulere¹², de amoris reprobatione tibi nulla ratione petenti¹³, ut bona forte¹⁴ praestemus invito¹⁵, spontanea voluntate subiunximus et pleno tibi tractatu conscripsimus. Quem tractatum nostrum si attenta¹⁶ volueris investigatione¹⁷ disquirere ac mentis¹⁸ intellectu percipere et eiusdem¹⁹ doctrinam operis executione complere²⁰, ratione manifesta cognosces, neminem in amoris voluptatibus debere²¹ male suos expendere dies, ac²² inde rex coelestis in cunctis tibi propitius

1) a nobis *Eb* 2) s. tibi pl. *CD*; seriem tibi plenam *ct.* 3) disposita *DEF om. H* 4) *om. B* 5) *O*; locutio *T* 6) bonorumque *Hb* 7) idem *A* 8) facias *A* 9) ne [?] *A* 10) hoc *A* 11) in ult. vero *BCDb* 12) quam uoluptati consulere *D* 13) competenti *H* 14) fore *Z* 15) *CD*; inv.-conscrips. *om. A* in vita *BFZb* 16) *om. FZ* 17) investigatione instigatione *A* vera instigatione *H* 18) menti *A* 19) eiusdem operis doctrinam comp. *B* 20) *VEb*; compellere *T* adimplere *H* 21) deb. male *om. B* 22) Nam *B*

permanebit et¹ in hoc saeculo prosperos mereberis habere successus et universa laudabilia et honesta desideria cordis implere, ac in futuro gloriam et vitam possidebis aeternam.

Sumas ergo, Gualteri², salubrem³ tibi a nobis propinatam doctrinam et mundi penitus vanitates omittas, ut, quum venerit sponsus nuptias celebrare maiores, et clamor surrexerit⁴ in nocte, sis praeparatus⁵ cum lampadibus occurrere⁶ sibi ornatis secumque ad nuptias introire divinas, nec⁷ te oporteat tempore opportunitatis instantis⁸ tuae lampadis serotina⁹ ornamenta⁹ disquirere et ad sponsi domum ianua clausa venire ac verecundam vocem¹⁰ audire¹¹.

Studeas ergo, Gualteri¹², lampades semper ornatas habere, id est caritatis et bonorum operum ornamenta tenere. Memento etiam vigilare semper, ne in peccatis dormiendo¹³ te inveniatur sponsi repentinus adventus. Cave igitur¹⁴, Gualteri¹⁵, amoris exercere mandata et continua vigilatione¹⁶ labora, ut, quum venerit¹⁷ sponsus, inveniat¹⁸ te vigilantem, nec de¹⁹ corporis iuven-

¹) et omnes *CD* ²). *G. AF* galteri *E* ³) salutem *DH* ⁴) surrexit *CH* *add.* repentinus *CD* ⁵) paratus *Hb* ⁶) *om.* *Zb* ⁷) ne *BH* ⁸) instari *A* ⁹) *O*; serocinamenta *A* cerocinamenta *B* ¹⁰) vereconda voce *B* uocem repulsionis *CD* ¹¹) clamare *B* ¹²). *G. AEF* ¹³) *CDH*; moriendo *TEFb* ¹⁴) ergo *Ab* ¹⁵). *G. AF* Galteri *E* ¹⁶) cordis uigilatione *CD* ¹⁷) invenerit *B* ¹⁸) *om.* *B* inuenerit *H* ¹⁹) te *B*

tute confisum mundana delectatio te faciat in peccati dormitione iacere ac¹ de² sponsi tarditate³ securum, quia, eiusdem sponsi voce testante, nescimus diem neque horam⁴.

¹)tanquam *B* ²)om. *H* ³)tardatione *CFZ* ⁴)add. *A*: Explicit liber amoris derelinquendi; *B*: Et sic finitur tractatus de reprobatione amoris et de eius remedio. 1442 . 9. Julii . deo gratias; *C*: DEO GRATIAS AMEN; *D*: De arte amatoria. Et amoris reprobatione . perfectum nunc explicit opus. Editum a magistro andrea regine capellano. Ad gualterium amicum suum. cupientem in amoris exercitu militare. Qui etiam liber alio nomine dicitur flos amoris.; *E et cod. Brug.*: Explicit liber Galteri.; *F*: Explicit liber a sapientissimo andrea regis francie capellano compositus ad precum instanciam Gualterii nomine regis memorati nepotis. deo Gracias.; *G*: Deo gratias etc. (*infra alia manus*;) Pogius de arte amandi et ipsius artis reprobatione; *H*: Explicit liber Amoris finitus In Berlin In die sancti kyliani martyris Anno domini 1451; *I*: Explicit liber amoris compositus ab andrea cappellano ad Instanciam Galterii discipuli sui. Intitulatus de gloria iuuentutis et fuit expletus dei adiuuante auxilio die vicesima septima mensis octobris anno Incarnationi domini millesimo quadingentesimo sexagesimo secundo; *Cod. Vindob.*: Explicit libellus de reprobatione amoris; *Editio XV saec.*: Explicit tractatus amoris & de remedio amoris per Andream cappellanum Innocentii pape quarti editum.

TABULA

compendiorum, quibus in varia scriptura usus sum.

A codex Ambrosianus.

B cod. Guelferbytanus 83, 18.

C cod. Vaticanus.

D cod. Parisinus 8758.

E cod. Montepessulanus.

F cod. Gaddianus.

G cod. Guelferbytanus 71, 20.

H cod. Monacensis.

I cod. Parisinus 10363.

b editio anni 1610 (codex Lipsiensis).

O consensus codicum *CDEFH* et editionis *b*.

P consensus codd. *DEFH* et *b*.

R consensus codd. *DEFH*.

T consensus codd. *AB*.

V consensus codd. *CDF*.

Z consensus codd. *EH*.

ct. ceteri.

omn. omnes codices.

m. margo alicuius codicis (*Cm* margo codicis *C* etc.).

om. omittit vel omittunt.

add. addit vel addunt.

In adnotatione quae verba una vel pluribus litteris omissis reddita sunt, eadem sunt, quae in contextu leguntur. Aliquot, locis abbreviationes codicis alicuius in adnotationem introduxi quae facile cognoscuntur lineola superposita vel puncto antecedente et sequente. Si compendiis codices significantibus signum interrogationis additum est, ad litteram proxime antecedentem pertinet.

INDEX.

	Pag.
Praefatio editoris	I—LVI
Praefatio auctoris	1—2
Liber primus	3—237
Accessus ad amoris tractatum	3
Cap. I: Quid sit amor	3—6
Cap. II: Inter quos possit esse amor	6—9
Cap. III: Unde dicatur amor	9
Cap. IV: Quis sit effectus amoris	9—11
Cap. V: Quae personae sint aptae ad amorem	11—14
Cap. VI: Qualiter amor acquiratur et quot modis	14—219
A Loquitur plebeius ad plebeiam	19— 36
B Loquitur plebeius nobili	36— 53
C Loquitur plebeius nobiliori feminae	53— 69
<i>Qui vult ergo dignus haberi in amoris exercitu militare</i>	64
D Nobilis plebeiae	70— 80
D* Loquitur nobilis nobili	80—110
<i>De palatio amoris</i>	89— 91
<i>De poenis mulierum non amantium</i>	91—108

*) Errore molesto duo colloquia eadem littera designata sunt.

	Pag.
E Loquitur nobilior plebeiae	110—124
F Loquitur nobilior nobili	124—155
<i>Epistola missa ad comitissam Campaniae</i>	150—152
<i>Epistola remissa a comitissa Campaniae.</i>	152—155
G Loquitur nobilior nobiliori.	155—219
<i>De muliere vidua</i>	172—174
<i>De virginibus (de amore puro et mixto</i>	
182—184)	175—185
<i>De clericis</i>	185—194
<i>De muliere a duobus amata</i>	206—213
<i>De muliere, quae falsis rumoribus de prio-</i>	
<i>ris amantis morte allatis decepta</i>	
<i>alii amico se copulavit</i>	213—217
<i>De amoris praecepto secundo</i>	217—219
Cap. VII: De amore clericorum . . .	219—221
Cap. VIII: De amore monacharum .	221—224
Cap. IX: De amore per pecuniam	
acquisito	224—232
Cap. X: De facili rei petita concessione	232—235
Cap. XI: De amore rusticorum . . .	235—236
Cap. XII: De amore meretricum . .	236—237
Liber secundus	238—312
Cap. I: Qualiter status acquisiti amoris	
debeat conservari	238—242
Cap. II: Qualiter perfectus amor de-	
beat augmentari.	242—245
Cap. III: Qualiter amor minuatur . .	245—248
Cap. IV: Qualiter finiatur amor . . .	248—250
Cap. V: De notitia mutui amoris . .	250—254
Cap. VI: Si unus amantium alteri	
fidem frangat amanti . . .	254—270

Cap. VII: De variis iudiciis amoris . 271—295

(I p. 271—273; II p. 273—274; III p. 275—
 276; IV p. 276—277; V p. 277—278;
 VI p. 278—279; VII p. 279; VIII p. 280;
 IX p. 280—281; X p. 281—282; XI p.
 282; XII p. 282—284; XIII p. 284—285;
 XIV p. 285—287; XV p. 287—288;
 XVI p. 288—289; XVII p. 290; XVIII p.
 290—291; XIX p. 291—292; XX p.
 292—293; XXI p. 293—295)

Cap. VIII: De regulis amoris 295—312

Regulae amoris 310—312

Liber tertius **312—361**

E quibus rationibus amor reprobetur. 314—340

De vitiis mulierum. 340—357

De amoris militia recusanda. 357—358

Conclusio libri 358—361

CORRIGENDA ET ADDENDA.

- P. XIV v. 1 *scribd.*: Drouart La Vache
ib. v. 1 ab imo *scr.*: poematibus
P. XXVIII v. 2 ab imo *scr.*: Incarnationi
P. 15 n. 23: *P scribd.*: *VEb*
P. 27 n. 24 *scr.*: etate
ib. n. 25 *scr.*: senio et *om.* *C*
P. 34 v. 6 *scr.*: per⁷ omnia
ib. n. 7 *scr.*: p. omn. *om.* *B*
P. 35 n. 16 *scr.*: aoribus
P. 37 n. 1 *scr.*: credit
P. 41 n. 15 *addend.*: quae dicis *om.* *CD*
P. 42 n. 12 *addend.*: e cont. *T*;
P. 44 n. 18 *addend.*: tuam errare
P. 50 n. 4 *addend.*: *CFZb*;
P. 52 n. 7 *scribd.*: nichilom. tamen
P. 53 v. 6 ab imo *omittd.*: sed
ib. v. 1 ab imo: nobilitate *scribd.*: probitate
ib. in nota *addend.*: *O*; nobilitate *T*
P. 54 v. 6 ab imo: nobilitate *scribd.*: probitate; in nota: *O*;
nobilitate *T*
P. 55 v. 10 *scr.*: eo dignior
P. 67 v. 5 *scr.*: nimio⁸
P. 69 n. 11 *addend.*: et spem
P. 77 v. 1 *scribd.*: passibus
P. 80 n. 5 *scr.*: id
P. 84 n. 4 *scr.*: tardabo
P. 97 v. 5 ab imo *scr.*: propriis

- P. 107 v. 6 ab imo *scr.*: obtulit
P. 117 n. 5 *scr.*: *D*: (in fine notae *D* omittd.)
P. 121 v. 3 *scr.*: postulatus
P. 123 n. 16 *scr.*: cordis
P. 125 n. 11 *scr.*: et
P. 133 v. 3 *scr.*: aequalis
P. 147 v. 1 ab imo *scr.*: super
P. 158 v. 1 *scr.*: mortuis
P. 167 n. 8 *scr.*: *AE*
 ib. *addend.*: prouerbia uero *VHb*
P. 169 n. 3 *scr.*: arbitrio
P. 174 n. 19 *scr.*: turb.
P. 186 v. 6 *scr.*: noluit
 ib. in nota *addend.*: *D*; uoluit *vel* voluit *et*.
P. 193 n. 18 *scribd.*: nimia *CDZb*
P. 205 v. 6 *scr.*: respondet⁶
P. 207 n. 13: *CD scr.*: *D*
P. 209 v. 10 ab imo *scr.*: esset
P. 234 v. 1 *scr.*: detentat
P. 236 v. 5 *scr.*: violento⁶
P. 239 script. var. v. 5: 8 *scr.* 17
P. 242 n. 17 *addend.*: *om. DI*
P. 247 n. 2 *addend.*: (*pro* persona residere)
P. 262 n. 8 *scribd.*: nobis hominum
P. 263 n. 24: sumus *legend.*: simus
P. 268 v. 2 et 1 ab imo *scribd.*: miraculose
P. 275 script. var. v. 4: *etc. scr. etc.*
P. 295 n. 7 *scr.*: victoriosum
P. 299 n. 24 *scr.*: *C* unicum *b*
P. 303 n. 2 *scr.*: sed illos
P. 304 n. 13 *scr.*: *TCEGb* (equalis *pro* qualis *G*) sit *H*
P. 335 n. 9 *scr.*: sic enim Iacobi ap. auct.
P. 340 n. 8 *scr.*: *DFb*
P. 348 n. 8 *scr.*: negatum
 ib. n. 10 *scr.*: negata
-

INDEX NOMINUM

- A., mulier nobilis 150. nobilis femina 152.
 Adam 52.
 Alexander, Priami, *Paris* 171.
 Alinoria, Angliae regina 77. regina 274. regina 278. (279 *bis*. 290. 292 *bis*.)
 Alvernia 200.
 Amphelice virgo 181.
 Andreas 148. 262.
 Angliae regina Alinoria 77.
 Anglicana lana 72.
 Arturus 295. 296 *ter*. 303. 306. 307.
 Blanciflore virgo 181.
 Britannia 299. 303. 304. dulcis 305. dulcis 309 *bis*.
 Britanniae miles, quidam 295. domina, quaedam 296. milites 303.
 Brito 296—312 *passim*.
 Campaniae, agnus pilus 72. comitissa 149. 150. 152. 172. 269. 273. 275. (276. 277.) 286. 289. 290. 293.
 Caroli Magni regis filia 200.
 Cato 178.
 Christianus 186 *bis*.
 Cicero 142. 317. *cf.* Tullius.
 Cupido 177. 178. 225.
 David 192. 338.
 Donatus 134.
 Epicurus 341.
 Eva 345. 349. 350.
 Flandrensis comitissa 283. 285.
 Franciae aer modicus 87. regia silva 91.
 G., comes 150. 152.
 Gualterius 1. 10. 16. 70. 106. 223. 232. 265. 269. 313. 315. 322. 356. 360 *ter*.
 Guasconia 291.
 Iacobus *ap.* 335.
 Iohannicius 336.
 Italia 61. agnus pilus Italiae 72.
 M<aria> Campaniae comitissa 150. 152. *cf.* Campaniae comitissa.
 Marcius *Capella* 346.
 Mengarda domina, Narbonensis 280 (*bis*). (281.) 282 (*bis*). (287.)
 Moises 188.
 Narbonensis Mengarda *v.* Mengarda.
 Ovidius 16.
 Paradisus 345.
Paris v. Alexander.
 Parisius 30.
 Paulus *ap.* 162.
 Priami Alexander, *Paris* 171.
 Robertus, nobilissimus vir 91.
 Salomo 66. 164. 178. 325. 338. 355.
 Samaritanus 174.
 Samson 347.
 Tartara 330. Tartarus 87.

Tartareus 87. 104. 316. 330.	Venus 1. 2. 11. 85. 171. 176.
Tullius 158. 318. <i>cf.</i> Cicero.	183. 209 <i>bis.</i> 212. 223.
Ugo Alverniae 200.	230. 233 <i>bis.</i> 235. 249.
Ungaria 62.	258. 314. 315 <i>bis.</i> 333.
Ungaricum argentum 87.	335 <i>bis.</i> 337 <i>bis.</i> 354 <i>ter.</i>
Urias 338.	Ysotta virgo 181.

Nachzutragen sind oben p. LIV sq. die Citate

- p. 22 omnem in proprio ore *etc.*: Prov. XXVII 2;
p. 24 non bene conveniunt *etc.*: Ovid., met. II 846;
p. 35 Absque labore gravi *etc.*: Jakob Werner, Lateinische Sprichwörter und Sinnsprüche des Mittelalters, Heidelberg 1912, S. 1, Nr. 17;
p. 59 legem non esse positam iusto *etc.*: I Tim. I 9;
p. 66 stultitiam videtur *etc.*: Ecclus. XXI 23;
p. 91 in sinistra positas *etc.*: *cf.* Matth. XXV 41;
p. 99 Talem igitur deum *etc.*: Ovid., her. ep. IV 11 (*supra* p. LIV sq., ann.); Giraldus Cambrensis, Symbolum electorum, II viii 1 (Opera, ed. Brewer, I 356);
p. 123 Et quantumcumque *etc.*: *cf.* I Cor. XIII 1—3;
p. 142 Ciceronis hoc traditione testante *etc.*: *cf.* Laelius 8/27;
p. 158 sq. quae recentiori sunt dicta colloquio *etc.*: Auctor ad Herennium III 10/18;
p. 161 sq. qui Domino contendunt perfecte servire *etc.*: *cf.* I Cor. VII 32 sqq.;
p. 162 nemo potest duorum *etc.*: Matth. VI 24; Luc. XVI 13;
p. 163 Quod tibi non vis fieri *etc.*: Benedictus, reg. LXX; ib. IV; *cf.* Tob. IV 16; Matth. VII 12; XXII 40;

- p. 164 *omnis laus etc.*: Prov. XXVII 2;
 p. 174 *Si aliquid etc.*: Luc. X 35;
ib. mortuo viro etc.: I Cor. VII 39;
 p. 184 *si quis in igne etc.*: Archipoeta X 8, 1; vgl. Bulst, im Anzeiger für deutsches Altertum usw., LXXII 1961, 156 f.;
 p. 185 *proprio trabem gestans in oculo etc.*: Matth. VII 5; Luc. VI 42;
 p. 188 sq. *clericus omnium rerum etc.*: cf. Mal. II 7;
 p. 189 *quanto cuiusque maior est etc.*: cf. Luc. XII 47 sq.;
 p. 192 *Non aedificabis etc.*: I Par. XXVIII 3; II Sam. XVI 8;
 p. 220 *Qui vos tangit etc.*: Zach. II 8;
 p. 228 *priora blandimenta etc.*: cf. Prov. V 3 sq.;
 p. 235 *sicut equus et mulus*: Tob. VI 17;
 p. 321 *unde suum paupertas pascit amorem*: Ovid., rem. am. 749;
 p. 325 *qui mulierum amore etc.*: I Reg. XI 4 sqq.;
 p. 329 *ipse ab initio mendax etc.*: Ioh. VIII 44;
 p. 331 *Quos Deus coniunxit etc.*: Matth. XIX 6; Marc. X 9;
 p. 332 *Adulterorum filii etc.*: Sap. III 16/Eccclus. XLI 8;
 p. 335 *Omnis fides etc.*: Iac. II 20. 26;
 p. 342 *Fertilior seges est etc.*: Ovid., ars am. I 349 sq.;
 p. 350 *Inquinat egregios etc.*: Claudian., de IV cons. Honorii 305;
 p. 356 *Femina nulla bona*: vgl. F. Schlösser, A. C., 1960, S. 331, und H. Walther, Initia carminum etc., 1959, nr. 6380, ist V. 3 des Epigramms *Crede ratem ventis etc.*, Anthol. lat. edd. Buecheler-Riese, I 1, nr. 268 (Walther, nr. 3410), auch V. 3 in: *Aut amat aut odit etc.* (Walther, nr. 1875);

Zu berichtigen sind, außer den von Trojel p. [369] sq. aufgeführten Stellen,

p. LIV l. 30 Metam. II 845: *lies* 846

p. LV l. 11 Aeneidis (IV, 169—70): *lies* IV 569—70

p. LV l. 20 Matth. XVIII 5: *lies* XVIII 15

p. LV l. 22 Matth. VII 8: *lies* VII 7 sq.

ib. David 150, 7: *lies* (Ps.) 50, 7

p. 188 l. 7 sq. dixerint, vobis servate: *lies* dixerint vobis, servate

p. 296 l. 17 sq. curia, demorantur: *lies* curia demorantur

p. 297 l. 21 sq. subiunxit. — Hic: *lies* subiunxit: Hic

Der Index nominum oben S. 371 ff. ist in der vorliegenden Ausgabe hinzugefügt. Neuere Literatur über Andreas Capellanus verzeichnet F. Schlösser, A. C., Bonn 1960; s. auch Zeitschrift für deutsche Philologie, 79 1960 266 ff., John F. Benton, The Court of Champagne as a Literary Center, in Speculum, XXXVI, 1961, 578 ff., und The Evidence for Andreas Capellanus Re-examined Again, in Studies in Philology, LIX, 1962, 471 ff.

Eine neue Ausgabe der einzigen kritischen Edition des „in seiner Art einzigen“ Buches¹ — «edizione più che rara»² — war seit langem ein Bedürfnis der Erforschung des Mittelalters. Das Werk steht nicht in der langen Reihe der mittelalterlichen Pseudo-Ovidiana; ebendarum ist es den beiden ovidischen Werken, *Ars amatoria* und *Remedia amoris*, geistesgeschichtlich an die Seite zu stellen. So führt es in der Übersetzung von D. Johann Hartlieb, Augsburg 1484 u. ö.³, wunderlich sinnvoll den paradoxen Titel *Das buch Ovidy von der liebe zu erwerben, auch die liebe zu verschmehen*.

Walther Bulst

¹) G. Gröber, Übersicht über die lateinische Litteratur von der Mitte des VI. Jahrhunderts bis zur Mitte des XIV. Jahrhunderts, im Grundriß der romanischen Philologie, II 1, 1902; neue Ausgabe, München 1963, S. 262.

²) Der Gesamtkatalog der preußischen Bibliotheken (einschließlich Münchens und Wiens), IV, 1933, 7077 verzeichnet acht Exemplare.

³) Gesamtkatalog der Wiegendrucke, II, 1926, 1760 ff.

MEDIUM AEVUM · PHILOLOGISCHE STUDIEN

Hrsg. von Friedrich Ohly, Kurt Ruh, Werner Schröder

Die von Germanisten betreute Reihe will im Sinne einer allgemeinen Mediävistik sich für Fragen, die die Fächer aneinander binden, aufgeschlossen halten.

WOLFGANG HARMS

DER KAMPF MIT DEM FREUND ODER VERWANDTEN IN DER DEUTSCHEN LITERATUR BIS UM 1300

232 Seiten

Geb. DM 30.—

Das Buch gibt keine „Stoff- und Motivgeschichte“, sondern fragt nach der Funktion des Motivs in den Dichtungen, die, nach Gattungen geordnet, für sich untersucht werden, ehe gattungstypische Kriterien und musterhafte Grundfragen sich ergeben: vom Hildebrandslied bis zum Neuen Parzival. Das vielfältig variierte existentielle Grundthema des Durchbruchs aus dem Schein zum Sein im kämpfenden Erkennen des Freundes oder Verwandten ist nicht zum Topos erstarrt, blieb bis in die Spätzeit dichterisch lebendig. Das M.A. hat eine der Anagnorisszene des antiken Dramas analoge epische Situation des Erkennens spontan geschaffen und ausgebildet.

WOLFGANG FISCHER

DIE ALEXANDERLIEDKONZEPTION DES PFAFFEN LAMBREHT

72 Seiten und 1 Falttafel

geb. DM 12.80

Der Verfasser modifiziert das bisherige Stemma der mittelhochdeutschen Alexanderlied-Überlieferung, analysiert vergleichend die topischen Elemente im Prolog des deutschen Gedichts und seiner französischen Vorlage und hebt von der weltzugewandten Konzeption eines heldischen Alexanderlebens bei Alberic die kirchlich-heilsgeschichtlich bestimmte Auffassung Lambrehts ab, die in der Tradition des Makkabäerbuch-Kommentars von Hrabanus Maurus in Alexander dem Großen eine Gottesgeißel und das Urbild der superbia sieht.

Weitere Bände in Vorbereitung.

E I D O S V E R L A G M Ü N C H E N

DATE DUE

[illegible]

4486

1972

4486

1972

André le Chapelain
De amore

[illegible]

ST. OLAF COLLEGE

HQ461 .A56 1972

Andre, le chape - Andreae Capellani regii Francoru

3 0111 00200 1575